

Romulus Rusan

AMERICA OGARULUI CENUȘIU

LiterNet.ro 2015

Redactor: Ana Damian, ana_damian@ymail.com

Coperta: Ancuța Creița, ancuta.creita@gmail.com

OCR și tehnoredactare computerizată: Viorel Timaru

Text & imagini: Romulus Rusan, © 2015

Toate drepturile rezervate autorului.

Primele trei ediții ale acestei cărți au apărut pe hârtie:

1. Editura Cartea Românească, București, 1977
2. Editura Junimea, Iași, 1979
3. Editura Univers, București, 2000

© 2015 Editura LiterNet pentru versiunea .pdf Acrobat Reader

Este permisă descărcarea liberă, cu titlu personal, a volumului în acest format. Distribuirea gratuită a cărții prin intermediul altor siteuri, modificarea sau comercializarea acestei versiuni fără acordul prealabil, în scris, al Editurii LiterNet sînt interzise și se pedepsesc conform legii privind drepturile de autor și drepturile conexe, în vigoare.

ISBN: 978-973-122-097-0

Editura LiterNet, 2015

<http://editura.liternet.ro> / office@liternet.ro

Romulus Rusan

America ogarului cenușiu

*Mamei,
care ne-a ascuns în scrisori că era bolnavă
de moarte, ca să ducem până la
capăt această călătorie.*

Romulus Rusan a călătorit în Statele Unite ale Americii, în perioada decembrie 1973 – mai 1974, împreună cu Ana Blandiana.

CUPRINS

Partea întâi

NOUĂZECI ȘI PATRU DE ZILE ÎN INTERIORUL AMERICII

REFLECȚII LA A PATRA EDIȚIE.....	8
PRIMELE DOUĂ SĂPTĂMÂNI:	12
ACLIMATIZAREA.....	12
SFÂRȘITUL ÎNCEPUTULUI	33
ZIUA A 25-A:	36
VIAȚA COTIDIANĂ	36
ZIUA A 26-A:	38
CE E MAI SCUMP	38
ZIUA A 30-A:	40
AUTOCARELE DE LA CAPITOLIUL VECHI.....	40
ZIUA A 35-A:	42
O DIMINEAȚĂ DUPĂ SOSIREA STUDENȚILOR	42
ZIUA A 36-A:	44
CLĂDIRI ÎN AGONIE ȘI CLĂDIRI IMPORTANTE	44
ZIUA A 38-A:	45
AMERICA ORIZONTALĂ	45
ZIUA A 40-A:	47
ÎNCĂ UN PARTY	47
ZIUA A 44-A:	49
PRINTRE CENACLIȘTI	49
ZIUA A 45-A:	51
„NO DOGS, NO CHILDREN“	51
ZIUA A 49-A:	51
PĂRINȚI ȘI COPII	51
ZIUA A 50-A:	53
INDIFERENȚA BUNEI CREȘTERI.....	53
ZIUA A 55-A:	53
PRIZONIERI DE BUNĂVOIE	53

ZIUA A 56-A:	55
FUGA DE OBIECTE.....	55
ZIUA A 58-A:	57
ÎNTR-O UZINĂ.....	57
ZIUA A 60-A:	60
MODĂ ȘI MUZICĂ	60
ZIUA A 61-A:	62
TRIUMFUL MATERIEI	62
ZIUA A 62-A:	62
SĂRBĂTORI	62
ZIUA A 64:	64
PSIHIATRI ȘI DUHOVNICI	64
ZIUA A 65-A:	65
PORTRETE ÎN LOCURI PUBLICE	65
ZIUA A 66-A:	65
TICURI.....	65
ÎN LOC DE ZIUA A 67-A:.....	66
HĂRNICIE NOCTURNĂ	66
ÎN LOC DE ZIUA A 68-A:.....	66
VISE-SERIAL	66
ZIUA A 75-A:	67
BASMELE ROMÂNEȘTI.....	67
ZIUA A 76-A:	67
NATURĂ, SLUJBE, LICITAȚII	67
ZIUA A 77-A:	68
FRUCTE DE PĂDURE.....	68
ZIUA A 78-A:	69
PACHET DE ACASĂ	69
ZIUA A 79-A:	70
STANDARDIZAREA MÂINII STÂNGI	70
ZIUA A 80-A:	71
NUMITOR COMUN	71
ZIUA A 81-A:	73
VICIUL MUNCII ȘI INFLAȚIA DORINȚELOR.....	73
ZIUA A 82-A:	73
BAIA DE ABURI.....	73

ZIUA A 85-A:	75
BUNĂSTAREA ȘI BUNĂVOINȚA.....	75

Partea a doua
OCOLUL AMERICII ÎN CINCIZECI DE ZILE

ZIUA A 95-A:	79
PREGĂTIRI	79
DRUMUL SPRE VEST	81
NOAPTEA CEA MAI LUNGĂ.....	83
ZIUA A 96-A:	86
DEȘERTUL ROȘU.....	86
PROFEȚI LA EI ACASĂ.....	87
ZIUA A 97-A:	88
MICROFILME PENTRU VIAȚA DE APOI.....	88
UZINELE RISCULUI	92
ZIUA A 98-A:	94
ÎNTÂMLĂRI DE NOAPTE	94
OPT ZILE ÎN CALIFORNIA:	95
UN ORAȘ PENTRU FRUMUSEȚE.....	95
SAN FRANCISCO - BĂTRÂNUL GENTLEMAN	97
„ATTRACTIONS“	99
„PATTERNED“, CHEIA TRECUTULUI.....	100
ÎN CĂUTAREA UNUI ORAȘ	101
TURUL PE JOS AL ORAȘULUI	103
CEL MAI MARE STUDIO DIN LUME	105
DEMITIZĂM, DEMITIZĂM.....	107
ȚARA VACANTELOR.....	109
„THE FAVORITE STARS!“	111
ZIUA A 107-A:	113
NAVETIȘTII PĂCATULUI	113
ZIUA A 108-A:	115
PLANETA PLUTO.....	115
CINCI ZILE SPRE CENTRUL PĂMÂNTULUI:	116

MANECHINE ȘI PISCURI	116
DEDESUBTUL ORIZONTULUI.....	117
ISTORIA PĂMÂNTULUI „PAR LUI-MÊME“	119
POTECĂ ÎNGERULUI STRĂLUCITOR.....	121
ZIUA A 115-A:	123
ADIO, ARIZONA!	123
NEW MEXICO	125
PREȚUL FRUMUSEȚII	127
ZIUA A 116-A:	130
CA-N TEXAS	130
ZILELE 116-117:	132
MARELE D.....	132
ZIUA A 118-A:	135
LA ȘEZĂTOARE.....	135
ZIUA A 119-A:	138
CEL MAI BINE E ÎN ALTĂ PARTE	138
ZIUA A 120-A:	141
O ZI ÎN MIDDLE CLASS.....	141
ZIUA A 121-A:	144
VIAȚA ȘI CEARA	144
O SĂPTĂMÂNĂ ÎN LOUISIANA:	146
FRAGMENTE DIN NEW ORLEANS.....	146
ZIUA A 129-A:	151
ATLANTA - TRECUT ȘI VIITOR.....	151
ZIUA A 130-A:	153
CHICAGO ROMANTIC	153
ZIUA A 132-A:	159
NIAGARA: NATURĂ ȘI SPECTACOL.....	159
ZIUA A 133-A:	160
DESCULȚI PE TROTUARUL FIERBINTE	160
ZIUA A 134-A:	164
ZIUA MEMORIEI	164
ZIUA A 135-A:	168
VIZE ȘI MUZEE	168
ZIUA A 136-167:	171
SÂMBĂTĂ SEARA, DUMINICĂ DIMINEAȚA	171

ZIUA A 138-A:	174
UTILUL ȘI PLĂCUTUL.....	174
ULTIMELE ZILE LA NEW YORK:	177
ORAȘUL ABSTRACT	177
MĂRIREA ȘI DECĂDEREA OBIECTELOR	179
O REZERVAȚIE SIMBOLICĂ	181
ÎN MONOTONIA DREPTUNGHULARĂ A ORAȘULUI	183
ARMONIE ÎN HAOS	185
ULTIMA ZI.....	185
EPILOG, PE OCEAN:	186
„RAFFAELLO“, POST-SCRIPTUM	186
POST-SCRIPTUM 2.....	188
POST-SCRIPTUM 3.....	189
POST-SCRIPTUM FINAL	190
DOSAR DE PRESĂ	193

REFLECȚII LA A PATRA EDIȚIE

O carte reeditată după mai multe decenii este, practic, o carte nouă, care se adresează unei alte generații de cititori.

America ogarului cenușiu părea la timpul său o mică epopee: tribulațiile americane a doi scriitori români, scăpați în Lumea Liberă ca pe o altă planetă. Cum va fi privită ea de către tinerii de azi, care pot vedea America pe micul ecran la orice oră din zi și din noapte, care o pot accesa pe Internet, sau suna pe telefonul mobil, sau chiar vizita, fără alte impedimente decât cele de ordin material? Părinții lor au ferfenițit cartea, răzbunându-și lipsa de libertate, iar cei ce au reușit să plece dincolo de ocean, la rude, au folosit-o ca ghid. Unii au „ales libertatea” după lectura ei, dar nici unul din cei ce mi-au mărturisit lucrul acesta nu-mi reproșa că l-am păcălit. Ar fi fost și nedrept, deoarece cartea nu s-a dorit o reclamă pentru America, nici măcar o replică la stereotipurile staliniste existând atunci la noi, ci pur și simplu o privire sinceră asupra unei lumi cunoscute de imensa majoritate a românilor doar livresc.

Sunt dator cu niște explicații cititorilor primelor două ediții și apoi cititorilor ediției acesteia.

Celor dintâi aș vrea să le explic câteva lucruri pe care n-am avut atunci cum să le public. Mulți s-au întrebat cum am reușit să primim, Blandiana și cu mine, o bursă în America, la puțin timp după declanșarea „revoluției culturale”. Era în 1973, la doi ani de la „tezele din iulie”, prin care Ceaușescu limitase contactele culturale cu alte țări. Cu Statele Unite legăturile erau însă speciale, datorită vizitelor

reciproce pe care și le făcuseră Ceaușescu și Nixon (acesta aflat acum în dificultate din cauza afacerii Watergate). Înaintea noastră, bursa oferită de Iowa University fusese frecventată, între anii 1969-1972, de numeroși scriitori români, între care Ștefan Bănulescu, Cezar Baltag, Al. Ivasiuc, Marin Sorescu, Constanța Buzea. Dar tocmai acum, Ceaușescu, și poate soția lui, proaspăt promovată în CC, au blocat bursele, spunând că nu americanii decid cine reprezintă România, că bursierii români trebuie stabiliți de partid. Întâmplarea a făcut ca, în afară de noi, invitația Universității să fi fost trimisă și unui tânăr scriitor, membru în Biroul Politic al UTC și apropiat al familiei conducătoare. Era un instinct oportunist al americanilor sau un noroc al nostru? Tânărul scriitor a obținut o audiență la Ceaușescu, și-a pledat cauza, i-a promis cinic că-i va traduce „opera politică” (era, ce-i drept, un bun vorbitor de engleză) și a reușit să plece încă în luna septembrie 1973, chiar și el cu o mică întârziere. Pentru noi au urmat încă alte trei luni de incertitudini: Universitatea americană telefona Ambasadei din București, aceasta Uniunii Scriitorilor, Uniunea întreba Ministerul Culturii, iar Ministerul Culturii dădea din colț în colț, știind că este inutil să se adreseze CC-ului, care nu îndrăznea să încalce ucazul lui Ceaușescu. Pe noi, care eram obiectul acestui război, nu ne întreba nimeni nimic. Stăteam cu bagajele făcute și, dat fiind tracul pe care ni-l producea anticipat America, aproape ne bucuram că nu mai plecăm. La orice semn, oricât de firav, că s-ar putea totuși să primim viza, mergeam la părinți, în provincie, și ne luam un adio îndurerat, ca niște cosmonauți care se îndreaptă spre Lună.

Aprobarea, la fel de misterioasă și neexplicată ca și refuzul vizei, a venit abia în decembrie. Pentru că am călătorit cu vaporul, am mai pierdut zece zile, ajungând la Iowa City abia la Crăciun. Cu patru luni întârziere, deci pierzând patru din cele nouă indemnizații de 450 de dolari care formau bursa.

Cu acest handicap moral și material am parcurs perioada americană, încercând, ca ultimi sosiți între cei treizeci și cinci de scriitori

veniți din alte țări, să recuperăm cât se mai putea din timpul și banii pe care ni-i furase Ceaușescu.

Am relatat aceste peripeții, poate cam personale, pentru a arăta unor așa-ziși colegi - care, în publicațiile lor extremiste ne descriu din când în când, pe Blandiana și pe mine, ca pe niște răsfățați ai comunismului - cum se ajungea în Occident când aveai o invitație, indiferent cât de prestigioasă, și cât de umilitor era faptul că, refuzând să fii scriitor oficial în țara ta, deveneai în același timp un fel de „caz special”, compătimit nu prea agreabil de colegii punctuali și radioși veniți din țările libere.

Cu aceste explicații, s-ar putea ca vechii mei cititori să înțeleagă mai bine o anumită tonalitate, prezentă mai ales în capitolele „sedentare” ale cărții; acolo unde, apreciind ostentativ valorile libertății, subliniam implicit lipsa de libertate a țării din care veneam. De altfel, aici s-au exercitat și presiunile, atâtea câte au fost, ale „Direcției Presei” (cenzura), care, la 1 martie 1977, tocmai când cartea primise „Bun de tipar”, a fost desființată temporar de Ceaușescu, pentru a renaște apoi, ca un balaur cu capetele dispersate în toate instituțiile editoriale, de zeci de ori mai aprigă decât fusese. După faptul că am ajuns cum am ajuns în America, a mai fost un al doilea noroc al cărții: acela de a fi fost „citită” de un organism muribund și de a fi prins acel vânt artificial de libertate din primăvara anului 1977. Un al treilea noroc a fost că, strivit ca și mine în molozul blocului din Strada Colonadelor nr. 3, unde locuisem până la cutremurul din 4 martie 1977, manuscrisul cărții a fost salvat și el de la moarte de cei ce au avut grijă să nu arunce la groapa de gunoi nimic din ce fusese hârtie în apartamentul nostru. Promisem în ajun exemplarul dactilo de la redactarea cărții (gest nu tocmai ortodox, pentru că fusese deja stampilat filă cu filă de o instituție de existența căreia eu, ca autor, nu aveam dreptul nici măcar să știu), urmând să „remediez observațiile”. Bineînțeles că după cutremur, fiind unul din supraviețuitorii prin miracol, n-am mai remediat nimic (cu excepția unei fraze, deja tăiată

de cenzură), iar cartea a apărut în termen record. A fost o întrecere cu sine însăși a editurii „Cartea Românească” (de teama ca „D.P.-ul” să nu se răzgândească, deși nu mai exista formal) și totodată o probă de solidaritate scriitoricească fără precedent și fără egal. Într-o prezentare grafică de excepție și cu un tiraj excepțional de 70.000 exemplare, *America ogarului cenușiu* a ajuns în termen record în mâinile cititorilor, ale dumneavoastră, cei cărora v-am dat aceste explicații imposibil de publicat atunci.

Cu o altă serie de explicații sunt dator celor care citesc pentru prima dată cartea. Ea li se va părea, evident, o poveste din alte vremi, cum și este. O carte de călătorie este raportul între sensibilitatea omului care *vine* la un moment dat și a oamenilor pe care îi găsește în acel moment. În ce mă privește, cu excepția Washington-ului, n-am mai fost în America din 1974, dar este evident pentru oricine că America este azi o cu totul altă țară. După cum și România, și întreg mapamondul sunt altele. Cred că lectura sau recitirea cărții prin această prismă merită efortul. Eu însumi, ca autor, recitind cartea pentru această ediție, am descoperit lucruri interesante pe care timpul le-a adăugat textului, ca și cum un fascicol de lumină ar fi descoperit unei statui cute și pliuri inedite. N-a trebuit să schimb nimic, cu excepția transcrierii unor cuvinte americane. La edițiile din 1977 și 1979, acestea erau puse în ghilimele, iar articolul final trebuia să fie marcat separat, despărțit cu cratimă; astăzi, cuvintele s-au autohtonizat într-atât, încât au plural românesc și abia dacă mai cer o subliniere cu cursive. Altele ezită încă dacă să fie românești sau să rămână americane.

Cu timpul, și acestea vor intra în fondul românesc cu toată naturalitatea, așa cum s-a întâmplat cu *tenișii*, sau *jobenul*, sau *rucsacul*, despre care nimeni nu se mai întreabă dacă au aparținut sau nu unei alte limbi. Din toate acestea rezultă, însă, procesul intens de întrepătrundere a realității lingvistice, care nu este decât o expresie a marilor schimbări în realitatea istorică. Mass-media a amalgamat limbile, în

sensul americanizării, dar și al preluării lexicului turistic din multe alte țări. Televiziunile prin satelit, Internetul, jocurile pe calculator, facebook-ul, rețelele de socializare au remodelat și uniformizat expresiile de ultimă oră, reducându-le adesea la sintagme și abrevieri absconse. Abundența informației și simultaneitatea ei au dat gândirii o lejeritate superficială, reducându-i dramatic profunzimea. Mă întreb cum vor arăta toate aceste aspecte peste alte decenii. În carte, începutul acestui proces este prezent, încă în anii '70. Este mult de reflectat la felul cum bunăstarea materială contribuie la sărăcirea și despiritualizarea individului. *America ogarului cenușiu* (mă refer nu la titlul cărții, ci la realitatea din care aceasta s-a născut) este o mărturie, și cred că și din acest punct de vedere o (re)citire este instructivă,

În America s-a construit enorm - și este destul să ne gândim la Los Angeles și Atlanta, care în 1974 erau niște aglomerări informe, pentru ca între timp (mai ales cu ocazia olimpiadelor din 1984 și 1996) să devină adevărate expoziții de arhitectură modernă. Presa descrie, însă, și fenomenul invers, al dezvoltării kitschului turistic, ilustrat mai ales de orașul Las Vegas, unde, printr-o strategie de reprofilare grotescă, au fost reconstituite la fața locului cartiere celebre din Veneția și Paris! Și această tendință - a imitației dusă până la absurd într-o țară puternică, dornică de a-și suplini istoria prea scurtă - era vizibilă încă din anii '70. După cum erau în plină expansiune televiziunile comerciale, reclamele, serialele „de familie”, comediiileacompaniate de „conserve de răs”, concursurile stupide transmise în direct și alte distracții semidocte, care creau o falsă impresie de cultură și de fericire. Între timp, America s-a informatizat la scară națională și a inventat Internet-ul, care va revoluționa - evident - definiția și criteriile artei și literaturii, aducând spectacolul la domiciliul consumatorului. Dar, odată cu aceste senzaționale înlesniri tehnice, Internet-ul introduce și un risc, acela de a îndrepta inteligența umană pe căi și direcții incontrollabile, de a da frâu liber instinctelor și complexelor care înainte erau păzite de legile onoarei, decenței și bunului simț.

Toate aceste cuceriri ale civilizației pot fi astăzi găsite și în țara noastră, intrată brusc - în ultimul deceniu - în fluxul informațional și de comunicare de tip american, începând cu modul cum se face televiziune și continuând cu modul cum se comunică, cum se informează, cum se oferă distracție gadgeturi și, bineînțeles, cum se vorbește, asistăm la o imitație, uneori caricaturală, dar adesea serioasă, a modului de viață american. Ceea ce îmi trezea - în carte - surâsul ironic (și totodată interesul de om venit dintr-o țară în care libertățile erau suprimate) a devenit astăzi, și la noi, o obișnuință de fiecare zi, care tinde să transforme fundamental mentalitățile individuale și publice. Cantitativ, câștigul cultural este imens. Calitativ, este dezastruos, pentru că poate induce oamenilor sentimentul că „se cultivă”, atunci când, de multe ori, ei au de-a face cu o pseudocultură vulgară. Pentru arta văzută ca unicat, primejdia este mortală, și în acest sens vorbeam pe larg în carte despre canalele educaționale susținute de stat, care ofereau celor dornici să se instruiască o rezervă de bun gust și de fidelitate artistică. Sunt sigur că în America de azi această posibilitate de instruire mai există, în vreme ce la noi ea este pe cale de dispariție, din cauza concurenței acerbe din mass-media, lansată pe criterii comerciale. Astfel, șuvoiul informațional care inundă azi, clipă de clipă, casele românilor poate, în mod paradoxal, să diminueze discernământul critic pe care ei îl aveau atât de treaz în timpul dictaturii, când fluxul strict de informații venit prin posturile de radio occidentale (și completat uneori vizual prin antenele direcționale spre televiziunile vecine) îi obliga la un raționament mai profund și mai personal.

Iată numai câteva motive de reflecție pentru care cartea aceasta, trecută de vârsta primei senectuți, merită citită și de tânăra generație. Eu am făcut-o azi cu sentimentul că răsfoiesc un album de epocă în vuietul unei autostrăzi de pe care nu mai este sens de întoarcere.

10 mai 2015

Romulus Rusan

Partea întâi

NOUĂZECI ȘI PATRU DE ZILE ÎN
INTERIORUL AMERICII

Primele două săptămâni:

ACLIMATIZAREA

Portul New York, cheiul 45. Ce poate fi mai frapant pentru ochi decât intrarea într-o țară nouă, necunoscută! Când cobori cu avionul, mișcarea electrocadelor de pe aeroport, uniformele hamalilor, firmele

**Ana Blandiana și Romulus Rusan la debarcarea la New York,
21 decembrie 1973**

și chipiele, până și culorile cisternelor de benzină par nepământești, aparținând altui univers, cu alte ritmuri și altă chimie. Când cobori din vaporul în care nouă zile ai trăit emoția acestei clipe, ceea ce întâlnești

este mai puțin extraterestru, dar deosebirile sunt mai palpabile (și în același timp mai familiare!), poate pentru că emoțiile au preparat contactul, făcându-l mai puțin brutal.

În primul rând, încăperea în care se face vama este un imens

**Ana Blandiana la debarcarea la New York,
21 decembrie 1973**

hangar, cu pereți de beton netencuit, cu mese robuste, grosiere, asemănătoare întrucâtva acelor din piețele noastre de zarzavaturi. Două prime caracteristici americane: imensitatea și utilitarismul... O altă caracteristică: un fel de egalitate a indivizilor, sinonimă cu standardizarea. Controlorii vamali, niște bătrânei cu mânecute, având un aspect destul de intelectual, de funcționari ridicați cu două minute înainte de la un birou, sunt totuși egalați în stil de hamalul italian, cu targa lui elegantă și semimecanizată, care ne ia în primire și ne

îndreaptă spre o ieșire a portului unde așteaptă, parcă anume, un taxi adormit. Suntem fericiți și ușurați. Pe fundul unui geamantan ne-au scăpat - fructe ale păcatului - câteva mere luate de pe vapor, cu speranța de a ne ține de sete în numeroasele ore pe care le vom parcurge fără bani, fără cunoștințe, într-un autobuz necunoscut, de-a curmezișul unui continent despre care nu avem decât sumare cunoștințe geografice și cinematografice. Legislația americană are aspecte uneori bizare, dar întotdeauna provenite din experiența unor întâmplări. În cazul de față, pentru a se împiedica aducerea oricărui fel de microorganisme sau boli de peste mări, intrarea până și a celui mai umil fruct este interzisă.

Taxiul adormit - galben, bineînțeles, așa cum îl știm din filmele cu subiect citadin („*Yellow cab!*” îl auzi strigând pe câte un erou comic foarte grăbit, în vreme ce, dacă filmul e polițist, gangsterul, urmărit de adversari, găsește plasată mașina cu pătrățele exact în fața restaurantului de unde iese valvârtej - se animă prin persoana șoferului, bătrân și mătăhălos, un fel de John Wayne ursuz, care nu se ridică de pe locul său, care nu răspunde decât monosilabic, care te lasă să-ți deschizi singur portbagajul, care nu se grăbește, ca-n Europa cea cu două eterne fețe, să-ți apuce bagajele spre a te obliga la bacșiș (e o regulă și aceasta, ni se spune: spre a se preveni atacul la persoană, când ar avea mâinile ocupate...). De altfel, banii ne sunt strict numărați, și trăim zece minute de suspans, cu ochii la contor, gata să oprim la săritura cifrei anterioare averii noastre bănești. Ceea ce nu se întâmplă, din fericire.

În schimb, ceea ce întrezărim prin geamul taxiului, chiar așa speriați cum suntem, seamănă pe jumătate cu bogata cultură vizuală pe care orice muritor o are despre America, dar în același timp, tocmai prin faptul că se află la doi pași, dincolo de un parbriz (ca și cum sticla ar avea proprietatea să te izoleze până la abstract de lumea pământeană), pare ireal, nesigur, ca un vis. Iată clădirile negre, de căramidă aparentă, cu scară la stradă, iată maidanele, parcajele (uneori sunt totuna), iată străzile comerciale, cu ciorchinii lor de firme

orizontale și verticale, iar prin faliile acestea abisale, umbroase, iată în fundal, parcă pictate pe decorul pânzat al unui film de duzină de la Hollywood, iată blocurile „zgârie-nori”, și aici, din nou lângă tine, la doi pași, iată mașinile enorme, late și zuruitoare, mergând cu o viteză neverosimil de mică, iată un negru bătrân pe care era să-l călcăm, un băiat de prăvălie cu șorț până la pământ, udând trotuarul cu o stropitoare...

Autogara. Am ajuns la autogara „Greyhound”, cu un exterior sumbru, de garaj ordinar, dar cu un interior uluitor de viu, scăldat în neon (deși suntem în plină amiază), fastuos, părând infinit, așa cum coboară în pantă lină, pardosit cu dale gălbui, uleioase, segmentat de numeroase șiruri de călători care așteaptă fie la casele de bilete, fie la cele câteva zeci de *gates* (porți) pe unde vor pătrunde în autobuze când acestea vor trage la peron. Peste câteva zile e Crăciunul, iar zumzăiala aceasta plină de ecou este împlănită, și idilizată chiar, de colindele revărsate abia auzit din megafoanele ascunse în pereții de travertin poros. Ne așezăm la poarta nr. 38, de unde va pleca peste o oră autobuzul spre San Francisco, cale de 3.049 de mile (aproape 5.000 de kilometri!). Din fericire, drumul nostru până la Iowa City este mai scurt (1.000 de mile, deci aproximativ distanța București - Milano) și va dura - știm acum exact - numai 23 de ore, timp care nu sperie pe nici un american. Dacă nouă ni se pare o durată prea mare, ce să mai spună atunci bătrâna doamnă cu care discutăm: pornită să-și întâlnească fiii din Los Angeles, va sta pe scaunul mașinii trei zile și trei nopți! Sau ce să mai spună pasagerii pentru Seattle - așezați în șir indian la o poartă vecină - care vor dormi cu capul pe spetează cu o noapte mai mult chiar decât bătrâna mamă!

Aici, în fața cozilor festive - și îngroșate de atâta festivitate! - realizezi adevăratele proporții ale Americii. Și îți faci o primă impresie, sumară, despre diversitatea ei. Cozile cu itinerare nordice (Boston,

Philadelphia, Chicago) sunt austere, imobile, cenușii: oamenii lor, cu figuri predominant blonde, osoase, de anglo-saxoni, parcă semănând cu toții între ei, sunt îmbrăcați șters și monoton, iar din întreaga lor atitudine ai putea parcă să deduci dorința de a se face cât mai anonimi și neobservați. Deși în ajun de sărbătoare, hainele lor sunt modeste, uneori chiar neglijente. Cu totul altfel arată cozile pentru Sud. Figurațiile multicolore de pe scena operei au coborât parcă aici: pălării de paie sau negre, cu ținte și șireturi (în Sud e cald, de Crăciun!); șaluri de mătase ca niște fluturi giganți; cingători argintii; pantofi cu tălpi „jumbo” (unele atingând, vă jur, jumătate de metru); cămăși în culorile cele mai trăsnoitoare cu putință: pantaloni la fel (dintre toți, atrage atenția o pereche stacojie, aparținând unui bătrân cu barbă albă, stil maharajah)... Imensa majoritate a componentelor acestor cozi sunt negri americani. Ținuta lor - frapantă, dar de un gust sigur dacă ar fi să o judecăm numai din punct de vedere estetic - indică un temperament artistic, înclinat mai degrabă spre traiul rezultat din inspirații contemplative decât spre o existență bazată pe eforturi stăruitoare. De altfel, se și cântă în gura mare (concerte gratuite, pentru care la noi s-ar plăti 100 de lei 1a Sala Palatului), și nu e nevoie să ciulești urechea pentru a desluși în răstimpuri, de la distanță, fraze și conversații întregi: acute, certărețe, adesea numai pentru familiarul (nouă) motiv că un individ mai cu tupeu a încălcat rândul...

În schimb, șirul nostru e rarefiat și inert, încălcarea ordinii, dacă s-ar produce, ar fi un păcat de moarte. Se și vorbește în șoaptă, ca și cum nu am exista. Ceea ce nu ne împiedică să transformăm locul și timpul, cum se întâmplă și pe alte meridiane, într-un prilej de veritabilă ședință (doar că aici suntem mereu cu ochii pe nenumăratele bagaje cu care ne-am înconjurat și pe care le mutăm mărunț, cu cât rândurile se strâng...). Un domn cu barbișon (iată, în sfârșit, un semn particular și în cumintele nostru rând) ne explică tacticos că aglomerația aceasta organizată și răbdătoare nu se datorește fricii de a rămâne pe jos ori de a călători în picioare, ci pur și simplu spiritului de ordine întipărit prin tradiție: dacă numărul

pasagerilor depășește cu doi numărul locurilor - patruzeci și trei - va fi pus la dispoziție un autobuz suplimentar; dacă și suma scaunelor din două autobuze va fi depășită, va fi pus la dispoziție un al treilea ș.a.m.d. Din când în când, un funcționar scoate capul pe poarta masivă și parcă ne-ar număra, așa încât nu avem motive de îngrijorare.

Prima experiență. Abia urcați în autobuz - un prim eveniment... Căutându-mi loc, văd o domnișoară chinându-se să ridice un geamantan pentru a-l așeza în portbagaj și, cu politețea europeană cea mai banală și cu complexul noului-venit care vrea să se facă util, pun mâna să-i ajut. Tinerica se smucește speriată, agasată (un gest la fel de reflex ca și acela al meu, de gentilom demodat), pentru ca în clipa următoare, asigurându-se probabil de lipsa de rele intenții, să-mi cedeze cu totul valiza, aruncându-mi cele mai lunguroase priviri. Tot timpul drumului, apoi, mă simt ca un pretendent care nu a avut curajul să ceară mâna celei iubite în ascuns; ochadele fetei, stimulatoare, continuă și după ce mă vede ore întregi alături de cea căreia îi cerusem mâna cu paisprezece ani înainte. Evident că, după ce l-a luat în primul moment drept agresiune, nu poate pricepe altfel gestul meu nesăbuit decât ca pe o declarație timidă de dragoste, pentru că - voi înțelege mai târziu - politețea formală, în sens european, este inexistentă. Educați de mici în chip spartan și în așa fel încât să nu se lipească de ei nici un fel de complexe, americanii, în special cei tineri, nu simt nevoia complicațiilor inutile. Ei nu sărută mâna fetelor, intră pe ușă înaintea lor cu aerul cel mai firesc și, bineînțeles, nu le ajută să-și așeze bagajele în plasă! Discuțiile sunt sincere și directe, declarațiile de dragoste se fac sportiv și concret, dacă nu lipsesc cumva cu desăvârșire. Într-un fel, este un mod de a practica *ad litteram* egalitatea sexelor.

Autostrada interstatală 80. Dar să nu uităm că suntem la New York și că plecăm peste câteva minute. Întrebarea e dacă am fost cu adevărat aici din moment ce n-am pus piciorul pe un trotuar și n-am

avut cerul deasupra capului... îl vom cunoaște mai bine când vom reveni, la întoarcerea spre casă? Oricum, tot am furat ceva cu ochiul, iar privirea furișată, *întrezărirea*, e uneori mai acută și mai norocoasă decât vederea continuă și monotonă. În plus, vom avea privilegiul de a cunoaște America înaintea New York-ului, ceea ce e nu numai inedit, dar și mai firesc, mai realist și mai drept („Nouăzeci la sută din europeni confundă Statele Unite cu New York-ul, și mai exact cu Manhattanul; imagine cu desăvârșire falsă”, se plâng americanii și chiar newyorkezii...). Noi vom avea, poate, prilejul să venim dinspre America adevărată spre reversul ei, nu mai puțin adevărat, și atunci le vom putea cunoaște la fel de bine pe amândouă. Autobuzul se strecoară pe drumul cel mai puțin ocolit spre periferiile vestice, astfel încât, după ce am zărit, iarăși printre falii de ulicioare vechi, câteva creștete irizate de zgârie-nori, după ce am traversat câteva poduri și am mers un timp paralel cu metroul aerian, ne-am trezit în acea zonă incertă, de câmp, de platformă industrială și de cartier poluat, unde totul pare magazie cenușie, abator roșiatic, triaj fumuriu, fabrică neagră, baracă prăfuită - zonă specifică megapolisului american. Surprinzător de repede, în mai puțin de treizeci de minute (New York-ul nostru a fost aproape o tangentă), ne-am văzut ieșiți într-o autostradă, întâi cu douăzeci de benzi, apoi cu zece, în sfârșit cu șase, și nemaipomenita ei monotonie s-a umplut imediat, pentru ochiul nostru sătul de apă și flămând de impresii, cu detaliile cele mai proaspete și culorile cele mai vii.

La început, întretăierile spectaculoase, cu numeroase artere elicoidale urcând deasupra sau coborând dedesubtul nostru ca niște imense noduri de asfalt abia destinate. Apoi micile așezări din dreapta și stânga, părând la prima vedere parcuri nestăvilite sau case izolate, dar dovedindu-se, la un studiu mai atent, și una și alta: reședințe extraurbane, mai precis excrescențe ale orașului, care devine astfel practic incontrollabil, nelimitat. Americanii sunt un popor migrator, așa s-a format națiunea lor și așa continuă ei să învingă marile spații în care s-au inclus, încât civilizația șoselei este o primă necesitate astăzi,

în era automobilului, când omul s-a îndepărtat într-atât de esența pedestră, încât a devenit un mamifer pe roți. În orice țară, spiritul călătoriei este altul, și poate fi citit în aspectul șoselei, în firmele, literele, culorile ei, în grija pentru anonimul de la volan. Șoseaua americană (suntem și vom fi până la Iowa City pe Autostrada interstatală nr. 80) nu are în ea nimic romantic, dar nici ostentativ, nu etalează nici pomi umbroși, dar nici incendii rotitoare de neon, în schimb este gândită astfel încât să ofere navetistului care parcurge zeci de kilometri până la locul său de muncă sau temerarului care traversează în câteva zile continentul tot ce este necesar, astfel încât confortul și conviețuirea traiului sedentar să se regăsească aici în comprimate.

Nimic mai mult, dar nici mai puțin; nimic gratuit și nimic dispensabil. Atât cât să se poată trăi pe șosea. Autostrada nu are garduri laterale, dar este spintecată de o vertebră de beton care delimitează în interior cele două sensuri ale mișcării. Măciuliile de pe margini, destinate în egală măsură măsurării spațiului și semnalizării fosforescente, noaptea, sunt de dimensiuni mici și au o formă și o poziție curioasă, de popic lovit, gata să cadă. Dar din douăsprezece în douăsprezece astfel de popice, agățat într-un fel de panou metalic, apare câte un telefon de alarmă. Iar la distanțe mai mari, de câteva mile, apare o inscripție cu litere imense, dar sobre, stereotipe; „*Food, phone, gas, lodging - next right*”, ceea ce înseamnă că la prima ramificație pe dreapta va apărea o *rest area*, adică un loc de odihnă unde se pot găsi - în ordinea avertizatorului - mâncare, telefon, benzină și cazare. De departe, un astfel de motel nu pare altceva decât o cabană de munte de la noi. Dar repetat în sute de mii de exemplare, se transformă într-o instituție mai mult decât respectabilă.

Hanurile secolului al XX-lea. Aici vin să bea o cafea și să asculte muzica trecătorii veseli, și aceasta este a doua casă a *trucker*-ilor, șoferii de cursă lungă. *Truck-ul*, autocamionul cu remorcă, este principalul vehicul al autostrăzii și al Americii. Silueta lui gigantică străbate de la un capăt la altul continentul, eclipsând prin dimensiuni

automobilele, care devin, brusc, alături, niște gănganii, dar fiind eclipsată de acestea prin viteză. Singur *Greyhound-ul* nostru concurează în măreție, pe ambele laturi, cu *truck*-urile: le ajunge din urmă, merge un timp paralel cu ele, părând că se opintește să le întrecă, și atunci spațiul care ne desparte devine un vid sonor de cilindri uruitori (noaptea, luminile multicolore și reflexele lor nesigure în geam te fac să te crezi de-a binelea într-un tunel), apoi le lasă în urmă printr-un efort elegant, mut, lent, transformându-le curând în puncte strălucitoare. Băieții robuști și unchieșii cu chip brăzdat de la volanul cât roata carului, cu aparatele lor de radio la buze, sunt căraușii moderni ai Americii. Transportul pe calea ferată, atât de mărfuri, cât și de călători, a început să piardă teren în secolul nostru, după ce el însuși detronase în secolul trecut căruța și diligența. Bineînțeles că *trucker*-ii au moștenit hanurile secolului nostru, care sunt aceste „*food-phone-gas-lodging*”, unde se simt și se manifestă ca acasă.

Dar n-am vorbit aproape nimic despre instituția căreia îi aparținem pentru moment, acest *Greyhound* faimos.

Șoferul dumneavoastră de nădejde. De cum s-a închis ușa masivă, ca de avion, autobuzul nostru a devenit un fel de navă etanșă. Șoferul Joseph D. White („*your operator - safe, reliable, courteous*” - „șoferul dumneavoastră - precaut, de nădejde, politicos”, scrie pe o tăbliță deasupra parbrizului) a ambalat motorul și apoi, ridicat puțin din scaun, privind atent peste umăr, a mai verificat o dată interiorul mașinii, ne-a numărat. Pe urmă, la vreun sfert de oră după ce mașina s-a pus în mișcare, mai precis atunci când a ieșit din zona circulației intense, am auzit venind de undeva, de deasupra capului nostru, de acolo unde mai erau gura de aer condiționat și veioza electrică, unul din cele mai originale discursuri. „Bună ziua”, spunea cu aproximație șoferul în microfonul său. „Mă numesc Joseph D. White...” (Numele său era necunoscut numai celui ce nu ar fi vrut să-l citească pe placa

foarte vizibilă...) „Vă aflați în mașina nr. 7074, cu destinația San Francisco. Prima oprire va fi la Millersburg, la ora... V-aș ruga să nu fumați. Dacă totuși vreți să fumați, obțineți aprobarea vecinului și îmi spuneți apoi și mie. Sau, dacă nu vreți să vă mai deplasați până la mine, fumați astfel încât să nu vă observ.” Originalitatea consta în faptul că niște comunicări banale erau spuse pe un ton amical, ca și cum acest Joseph D., irlandez după toată figura și vorba lui, n-ar fi fost un simplu salariat, ci s-ar fi cunoscut cu fiecare din noi și ar fi vorbit nu cu toți deodată, ci cu fiecare în parte. Călătorii au gustat, se vede, acest eșantion de umor irlandez și au aplaudat. După care s-a auzit cum Joseph D. a închis microfonul și, peste câteva minute, brichetele au început să scrâșnească, iar fumul să ne ajungă la nări, de toate aromele, de pe sub banchete, din când în când concentrându-se în nori consistenți. Pasagerii nefumători n-au părut prea șocați nici când doamnele mai în vârstă au scos din poșete mici scrumiere portative: cei mai mulți și-au reglat scaunul rabatabil într-o poziție cât mai comodă somnului și, lăsați pe ceafă, au închis ochii. Ceilalți au rămas să privească în gol. Ne-a mirat faptul că nici unii n-au intrat în vorbă, preferând tăcerea, întoarcerea în sine, neantul... Ceva mai târziu, când s-a făcut frig, nici unul n-a făcut cei câțiva pași până la jovialul Joseph D., să-l roage să învârtă butonul de încălzire a aerului condiționat, și a trebuit ca unul din noi, rătăciții pe continentul nou, să luăm inițiativa, apreciată apoi de toți, tacit, ca foarte bună. Ca și în cazul fetei cu geamantanul, am observat un fel de uimire în fața comunicativității, socotită mai degrabă ceva suspect, ieșit din normal, decât o atitudine firească, de om cinstit. Resemnarea aceasta - ne-am spus - e probabil un complement al disciplinei, disciplină care s-a transformat în indiferență, în cinste pentru sine și numai pentru sine, în omenie înțeleasă doar ca o negație a relilor și nu ca iradiere spre exterior. Am continuat drumul oarecum îngândurați. Teamă de necunoscut a lăsat locul unei vagi compasiuni.

Coadă la restaurant. La Millersburg, autobuzul a deviat din autostradă și, după câteva cotiri chinuite pe străduțele așezării (nu e ușor să manevrezi un asemenea lungan pe niște ulicioare ca de stațiune balneară), a oprit lângă o *rest area* din cele anunțate insistent de-a lungul drumului. Joseph D. ne-a anunțat că vom face un popas de treizeci de minute și că suntem rugați să părăsim mașina. „În «cafeteria» - a continuat - în afara zâmbetelor lui Ann și Virginia, fetele care sunt de serviciu azi, vom putea găsi...” și a înșirat, degustând parcă fiecare fel, o întreagă listă de mâncăruri din care n-am înțeles nici un nume. A fost din nou aplaudat, dar nimeni nu i-a adresat vreun cuvânt în plus.

Căutat mai târziu pe hărți, Millersburg abia dacă poate fi găsit, și numai în cele mai amănunțite. Totuși, iată-ne opriți aici, după ce am trecut pe lângă orașe mai acătării fără măcar să le salutăm. Halta e prevăzută chiar în *schedules*, în acele complicate fascicule pe care le primești gratuit în autogări și în care, dacă ai chef și timp să le descifrezi până să ajungi la destinație, găsești sintetizată în cifre, asteriscuri, semne și simboluri toată viața autobuzului - în ce zi a săptămânii merge la Los Angeles și în care numai la San Francisco, apoi când oprește pentru revizie tehnică aici și când dincolo, când e preferat restaurantul acesta și când celălalt, unde trebuie să schimbi mașina pentru Detroit și unde pentru Denver etc., etc. Probabil că Millersburg a fost ales de șefii lui Joseph D. White după lungi pertractări cu lanțul de *rest areas* din care fac parte misterioasele Ann și Virginia, și el a trecut în literatura și în practica *Greyhound*-ului ca un detaliu tehnic definitiv.

Am intrat în „cafeteria” (un fel de expres) doar ca să bem un pahar cu apă, și n-a fost greu să-l găsim, chiar la intrare, pe o măsuță, lângă un bol cu gheață în cuburi (obicei ținând aici, se pare, de tradiția ospitalității...). În schimb am asistat la un mic spectacol ilustrând tipul de disciplină americană. Holșorul unde ne aflam era despărțit de localul propriu-zis printr-un garduleț, vopsit în culori vii, prevăzut cu o

nu mai puțin bizară porțiță. Pasagerii - practic întreaga mașină - s-au postat în acest punct de intrare, așteptând să fie preluați de una din tinerele chelnerițe, care îi conducea pe rând la mese. Răbdarea cu care colegii noștri de drum se lăsau astfel tutelați, în ciuda grabei și a faptului că restaurantul era gol, ni s-a părut fenomenală și, în orice caz, de neimaginat în Europa.

Ogarul cenușiu. În curtea nu prea îngrijită a localului am avut timp să studiem bătrâna noastră carapace. După cinci ore de mers fără oprire, *Greyhound*-ul se odihnea maiestuos, părând un uriaș pe lângă clădirile joase din jur și printre limuzinele lăbărțate care i se ploconeau la picioare. Dar era și el dominat de silueta gigantică a câtorva camioane cu remorcă. Pentru prima dată ne-am dat seama că nu l-am privit încă atent, deși, urmând să petrecem noaptea în el, ni-l simțeam acum mai familiar și chiar protector. De o frumusețe severă, strict tehnică, era format numai din suprafețe geometrice; parbrizul și toată partea din față erau perfect verticale; corpul autobuzului continua paralelipipedic până aproape de spate, unde se teșea ușor, iar striatiile de aluminiu albastrui care-l brăzdau paralel pe toată lungimea se transformau într-un fel de aripioare oblice; geamurile trapezoidale dădeau o alură aerodinamică acestui bolid mops, în timp ce roțile - trei perechi, dintre care două duble - îl înveseleau puțin în loc să-l facă mătăhălos. Pe amândouă laturile caroseriei era desenată silueta „patronului” - un ogar (*greyhound*) cenușiu, lansat în zbor elegant... Cel mai nostim lucru în înfățișarea autobuzului erau însă numeroasele numere de circulație de pe partea anterioară, care se transforma astfel într-un adevărat piept de general, așteptând parcă și mai multe decorații. Am numărat paisprezece astfel de tăblițe, scrise în roșu, în verde, în albastru, chenăruite cu alte și alte culori. Fiecare stat de pe traseul actual, sau de pe altele, trecute, a ținut să dea colecției câte o astfel de tăbliță: în mijloc un nume cu multe cifre, dedesubt și deasupra, numele și *nickname*-ul (porecla tradițională): Pennsylvania -

Țara cărbunelui, Nebraska - Țara porumbului, Arizona - Țara salviei, Illinois - Țara lui Lincoln, New Mexico - Țara încântării, în sfârșit Iowa (unde mergem noi) - Țara frumoasă! Acum am priceput de ce în interiorul mașinii, cam deasupra parbrizului, figurau acele tăblițe, la fel de numeroase, cu extrase de regulament, pe care le crezusem - după episodul cu șoferii și fumătorii - pur decorative: „Fumatul în mașină, interzis în Oregon și în orașele San Francisco, Los Angeles”; ... „Oprită introducerea vegetalelor în California” ș.a.m.d. Fiecare din cele cincizeci de state americane are legile sale proprii, bineînțelese izvorând din spiritul Constituției și din tradițiile locale. Fiind votate la date felurite, o lege poate fi într-un stat ultrapozitivă și ultramodernă, pentru ca în statul vecin echivalentul ei să fi rămas învechit și conservator. Există chiar un anuar glumeț care se îndeletnicește cu publicarea, printre altele, a paragrafelor anacronice din legile unor state, de genul (șarjez din memorie): nu este admisă căsătoria unui tânăr mustăcios cu o văduvă de peste 53 de ani; sau: fumătorii de pipă care conduc vehiculul (diligența?!) cu mai mult de 15 mile pe oră vor fi amendați! Atribuțiile legislative locale ajung până acolo că ora oficială (Statele Unite au patru fusuri orare) este votată aparte în cadrul fiecărui stat.

Trecând prin atâtea frontiere și legi, *Greyhound*-ul reprezintă astfel cealaltă latură a americanismului: standardizarea la proporții naționale. Pe cei cinci milioane de kilometri de șosea vei întâlni exact același autobuz: nu numai unghiurile și culorile caroseriei sunt aceleași, dar și opalescența geamurilor, și înclinarea chipiului șoferului, și grosimea nodului de la cravata neagră a acestuia... Intrând pe teritoriul altui stat, *Greyhound* încetinește sau iuțește cu cinci mile spre a se integra în viteza legală, ascultă de un paragraf de lege sau altul, dar rămâne în esență același - un simbol al unității în diversitate ce caracterizează fenomenul american.

Atenție la pași. Spre a ne confirma, grupul de călători se întoarce

de la „cafeteria” cu un alt șofer: „Harold Sudimak” parcă se prezintă acesta, scoțând din geantă o tăbliță și agățând-o deasupra parbrizului sub cealaltă tăbliță: „*Safe, reliable, courteous*”, care probabil că i se potrivește și lui. Ritualul de la New York se repetă aidoma: H.S. perforează biletele noilor-veniți, se așază la volan, se ridică și ne numără peste umăr, pornește, parcurge câteva mile și apoi spune în microfon cam aceleași lucruri ca și Joseph D. White. Noul-venit e mai vârstnic, mai sobru, morocănos chiar, și vorbește cu un accent mult mai nazal. (Nimic mai aproximativ la americani ca accentele! Ar părea că e o mândrie să nu faci nici un efort ca să vorbești după normele englezei clasice.) Gluma cu fumatul lipsește, drept care lipsesc și aplauzele. De altfel, pare că „schimbul 2” nici nu le dorește. Vorbește neutru, învârtind simultan volanul cu o oarecare absență. Apoi își înfundă definitiv privirea în șosea și conduce tăcut, făcând totală abstracție că are în spate patruzeci și trei de oameni. În schimb, remarcăm la el o formulă pe care n-am observat-o în *speech*-ul primului șofer, și care ne va obseda, ne va amuza copios de acum înainte prin stereotipia ei: „*Watch your step!*” (Atenție la pași!). Ce e asta? Un îndemn filosofic?! O recomandare practică? Până la urmă observăm că la cea mai mică oprire a autobuzului (până la Iowa City am mai avut patru halte) deasupra ușii pulsează un panou de lumină roșie cu conținut asemănător: „*Watch step down!*” (Atenție, jos e treaptă!). Și am realizat drama unei instituții (dramele sunt și ele standardizate!). Ca să prevină accidente cauzate de această treaptă, mii de șoferi sunt obligați să reamintească pasagerilor, la fiecare oprire și pornire, de existența ei. Imperfecția proiectanților de la „General Motors” se repară prin vocile atât de variat accentuate ale acestor slujitori ai ogarului, care sunt prin definiție șoferi, taxatori și dădace totodată.

Prima noapte. „*Greyhound*” este autobuzul săracilor și al negrilor. I s-a închinat și un cântec, care a fost cântat o vreme și al cărui început

sună cam astfel: „Noi nu avem scaune pe care ne este scris numele,/ Noi nu luăm prânzul la New York și cina la San Francisco sau Cannes“. Într-adevăr, cetățenii mai cu dare de mână călătoresc cu avionul sau cu elegantele vagoane de dormit (acestea supraviețuiesc - numai pe distanțe mari - pe câteva linii transcontinentale). Dar unde mai poți întâlni concretețea și omenia dramelor unui *Greyhound*? Când se apropie seara, oamenii își întind oasele pe scaunele lor ca de dentist, unii scot câte o pernuță pneumatică și și-o așază la șale, alții deschid o carte și aprind veioza.

Harold Sudimak rămâne realmente singur, dă drumul aparatului de radio, ascultă muzică punându-și minuscula cască la ureche, mușchițele se izbesc de parbriz, camioanele rămân lent în urmă. Tu te gândești la cei de acasă, care acum se trezesc - în dimineața celeilalte zile, pe care n-ai trăit-o încă și o vei trăi abia când ei se vor întoarce de la serviciu. Fusul orar te face să gândești, să te zbați dublu, să trăiești fiecare lucru de două ori, pe scurt, suferi de o sfâșietoare ubicuitate.

Harold Sudimak trece fără să clipească pe lângă un accident de pe șosea, în jurul căruia s-au strâns patru ambulanțe și mașini ale poliției (primii șerifi adevărați pe care-i vedem!), aranjate în jurul punctului ca petalele unei flori. În continuare, niște mașini ciudate, ulcerând bezna cu lumini penetrante: când ne apropiem, zărim niște oameni agitându-se printre compresoare și faruri pe care culorile vii le fac idilice... Se repară asfaltul, în mers, fără întreruperi de circulație, în timpul nopții, și oamenii aceia, primii pe care i-am văzut lucrând fizic pe noul continent, par reclame ale dinamismului, promptitudinii, hărniciei.

Noaptea s-a dus relativ repede. Am trecut prin frigul munților Apalași, cu lapovița lor care ne-a băgat singurătatea în suflet, am intrat în câmpiile Pennsylvaniei de Nord, am ațipit de câteva ori și ne-am trezit de tot atâtea ori în smuciturile mașinii care intra în labirinturile vreunui alt orașel, ne-am cutremurat de singurătatea vitrinelor scaldate în neon, ne-am lăsat cuprinși de furnicăturile câte unei firme de hotel („*vacancy - no vacancy*“) și, când umbrele au început să se desfacă, spre ziuă, am oprit la frontiera statului Illinois. Frontieră

dreaptă pe hartă, ca o linie trasă cu echerul, frontieră albă, invizibilă, și totuși, încetinind motorul, autobuzul se oprește în interiorul unui ciudat arc de triumf cu mai multe despărțituri. Un steag cu stele și dungi flutură ușor în întuneric, ceasul care arăta ora 5 poartă pe cadranul opus ora 4. Am întinerit cu o oră! Șoferul întinde o hârtie, un om din interiorul unei cabine o ia cu o mână și cu cealaltă apasă un buton, deschizându-ne bariera. A fost o viză? Nu, a fost o taxă. Ca să putem intra pe autostrada noului stat. Sumele rezultate sunt folosite la întreținerea și paza autostrăzilor, la deschiderea altora, noi. Și, ca să ne convingă, parcă, de operativitatea afacerilor, o nouă echipă, bine reprezentată cromatic, de asfaltații, ne iese în cale și rămâne apoi mută în urmă.

Acuitate și fantezie. Autogara din Chicago. Aici vom cunoaște, în jumătatea de oră de oprire, o altă instituție caracteristică. În limbajul comun se numește *rest room* („cameră de odihnă“). A fost inventată, probabil, de spaima marilor distanțe, din dorința călătorilor de a se relaxa, de a-și dezmetici mădulele după un drum de sute de mile. Nu există gară, autogară - oricât de mărunță - care să nu aibă *rest room*. Treptat, acesta s-a extins și în parcuri, piețe. Pe câteva zeci de metri, o uzină de recondiționare a fizicului: dușuri, toalete, lavabouri, canapele pentru relaxare, oglinzi pentru bărbierit, lustragerii automate, toate funcționând gratuit sau în schimbul unei sume modice. Mai departe, sala de așteptare, uriașă, unele scaune având mici televizoare („*15 minutes, a quarter*“ - „15 minute, un sfert de dolar“). Polițiști - înalții, eleganții polițiști din Chicago - patrulând. Doi soți se ceartă - o banală ceartă de familie -, soțul pleacă sangvinic, iar soția rămâne cu ochii plânși. Patrula se apropie și o întreabă dacă a pățit ceva, dacă-i poate fi de folos. Ne plimbăm prin holul imens, căutând să ne dezmoțim. Curând se ivesc, aproape deodată, ca la un semn, oameni cu obrazul purtând amprenta pernei de acasă, cu ochii lipiți de somn, viitorii noștri companioni, încărcăți cu genți doldora de hârtii, în buzunare cu

ziare abia ieșite din rotativă: turneul d-lui X, crima din strada Y, meciul de baseball câștigat de echipa Z. Autobuzul nostru devine neîncăpător, mai apar ca din pământ două și continuăm drumul ca un mic tren pe cauciucuri. Practic, de la Chicago încolo am intrat în Middle West (Vestul mijlociu), grâнарul Americii, locul bunelor moravuri, al micilor orașe patriarhale, al fermelor izolate și al campusurilor liniștite.

Într-adevăr, cât vezi cu ochii, întinderea e plană, sub zăpada subțire presimți blana adormită a cerealelor, pe care un soare alburii se căznește parcă s-o tragă la lumină. Iată și prima fermă, machetă în depărtare pe care o vom regăsi neschimbată din câteva în câteva mile. O casă cu coloane de lemn vopsit în alb sau vișiniu, o curte fără gard, marcată doar prin copaci, o magazie (grajd?) de piatră, cu fațada masivă și arcuită ca la hangarele de aviație, o fântână cu palete, un rezervor de aluminiu, unul sau mai multe tractoare, câteva stoguri de fân... Din când în când, după zeci de mile de câmp curat, apare câte o pădurice de conifere, în crengile căreia balansează veverițe, unele din ele avansând, îmbătate de aerul dimineții, până în autostradă. Autobuzul săracilor se animă, taciturnii de ieri și de aseară prind glas și își uită că n-au avut toată noaptea pernă la căpătâi. Doamna care merge la fiii din Los Angeles, și care va mai petrece două nopți cu creștetul pe scaunul incomod, întoarce spre noi o față macerată de oboseală. A stat tot timpul în fața noastră, dar n-am mai avut nici un schimb de cuvinte din autogara newyorkeză. Acum are chef de vorbă, în ceasul al doisprezecelea, când ne așteptăm din clipă în clipă să zărim pe un indicator rutier numele orașului nostru: Iowa City. Mai precis, în ceasul al douăzeci și patruilea, pentru că orele prevăzute - douăzeci și trei - li s-a mai adăugat, din întârzierile succesive ale mașinii, încă una. Acum avem emoții mai mari decât chiar cele de la intrarea în New York, pentru că - dacă la New York eram încă niște călători - aici, în orașelul mic, dar concret, suntem irevocabil „acasă”, la capătul unui drum de închipuiri pe care peste puțin timp le vom vedea prefăcute brutal în realități. Cât va semăna acest real apropiat cu lunga fantezie care ne-a pus până acum la încercare? Oamenii - cărora le știm unora

doar numele, le bănuim altora doar prezența - ne sperie și, ca în nopțile de elev, de dinaintea unor examene grele, cu profesori necunoscuți, închipuirea neîndurătoare le creează chipuri difuze de monștri. Dar, tot ca în preajma examenelor din adolescență, ne lăsăm să alunecăm pe secunde, în neștire, ca pe un tobogan, convinși că inevitabilul nu poate fi chiar așa de rău ca-n gândurile noastre negre; și că, dacă e numai cu puțin mai bun, atunci totul va fi foarte bine...

La vest de Mississippi. Am intrat pe teritoriul statului Iowa printr-un oraș ciudat, căci ni s-a spus că e format din alte trei orașe: Moline, Rock Island și Davenport. *Greyhound*-ul face un slalom icnit pe speteaza câtorva străduțe înguste, arătându-ne casele cu un cat ale celui alt veac, biserici de piatră sângerie și hoteluri semănând teribil cu acelea din westernurile hollywoodiene. Nici o despărțire nu se vede între cele trei așezări, în afara faptului că primele două sunt pe malul stâng al fluviului Mississippi și fac parte din statul Illinois, în vreme ce a treia este pe malul drept și face parte din statul Iowa. Trecerea peste Mississippi, fluviul vital al Americii de Nord - care desparte continentul în două și totodată îl unește, așa cum o arteră desparte și unește un trup - a trezit în noi toate emoțiile livrești adunate din copilărie, din filele romanelor lui Twain și din secvențele unor filme romantice ca „*The Buccaneer*”. Poate cel mai autentic și autohton folclor al americanilor se leagă de acest fluviu, căruia i se și spune, de altfel, în limbajul de fiecare zi, duios și în același timp tangent-ironic, al anglo-saxonilor - „*The Old Man River*” (Râul moșneag) sau „*The Old Moody*” (Bătrânul cel tulbure), și încă în alte zeci de feluri. După tradiție, Mississippi este poarta de intrare în Middle West, ținut cu limite totuși incerte și discutate, pentru că a fost populat de albi treptat și mult mai târziu decât coasta atlantică, printr-o a doua migrație, echivalentă cu o a doua descoperire a Americii.

Atunci, în prima jumătate a secolului trecut, porniți în căutarea legendarelor comori, în „goana după aur” devenită pe urmă ea însăși legendară, străbunii americani s-au revărsat în cele două treimi

practic necunoscute ale teritoriului de azi, și năzuința spre care plecau era botezată cu un singur nume - „West” - fie că acest „West” era „Far West”-ul, pe coasta Pacificului, fie că era tocmai Sudul cumpărat de la francezi ori cucerit de la mexicani, fie că era acest spațiu de trecere - „Midwest”-ul - unde cei ce-și pierdeau nădejdea sau își găseau un alt rost, neașteptat, se opreau și își înjghebau mici așezări, unite treptat în conglomerate de felul celor prin care am trecut.

Aici, la Mississippi, în generațiile vechi ale apei și-au găsit moartea sau norocul strămoșii multora din oamenii pe care-i vedem pe străzi, din proprietarii fermelor tot mai dese care apar pe marginea autostrăzii. Iar astăzi, încă, și poate multă vreme, despre un lucru vechi, dar nu atât de vechi încât să fi făcut parte din cele treisprezece state dintâi, se va spune cu mândrie că este „primul la vest de Mississippi”, în sensul că, dacă n-a avut șansa pionieratului absolut, eroic, i-a rămas consolarea pionieratului acestuia mai mediocru, dar mai solid. Dacă hotelul cutare, universitatea cutare sau președintele cutare au fost primii „la vest de Mississippi”, înseamnă că sunt realități datorate voinței mai mult decât strălucirii, strădaniei mai mult decât moștenirii, temerității mai mult decât tradiției. Paradoxal, fermierii, țăranii Americii, au rămas de atunci elementul curajos și cutezător al societății, celelalte pături fiind mai mulțumite de starea lor și mai conservatoare.

Nume de împrumut. Dar nu e timp de reflecții pe această șosea unde indicatoarele așteptate nu au apărut încă, deși am depășit cu o oră timpul prevăzut. Nu știm dacă e o simplă întârziere, ori s-a schimbat cumva din nou fusul orar, ori - Doamne ferește! - autobuzul nostru atât de tăcut o fi luat-o razna și ne vom trezi în alt colț al Americii. Culmea este că, în atmosfera de austeritate și necomunicare care domnește în *Greyhound* (parcă ai fi într-o biserică), nu-ți vine la îndemână să întrebi pe cineva, nici chiar pe *operator*. Noroc că ne mai înveselesc celelalte tăblițe care defilează prin fața ochilor noștri, aducându-ne la cunoștință o întreagă geografie. Găsești aici o

Marseille, o Ottawa, un Peru, după ce înainte notaseși un Bethlehem, un Emmaus, un Liverpool, un Canton, un Toledo, un Montpellier, o Angola, un alt Peru și o altă Ottawa, un Washington și un Baltimore (bineînțelese altele decât cele dinspre Atlantic), un Gutenberg, un Napoleon, apoi chiar un funest Waterloo... Toponimia americană, așa de nouă și artificială, în afara unui depozit de vechi denumiri indiene și mexicane, este un transplant de nume aduse de emigranți din locurile lor de baștină, de porturi mutate pe uscat, de suverani sau inventatori transformați în localități, de comune ridicate la rangul de metropole. Ca să se descurce în vălmășagul de omonime (numai Washington-uri sunt, se pare, peste două sute), americanii adaugă automat numelui orașului pe acela al statului din care face parte, chiar când nu mai e nevoie de așa ceva (de exemplu: New Orleans - Louisiana), iar când e vorba de orașul „princeps” adaugă, foarte bizar, numele continentului de origine (de exemplu: Liverpool - Europe, sau Canton - Asia!). Tot ce nu e american înseamnă pentru americanul de rând, care abia se descurcă în complicata și imensa lui geografie, alt continent, care va trebui neapărat specificat. Dacă spui, de pildă, că ești din *Romania* sau *England*, va trebui să adaugi imediat *Europe*, ca să nu se confunde cumva cu vreun orașel sau râu din cine știe ce provincie îndepărtată de aici.

Zâmbete și cecuri. În sfârșit, mult râvnitul semn a apărut și, până să ne dezmeticim din emoția intrării, orașul s-a și consumat și ne-am trezit în fața autogării: o baracă destul de nearătoasă, situată între o dugheană de bijutier (se pătrunde în ea direct din holul caselor de bilete) și o altă dugheană, cu inscripția „*Antiques*” semănând cu un fel de consignație, în care nu intră nimeni și nu se zărește urmă de proprietar, ca o împărăție de obiecte răpciugoase cu pretenții de noblețe.

Observațiile și considerațiile ultime le-am făcut stând la coadă să ne ridicăm bagajele. Dar, spre stupoarea noastră, șoferul - după ce le-a

căutat calm și flegmatic prin vintrele imense ale autobuzului - ne-a spus la fel de calm și flegmatic că nu le găsește. Ne-am agitat cu recipisele în mână, l-am rugat să mai caute, el a cercetat iar, bombănind și neconvins, portbagajele și ne-a mai spus o dată că nu există nici o valiză, darămite șapte: astfel că întâlnirea cu William C. Murray și John Bean, cei doi reprezentanți ai Universității veniți să ne întâmpine, a coincis cu momentul de prostrație când ne simțeam ușori și liberi, dezlegați de cele lumești, cu toată averea pe noi, cu păturile, pernele, lingurile, creioanele și tot ce adusesem de peste Ocean, la sfaturile colegilor, ca să ne asigurăm existența la Iowa City, rămase departe, într-un neant total, ca și când n-ar fi fost niciodată și ca și cum - ca în vise - greșeala ar fi fost a noastră: că ne-am închipuit cândva că există.

Nu mai puțin calmi și flegmatici, cei doi universitari au întrebat pe șofer, au reclamat la ghișeu și li s-a răspuns cu aerul cel mai natural că bagajele nu sunt, că probabil au fost descărcate din greșală la Chicago și vor sosi cu următoarele autobuze. Să se păstreze recipisele și să se întrebe la telefon.

Orele următoare au fost cele mai operative și caraghioase cu putință. Împreună cu John - din prima clipă acest tânăr blond și slăbuț, un fel de administrator al Programului Scriitoricesc din Universitate, ne-a spus pe nume și n-a mai fost cu putință să-i vorbim nici noi decât pe numele mic - am cutreierat toate instituțiile din oraș cu care trebuia să avem de-a face. Am fost prezentați, am dat semnături, ne-au fotografiat în culori, ni s-au dat legitimații... Chiar la început ni s-a înmănat prima bursă - patru sute cincizeci de dolari - cu scuza că pentru cele trei luni de întârziere banii sunt pierduți. La compania de telefoane „Northwestern Bell Telephone” am plătit cincizeci de dolari garanție și zece dolari abonamentul pe o lună. Aparatul acaparant, de care credeam că scăpasem prin plecarea din București, abia că devenise obligatoriu aici, mai precis toți ceilalți bursieri și l-au instalat și nu puteam să-l refuzăm tocmai noi, ultimii sosiți... Am mai avut de ales doar forma și tipul telefonului, dintre numeroasele modele

așezate într-o vitrină. O domnișoară etalând un zâmbet fermecător - cum aveam să mai întâlnim în, practic, toate ocaziile publice și în toate emisiunile de reclamă de la televizor - ne-a explicat în fraze-cascadă funcționarea și avantajele fiecărui tip (acesta este de masă, celălalt de perete; acesta are numerele pe un disc, celălalt pe o claviatură, ca la mașina de scris; acesta poate fi decuplat, celălalt nu; acesta are șnurul de șaisprezece metri, celălalt numai de zece, dar - lucru foarte important - este extensibil...), în vreme ce John - care asista pentru a nu știu câta oară la ritual - dormita pe un scaun...

La bancă („Iowa State Bank and Trust Company”) am fost așezați noi pe un scaun și a apărut o altă funcționară zâmbitoare, semănând leit cu cea de la telefoane. Potrivindu-ne într-o poziție frontală și ridicând fără jenă un aparat minuscul cu bliț, ne-a fotografiat. În timp ce poza se developa în laborator (noi prevăzând - după noaptea nedormită, după obrazul nebărbierit și după modul-surpriză în care am fost immortalizați - că se naștea în acele minute cea mai monstruoasă ipostază pe care ne-o cunoașteam), am fost puși să dăm specimene de semnătură. În curând, legitimația era gata - un carton lucios, aproape mineral - și temerile cu privire la fotogenia noastră s-au confirmat. Ni s-a explicat în continuare cum se completează un cec, cum se scrie pe formularul gol suma și data, cum se semnează și cum se dă hârtia celui căruia trebuie să-i plătești. În general, acceptarea se face pe baza acestei simple iscălituri, dar dacă primitorul are îndoieli, îți poate cere legitimația, spre a compara semnătura de acolo și de aici, sau fotografia cu originalul; iar dacă îndoielile sunt și mai mari, el îți poate cere permisul de conducere auto, care ține loc în America de buletin de identitate. „Dacă nu aveți permis - a zâmbit suplimentar domnișoara care ne dădea toate aceste instrucțiuni - spuneți că sunteți cardiaci sau miopi, căci altfel puteți trezi suspiciuni nejustificate”... Ne-a mai încredințat că nu e bine să porți asupra ta mai mult de doi-trei dolari „cash”, din două motive: pentru a evita furturile și pentru a nu fi bănuț tu însuși de furt, portofelul cu bancnote fiind „o formulă cu totul neuzuală”.

Primul cec l-am elaborat la hotelul „Mayflower“, unde am ajuns în cele din urmă, acolo fiindu-ne reținută locuința. Chiria: 150 de dolari (... data... semnătura!), plus garanția: încă 50 de dolari (... data... semnătura...!). Din câteva trăsături de condei, averea noastră abstractă (gândul instinctiv a fost să socotim ce ne rămâne, nu ce dăm) s-a redus la o sută nouăzeci de dolari. Pentru a reuși să vedem până la urmă și America, în afara orașelului în care ne aflam, ne-am impus acest gen de numărătoare inversă, singura capabilă să ne imprime simțul sacrificiului și al economiei. Altfel, ne-ar fi fost prea simplu să ne golim buzunarul de la bancă, printr-o singură iscălitură, chiar și la „cafeteria“ din lobby-ul hotelului. Sau cerând centralistei, într-o noapte, legătura cu cei de acasă, cum a făcut mai târziu un coleg dintr-o țară îndepărtată, căruia nu i-a mai ajuns bursa să se achite, obligând astfel Universitatea să-l scoată din încurcătură.

În centrifugă. Dar „cafeteria“ era închisă și telefonul urma să ne fie instalat pe seară, așa încât nu ne-a rămas decât să primim cheia apartamentului, să urcăm în camerele goale, fără cearșafuri și pături, și să încercăm să adormim. Deși nu ne mai întinsesem trupul de peste treizeci de ore, somnul n-a venit. Capul ne vuia până la durere, ca o centrifugă umplută cu întâmplările ultimelor zile, care se metamorfozau în gânduri agasante. Ne schimbam poziția de pe o parte pe alta, o clipă ne lăsau în pace, ne felicitam pentru inițiativă, dar ele năvăleau iarăși, ținându-ne sub presiune. Caraghioasă era această relativitate: călătorisem nouă mii de kilometri pe uscat și pe apă, eram sub un acoperiș stabil, plătit pe o lună înainte, devenisem niște mici capitaliști cu o sută nouăzeci de dolari în bancă!, aveam chiar un telefon cu fir extensibil, dar bagajele noastre călătoreau cine știe pe unde, n-aveam o pernă sub cap și barba nerasă promitea să devină încă și mai gangsterească decât cea din fotografie. Ca o pedeapsă, micile noastre provizii alimentare pluteau și ele în neant, după ce trecuseră cu bine Oceanul Atlantic! Totul era în jur închis din cauza

sărbătorilor iminente. Hotelul (de fapt un fel de cămin) era pustiu, majoritatea locatarilor - studenții - fiind în vacanță, iar restul lipsind din cauza Crăciunului și a tradiționalei migrații spre marile orașe. Din când în când opreau sub geamul nostru mașini, din care răzbăteau voci gălăgioase, cântece de diferite naționalități, interjecții de oameni

Ana Blandiana în parcul din fața hotelului „Mayflower“, Iowa City, 1974

veseli. Unii erau poate colegi de-ai noștri de la I. W. P. („*International Writing Program*“) despre care știam doar - ne spusese John - că sunt treizeci și trei la număr, veniți din douăzeci și cinci de țări. Ne simțeam ca pe vremuri, în prima zi de cămin studențesc, când, dormind încă pe saltele până la împărțirea „efectelor“, auzeam pe coridoare vorba unor colegi necunoscuți, nu prea simpatici în prima clipă din pricina misterului lor, dar cu care știam că în curând ne vom familiariza...

După nepăsarea și volumul exclamațiilor, nu părea că aceștia, de la

„Mayflower“, sufereau prea mult de dorul de casă, deși noi încercam să le construim psihologii ca ale noastre, imaginându-ne cum refac fusurile orare, și cum, fiecare, ajunge la rezultate diferite. În ce ne privește, trăiam, firește, obișnuita dedublare (binecunoscută de pe vapor, din autobuz...), îndesând fiecare clipă, de când timpul se îngroșase între casă și noi, cu două trăiri paralele: cea de aici, concretă, și cea de acolo, dibuită de o imaginație perversă. În cap ne făceau gimnastică sumedenie de cifre, porneam mereu comparațiile de la zero. Bunăoară, din ora șase, aici (amurg trist la capătul lumii, străbătut de gânduri lamentabile), rezulta acolo timpul cel mai profund, ora două din noapte (ora când 21 de milioane de români dorm și visează lei). Dar altceva va fi peste câteva ore, când cei de acasă vor intra în mișcare - în bucătării, sorbindu-și cafeaua, pietoni pe străzi, sau sărind din mers în tramvaie, apoi la muncă, și gospodinele în piețe, și bătrânii în parcuri, în lumina orbitoare, ireală, a zilei, în vreme ce aici se va așterne cel mai liniștitor întuneric și totul va intra într-o relaxare de moarte. Întrebarea era, doar, cât vom putea duce o asemenea povară sentimentală fără ca energiile spiritului să obosească. De asta depinzând, ne dădeam bine seama, tot succesul sederii noastre aici...

Un epilog ciudat (visul nr. 1). Dar, încet-încet, s-a întunecat și aici, în curând s-a făcut noapte și, culmea, am descoperit pe polița de deasupra patului o bufniță. Aducea cu un curcan, așa cum sunt arătate aceste păsări la expoziții, cu aripile larg și ostentativ deschise. Ochii îi exprimau inteligență și omenie chiar (!), erau frumoși și normali, cuprinși de trup armonios, ca de o haină potrivită. Am strigat-o pe Ana să se trezească, să vadă și ea arătarea, dar să vină încet, să n-o sperie; când să ajungă la mine, pasărea dispăruse. În sfârșit, am dat de ea: s-a ascuns între perdea și geam, însă și-a schimbat culoarea - era cenușie, mică și lunecătoare, ca un liliac sau ca o nevăstuică, având ochii ieșiți din orbite acum, și antipatici, de o culoare metalică, artificială (dar nu

aveam dubii, era cu siguranță ea...). Ne întrebam dacă-și va mai reveni și dacă o s-o putem duce acasă. I-am dat să mănânce și am constatat că nu vrea decât vegetale, refuză carnea, chiar tăiată în pătrățele mărunte. Dar la un moment dat, părându-mi-se că se sufocă, m-am repezit să deschid geamul și, urcat cu picioarele goale pe pat, am strivit-o fără să vreau. Încercând cu oroare să-mi explic ce a fost, am constatat cât se poate de rațional că pasărea devenise prea mică, greu de văzut, cât o alună...

Primul telefon - primul „party“. Adevărata instalare a fost peste două zile, când ne-au sosit în sfârșit toate bagajele, dovedind că *Greyhound*-ul știe să pună ordine până și în dezordinea sa. Singurul lucru dispărut a fost o pereche de pantofi de casă, marca „Solidaritatea“-Oradea, dovadă fie că produsele românești sunt foarte prețuite în America, fie că unul din manipulanți, trăgând grăbit fermoarul sacoșei și văzând chiar deasupra un „etui“ de piele neagră, lucitor, va fi crezut că se ascunde în el o cutie cu diamante. Cu acest prilej am învățat, măcar, un verb mai puțin uzitat, „*to filch*“ = a șterpeli, a ciupi, scos din depozitele limbii engleze de colegii ioweni, mirați de bizareria micului furt și repetând mereu că genul „găinar“ este în tagma hoților de aici o raritate. Cât privește orașelul nostru, ușile caselor nu se închid niciodată, mașinile sunt lăsate și ele, în parcare sau în stradă, descuiate (o să ne convingem și noi de asta!), iar în ultimii trei ani nu s-a înregistrat nici un furt, nici o crimă. Aceasta este America micilor orașe - imensa majoritate a teritoriului țării și locuitorilor - care, asemenea unei sticle de șampanie (comparația îi aparține lui Bill Murray), este liniștită și pașnică, lăsând părții din preajma dopului grija de a fi senzațională și explozivă.

Dar, revenind la bagajele regăsite, chiar în prima seară am primit o sacoșă cu articolele de uz personal și, în fața oglinzii, cu aparatul de ras în mână, l-am desfigurat pe insul hirsut din legitimația de bancă. A doua zi au sosit încă trei geamantane mari, cu lenjeria de pat și cu

toată gospodăria, încât am petrecut noaptea următoare în așternuturi mirosind a detergent românesc și am pus capul pe o pernă care ne lipsise șaiszeci de ore. Am fost, o zi mai târziu, repuși în posesia valizelor cu haine, încât puteam, pentru prima dată, dovedi gazdelor că avem și alt costum decât acela, mototolit, în care ne cunoscuseră. Dar toate acestea n-au fost, cum se va vedea, argumente care să le schimbe părerea în bine sau în rău.

Nici n-au trecut câteva ore de la instalarea în hotel, că bății puternice în ușă (în general americanii n-au sonerii, ci folosesc acest mijloc strămoșesc, anglo-saxon) ne-au deșteptat din somnul meritat în care nădăjduisem să stăruim până dimineața. Era tehnicianul de la „Northwestern Bell Telephone Company” care, în câteva minute, ne-a instalat aparatul nr. 397-1914, cenușiu, cam masiv, agățat în perete ca acelea din cabinele publice de la noi. Sunetul lui, pe care l-am auzit și peste vreun alt sfert de oră, când abia încinsesem iarăși ochii și începusem un vis, pe undeva prin București, ne-a readus la realitate. Era exact sunetul penetrant care se aude în comisariatele americane din serialul de sâmbătă seara înainte ca detectivul să ridice receptorul și să afle că pe strada 42 s-a comis crima. Am ridicat și noi receptorul, cu o infinită superstiție, și l-am auzit pe John. Ne vestea fără prea multe menajamente că la Paul Engle, directorul Programului, începe peste o oră un *party* în cinstea sosirii noastre; să așteptăm, va veni o mașină să ne ia. Aveam ocazia, iată, încă din prima seară, să ne confruntăm cu acest obicei american, prea bine cunoscut din literatură și filme, mult bârfit de europeni, pe care-l considerasem livresc câtă vreme ne fusese indiferent, dar de care începusem să ne temem încă de acasă, din clipa când bursierii din anii anteriori ni l-au descris. Ne-am pregătit scuze complicate pentru ținuta de campanie la care eram constrânși (bagajele încă nu sosiseră) și ne îngrozeam că va trebui să li le repetăm penibil nu numai gazdelor, dar și invitaților, cu atât mai mult că, după colindele care se revărsau din megafoane peste tot în oraș - la autogară, ca și în holul de la „Mayflower” - America părea cufundată cu totul în atmosfera de Crăciun.

Locul hainelor e pe podele. Poetul Paul Engle și soția sa, prozatoarea Hua Ling, de origine chineză, ne-au întâmpinat în prag, îmbrăcați cu pieptare nășăudene (fuseseră în urmă cu doi ani în România), și ne-au prezentat zgomotos și ditirambic asistenței, care a aplaudat focos. Locuința, în imediata apropiere a hotelului (ne zăream de pe veranda ei ferestrele și n-am încetat să ne întrebăm de ce fusese nevoie de o mașină ca să ajungem aici), este o vilă de lemn cu etaj, în genul caselor coloniale care caracterizează America poate mai mult decât zgârie-norii. La parter are un living mare pentru primirea musafirilor, iar la etaj dormitorul și un alt salon, mai intim, pentru uzul familiei. Dar amfitrionul, parcă tocmai pentru a sublinia aerul destins al petrecerii și faptul că vrea să facă din I.W.P.-ul său o adevărată familie scriitoricească, a organizat petrecerea sus, printre zecile de amintiri primite de la „*alumnii*” din diferite țări. Abia prezentați, am fost lăsați în pace atât de total, încât ne-au trebuit minute în șir până să găsim un loc pentru depunerea hainelor. Peste tot, pe jos, pe scări, pe culoare - pe paturi în cel mai bun caz -, hainele celorlalți zăceau într-o neorânduială și nepăsare atât de fantastice, încât complexele vestimentare ne-au dispărut instantaneu. Mai târziu aveam să constatăm - la alte *party-uri*, în sălile de dans studențești, în sălile de seminar sau chiar în biserici - că aruncarea pe jos a hainelor este universală, dar nu izvorâtă din dezordine, ci din disprețul pentru ele, pentru tot ce poate părea punere în evidență prin mijloace exterioare a propriei persoane. Același aspect „informal” îl avea și salonul cu invitați, în care am revenit ușurați după ce ne-am azvârlit și noi pe podea netrebnicele scurte de călătorie maltratate din noaptea de pomină a *Greyhound*-ului. Majoritatea oaspeților - între douăzeci și șaptezeci de ani - erau îmbrăcați în „jeans”, cămăși colorate, dar în nuanțe parcă intenționat șterse, și n-aveau cravate. Mai eleganți erau câțiva europeni și sud-americani, care se vedea că nu renunțaseră din mândrie la obiceiurile lor naționale.

Oameni mai mari ca orașele. Discuțiile - în acest babilon în care intrasem - nu aveau profunzime și pasiune, ci erau mai mult manifestări prin spirit ale afecțiunii pe care participanții țineau să și-o demonstreze unii altora. Se glumea și se râdea zgomotos, tot haosul acesta făcând parte dintr-un sistem de repere care nouă ne scăpa, deocamdată. Cel mai al casei părea Petrov, un poet și traducător iugoslav, bursier aici în al doilea an, care părea un fel de monitor al lui Paul și un fel de decan de vechime al bursierilor. Dar ceilalți? Într-un colț, cu paharul mereu neatins ținut în mână, zâmbind egal și absent la spusele tuturor, Tyagarajan, prozator și critic de film din Madras-India, părea o statuie tristă a culturii sale milenare, contemplând scurta clipă a unui popor vechi de numai două secole. Abisinianul Abbie Gubegna și ecuatorianul Theodoros Vanegas, mai petrecăreți, dar nu prea bucuroși să vorbească limba engleză, se mulțumeau cu latura consumistică a petrecerii. Englezul Anthony Howell, dramaturg și în același timp dansator în Baletul Regal, ar fi vrut să intre și el în prim-planul *party*-ului, concurându-l pe Petrov, dar emitea mereu începuturi *fortissimo* de glume pe care nimeni nu i le mai auzea pentru că la a doua propozițiune era smuls și dus la dans de o studentă locală. Grecul Petros Ambatzoglu, poet și prozator, vorbea și el tare, dar nu pentru asistență, ci pentru că era prins într-o discuție socratică de fostul său compatriot Stavros Deligiorgis, profesor, acum, de literatură comparată, la Iowa City. Argentiniențele Alicia Dellepiane Rawson și Maria Briano - total opuse noțiunii de sud-americane - stăteau alături într-o tăcere îmbufnată, privind fiecare un alt colț de tavan. O altă pereche, practic nedespărțită, japoneza Kazuko și filipineza Virginia Moreno, ambele poetese și dansatoare, încercau evoluții coregrafice, după care se întorceau în colțul lor. Brazilianul Da Costa avea grijă de copiii pe care și-i adusese pe timpul vacanței, iar peruanul Jose Antonio Bravo își dansa logodnica. Polonezii - șase la număr, în frunte cu decanul lor de vârstă, Tadeusz Karpowicz - ciripeau vrăbiește în jurul criticului Zdzisław Lapinsky, care, sosit mai târziu, le adusese noutăți din țară. Câțiva dintre bursieri lipseau: nigerianul Elechi

Amado, prozator tânăr și demnitar cultural în țara sa, fusese rechemat de treburile guvernului, iar unguroaica, Agnes Gergely, era plecată într-o călătorie pe coasta Pacificului. Printre invitații localnici erau numeroși asistenți la Universitate, dar și un laureat al Premiului Nobel, fizicianul Van Allen (descoperitorul celebrei centuri de radiații din jurul Pământului, centură care-i poartă numele) - bătrânel timid și tăcut, ținut tot timpul de braț de soția sa, mai terestră și mai sigură de sine, parcă prin simplul fapt că era scutită de abstracțiunile științei.

Stavros Deligiorgis, profesorul de literatură născut la Sulina acum patruzeci și ceva de ani, plecat de copil în Grecia și naturalizat american de prin 1960, s-a apropiat de noi și-a prins sămânță de vorbă. Pentru că ne-a găsit privind spre perechea ciudată, discuția s-a cantonat la acest subiect. Decan al facultății de astrofizică, Van Allen lucrează de o viață în micul oraș universitar, care mai are câteva somități - în medicină, în patologia limbajului, în chimie și biologie. Campusurile - orașelele universitare - sunt un fel de rezervații pentru intelectuali, care ridică incomensurabil valoarea statelor în care se află. Dacă spui „Iowa“, a continuat Stavros, oricine va completa în gând: „Porumb, soia, orz, crescătorii de porci“. Dacă spui însă „Iowa City“, oricine știe că aici e o capitală americană a fizicii, că aici sunt gândite și proiectate părți întregi din rachetele „Mariner“ și „Viking“, că, în sfârșit, aici se găsește un program scriitoricesc, unde vin anual zeci de scriitori din străinătate...

Un test social. Nu oricine se mulțumește însă cu o astfel de celebritate. S-a apropiat de noi Ann, una din fiicele lui Paul. Ținuta ei dreaptă, emancipată, respira parcă aerul unor alte locuri, într-adevăr - ne-a spus Ann - de mică ea a îndrăgit caii, echitația, și pentru a se putea dedica acestei pasiuni a trebuit să plece într-un alt stat, mai frivol și mai puțin resemnat la ale muncii decât Iowa. Un stat însoțit și vesel, unde oamenii știu nu numai să trudească, dar și să se distreze. În California, câțiva ani a fost campioană, iar acum predă într-o școală

particulară arta călăriei. Nu s-a mai întors de mult în locurile copilăriei, iar în vacanța asta a venit pentru nunta surorii sale. În acea clipă am realizat că gazdele noastre se aflau în fața unui eveniment care în Europa absoarbe preocupările familiei cu săptămâni și luni înainte și, încă o dată, am dedus cât de puțină festivitate pun americanii în momentele vieții lor, cât de puțină importanță dau prejudecăților și formelor.

Party-ul, în orice caz, iese din tiparele europenești ale petrecerii și seamănă, întrucâtva, cu o obligație socială, cu un fel de ședință la care oameni legați profesional se adună pentru a-și spune noutățile, a-și studia comportamentul, a se cunoaște în afara muncii. Se mănâncă și se bea destul de puțin (nimeni nu te invită la așa ceva, cel mult ți se arată o măsuță cu whisky și bourbon și o altă cu feluri culinare simple - maioneze în care se introduc morcovi, sparanghel etc.), se discută dezordonat și spontan, în schimb impresia pe care o lași - astăzi aici, mâine în altă parte - se compune într-un fel de portret psihologic de care mediul are nevoie pentru a te cunoaște. Absența nemotivată de la un asemenea *party* sau neconvocarea ulterioară a celor ce te-au invitat, la tine acasă, sunt socotite cu timpul drept un afront, drept încercări de a te sustrage conviețuirii în comun, acestui sistem în care toată lumea știe ce face toată lumea „Pentru a fi angajat într-un post ca lumea, se preferă să fii căsătorit, ne-a explicat un tânăr care părea dispus și incitat să divagheze pe această temă. Ei bine, se ajunge până acolo că referințele care se iau despre tine privesc și felul cum soția ta (nemaivorbind de tine însuși) se comportă la un astfel de *party*.”

Dacă ar fi să-l caracterizez pe Paul (deși sexagenar, veneratul poet și director te obligă să-i spui pe nume, cum a făcut și tânărul John și cum fac de altfel majoritatea americanilor!), n-aș rămâne după acest *party* cu o impresie prea bună. Probabil că îndelunga experiență, conviețuirea an de an cu alți străini, cei mai mulți cunoscând prost limba engleză, l-au constrâns la un fel foarte simplificat de a se adresa oamenilor. Vorbește rar, în fraze scurte, se rezumă în general la mici flaterii și la exclamații glumețe, urmate de cascade homerice de râs,

încât toată atitudinea sa seamănă cu a acelor „boși” caricaturizați în revistele și filmele europene. L-am văzut însă, din fericire, a doua zi la serviciu. A intrat valvârtej în *office*-ul său de la Universitate, fără să mă vadă pe culoar, fără să vadă pe nimeni. A uitat ușa deschisă larg în urmă, s-a așezat la birou și, vreme de câteva ore, cât noi am rămas în biblioteca vecină, și poate mult timp pe urmă, a lucrat fără încetare, cu o dexteritate de prestidigitator și cu o abstragere de la restul lumii amintind de un lunatic. Bătând cu o mână la mașina de scris, ridicând cu cealaltă receptorul și sprijinindu-și-l cu umărul la ureche, scoțând cu mâna eliberată o hârtie dintr-un biblioraft, terminând convorbirea și sunând imediat un colaborator, pentru ca apoi să se cufunde în transcrierea cu mâna stângă a unui act (americanii scriu, cei mai mulți, cu ambele mâini), Paul mi-a părut acum o imagine a acelui american generic care, luat pe bucăți, poate părea primitiv și lipsit de rafinament, dar din ipostazele căruia se alcătuiește o personalitate complexă, nemandominată de nici una din componente...

Poșta! A doua zi am întâlnit pe mulți din cei de la *party* în fața cutiilor poștale din holul hotelului. Tolăniți pe mochetele groase, citeau „*The Daily Iowan*”, ziarul studentesc din campus (alături era un teanc imens de exemplare gratuite), și așteptau sosirea mașinii cu scrisori. Părea că e un tabiet înrădăcinat, pentru că totul se desfășura cu un calm perfect, ca și cum așteptarea ar fi făcut parte din programul zilei. La 10,30 s-a auzit un zgomot mărunț de motor (de câte ori n-aveam să-l așteptăm de acum înainte și să-l recunoaștem!) și după alte câteva minute un poștaş și-a făcut apariția, împingând un cărucior înțesat cu plicuri. Noul venit s-a introdus într-o cameră ai cărei pereți erau formați din cutii metalice, iar cei de pe mochete, oameni în toată firea, pândeau să-i vadă mâna ajungând la cutia lor și se repezeau să scoată scrisorile ca pe o pradă. Apoi fiecare se înapoia pe mocheta și își citea corespondența. După expresia feței ghiceai în ei, ca în niște copii, bucuria sau nemulțumirea. Unii din cei fericiți rupeau automat

timbrele și întrebau cine are nevoie de ele. Nefericiții plecau tăcuți și îngândurați.

Aici, la „Mayflower”, poșta are un rol de căpetenie. Colegii noștri sunt veniți de la mii de kilometri, iar scrisorile lor călătoresc șase, șapte, zece, douăsprezece zile. Cotidianul de acasă parvine aici cu mare întârziere. Ești conștient că, oricum, nu îl poți grăbi sau schimba, dar neliniștea te cheamă automat în fața cutiei. După care te grăbești să răspunzi, pentru ca și ceilalți, de departe, să se liniștească în privința ta. Socotești de două ori timpul călătoriei scrisorii ca să anticipezi când îți va veni, în cel mai bun caz, răspunsul. Este sentimentul de îndepărtare, de rupere pe care îl dă America europenilor, asiaticilor, africanilor.

Sentimentul că în lipsa ta se pot întâmpla boli, nenorociri și atâtea alte evenimente la care nu participi, la care nu poți ajunge de aici, din mijlocul continentului, decât în câteva zile (cel puțin noi, legați și la înapoiere de mersul vaporului, suntem sechestrați pentru un timp mult mai lung!); sentiment de neputință care te face să cauți un paliativ: corespondența. O corespondență ținută regulat capătă o anume fluiditate, te face să uiți că trăiești prin ea cu atâtea zile în urmă, îți dă iluzia că ești lângă ai tăi. Toți ne previn, însă, că nu este bine să conjughi datele scrisorii cu acelea ale vieții consumate aici în paralel. Dedublarea născută din asemenea comparații duce la tensiuni grele, existențiale, din care te smulgi pe urmă tot mai dificil. O dramă la care-a participat, acum o lună, tot Programul, a fost când un coleg brazilian și-a pierdut tatăl în timp ce el călătorea fericit pe Mississippi. Vestea l-a ajuns când părintele era deja înmormântat și, refăcând etapele, Fabio a intrat într-o criză sufletească, într-un complex de vinovăție-fără-vină.

Pe jos, în Lumea Nouă. Primul drum în oraș a fost într-o seară, a doua după sosire. Un frig îmbibat cu ceață se lăsase odată cu întunericul peste zăpada abundentă. „Mayflower” era practic ultimul,

cel mai nordic edificiu al orașelului, dar și până la el se interpunea un loc destul de întins, presărat doar cu vile izolate, care negau orice sistematizare, părând clădite într-un loc pustiu. De cealaltă parte a

Ana Blandiana pe malul râului Iowa

autostrăzii (care trecea chiar prin fața hotelului) curgea paralel un râu mărișor, cam de dimensiunile Mureșului la Alba Iulia (și totuși nefigurând pe hărțile obișnuite), pe care ghețurile îl prinseseră sub o crustă groasă, atât de severă încât un băț găsit prin cine știe ce minune în picioare, la mijlocul curentului, rămăsese în această poziție nefirească și avea să stea așa toată iama. Aproape de hotel, o mașinuță galbenă, cu un muncitor îmbrăcat tot în galben cocoșat în șa, ca pe o motocicletă, curăța zăpada căzută după-masa și deschidea pârtie pe trotuarul dintre râu și șosea. La vreo cinci sute de metri de

hotel era un pod nou de beton, sub care (lampadarele cu lumina lor de neon lăptos te lămureau) gheața nu avusese putere să se întindă și măcăiau prin somn vreo sută de rațe sălbatice, o colonie aclimatizată aici, în plin oraș. De altfel, și în pădurea de mesteceni din spatele hotelului văzusem dimineața veverițe cenușii și sconcși roșietici făcând salturi acrobatice de pe un copac pe altul, spulberând chiciura cu atâta grație, că păreau în balet printre ghirlande și confetti albe.

După podul cu rațe urma un deal pe care l-am urcat cu teamă și curiozitate. În copilărie, dealul mi se părea o vietate, dincolo de care te puteai aștepta să găsești o altă lume, total deosebită. Aceeași senzație am avut-o acum, când nu eram mai știutori asupra Americii decât copiii asupra Universului. Am ajuns în vârf cu pasul calm - din fericire teama concretă este infinit mai suportabilă decât cea abstractă - și am descoperit primele case aliniate în șir continuu. O fată - primul pieton propriu-zis cu care ne întâlneam în America - s-a oprit să ne cedeze trecerea pe poteca strâmtă din zăpadă, cu capul în pământ. Nu părea pregătită să ne salutăm, dar simțind că o privim mai insistent (era îmbrăcată foarte subțire și asta ne-a atras imediat atenția), a tresărit plăcut surprinsă, ne-a zâmbit foarte prietenește și a salutat ea întâi. Aveam să observăm și în alte ocazii, mai târziu, și să deducem că acest salut mirat și grăbit face parte din reflexele americanului singuratic. Obișnuit cu totala indiferență a celor din jur, resemnat să nu i se dea atenție, când se simte privit, el devine brusc recunoscător și prietenos. Culmea acestei mici ceremonii este un scurt salut monosilabic: „hi”, („hai”), spus cu o anume intimitate spontană, în genul „servus”-ului transilvănean, salut care însă nu se va repeta data viitoare, ca un semn al cunoștinței făcute, ci va rămâne neutru, numai și numai al clipei respective.

Străzi, case, veverițe. O altă descoperire pe care am făcut-o - săritoare în ochi - ținea de aspectul străzilor. Dincolo de creștetul dealului se desfășura o arteră lungă, flancată de case. Dar toate

semănau uimitor: înălțate la vreun metru deasupra solului printr-o fundație solidă, legătura lor cu strada era asigurată de câteva scări cu parapet (bine cunoscute din filme). Restul clădirii arăta incredibil de fragil: părea literalmente improvizat din scânduri subțiri de stejar, uneori chiar de brad, țesute cu oarecare grație, în așa fel încât să facă goluri și plinuri, umbre și lumini, după anumite reguli geometrice. Lemnul este un foarte bun izolator termic și tradiția pionierilor l-a lăsat drept principal material de construcție. Totuși, unele fațade, mai noi, aveau lemnul căptușit cu un brâu lat de aluminiu, ștanțat după regulile aceleiași geometrii.

Arhitectura era și ea stereotipă: parterul, masiv și dezbrăcat de orice podoabă, se încheia cu un etaj cochet, având unul, două sau chiar trei turnulețe, prin ferestrele cărora se zăreau tavane mansardate. Ca și la Paul acasă, împărțirea spațiului prevedea parterului funcțiile de zi, iar etajului funcțiile de noapte. Stavros, mai târziu, ne-a explicat că locuința e considerată un bun de consum, deci perisabil și depinzând de modă. De aici provine și lipsa ei de masivitate. Americanii se mută foarte des dintr-un oraș în altul și, pe deasupra, sunt educați să-și lepede relativ repede bunurile, spunându-li-se că astfel contribuie la sănătatea vieții economice. După douăzeci-treizeci de ani, ei sau cei ce vor stăpâni atunci această casă o vor demonta și vor clădi pe aceeași fundație o alta, mai mare sau altfel împărțită, tot din lemn sau din materialele momentului. În prezent, domnește moda aluminiului, susținută printr-o reclamă neobosită, de zi și de noapte, la televiziune. Stavros, european obișnuit cu durata și cu termenele de garanție foarte îngăduitoare, și-a cumpărat casa în care stă cu un preț relativ mic, dar a fost avertizat că ea are o vechime de douăzeci de ani și că peste încă cinci acoperișul i se va deteriora. A fost bucuros pe moment și s-a felicitat că pentru timpul cât va rămâne în Iowa City, ca un universitar nomad ce este, va avea un adăpost sigur. Dar peste exact cinci ani a început să-i plouă în casă și a trebuit să investească banii economisiți, cu vârf și îndesat, în reparație, cheltuială la care s-au adăugat nervii produși de nepriceperea și

tărăgănările meseriașilor. Căci încă un principiu, sortit să impulsioneze piața și să accelereze economia, este acela că nu merită să reparați, fie că e vorba de o casă sau de un pantof, ci - dacă nu vrei să ieși în pagubă - trebuie să cumperi din nou. Drept pentru care reparatorii sunt niște cârpaci ori niște oameni neparoliști, care profită de raritatea lor și-și fac de cap.

Până în *downtown* (așa-numitul centru al așezării americane), unde arhitectura se precipită brusc spre istorie - casele ridicându-se la două-trei etaje și, în sfârșit, alcătuindu-se în fronturi și străzi - se întindea împărăția vilelor acestora stereotipe, de jucărie. Erau împrejmuite cu crânguri întregi de copaci, care, probabil, vara le uneau și le acopereau, făcându-le practic invizibile. În trunchiul cel mai expus spre stradă se puteau zări ciudate cuști suspendate, iar în zăpada afânată de pe ramuri, urme mici și târâte, printre coji de nuci și alune. N-am înțeles ce fel de animal va fi luat la Iowa City locul câinelui și totodată al porumbelului, până când, într-una din zilele următoare, am văzut trei veverițe hârjonindu-se îndelung, compunând un fel de scenetă cu triumfi conjugal, și am înțeles că seriosul locuitor al pădurilor de la noi trăiește aici și domestic, împrumutând uneori chiar obiceiurile oamenilor. În timpul cât am stat în America provincială am văzut pe străzi și am mângâiat atâtea veverițe, încât mă întreb dacă numărul lor nu este, proporțional, mai mare decât al pisicilor de la noi.

Vântul din Alaska. Dar ceea ce ni se părise străin de la prima vedere în aspectul străzii - și, fără să știm de ce, ne făcea să ne simțim cu adevărat pe alt continent (mai mult chiar decât aspectul copilăresc al caselor) - era lipsa totală a gardurilor. În acea seară, a primei escapade, s-a pornit la un moment dat un vânt subțire și iute, care pune parcă în alertă nu numai încheieturile hainelor, nu numai siguranța noastră pe picioare, dar parcă și stabilitatea pomilor și a acoperișurilor. Acestea păreau născute direct din cosmos, care se boltea gol deasupra lor, lăsându-le în bătaia suflării reci, minerale, care

le absorbea. Și am avut dintr-o dată o viziune terifiantă: vântul acela venea direct din ghețurile Alaskăi, străbătând sute și mii de mile, curbându-se pe suprafața globului, cucerindu-i câmpiile și orașele, fără să întâlnească în cale obstacolul care - măcar simbolic - să i se împotrivească.

În lipsa oricărei despărțituri, teritoriul orașului părea mai legat de natură, dar și mai dependent de toanele ei. În ansamblu, el semăna cu cartierele de grădini și livezi din marginea orașelor noastre europene. Deosebirea era că, în timp ce acolo gospodăriile arată trecătorului partea lor geamănă, de straturi și arbori, ascunzând mai departe, în tainite boltite de vegetație, intimitatea căminelor, aici casele răspundeau direct în stradă, aveau o imagine ciudat inversă, părând acea zonă incertă, de oraș și natură, numită în geografia noastră provincială „spatele grădinilor”. Configurația aceasta de oraș pe dos, cu case așezate de-a-ndăratelea, deschis parcă spre exteriorul lumii, oferindu-i toate misterele, era subliniată și de franchețea ferestrelor, largi și despuiate de orice perdele, în așa fel încât din stradă să poată fi văzut tot ce este necesar pentru ca vecinii, trecătorii, opinia publică să știe, dacă vor, cum trăiesc gazdele. Întrebarea care mă obseda de când descoperisem lipsa gardurilor (este oare un semn de zgârcenie sau de altruism?) n-am mai pus-o nimănui, pentru că răspunsul era, evident, mult mai complicat, împletind ambele fire ale întrebării - și meschinăria, și dăruirea. Explicația cobora departe, în epoca pionierilor și a puritanismului, când singura posibilitate de a te pune în gardă față de noul vecin - total necunoscut ca om, ca limbă, ca obiceiuri - se dovedise a fi nu forța stângace a autorităților, a legii, a cuvintelor, ci punerea lui preventivă - și implicit a ta - sub ochii opiniei publice, sub necruțarea privirilor întregii colectivități. Renunțând tu însuși la secrete, te fereai de surprizele venite din partea celorlalți. Din păcate, cu timpul, sistemul acesta de apărare pasivă a născut o reacție inversă. Mulțimea de puritani încrezători și cu vedere scurtă s-a dovedit un mediu la fel de propice gangsterilor și răufăcătorilor de tot soiul precum este o casă fără câini pentru lupi și alte animale de pradă.

Din fericire, această pegră rămâne apanajul marilor orașe, a căror bogăție este mai tentantă, în furnicarul cărora vinovații se pot pierde cu mai multă ușurință. „Marea provincie” - și în special campusul universitar - formează un teritoriu liniștit, singuratic, atins numai incidental de aripa delincvenței. Drumul până în centru și înapoi - două ore și jumătate - nu ne-a dat nici cea mai mică tresărire, deși eram într-un oraș cu străzile moarte. Pietonii cu care ne-am intersectat n-au întrecut numărul degetelor de la două mâini. În *downtown*, cel puțin, n-am zărit nici unul. Vacanța de Crăciun era totală. Magazinele erau închise, restaurantele trăsese rășoarele mai devreme, cinematografele, probabil fără spectatori, erau luminate de câte o reclamă de neon somnoros, iar casierile dormeau în cabinele lor (se vedea prin vitrinele mari) ca niște statui de ceară. A trecut doar o mașină cu stea, a poliției, făcându-și rondul ca într-un film de la Hollywood (poliștii nu umblă pe jos niciodată), apoi două mașini înțesate cu tineri care s-au dat jos și au urcat într-un bloc, la o petrecere, lăsând portierele larg deschise. (A doua zi, când l-am văzut pe John că procedează la fel, părăsindu-și vehiculul neînținat în stradă, l-am întrebat cum de are atâta curaj. Cred că a fost sincer când ne-a răspuns: „Hoții sunt așa de rari, încât este inutil să-i aștepti mereu. Iar atunci când vor să te fure, tot găsesc mijloace s-o facă. Așa încât, ferindu-te de ei mereu, nu faci decât să-ți complici viața.”)

La înapoiere, lângă podul cu rațe, am văzut totuși unul din cei mai obișnuiți pietoni: era aproape de miezul nopții, și un bărbat între două vârste, îmbrăcat în trening albastru, cu un capișon pe cap, alerga cu pumnii strânși la piept, cu genunchii ridicați gimnastic. Am crezut la început că e un sportiv de performanță, făcându-și antrenamentul, dar a doua zi, și pe urmă aproape cotidian, am văzut imaginea repetată: oameni de toate vârstele, bărbați și femei, grași și slabi, tineri și mai ales bătrâni, alergând. Pe străzi, prin parcuri, pe marginea autostrăzilor. Cu atâta înverșunare, încât am dedus că e vorba mai mult decât de un sport; e aproape un obicei național.

La o nuntă. Plecarea la diferite manifestări ale I.W.P.-ului se face în grup, cu mașinile care stau în acel moment la dispoziție; cum acestea nu sunt multe, călătoriile presupun întotdeauna o înghesuială nemaipomenită. Paul are o mașină de șase persoane și un Dodge mare, de douăsprezece, dar în care încap la nevoie și optsprezece. Bill Murray are o Toyota cu șase locuri. Dintre colegi, unul singur, Ivan Kusan, și-a cumpărat o mașină la „*second hand*” („la mâna a doua”, dar poate la a șaptea sau la a opta...), un Ford antediluvian, butucănos și zăngănit, care, pentru cincizeci de dolari, cât a costat, l-a purtat în cele câteva luni prin toate colțurile Americii. Dar adevăratul cal de povară era microbuzul vișiniu al lui John Bean, un Volkswagen cu locuri nelimitate, în care vinerea se urca, în drum spre *supermarket*-ul alimentar „Eagle”, practic întregul efectiv de la „Mayflower”. Faptul că două din cinci mașini au mărci străine pare neobișnuit pentru America, cea mai mare producătoare de automobile, dar reflectă marea derută în care-a fost pus cumpărătorul odată cu criza combustibilului din 1973. El a părăsit proverbialele mașini gigant, în care-și investise tot orgoliul și cu care își epatase prin tradiție rudele sărace de peste Ocean, și și-a întors fața spre automobilele economice. Astăzi numai cei prea bogați, care nu se sinchiesc de costul benzinei, și cei prea săraci, care n-au avut bani să-și cumpere altceva, mai pot fi văzuți în tancurile garnisite cu zeci de faruri și ochi de pisică.

Dar acum mașinile lui Paul și Bill lipseau, căci erau plecate în față cu nuntașii, iar noi am fost încărcăți cu toții în microbuzul lui John. După ce am lăsat, europenește, pe toate femeile și pe toți mai vârstnicii înainte, am rămas lângă ușă, ultimul, într-o poziție încremenită, de acrobat, cu o mână prinsă de vergile tavanului, cu alta sprijinită de dușumea. Dar cam așa se călătorea tot timpul și singura necunoscută era persoana sortită să tragă după sine ușa, miraculoasa ușă a microbuzului, care presa cu o glisare curbă tot conținutul fără să facă nici o stricăciune, fără să rupă nici un mădular.

Am traversat probabil tot orașul și mașina s-a oprit în fața bisericii unitariene, clădire de un gotic aproximativ, în cărămidă aparentă, cu

interiorul auster, presărat cu rânduri de bănci și scaune. Într-una din capelele laterale - o încăpere destul de largă, cu un șemineu care-i dădea, arzând, o mare intimitate - a avut loc o slujbă simplă, spusă neutru și nemuzical. Preotul, robust, cu figură de sportiv, îmbrăcat ca un dandy, cu haină vișinie, pantaloni evazați, cămașă înflorată de volane (doar gulerul închis cu bentiță neagră îi indica identitatea), a citit câteva pasaje din Biblie, după care i-a invitat pe miri să își dea mâna și să se sărute. Apoi i-a venit rândul să vorbească lui Paul, ca părinte, dar în loc de orice discurs moralist, a citit două poezii glumețe. Lumea - cam aceiași inși de pe la *party*-uri - a aplaudat ca într-o sală de spectacol, și apoi, timp de aproape jumătate de oră, a defilat prin fața mirilor și i-a felicitat pe îndelete. Ceremonia s-a transformat într-o discuție încâlcită, un fel de cocktail fără tratații, în care participanții se încrucișau și intrau în vorbă fără încetare, părând că au uitat cu desăvârșire unde se află.

De fapt - ne-a spus o doamnă cu alură de bârfitoare - ginerele lui Paul era de altă religie, dar a preferat să se cunune aici pentru a scăpa, grație privilegiilor acestei biserici, de armată. O altă doamnă ne-a complimentat pentru compatriotul nostru Ilie Năstase, iar un tânăr, puțin exaltat, puțin ironic, se interesa dacă e adevărat că suntem din Transilvania, țara lui Dracula. Cel mai mult am vorbit însă cu preotul cu înfățișare de rugbist. Ne-a explicat ciudata autonomie a cultelor din țara sa. America fiind un stat întemeiat, în parte, tocmai de emigranți fugiți de persecuțiile religioase, unul din principiile ei fundamentale a rămas, de-a lungul anilor, libertatea conștiinței. Biserica nu mai e, ca în Europa, o instituție care inculcă membrilor ei datoria de a-i rămâne fideli, ea devine un fel de asociație a unor inși care nu se nasc obligați să urmeze legea părinților, ci își pot alege singuri religia atunci când și-au descoperit propria conștiință. Mai mult, un cult („*denomination*”) poate fi creat, ca un partid, prin asocierea câtorva persoane care și-au stabilit o identitate de crezuri ori s-au lăsat convinse de preceptele uneia din ele, mai persuasivă. Numărul cerut de lege pentru înscrierea în acte a unei noi religii este de șapte aderenți. Uneori pot fi întâlnite -

la mica publicitate, chiar - anunțuri prin care cineva dă de știre că are de gând să fondeze o *denomination*. În acest fel, și cultul devine mai „civil”, mai puțin fix și rigid, mai puțin legat de fetișismele religiilor clasice. Bisericele rămân niște simple sedii, în care oamenii se întrunesc ca la un club, și nu rar se întâmplă ca ele să fie vândute și să fie cumpărate, nici o tradiție nemaobligând să se țină seama de o anume arhitectură. Lista cultelor pare astfel practic infinită. Numai în Iowa City sunt 42 de lăcașe aparținând la 28 *denominations*, și ca dovadă a lipsei de... religiozitate față de ele - a continuat tânărul preot - cel mai vechi, „First Presbyterian Church”, având 118 ani, va fi demolat pentru a face loc unui parcaj al căminelor universitare!

Totuși, în anumite etape, la începutul istoriei americane, biserica a avut un rol decisiv, ea ducându-i pe oameni la o conștiință de sine care i-a făcut să fie mai inflexibili în luptă și care, pe urmă, le-a dat dreptul să-și revendice chiar o poziție predominantă. Așa a fost, în Pennsylvania pionierilor, secta *quaker-ilor*, așa și-au fondat mormonii statul lor - Utah -, așa au obținut baptiștii întâietatea în Sud și, tot astfel, în regiunea Bostonului, „Știința Creștină” - o denominație predicând, printre altele, vindecarea bolnavilor prin propriile lor daruri spirituale și interzicând apelul la serviciile medicinei - a ajuns să stăpânească multe sectoare din viața economică și culturală. Curiozități de acest fel, mai pitorești însă, se pot găsi și în apropierea lowei City, la Amana: o colonie de șapte sate, cu locuitori de origine germană, care, de peste un secol, de când s-au stabilit aici, refuză orice contact cu civilizația, menținându-se în cadrul relațiilor strict autarhice.

Dar, ca tot ce ține de resortul spiritului, în America majoritatea cultelor sunt pragmatice și, prin urmare, nu pun obstacole între viața individului și a societății. Dimpotrivă. Nefiind un ins înclinat spre metafizică, americanul merge la biserică mai mult spre a păstra contactul social cu semenii săi, spre a nu-și uita limba de origine și spre a se situa într-un plan solidar, decât pentru a se contempla pe sine. Majoritatea bisericilor au, în subsol, o sală de întruniri, în care, la diferite ocazii invitate în calendar, credincioșii coboară și celebrează

evenimentul prin programe artistice și mici agape analcoolice. Când, mai târziu, am mers într-o biserică luterană la un concert de Bach intercalat în timpul liturghiei, am fost uimiți de atmosfera ca de spectacol: la intrare hainele erau predate la o garderobă, iar cele ce nu încăpuseră, mai ales ale tinerilor, erau aruncate, ca la *party*-ul de la Paul, direct pe dușumea. După terminarea concertului s-a aplaudat, s-au auzit chiar strigăte de „bis”, iar organista nu s-a lăsat prea mult rugată și a repetat un pasaj. După care preoții, îmbrăcați în frivole odăjdii violete, au reluat serviciul. În schimb, la sfârșit, când lumea se îndrepta spre ieșire, ei s-au postat ca niște gazde de o parte și de alta a ușii, au dat mâna cu fiecare enoriaș, mulțumindu-i pentru prezență, iar pe cei care păreau să aibă anumite probleme și dificultăți i-au poftit să mai treacă pe la parohie în timpul săptămânii, ca pe la un birou.

În America religia se ocupă mai mult de soarta oamenilor pe pământ decât de viitorul lor în ceruri. Diluată în atâtea culte mari și mici, care nu pot fi toate sprijinite, ci sunt doar tolerate de stat, ea s-a învățat să se ajute singură, devenind un fel de sindicat al sufletelor. Ca urmare, mulți din aceia care nu cred că au nevoie de un sprijin din afară pentru spirit - mai ales intelectualii și în special universitarii - se declară liber-cugetători, fără remușcarea de a se rupe prea ușor de tradiție. Căci tradiția, aici, constă în a-și vedea fiecare în felul său propriu de nemurire, și mai ales de viața de dinaintea ei.

Săptămâna a treia:

SFÂRȘITUL ÎNCEPUTULUI

Televizorul cu oaspeți. În numai câteva zile existența noastră americană s-a așezat fără să ne dăm seama. Surprizele colorate din timpul călătoriei, emoțiile sosirii, ca și etapele descoperirii universului necunoscut în care intrasem le-am uitat ca prin farmec. Acum mergeam zilnic pe jos în *downtown* fără să ne mai întrebăm dacă este periculos sau nu și fără să ne mai amintim ezitățile de la început. Acum coboram în sala de sport a hotelului fără să ne mai jenăm de „serviciile” noastre la ping-pong sau de faptul că nu cunoșteam pe nimeni în piscină. Somnul ne era relativ bun, scăpasem de coșmarurile de la început și aveam în cinematograful nostru de noapte chiar vise colorate. Nu mai tresăream atât de puternic la sunetul telefonului care ne amintea de serialul de sâmbătă seara.

Un astfel de telefon ne-a adus o veste neașteptată: Bill Murray ne suna din „*lobby*” să ne spună că a adus televizorul lăsat la el, anul trecut, de Cezar Baltag și Ioana Bantaș, ante-mergătorii noștri, cu rugămintea să-l dea viitorilor români care vor veni aici. Povestea acestui televizor era înduioșătoare: fusese scos dintr-un incendiu și dăruit apoi de păgubași firmei „*Good-will*” un ciudat amestec de consignație și asociație de binefacere. Predecesorii noștri îl achiziționaseră cu zece dolari și îi mai cumpăraseră un clește patent, care să înlocuiască butoanele de ebonită carbonizate. Urcat în cameră, acum televizorul era al nostru: masiv, cu un colț al furnirului descojit, cu o parte a ecranului îngălbenită și opacizată de arsură. Ne-am repezit la el ca la o fereastră în chenarul căreia te aștepți să vezi o priveliște infinită.

Și, într-adevăr, cam așa s-a întâmplat. Chiar dacă, dintre munții din

zare, mulți erau de carton și dintre întâmplări multe s-au dovedit a fi simple miraje.

Primul oaspete venit în locuința noastră a fost un reporter stând în picioare, proiectat pe un zid de cărămidă roșie (ah, aceste ziduri, cât de bine le cunoșteam și pe ele de prin cinemateca noastră americană!), și vorbindu-ne într-un microfon al cărui fir se pierdea undeva în infinit. Johnny Miller (așa se numea tinerelul care nu părea să aibă mai mult de douăzeci de ani) purta cravată și în general se îmbrăcase ca pentru o recepție, dar nu era într-un salon, ci, iată, ciudat, ajunsese acolo, undeva, la marginea orașului, unde soarele nemilos și demascator îi făcea parcă prezența neobișnuită, ca și cum ar fi luminat o oglindă de toaletă dusă pe un câmp sau o cumpănă de fântână scârțâind într-o biserică. După ce ne-a spus, cu o mare repeziciune și afișând o tumultuoasă pasiune, ca și cum ar fi transmis un meci, că la Cedar Rapids o bandă de falsificatori a vândut trei sute de pretinse bilete pentru turneul baletului canadian și că doi dintre răufăcători au fost arestați în zori de poliție, Johnny ne-a destăinuit că dintr-o clipă în alta îi vom vedea la ieșirea din comisariat. Într-adevăr, ca la un semn, o ușă din zidul de cărămidă s-a deschis și, escortați de doi *policemen*, falsificatorii au trecut o clipă prin fața aparatului de filmat. Nebărbierit și încruntat, comisarul însărcinat cu ancheta venea puțin mai în urmă, ca și cum cazul acesta l-a consumat destul din zori și până acum și îi era lehamite de el. Johnny ne-a promis - confident - că va încerca să-l facă să ne spună câteva cuvinte. Misiunea lui s-a terminat însă foarte repede, deoarece, nepărând deloc mirat de patosul disproportionat al băiețușului care îi tăiașe calea, anchetatorul s-a prezentat singur (așa încep să vorbească toți americanii intervievați: „*I'm captain John Peters*”) și după câteva cuvinte ne-a părăsit, declarând că deocamdată cercetările se află în faza străngerii de probe și că speră ca ele să ducă la bune rezultate. Johnny cel atotprezent a rămas din nou singur, în fața zidului, și ne-a promis că ne va ține la curent cu afacerea, iar aparatul de filmat ne-a mutat la Washington, unde un senator îi spunea unui reporter părerea sinceră

despre președintele Statelor Unite. Apoi ne-am întors la Iowa City, unde, în fața unor machete, un grup de arhitecți studia posibilitățile reconstruirii centrului orașului, care fusese în parte demolat. „Vom construi aici un mare centru comercial sau un *parking*”, se întrebau ei, spunând că numai populația orașului va decide asta, în cadrul unui referendum care va avea loc în luna martie. În sfârșit, au apărut doi bărbați caraghioși - unul slab și unul gras - în fața unei hărți, cu bețe în mână (peste tot meteorologii sunt nedespărțiți de aceste instrumente), și, după ce timp de minute îndelungate au trecut în revistă ce a fost în diferitele regiuni ale Americii, au anunțat cu un teribil aplomb, care nu admitea dubiul, cum va fi vremea în statul Iowa - orașul, ora, temperatura și presiunea - în următoarele trei zile.

Concursuri cu premii. Din plictiseală și din curiozitate am apucat repede cleștele și am schimbat canalul - o dată, de două ori, de șase ori. Pe încă trei canale am găsit tot prezicători de vreme, după care, buletinele de știri fiind încheiate, s-a făcut pe toate posturile liniște și au năvălit în micul ecran, ca dintr-o roză a vânturilor, emisiunile serii. Din acel moment cleștele a intrat în funcțiune ori de câte ori credeam că ne-am lămurit cu un program, tentația de a-l folosi devenind în lungile seri - de acum încolo - o adevărată pacoste. Învârteam de zor și descopeream - aici pe Mannix, dincolo pe Kojak, peste alte două canale pe Colombo... Dincoace se producea Lucille Ball, fosta vedetă de cinematograf care de douăzeci de ani apărea la televizor săptămânal, înconjurată de o adevărată familie a ei de platou - fiii, nepoții, vecinii, oaspeții - cu care încingea discuții despre rețete, modă, morală, educație, spectacole, „ce-a mai făcut X?”, „de ce n-o fi venit azi și Y?” etc. Peste încă un canal dădeai de o altă discuție - de astă dată scorțoasă, teoretică, pe diferite teme economice - unde se produceau deputați, ingineri, *businessmen*, singurul personaj mai viu fiind reporterul - un frate bun de-al lui Johnny Miller, după felul cum se zbătea în fața microfonului. Apoi un interviu cu un antrenor de fotbal:

reporterul, așezat pe un scăunel, ochi în ochi cu interlocutorul său, nu se sfia să-l bată pe genunchi, pe umăr, să-l împungă cu degetul în piept, să-i dea ghionturi, să învârtă cu dexteritate microfonul, părând că e gata să o rupă la fugă, pentru a-și exemplifica întrebările prin curse pe extremă, șuturi la poartă și alte exerciții fizice.

În sfârșit, pe un alt canal se desfășura un concurs zgomotos, ceva ce semăna, în același timp, după normele de la noi, cu o emisiune de publicitate, cu una „Cine știe câștigă”, cu o tragere de loterie, cu o expoziție electrotehnică și cu o transmisiune sportivă, toate suprapuse. Într-o imensă sală, luminată ca ziua de stele și spirale de neon, presărată cu serpentine și confetti, plină cu spectatori și, pe un podium, cu felurite obiecte tehnice, așezate ca la un târg internațional (frigidere, mașini de spălat, aspiratoare și automobile), apărea un crainic bătrân, dar extraordinar de vioi, asistat de o prezentatoare blondă, echipată doar cu un costum de baie țesut din paiete sclipitoare. După o lungă introducere, în cursul căreia a intrat printre staluri și a dus mici conversații cu spectatorii, întrebându-i de unde sunt, ce vârstă și profesie au, crainicul - care lăsa să se creadă, după exhibiționismul său, că e un vechi favorit al publicului - invita pe scenă niște curajoși. Le puneă câteva întrebări de cultură preelementară, după care, - să zicem - îi poftea să spună câte un număr. O ruletă era pusă în mișcare de ajutoarea blondă, de mai multe ori, până când erau stabiliți câștigătorii primei faze. Fiecare rezultat favorabil era însoțit de o suită de țipete și mișcări nestăpânite ale câștigătoarei (de obicei, participantele erau femei), iar în momentul când i se decerna, după un lung suspans, în care era pomenit și numele firmei donatoare, un obiect din cele expuse pe scenă, frenezia ei atingea paroxismul. Dar partea de cultură era înlocuită alteori cu un concurs de popice, să spunem, în care concurenta trebuie să se mai prezinte cu încă doi sau trei membri ai familiei, astfel încât premiarea lua înfățișarea unei seri de Crăciun. Alte și alte probe urmau, alți și alți concurenți urcau pe podium, până când, după ce toate obiectele au fost împărțite, se ajungea la momentul automobilului. Atunci o tăcere înspăimântătoare

se lăsa în sală (grădiniță de copii căreia i se anunță coborârea unei zâne din ceruri) și, când rezultatul era finalmente cunoscut, izbucnea un torent isteric de aplauze, de bătăi din picioare și fluierături, Prezentatoarea se apropia de ușa Chevrolet-ului, spunea numele firmei care-l dăruiește, deschidea larg portiera, iar câștigătoarea - de obicei o fată drăguță - se arunca pe jos, se tăvălea, își prindea părul în mâini și scotea chiote de bucurie disperată.

Oglinda strâmbă. Majoritatea cărților de impresii despre America se revoltă - extaziindu-se, de fapt, în realitate - în fața prea marelui număr de canale și programe; deplâng - savurându-le în secret - împușcăturile, sirenele, orgiile, meciurile de fotbal american și reclamele interminabile pe care această morișcă de imagini care e televizorul le vântură ziua și noaptea, înrăind spiritele, dând insomnii și producând coșmaruri. Poate că voi fi considerat un naiv, sau poate n-am ajuns la aceeași concluzie fiind prevenit și așteptându-mă la niște grozăvii prea mari.

Micul ecran american mi s-a părut chiar cuminte din anumite puncte de vedere. Cu excepția nopților de week-end, când, la orele mici, pot fi găsite filme de groază australiene sau polono-canadiene, care-ți dau într-adevăr fiori (cele mai multe vineri spre sâmbătă, mai puține sâmbătă spre duminică, nici unul duminică spre luni), programele suferă de puritanism, iar uneori sunt chiar pudibonde. Filmele polițiste - cele mai abundente, într-adevăr - sunt foiletoane de rutină, în care sângele nu se vede niciodată, iar gloanțele și crimele - mai mult enunțate decât arătate - apar doar pentru a putea pune mai bine în evidență cinstea, abilitatea și uneori eroismul comisarilor care-i apără pe americani de rele. Este știut că, mai ceva decât în filmele dintr-o anumită perioadă și geografie europeană, nici un film american nu are voie să se sfârșească prost, iar „eroii pozitivi”, când apar (iar la televizor sunt preferați), reprezintă desăvârșirea imaculată. Convenții tacite între companiile de televiziune și stat - acesta din urmă interesat

să mențină în bună stare energia și optimismul cetățenilor săi - exclud de pe micul ecran vărsarea de sânge, oroarea și mai cu seamă cea mai mică aluzie sexuală. Un sărut sau un sân dezvelit sunt considerate mai periculoase decât o critică la adresa președintelui. S-a ajuns până la a nu fi lăsate să intre în pașnicele locuințe - în emisiunile de telecinematică - pasaje întregi din filmele unor europeni, în care aceștia, uneori cu umor, alteori cu tragism, abordau problemele dragostei.

Întristătoare, în schimb, mi s-a părut nu cruzimea, ci falsitatea acestei oglinzi pe care America și-o pune în față. Micul ecran suferă nu de prea multe programe, ci de stereotipia lor; nu de violență, ci de o anumită superficialitate; nu de crispă, ci de simplism. Așa cum în orice *drugstore* american găsești ziua și noaptea surogate sintetice care imită la perfecțiune orice materie naturală (carne, jumări, cafea, supe, sucuri, siropuri, toate cu aromele lor, dar nehrănitore), televizorul parcă se străduiește să nu aibă puncte comune cu viața, să se rupă de ea, și abia așa, din această postură, să o imite, să o repete cu virtuozitate. Ființele de pe micul ecran joacă *roluri*, sunt oameni de excepție de la marginea bună sau rea a societății, oameni pe care îi definesc nu stările lor sufletești, ci situațiile în care sunt puși. Sau invers. Când au de făcut lucruri prea normale, când substanța lor e reală, când identitatea lor este mai aproape de medie, tv-americanii se străduiesc să iasă din banal supralicitând, căutând să șocheze, îngroșându-și atitudinile.

Astfel își închipuie creatorii că gestația, longevitatea, percutanța lor vor fi asigurate în fața spectatorului. Cum se explică acest paralelism cu realitatea?

Americanii sunt o națiune de imitatori, fără o tradiție proprie, ei au sintetizat - la început - experiența popoarelor de unde veneau într-o civilizație nouă, dar întotdeauna, pe urmă, au purtat în spate complexul și culpa acestei lipse de originalitate. Și atunci s-au străduit ca, mergând pe un drum cunoscut, să descopere mereu altceva. Și, fără să vrea, s-au pomenit adesea că au mai multă inteligență decât

suflet, mai multă perfecțiune decât spontaneitate, mai mult fast decât conținut, mai mult *glamour* decât adevăr. De aici aerul străin, artificial, care - și în această seară - mi s-a părut că intrase între oamenii de pe micul ecran și cei pe care-i cunoscusem în Iowa.

Când am închis - era ora două noaptea - am simțit că voi mai avea mult de furcă în următoarele luni cu acest instrument de falsificat viața și m-am întrebat dacă nu e păcat să-l substitui vieții adevărate. Dar nu era adevărată oare și această minciună strălucitoare, nu făcea ea parte din felul de trai al oamenilor pe care venisem să-i cunosc?

Ziua a 25-a:

VIAȚA COTIDIANĂ

„*Mayflower*”. Hotelul nostru este o construcție singuratică la marginea orașului. Numele său („*Mayflower*” - „Floare de mai”) este des întâlnit, aproape banalizat de întrebuintare: așa se numea corabia de emigranți englezi - persecutați religios - care, în 1620, a ajuns în actualul Massachusetts, punând temeliiile uneia din primele colonii: Plymouth. Printre căminele studențești, „*Mayflower*”-ul nostru este scump, printre hoteluri este însă ieftin. Cinci dolari pe zi înseamnă jumătate din tariful celui mai mizerabil hotel. Ce-i drept - lucru neobișnuit! - camerele nu au televizor, există însă un mare bazin de înot, o instalație de saună și o sală de sport, unde jucăm adesea ping-pong înconjurați de yoghini tăcuți și concentrați, care ne privesc fără a ne vedea, încremeniți minute întregi în poziții neverosimile. Și mai există bucătăria fiecărui apartament, care-ți permite să te achiți de obligația de a mânca cheltuind doar un dolar pe zi. Economisim astfel

banii necesari călătoriei lungi care ne așteaptă: atunci hotelurile vor costa mai mult și alimentele își vor tripla prețul.

Clădirea este un imens „L”, cu o față spre pădure și alta spre autostradă, fiecare etaj fiind străbătut de la un cap la altul de un culoar întunecos, care nu vede niciodată lumina soarelui pentru că la capete are scările de incendiu blocate cu porți masive, metalice. Străbătând la orice oră din zi și din noapte acest culoar - mohorât de parcă ar fi într-o criptă sau într-o piramidă - de pe sub ușile nenumărate ale apartamentelor nările ne sunt asaltate de mirosurile diferitelor bucătării naționale, fapt care ne amuză enorm, dar care, în plus, este singurul reper pentru a ști cam unde suntem, unde trebuie să încetăm pașii și unde să introducem cheia în broască. Alteori ne ghidăm după ziarele stivuite în fața câte unei uși care de zile întregi n-a mai fost deschisă, locatarii fiind plecați în vreo călătorie.

Cel mai ciudat lucru în locuința noastră este însă că geamurile nu se pot deschide niciodată, lucru care - în lungile nopți de insomnie - ne-a făcut s-o asemănăm cu o închisoare. Ferestrele sunt fixate în cercevele, iar spălarea lor în exterior este posibilă doar cu o schelă care glisează de-a lungul clădirii. Camera este tot timpul plină cu electricitate statică. Iar dacă vrei să respiri câteva minute aer adevărat, trebuie să parcurgi aproape un sfert de milă - până la recepție și de acolo în stradă.

O cercetare dificilă s-a înstăpânit în bucătăria noastră până când am reușit să adaptăm rețetele românești la gustul și prețul alimentelor locale. Untul este foarte sărat (și la gust și la preț), margarina este dulce, sarea este mult mai puternică, zahărul (de trestie) mai slab (ba chiar ușor amăruie), pătrunjel nu se găsește. Bananele și portocalele sunt de câteva ori mai ieftine decât merele, carnea de pui decât cea de porc, care este în schimb puțin depășită la preț de cea de vacă. Ficatul oricărui animal este vândut la un preț de nimic (fiind socotit în rând cu rinichii și măruntaiele). Brânza telemea este socotită de lux (*greek*

cheese), în timp ce parmezanul este considerat brânză inferioară. Măslinile și smântână costă o avere, înghețata - în cutii mari, de jumătate de galon - o nimica toată. Pâinea este foarte pufoasă și inconsistentă, un fel de vată insipidă, încât am fost obligați să o preparăm în cuptorul din bucătărie. Gesturile mamei, frământând aluatul în albie, mi-au reînviat în minte pe rând, ca un ritual pe care crezusem că l-am uitat. Cantitățile de făină, apă, drojdie și sare, ca și minutele necesare dospirii și coacerii, le-am stabilit pe rând, astfel că la a treia încercare pâinea a ieșit înaltă și rumenă, ca-n copilărie. Foile de varză așezate dedesubt îi dădeau o aromă de sat bătrânesc, de munte, iar când am dus o asemenea pâine la un *party* succesul a fost așa de mare încât n-am mai scăpat de rugămințile celor ce voiau să le facem și lor un *romanian bread* sau măcar să le spunem rețeta.

Banalități și complicații. Dar cele mai complicate probleme de aclimatizare ni le-a dat ceea ce se numește, prea simplu, sistemul de măsuri și greutate, celebrele *sizes* americane. Primul șoc l-am avut când, urcându-mă pe un cântar, acul a traversat repede cadranul și s-a oprit la gradația notată cu 165! Înălțimea mea s-a transformat și ea într-una de gigant: 6,2! Aici e frig de crapă pietrele și totuși termometrul arată plus 12°. N-am izbutit multă vreme, decât cu un serios efort matematic, care-mi tăia orice avânt, să fac să trăiască acești funți, aceste picioare și acele celebre gradații „Fahrenheit”, în spatele cărora lumea anglo-saxonă s-a baricadat parcă anume spre a se face mai greu de înțeles. Numărul 44 la pantofi echivalează aici cu numărul 10, talia 52, la haine, cu talia 42! Continuam să trăim normal, să avem aceleași dimensiuni, să bem același lapte și aceeași apă, să parcurgem aceleași distanțe, să îmbrăcăm aceleași veșminte, să dărdăim la aceleași temperaturi, și totuși ne simțeam ca niște străini printre atâtea mile, prăjini, iarzi, picioare, acri, uncii, galoane, cuarți, pinți și alte unități enigmatice, fiecare din ele transformabilă în

echivalentul zecimal printr-o înmulțire cu patru cifre. Cât privește neobositul Fahrenheit, pentru a-l raporta la Celsius cel limpede trebuiau efectuate o înmulțire, o scădere și o împărțire. Infamă complicație omenească, sfidând parcă natura care, în termometrul de la bancă - singurul cu două coloane din oraș - urca mercurul cu toată simplitatea („Celsius“ pe stânga, „Fahrenheit“ pe dreapta), fără să se intereseze de cele mai elementare reguli aritmetice!

Ziua a 26-a:

CE E MAI SCUMP

Secretul Universalului. Dând, la un moment dat, la o parte unul din pătratele de placaj care ne formează tavanul, am descoperit deasupra, în spațiul de vreo douăzeci de centimetri care se întindea până la scheletul de beton al clădirii, un labirint de țevi, de robinete și grilaje. Am dedus că încălzirea și aerisirea camerei se produc prin această mică filială, ascunsă, a uzinei de climatizare din hotel. De aici vine celebrul *air conditioned* fără de care un american nu se poate considera american, fie că locuiește în deșertul Arizonei, în Golful Mexic, în Empire State Building, unde prelucrarea aerului este strict necesară, fie că locuiește aici, la „Mayflower“, unde nu există...

Alături este bucătăria, cu tot ce poate face fericită o gospodină - frigider și congelator, aragaz cu patru ochiuri, chiuvetă cu apă fierbinte și rece, plus un malaxor care sfărâmă resturile menajere, înlăturând prezența găleții de gunoi, plus o hotă care aspiră și elimină mirosurile culinare.

Dușul din baie are o viteză incredibilă. Apa e pulverizată în particule infinitezimale care biciuie pielea și te trezesc din morți. Până

să se liniștească spuma pe care o face apa de la chiuvetă într-un pahar, trec secunde întregi. Și apoi, unde să mai pui că apa rece iese ca din izvor, proaspătă și aburită, și că amestecul ei cu apa fierbinte se face exact așa cum comanzi din robinete și nu așa cum vor garniturile defecte?

L-am chemat pe mecanicul hotelului - „Universalul“, cum îl botezasem în taină - pentru că s-a stins cu totul gazul metan (aici, în poziția „oprit“, se vede - obișnuit - o geană de flacără care nu mai face necesară utilizarea chibritului). Îl văzusem executând cele mai diverse munci, de la încărcarea gunoiului în mașinile care ne trezeau în zori și până la repararea televizorului din hol. E un om serios, mai are doi ani până la pensie, când îl vezi în „civil“ pare un intelectual, totuși am crezut că e necesar să-l recompensăm cu o mică sumă de bani (aici bacșiful se numește „*tip*“). Ne-a refuzat politicos și atunci am reparat greșeala printr-o lungă conversație. Ne-a spus printre altele că meseria lui se numără printre cele mai bănoase. Salariul îi este aproape la fel de mare ca al directorului hotelului. Americanii - ne-a spus el - iubesc confortul și, în același timp, nu vor să muncească în afara locului lor de muncă. Americancele - care-și au, majoritatea, locul de muncă acasă, în gospodărie - vor și ele toate condițiile pentru a da un bun randament, și deci iubesc și ele confortul. Din acest motiv, tot ce se ascunde, în America, sub cuvântul magic „*service*“ - de la instalator la croitoreasă și de la garaj la cosmetică - este foarte scump („este bine plătit“, ca să vorbesc din unghiul convorbitorului nostru). Puzderia de necesități și amuzamente care, într-un oraș, alcătuiesc noțiunile de *opportunity* și *facilities* (spitalele, cinematografele, bazinele de înot, localurile de dans etc.) costă, de asemenea, prin extinderea raționamentului, foarte mult.

Într-adevăr, nu se poate spune că omului din „*middle class*“ (clasa mijlocie) nu-i place să se respecte; dar această clasă (este poate caracteristica cea mai pregnantă a Americii!) formează imensa majoritate a populației. Gusturile, idealurile ei sunt uimitor de egale și asemănătoare. Un imens popor acceptând confortul ca pe o supremă

standardizare. După cele opt, nouă sau zece ore de muncă încordată, americanul vrea să se relaxeze, să aibă totul de-a gata. Soția sa, avidă și ea de cât mai mult timp liber, a încărcat, o dată pe săptămână, la *supermarket*, automobilul cu mâncăruri semifabricate. Înainte de masă, le-a pus pe mașina de gătit și, privind în acest timp televizorul, a așteptat să se încălzească supa din cutia nichelată, felul doi combinându-l din alte câteva conserve (în loc de zahăr a pus zaharină, iar mâncarea lui Bob este din carne sintetică, spre a nu-i produce colesterol). După ce a copt o prăjitură din aluatul scos din ambalajul de staniol, a dat cu aspiratorul neiertător peste tapetele de material plastic - imitând și ele, perfect, lâna Buhara, de pildă - și între timp a spălat rufăria de pat în mașina nou cumpărată (care automat le și usucă și le și calcă, umflându-le cu aer cald). Acum, după *dinner* (masa de seară, singura pe care o iau împreună, de aceea puțin festivă), cei doi soți vor privi o vreme televizorul, făcând trecerile de pe un program pe altul cu un dispozitiv electronic, fără să se miște din fotoliile în care s-au tolănit.

Stigmatul standardului. Dar toate acestea se pare că nu pot compune fericirea ideală. Căci tot ce este standardizat, din păcate, este și limitat, fără aripi. Timpul trece, începi să nu mai simți cât de moale e canapeaua cea nouă, cât de catifelat covorul, apoi să uiți ce greu era să cureți cartofii cu cuțitul, să umfli cauciucul cu pompa. Totul ți se pare, în jurul tău, meritat și existent de când lumea. Vrei altceva. Capetele înfierbântate ale proiectanților nascocesc *gadget*-uri: o veioză formată din fire metalice care se aprind și se sting pe rând, lucind multicolor, ca niște plante într-un acvariu; o brichetă miraculoasă cu care aprinzi țigările musafirilor de la distanță. Îmbătrânești cumpărând mici fleacuri de care te bucuri o săptămână: dăruindu-i soției, de ziua ei, ultimul tip de mașină de spălat vasele; schimbând automobilul la fiecare doi ani. Pe strada ta s-a mutat o familie de negri. Nu ești câtuși de puțin rasist, îl admirai pe Duke

Ellington, te înfierbânți și astăzi pentru Cassius Clay. Totuși, copiii tăi să crească împreună cu copiii aceia, care consumă deja droguri, ai căror părinți nu vor să muncească, preferând să ia ajutorul gratuit de la „Welfare”? Iată, vecinul tău celălalt s-a și mutat într-un cartier rezidențial, afară din oraș. Vrei și tu. Asta înseamnă să te muți în vila vacantă de lângă el și, în plus, să le cumperi și copiilor tăi automobile. Ceri patronului să-ți permită să lucrezi douăsprezece ore pe zi. Lei un împrumut de la bancă, pe care e o minune dacă vei izbuti să-l achiți până la sfârșitul zilelor tale. Te întorci acasă noaptea și renunți să mai privești la televizor. De altfel, programele nu s-au schimbat de când le știi, poartă și ele stigmatul standardului.

Și, în sfârșit, când - Doamne ferește! - vei muri, mai rămâne o singură formalitate de făcut. Soția va forma numărul pompelor funebre, acel „Miller's Funeral Home” de pe strada vecină, care ți-a trimis felicitări la fiecare An Nou. O mașină ultimul tip, cu capota neagră chenăruită în argintiu, mai lungă decât toate automobilele pe care le-ai avut, te va lua de acasă. Echipa de machiori a firmei „Miller” îți va da cu pudră, ruj, îți va rimela ochii și îți va căni mustața. Astfel înfrumusețat, vei sta două zile într-un refrigerator, iar în ziua despărțirii - abia atunci - vei fi arătat, ca un mire adus în peșit, alor tăi. Aceștia vor găsi în sala de recepții, alături, o masă îmbelșugată, la care îi vor chema pe prietenii apropiați. Le vei auzi râsetele amestecate cu compătimiri și oftături și te vei consola că pentru ultima dată i-ai simțit alături. Confortul, la care ai ținut o viață întreagă, nu te-a părăsit nici după moarte.

Pantalonii de la doisprezece ani. Proiectanții sociali n-au izbutit un singur lucru: să păstreze intactă capacitatea de a se bucura a omului. Zguduitor e faptul că în această cursă pentru bunăstare nu mai rămâne loc tocmai pentru fericire. Pretențiile cresc, și nu e atât de greu să le acoperi, cât e de greu să le rezisti moral. Cel care se lasă antrenat nu mai are timp să-și contemple victoriile. Obligat de inerție să privească

numai înainte, nemaivând posibilitatea să se întoarcă din drum, americanul mijlociu pierde voluptatea dramatismului.

Pantalonii lungi pe care eu i-am primit la doisprezece ani valorau mult mai mult în ochii mei decât valorează azi în ochii nepotului meu pantalonii lungi primiți la numai patru. Sau pepelele roșu pe care eu îl aștept, acasă, cu emoție, la sfârșitul lunii iulie, este - subiectiv - mult mai gustos decât cel pe care îl găsesc la „Eagle” în ianuarie, în decembrie, în februarie sau în mai, în orice sezon. Există o dialectică a fericirii...

Bill Murray, căruia i-am destăinuit aceste îngrijorări, m-a sfătuit să privesc în jurul meu, în campus. Tinerii aceia îmbrăcați în cămăși peticite, dar mirosind a săpun, și în rând cu ei profesorii lor mai tineri, care vin desculți la cursuri și se îmbracă și ei în „blue jeans” au demitizat fericirea searbădă a bunăstării. Ei au redus confortul la strictul necesar, deși mulți provin din familii avute.

L-am întrebat cât timp va dura această demnitate. Mi-a răspuns că nu mult după terminarea studiilor. Cei ce se încăpățânează să iasă din campus cu această psihologie riscă să eșueze. Chiar de aceea, mulți etichetează campusurile drept ghetouri pentru intelectuali și le acuză că nu dau tinerilor mai multă luciditate socială decât o grădiniță de copii.

- E adevărat?

- Nu știu ce să spun.

Și, trecându-și mâna prin păr, Bill și-a arătat - sunt convins că fără să vrea - peticul discutat din cotul vestonului...

Ziua a 30-a:

AUTOCARELE DE LA CAPITOLIUL VECHI

Americanii la muzeu. La Iowa City nu vin prea mulți turiști, dar din când în când vezi câte un autocar în drum spre Amana, care se abate pe la Capitoliul cel Vechi, unde sunt începuturile statului, un fel de „ruine ale Târgoviștei” iowene. Atunci, vezi coborând pe pietrișul aleii, unde autobuzul n-a mai putut intra, niște domni dolofani și niște doamne uscățive, cu voaletă, care sunt grăbiți de un ghid sprinten spre intrarea muzeului. E un spectacol comic și puțin dezagreabil, căci oamenii aceștia, vajnici automobiliști din tată-n fiu, și-au pierdut obișnuința mersului pe jos, iar graba și repetiția în grup a mișcărilor le scot în evidență stângăcia. Ce i-a făcut, oare, să renunțe acum la mașină?

În muzeu spectacolul e și mai bizar. Cum se întâmplă de regulă, ghidul e grăbit, iar diligenții săi ascultători nu știu ce e mai important: să-i conspecteze prelegerea în carnețelele cu creion aurit date de la „Travel Office”, să privească obiectele ori să le fotografieze? Atunci îi vezi agitați tot timpul: notând, declanșând blitz-urile și renunțând tocmai la partea sentimentală a contemplării, pe principiul că, odată imortalizate, obiectele sunt ale lor și le vor putea privi oricând în diapozitive, laudându-se, chiar, prietenilor pentru calitatea fotografierii și a reproducerii culorii.

Turismul acesta grăbit, cunoscut și în Europa sub epitetul „à l'américaine”, este completat aici cu cel puțin încă un amănunt bizar. Fiecare explicație de natură artistică a ghidului este precedată de o referire la valoarea bănească a obiectului. De cum se intră într-un edificiu, se precizează că a costat la vremea sa, să spunem, 2,5 milioane de dolari. Apoi, tabloul cutare a fost cumpărat la o licitație cu

atâția dolari, dar - furat, revândut și din nou pus la o licitație - prețul său a crescut de trei ori; pictorul X a pictat tavanul sălii Y contra sumei de atâția dolari ș.a.m.d. În ghidurile scrise există chiar o formulă sintetică pentru acest gen de informații. Se spune, de pildă: „*The \$ 2.5 million building* adică, dintr-o suflare: „Clădirea de 2,5 milioane de dolari...” Americanul mijlociu se teme să meargă singur la muzeu și are o viziune atât de materialistă asupra artei pentru că s-a obișnuit să considere că aceasta, ca tot ce e în jurul său, face parte din larga noțiune de confort. El nu a gândit niciodată în intimitate asupra unei opere, deci are nevoie de cineva care să-i explice și sensul, și valoarea ei. Singur într-un muzeu, s-ar teme că exponatele nu i-ar mai spune nimic. Fiind considerate obiecte de lux, de confort, ele trebuie - prin chiar definiția pe care le-o atribuie - să aibă o valoare. Dar neștiind prețul, iar acesta neputând fi totdeauna afișat ca într-un magazin, este nevoie de cineva care, sub o formă sau alta, să i-l comunice.

Confort și artă. Această standardizare, extinsă din domeniul obiectelor de consum asupra artei, poate avea efecte dezastruoase. Când apa dușului cade ca o spumă a mării, când aerul camerei e curat ca ozonul din munți, când focul electric din șemineu seamănă așa de perfect cu focul dintr-o poiană, când gustul cărnii sintetice e atât de apropiat de cel al cărnii adevărate, când sucurile de fructe produse chimic par stoarse în chiar acel moment din fructele lor, este de neconceput că există un domeniu în care legea aceasta a plăcerii, care a modelat materia și ți-a pus-o la dispoziție, nu mai e valabilă. Atunci nu te sfiești să declari că în cutare carte e prea multă filosofie, sau prea multă poezie (ambele sensuri fiind peiorative), că tabloul cutare are culorile prea sumbre și că filmul acela e prea greoi ori prea trist. Din mulțimea editorilor, impresarilor, producătorilor și - nu se poate altfel - a autorilor vor apărea unii care, luând exemplul fabricanților, vor ține cont de preferințele tale. Ei îți vor muia posmagii spre a fi mai ușor dumicați. Editorii vor publica povești simple, accesibile, idilice, și, mai

mult, vor inventa așa-numitele *reader's digest*, publicații periodice, în care îți vor rezuma cărți clasice sau de mare succes. Pentru că o parte a vieții ți-o petreci în automobil, pentru că, poate, nu ai timp să citești nici măcar atât, ei vor născoci apoi așa-numitele *comics-uri*, povești desenate, în care personajele vorbesc doar prin interjecții scrise citeț, în mari baloane, deasupra capului. Filmele vor ține și ele cont de gustul tău pentru claritate. Ele vor evita cazurile dramatice, problemele de conștiință, finalurile deprimante și se vor menține în schemele de acțiune cu care te-ai obișnuit și care nu-ți vor produce greutate în înțelegere. Când, iarăși, vei fi la volan, le vei putea vedea, dintre pernele automobilului tău, în așa-numitele *drive-in movie*, mari parcaje dotate cu un ecran înalt, unde chelnerițe drăguțe îți vor servi gustări în timp ce vei fi cu ochii la acțiune. Sau - dacă vrei să ai toate aceste feluri de artă acasă - ți le va aduce televizorul, pe faimoasele sale canale.

Ca orice om cu rădăcinile în altă parte, americanul are nostalgia locurilor sale de baștină. Mirajul Europei se vede cel mai bine în filme și în turism. Subiectele romantice se desfășoară de preferință în țările calde ale Mediteranei, unde un excursionist blazat găsește o fată, un loc sau o întâmplare care îi redeșteaptă căldura și omenia. Dacă își cunoaște țara atât de sumar, americanul de rând își propune, în schimb, ca până la sfârșitul zilelor sale să vadă tot ce e de văzut dincolo de Ocean. În hotelurile cu aer condiționat din Napoli sau Atena, vrăjit de ghizi vorbăreți și cabotini, el va regăsi confortul de acasă și, în plus, toate onorurile ospitalității. Izolat astfel în condiții antiseptice, periplusurile pe străduțele sărăcăcioase nu-i vor trezi sentimente mai adânci decât ultimul film exotic văzut la televizor, pentru că, pierzând antenele artei adevărate, a pierdut și voluptatea palpitantă a vieții. „După ce ai văzut Luvrul, nu mai are rost să vezi altceva.” Cu aceste cuvinte, pe care le-am crezut mai întâi spuse în glumă, ne-a răspuns Mr. Pyke, un vecin de la „Mayflower” (un pensionar care se instalase aici ca într-un azil, oferindu-și pensia contra întreținerii), pe care l-am chemat, din compasiune pentru singurătatea sa, la muzeul de artă. Dar

În ochii lui nu tresărise nici o scânteie de umor. Siguranța abruptă, fără drept de replică, a răspunsului m-a făcut să înțeleg că bietul meu prieten judecase toată viața arta după criteriul reclamelor de la televizor, după legile spray-urilor sau ale loțiunilor de păr, ale căror mărci se exclud unele pe altele sub primejdia că, folosite în același timp, se anulează unele pe altele.

Ziua a 35-a:

O DIMINEAȚĂ DUPĂ SOSIREA STUDENȚILOR

Descrierea orașelului nostru trebuia amânată până la sosirea din vacanță a studenților. În tot timpul cât au fost plecați viața părise să-și fi pierdut pulsul. Bibliotecile, restaurantele și-au redus programul. Librăria „Epstein”, pe unde treceam zilnic să răsfoim o carte, era pustie ca un depozit de bibliotecă. Autobuzul galben nu mai circula, barul și biliardul din holul hotelului aveau lacăt pus la intrare. Dar mai bine să descriu ce a apărut pe urmă decât ce lipsea înainte.

Într-unul din zilnicele raiduri prin *downtown*, care începuseră acum chiar să ne plictisească, am zărit la cinematograful „Iowa” o coadă neobișnuită. Filmul nu era din cale afară de atrăgător, însă vreo sută de tineri (să fi fost cincizeci de băieți și cincizeci de fete? căci toți păreau să fie perechi!) se înșiruiseră pe trotuarul străzii Clinton, iar unii, nemaivând loc aici, se revărsaseră după colț, pe strada Lee, până în dreptul poștei. Am înțeles imediat că sunt studenții și mi-am amintit senzația ciudată a acestei prime zile de școală, când îi părăseam pe cei de acasă și reintram spontan în orașul universitar cu o curiozitate întrecută doar de jale, aruncându-ne, ca să uităm totul, în prima sală de spectacol.

Tinerii cinefili păreau cu toții frați sau rude apropiate, într-atât semănau la chip, la statură, la atitudine și îmbrăcăminte. De un blond

Ana Blandiana în fața universității din Iowa

spălăcit, mai degrabă slabi, cu fețele prelungi, cu un abrupt sever sub pomeții obrazului, cu părul fin ca mătasea de porumb, majoritatea purtând ochelari cu ramă subțire, ei adăugau acestei uimitoare asemănări fizice câteva amănunte ținând nu atât de modă, cât de o solidaritate de generație. Fetele aveau părul revărsat în șuvițe suple care ocoleau ușor urechea coborând apoi până în dreptul claviculei. Băieții își aduseseră o parte din părul abundent în fața urechii, într-o buclă masivă, a cărei feminitate contrasta glumeț cu mustăcioara galbenă și cu aerul studios al ochelarilor. Și unii, și alții, deși era un ger de crăpau pietrele (termometrul gigant de pe „Iowa State Bank” arăta 5° Fahrenheit, adică minus 15° Celsius), erau îmbrăcați extrem de

subțire, în costume de pânză albastră, cu pantofi de baschet în picioare, aveau capul descoperit, iar în spate purtau minuscule ghiozdane, disproporționate cu vârsta. Reverele larg deschise lăsau să se vadă pe dedesubt „T-shirt”-uri, bluze ieftine, de serie, pe care însă era imprimat, ori mai degrabă purtătorul desenase cu propria lui mână, câte un simbol, cuvânt sau număr cu semnificații glumețe. Te făceau prin nonșalanța lor să te simți bătrân și conformist, și, într-adevăr, așa cum eram, cu hainele noastre îmblănite - de oameni care veniseră în America ca la un capăt al lumii - am avut momente când fiecare nasture bine închis în gaica lui de piele ni se părea un act de aroganță. Dar ne-am dat seama că adolescenții aceia atâta așteptau. Uniforma lor sumară era - ca la toți „rebelii fără cauză” - nu atât un semn al sărăciei, cât un protest împotriva „bătrânilor”, care trăiesc pentru a se îmbrăca, nu se îmbracă pentru a trăi. Și n-am putut să nu-mi amintesc de hainele severe ale strămoșilor lor, expuse cu atâta pietate la muzeul din „The Old Capitol”, clădire modestă, bună la toate, în care începuseră cu mai bine de un secol în urmă primele cursuri universitare (125 de studenți!), paralel cu primele ședințe ale Parlamentului (mândria lowei este că și-a inaugurat Universitatea la numai două luni după proclamarea statului...). Totuși, am zâmbit curios când mi-am imaginat o întâlnire între acești băieți și fete de azi, despuiați de podoabe, și tinerii lor strămoși de acum 124 de ani. Cum s-ar împăca și ce părere ar avea unii despre alții dacă ar fi contemporani? Capitala începuturilor a fost mutată curând la Des Moines, iar Iowa City a rămas doar un oraș cultural. Lucru ciudat, dar obișnuit în Statele Unite, capitala actuală - cu cei 200.000 de locuitori ai ei - nu are nici azi o universitate, în vreme ce Universitatea din Iowa City este printre cele mai renumite din America, în ciuda faptului că orașelul acesta are mai puțin de cincizeci de mii de locuitori (dintre care 21.000 de studenți). Aici trebuie înțeleasă noțiunea de campus. Acesta este, în cadrul orașelor mari, un fel de stat în stat, situat de obicei la periferie, în timp ce în orașele mici el se confundă de fapt cu localitatea, justificându-i existența. Campusul din Iowa City posedă

1.900 de acri (950 de hectare) de teren, 95 de clădiri (inclusiv căminele), 8 clinici cu 1.200 de paturi, o stație de televiziune și una de radio, un ziar, o linie de autobuze gratuite, 6 biblioteci (un milion și jumătate de volume), câteva săli de spectacole și de sport. Pe lângă cele zece facultăți, Universitatea patronează cele douăzeci de școli - primare, medii și parohiale - din localitate. Cealaltă jumătate, „civilă”, a orașului se reduce de fapt la locuințele personalului academic, precum și la rețeaua comercială și de întreținere. Majoritatea populației își închiriază mansardele studenților. Dar, în afara acestui gen de cazare - „în gazdă” - și în afara cazării în cămine, studenții au posibilitatea de a locui și în așa-numitele „case cu litere grecești”, aparținând unor asociații de veche tradiție („fraternități” și „sororități”), în care ești primit cu mare dificultate, pe baza unor teste de merit, dar care, pe urmă, vor face parte din cartea ta de vizită toată viața. A fi fost membru la „Alpha-beta-phi” sau la „Phi-beta-kappa” înseamnă, bineînțeles, a prezenta garanții, dar un ochi expert va ști imediat („literele grecești” își au filiale în toate campusurile din toate statele) la ce se poate aștepta și ce îți poate cere - profesional, moral, caracterologic chiar - ținând cont de statutele „fraternității” din care ai făcut parte.

Ziua a 36-a:

CLĂDIRI ÎN AGONIE ȘI CLĂDIRI IMPORTANTE

O mare parte a centrului comercial este demolată, și compania care a făcut această ispravă a plasat imediat fostele negoțuri (o florărie, o pielărie, un bar cu specific țărănesc și chiar librăria „Epstein”, de care am pomenit și va mai trebui să vorbim) în niște elegante barăci de lemn, viu colorate, pe care le poartă cu ea din loc în loc, oriunde are în sarcină modernizarea unui oraș. O altă serie de clădiri - neatrăgând atenția prin altceva decât prin vechimea lor lipsită de personalitate - sunt și ele candidate la demolare, dar își fac deocamdată datoria cum pot, înconjurată de locuri virane, curți dosnice și calcane pe care se pot citi zugrăvelile caselor sacrificate din vecini. Drama orașului provincial din Midwest - construit, cum se știe, pe apucate, într-o vreme când omul se gândea doar să-și înalțe un acoperiș deasupra capului (un proverb local spune: „Acum cinci zile casa mea creștea în lemnul unui copac”...) - este că nu-și poate justifica urâtenia nici măcar prin vechime, el numărând cel mult un veac și jumătate de existență, astfel încât dorința de a-i proteja trecutul și de a-l cantona în istorie se simte primejdută tot timpul de necesitățile modernizării. Edilul de aici știe că, odată și odată, clipa aceasta tot va veni, și atunci caută să-și convingă concetățenii că e bine să fie lăsat să pună mâna pe târnăcop cât mai devreme. Sentimentalismul, cât mai persistă aici, prelungește însă aceste pertractări cu anii - nimeni nu se angajează singur să doboare istoria - și atunci e nevoie de unul, două sau chiar mai multe referendumuri, astfel încât agonia caselor roșietice, leșioase, cu aspect de magazine recondiționate, care compun *downtown-ul*, durează. Li se aplică un tratament cosmetic care salvează aparențele. Unele - două sau trei la

un loc, unite prin coridoare întortocheate - adăpostesc magazine universale, pereții falși, mobilierul și mochetele reușind să îmbrace lepra zidurilor într-o haină relativ tinerească. Altele s-au deghizat în localuri cu parfum de epocă - berării, consignații, magazine cu cizme de „cowboy”, artizanele asiatice sau indiene - și, lăsând la vedere cărămida roasă de ani și de igrasie, și-au atârnat între pereții aceștia, ca de pod, niște odgoane, pinteni și plase de stof, care să le dea un aspect ostentativ scenografic. În sfârșit, cele mai jalnice sunt un fel de buticuri cu aspect modest înspre stradă, dar al căror proprietar stă ca un păianjen în umbra intrării - am evitat cât am putut aceste capcane - așteptând clientul care, așezat cu forța într-un fotoliu stil și bombardat cu o ploaie de politeți îndatoritoare, nu va mai fi lăsat să scape până nu va cumpăra ceva. Covoarele pufoase, în care „pasul se afundă leneș” exact ca-n romane, aromele orientale împrăștiate în aer, manierele „europene” ale patronului nu izbutesc să salveze o oarecare mizerie pretențioasă, nesemnând cu franchețea - și în frumusețe și în urâtenie - a americanilor.

Altceva n-ar mai fi de spus despre *civic center-ul* orașelului nostru. Cele trei bănci, poșta, compania de telefoane, primăria sunt locurile unde se petrec activitățile cele mai vii. Ele au clădiri sănătoase, monumentale, dar fără personalitate. Despre Capitoliul cel faimos am vorbit. Adevărata viață începe însă dincolo de parcul umbros și solemn, acolo unde, dintre copacii seculari, încep să se ivească zidurile roșii și galbene ale edificiilor universitare. Pajiștile tunse scurt, militărește, îți vorbesc de disciplina academică de inspirație englezească, înaintea chiar de a cunoaște vreun om.

În centrul geometric al campusului se înalță o clădire impozantă: „Iowa Memorial Union”, un fel de sediu de familie al său. Aici sunt birourile de informații, deschise ziua și noaptea, cantinele, cluburile, sălile de spectacol și de bal, atelierele de artizanat și magazinele de desfacere a produselor lor; totuși, cele mai impresionante sunt câteva săli, dotate cu măsuțe joase și fotolii adânci, așa-numitele *rest lounge*, săli de odihnă, unde studenții care locuiesc mai departe pot veni la

orice oră, până târziu, în zori, să învețe, să se relaxeze (să doarmă, dacă vor). Aceeași lejeritate a ținutei și obiceiurilor domnește la marea bibliotecă de alături: în sălile de studiu, peste tot, fotolii și canapele invită parcă pe cititori să se întindă, ceea ce unii și fac cu toată naturațea. În *browsing room* („sala de păscut”, adică de frunzărit cărți) s-a întâmplat de mai multe ori să văd minunea cu ochii mei: un om dormind într-o bibliotecă publică. Lucru care ar oripila pe orice universitar european, dar care aici, unde nimeni nu caută să teoretizeze disciplina, nu mai pare neobișnuit.

Ziua a 38-a:

AMERICA ORIZONTALĂ

Am avut într-adevăr noroc să cunoaștem America și de dinlăuntru. Profilul ei n-ar fi complet fără acest miez cărnos din interiorul cojii strălucitoare și colorate, care-și are sămburii și golurile lui, dar fără de care viața și-ar pierde conținutul: provincia. Iar provincia americană, atât de diversă în înfățișări, productivitate, obiceiuri, morală, n-ar putea fi definită fără cunoașterea unui stat agricol, așa cum este tocmai statul Iowa. Pe seama numelui capitalei sale, Des Moines, se fac încă speculații. Evident, el se datorește prezenței, aici, între primii doi exploratori, a unui călugăr francez (fr. „*moine*” = călugăr). Dar de către alții etimologia este căutată în francezul „*moyen*” (mijlociu). Și cum se întâmplă de atâtea ori, etimologia falsă este cea mai apropiată de adevăr. Nu numai pentru că ne aflăm în plin *mijloc* al continentului, nu pentru că numele generic este „Middle West”, ci pentru că într-adevăr Iowa este o medie cumpănită, un loc care asigură stabilitatea, dinamismul și - fără nimic ostentativ, așa cum o fac

orașele tentaculare de pe coastă - caracterul epatant al ființei naționale. Tot timpul, ea a jucat rolul de cap de pod, de pionier și de intermediar al istoriei. Trecutul ei este simbolul însuși al Vestului...

După ce Marquet și Jolliet au fost, la 1673, întâii albi care au pus piciorul aici, dincoace de Mississippi, a trebuit să treacă mai bine de un secol pentru ca un alt francez, Julien Dubuque, să ajungă la primă împăcare cu indienii, care i-au îngăduit în 1788 să deschidă o mină de plumb pe malurile fluviului. La 1800, Mississippi conta încă drept frontieră între civilizație și Vestul necunoscut. Totuși, actualul teritoriu al statului Iowa (dominat de indieni, care îl numiseră „Țara frumoasă”) era considerat în teorie o parte a Franței, ca dovadă că în 1803 a fost cumpărat de la Napoleon, împreună cu îndepărtata Louisiana, de care depindea, contra sumei - ridicele azi - de 15 milioane de dolari. Americanii - oameni de acțiune prin chiar definiția lor, prin îndrăzneala care i-a făcut să traverseze Oceanul - au pășit dincoace de fluviu mult mai hotărâți decât francezii, care se mulțumiseră să trimită comercianți viteji și misionari cu simțul lepădării de sine. În 1805 începe explorarea fluviilor Mississippi și Missouri (care azi servesc lowei tocmai drept frontieră răsăriteană și apuseană); în 1808 apare primul fort militar (Iowa era marginea vestică a Americii); în 1820 Iowa este declarată teritoriu liber. Din acest moment expansiunea și dezvoltarea nu mai cunosc oprire. Investițiile, descoperirile, instituțiile se succed una după alta, la intervale și termene de neconceput în Europa: în 1803, prima școală, dar în 1847, prima universitate; în 1856, primul tren peste Mississippi; în 1877, prima linie telefonică interurbană; în 1899, primul automobil; în 1921, prima stație de radio (a doua în lume); în 1929, primul președinte al Statelor Unite născut la apus de Mississippi (aici, în sătucul West Branch, la zece mile de Iowa City). În general, se vorbește în istoria americană de „secolul dezvoltării”, între 1820 și 1920. Cronologia acestui stat, după cum se vede, nu este deloc sub limita națională, deși pornirea de la zero a fost după 1820.

Orice american întrebat ce l-a adus, pe el sau pe strămoșii săi, dincoace de Ocean îți va răspunde printr-un termen care la început îți va părea vag, dar apoi îți va da de gândit datorită frecvenței cu care îl auzi: „*opportunity*”. Asta înseamnă: o posibilitate mai mare de a-ți găsi norocul aici, unde locurile sunt încă mai puțin ticsite de înaintemergători care să se fi apucat să caute mai demult și care să fi ajuns chiar să se plictisească de atâtea eșecuri - ca-n Europa, de pildă. Ceea ce își imaginează fiecare emigrant că găsește în America este un loc necălcăt de alții sau căruia, măcar, ceilalți n-au avut șansa să-i descopere secretele aducătoare de bunăstare; „*a place to grow*” - un loc în creștere. Un astfel de „*place to grow*” era Iowa aceluși timp (și se consideră, încă, a fi astăzi). Populația ei era în 1838 de 22.859 de locuitori; în 1846, când statul a și fost admis în federație, ea crescuse la 102.388 de locuitori. Astăzi, când numără 2,8 milioane de locuitori, ea a încetat să crească (excedentul unui deceniu este abia de 30.000), în schimb se consideră o mândrie că 96,8% din acești locuitori sunt născuți aici, semn că populația s-a stabilizat și că bunăstarea a început să fie socotită pe cap de cetățean stabil. Aurul pe care primii migratori porniți spre Vest sperau să-l găsească s-a dovedit o iluzie. Dar iowenii se feliță azi că au un „aur mai stabil”: pământul și școlile. Ei au calculat că solul extraordinar de mănșos al micii lor țări (55.986 de mile pătrate = aproximativ 150.000 km²) produce anual o valoare mai mare decât toate minele de aur din lume la un loc. Iowa deține un sfert din terenurile de înaltă productivitate ale Statelor Unite și dă Statelor Unite o zecime din totalul produselor alimentare. Toate cele șapte componente ale hranei socotite fundamentale - carnea, peștele, legumele, fructele, cerealele, laptele și ouăle - sunt produse aici din abundență. Dar Iowa rămâne centrul național al porumbului, ovăzului, soiei, al crescătorilor de animale. În cele 140.000 de ferme izolate locuiesc 667.324 de oameni, adică aproape un sfert din totalul populației. Alte 22 de procente locuiesc în mici așezări și abia 53 de procente în orașe (cifră mult inferioară indicelui național de urbanizare). Această teribilă izolare este compensată de peste un

milion și jumătate de aparate telefonice (168.000 numai în ferme), de cele 1,3 milioane de automobile și cele 2.500 de avioane particulare (rețeaua de drumuri - 185.000 de kilometri - și aeroporturi - 240 - este proporțional a patra printre cele 50 de state), de un milion de televizoare, 45 de ziare, 376 de săptămânale, 150 de biblioteci

Iowa city

publice... Ciudată îmbinare a producției agricole și a tehnicizării standardului de viață! Gândind la singurătatea fermierului, vor apărea mai puțin nefirești multiplele *party*-uri, a căror obișnuință a intrat în celula intimă a familiei americane, sau serialele cu familii artificiale care trăiesc pe micul ecran o dată pe săptămână (gen Lucille Ball) sau acele „*canned laughter*” (conserve de râs), emisiuni în care un public imaginar subliniază cu hohote și aplauze evoluția acțiunii de pe micul ecran. Problema singurătății individului este socotită, pe agenda vieții sociale, a treia în ordinea gravității. În fiecare oraș, alături de numărul

șerifului, pompierilor și salvării, apare pe pagina întâi a cărții de telefon numărul unei ciudate instituții, așa-numitul „*crisis center*”, număr pe care orice ins îl poate forma, ziua sau noaptea, pentru a cere încurajări sau, pur și simplu, pentru a conversa cu operatoarea de serviciu. Aceasta, un fel de confesoare invizibilă și anonimă, va asculta necazurile solicitantului, va încerca să-l calmeze, îi va „ține de urât” până când depresia va trece.

Cât privește școlile, Iowa și le socotește printre cele mai serioase din America. Aproape un milion din locuitorii săi cei mai tineri învață în cele 900 de unități - districtuale, parohiale, particulare, profesionale, tehnice, „vocaționale” inclusiv faimoasele colegii și universități. Universitățile de stat - trei la număr: în Iowa City, Ames și Cedar Falls - totalizează 50.000 de studenți. Cum există în Iowa, potrivit statisticilor, 711.000 familii (cu o medie de 3,57 membri), rezultă că din fiecare casă cel puțin o persoană merge la școală și la fiecare a paisprezecea există un student. Dar ar fi prea puțin - ni se spune - să ne limităm la cifre, câtă vreme faima școlilor din Iowa constă în îmbinarea ideală între profesionalismul lor reputat și aerul lor romantic. Guvernatorul statului, Robert D. Ray, un „*democrat*” de 45 de ani, prefăcând o cărtică adresată vizitatorilor lowei și studenților străini care vin aici atrași de renumele școlilor (își începe pledoaria cu un familiar „*Hello*”), susține că „de la preșcolari până la doctoranzi și de la aceștia până la cercetătorii științifici, Iowa și locuitorii ei sunt gata de pe acum să înfrunte secolul al douăzeci și unulea”. Și tot el încheie cu o vorbă, născocită nu se știe de cine: „La tot ce-i mai bun, Iowa adaugă cel-mai-bunul”.

Ziua a 40-a:

ÎNCĂ UN PARTY

Suntem în vizită la familia Bean, unde au mai fost invitați un poet local, care-l admiră teribil pe Evtuşenko, un cinefil, care-l înjură teribil pe Visconti, și un biolog, Saul D., care a vizitat România în urmă cu patru ani, încercând acum, la rugămintea noastră, să-și amintească itinerarul. Dar pronunția numelor și cuvintelor latine este atât de defectuoasă la americani (și încă biologul David ar trebui să fie printre virtuozii, căci se presupune că a studiat mii de denumiri botanice!), încât ne trebuie jumătate de oră până să identificăm cele câteva orașe și muzee văzute.

Lumânări colorate, tacâmuri de plastic, două sticle de băutură, pahare și farfurii de carton. Barbara, soția lui John, apare din bucătărie cu un bol cu maioneză, apoi cu tradiționalii morcovi curățați și, cu o mișcare largă a brațelor (un fel de subînțeles „masa e servită”), se așează într-un colț de unde ne va privi tăcută toată seara. Suntem la al nu știu câtelea *party* și ne-am lămurit deja că, în privința tratațiilor, această combinație culinară reprezintă un fel de tipic național. De astă dată, însă, John - care este originar din Sud, descendent, se laudă, al legendarului Roy Bean - ne va oferi un supliment artistic, interpretând cântece țărănești („*countries*”), echivalentul american al muzicii populare. Pregătirea durează cam mult și iată de ce: John cântă, conform tradiției, din șase instrumente deodată (plus din voce), iar luarea acestora în posesie durează la fel de mult ca echiparea unui războinic ce pleacă la luptă. O mică armonică va fi prinsă pe piept cu niște curele, încercate de câteva ori dacă s-au așezat bine, deoarece pe armonica vor mai fi prinse, la nivelul gurii, cu niște clame, alte trei: un fluier, o trompetă și un fel de nai metalic. În sfârșit, la călcâiul stâng va

fi anexat un fel de pinten-baghetă care va lovi ritmic o tobă, iar la dreptul - similar - un talger. De la un cântec la altul, John va înlocui armonica prin ghitară, și atunci toată instalația de la piept va fi schimbată. O cascadă de ritmuri vioaie, de galopuri nostalgice se degajă de fiecare dată din mica orchestră pe care John o pune astfel în mișcare cu o perspicacitate pe care din când în când o aplaudăm. Sunt melodii cu vagi și îndepărtate ecouri saxone, care parcă ar trece reverberate Oceanul și timpul, odată cu emigranții, diluându-se aici, în întinderile nesfârșite ale preriei americane. Tatăl lui John a coborât și el din camera sa, privindu-l pe interpret cu o duioșie adresată parcă mai degrabă trecutului decât fiului său. Robust și comunicativ, îmbrăcat într-un costum de pănură verde, ai putea crede despre el că e un pădurar descins din pădurile Rinului, dar Barbara ne-a șoptit (cu o grabă din care am dedus că nu pentru prima dată spulberă astfel de impresii) că doctorul Bean este unul din cei mai vestiți interniști din Iowa City - profesor universitar și șef al unei catedre. Anul acesta va ieși la pensie și are de gând să se reîntoarcă definitiv în Texas, acolo unde și-a început cariera cu patruzeci de ani în urmă, pentru a o continua ca simplu medic de provincie. Încă o dată ne-am convins (Texasul este la două mii de kilometri distanță) că americanii își consideră imensa lor țară ca și cum ar fi una obișnuită și că dimensiunile ei continentale nu-i împiedică să circule de la un capăt la altul al ei, din fragedă tinerețe și până la vârsta adâncii bătrâneți.

Seara s-a încheiat la televizor, unde noi speram în secret - de altfel din clipa când am venit aici - să vedem un film de Orson Welles; majoritatea opțiunilor au fost însă atât de indiscutabile, încât am asistat pentru prima dată până la capăt, dar fără să înțelegem ceva - în ciuda neobositelor explicații ale celor din jur - la un meci de fotbal american. Înfofoliți ca la hochei, îmbrâncindu-se ca la rugby, dezlănțuindu-se pe extreme ca în fotbalul european, jucătorii viu colorați nu izbuteau să ne pară mai mult decât niște simple siluete intrate într-o mișcare dezordonată. Dar s-a încheiat ultima fază și pe micul ecran a apărut chipul președintelui Americii. Fanaticii susținători

ai „Șoimilor” din Iowa au devenit dintr-o dată indiferenți și s-au cufundat în discuția întreruptă la începerea meciului. Nu păreau câtuși de puțin preocupați de politică, așa cum nu ni se păruseră până acum majoritatea americanilor pe care i-am cunoscut. Apolitismul acestei națiuni ține, pe de o parte, de candoarea ei, pe de altă parte de individualismul căruia întregul sistem social îi dă mână liberă și-l încurajează. O butadă spune că fiecare american este președinte în propria sa casă. Așa părea și John, care își relua, la cererea invitaților, concertul, în timp ce președintele națiunii transpira în fața ziariștilor, la o conferință de presă, unde trebuia să răspundă unor întrebări, cele mai multe formulate astfel încât să-l umilească și să-l pună în încurcătură. Mi-am amintit atunci imaginile înfățișând campania electorală în cadrul căreia același președinte și rivalul său erau purtați în triumf de mari mulțimi frenetice, înotând literalmente pe umerii lor, ca pe o mare ale cărei catarge erau drapelele înstelate și ale cărei corăbii - carele alegorice și mascotele gigant ale partidelor. Cineva din cei prezenți aici, la *party*-ul lui John, mi-a luat-o cu răspunsul înaintea întrebării: americanul de rând este învățat de mic că el poate deveni prin muncă, și cu puțin noroc, președinte al Statelor Unite. Dar el consideră învățătura aceasta mai mult ca o metaforă, lasă norocul pe seama politicianilor de profesie și se mulțumește să devină om politic din patru în patru ani, în perioada alegerilor. Atunci își dă frâu liber sentimentelor și resentimentelor acumulate în perioada precedentă. El ține mult la aparențele democrației și atunci nu se sfiește să sprijine acest eveniment de răscruce care se eșalonează pe perioada aproape a unui an întreg și care se transformă conștient într-un uriaș spectacol național, și de multe ori internațional. Obiectiv, locatarul Casei Albe este o rezultată a forțelor din sânul partidului său și a raportului dintre cele două mari partide de guvernământ, partidul republican și cel democrat. Dar, subiectiv, este alesul lui John Sntith - cetățeanul anonim - căci există o lege nescrisă, transformată aproape în superstiție, potrivit căreia alegerile sunt decise până la urmă de moralul din țară. Când o situație dominantă, un aspect major al vieții

sociale a ajuns la entropie, când se simte nevoia unor schimbări, câștigă de regulă candidatul democrat; când, dimpotrivă, apare necesitatea păstrării, consolidării unei stări de lucruri, învinge reprezentantul republican.

Lucru ciudat (provenit poate din nostalgia regilor pe care această țară nu i-a avut niciodată!), președinții sunt numerotați. George Washington este cunoscut ca „președintele nr. 1 al Statelor Unite”, în timp ce actualul președinte poartă numărul 37. Ei sunt aleși de obicei din rândul profesiunilor liberale și - ce-i drept - foarte mulți au biografii senzaționale, care străbat vertical întreaga ierarhie. Sunt căsătoriți și au trei-patru copii. Aparțin la cele mai variate culte (protestanți, quakeri, baptiști), cu greu a apărut însă un președinte catolic și niciodată unul evreu. Deși evreii controlează marea finanță, ei n-au practic - și poate nici nu țin să aibă - acces direct la președinție. Același Saul - mare cunoscător și mai ales răsturnător de dictoane - mi-a parafrazat pe loc unul, cu umorul autoșfichiuitor al rasei sale: „Evreule, nu mai sus de milioane!”

Ziua a 44-a:

PRINTRE CENACLIȘTI

În fiecare vineri, iar uneori și miercurea, așa-numitul „*big lobby*” - holul cel mare al hotelului - devine de nerecunoscut. Scaunele de pe margine sunt grupate în jurul câtorva mese, aduse și ele dintr-o magazie, iar spațiul lăsat cu generozitate între aceste obiecte de meditație este completat cu câteva lăzi de coca-cola. Pe fiecare scaun apare de asemenea un teanc de foi xerografiate, cuprinzând textul unui lung discurs. Ciudata operație este făcută de John, administratorul, care a avut la rândul-i grijă să cheme din timp în ajutor pe câțiva „membri ai programului” („I.W.P. members”, cum suntem numiți în circularele oficiale). Uneori - vom vedea mai departe de ce - scaunele sunt așezate în amfiteatru, iar mesele în fața lor, ca un baraj spre o scenă imaginară, prilej pe care unii I.W.P.-iști ce se iau în serios îl folosesc spre a face pe americanii, întinzându-și picioarele pe ele la orizontală.

Am repetat cam des numele acestui „program”, fără să fi avut delicatețea - dar nici prilejul - să explic despre ce este vorba. În America, „program” este un cuvânt magic, aș spune, care în afara sensurilor elementare - din școli, sport, cibernetică etc. - prezente în orice limbă, desemnează pretențios o activitate oarecare, pe care un muritor obișnuit ar izbuti să o numească mult mai simplu. Există programe de cercetare spațială, de dezvoltare economică, de dezarmare nucleară, dar programul nostru - mai modest - este un simplu program literar. „International Writing Program - School of Letters” (cuvânt de cuvânt: „Programul Internațional Scriitoricesc - Școală de Litere”) este o idee fericită din tinerețea poetului Paul Engle, care a visat în Iowa sa agricolă un loc de întâlnire pentru colegii de

condei de pe toate meridianele. De treizeci și cinci de ani. Paul bate în fiecare toamnă la ușa companiilor, și chiar a unor particulari care le-ar putea influența, pentru a obține donațiile necesare seriei următoare. Norocul culturii (care nu-și are în America un minister!) este că anumite firme economice sau financiare - mari sau mărunte, calibrul nu importă - preferă să-i vireze mici sume de bani, care le vor da scutiri considerabile de taxe, decât să se ruineze plătind impozitele exorbitante ce le-ar reveni normal. De voie, de nevoie, industrialii fac operă de Mecena, astfel că nenumărați bursieri străini sau americani pot să se laude, cu sau fără umor, că își perfecționează studiile sub oblăduirea unei uzine de tractoare, a unei rafinării de petrol sau a unei fabrici de jucării.

Iată, în *lobby* au și sosit bursierii lui Paul. Se așează în scaune și automat încep să rupă sigiliile cutiilor de coca. Se anunță tema ședinței: astăzi Tadeusz Karpowicz va vorbi despre poezia poloneză actuală; sau Alicia Rawson despre tradiția feministă în presa din țara ei, Argentina, sau Petros Ambatzoglu, despre tradițiile satirice ale prozei grecești. Autorul - care a trudit luni de zile la această lucrare - și-o deapănă cu voce voalată de emoție și de false accente, în timp ce în sală asistența parcurge în paralel textul cu ochii. Se continuă apoi cu discuții animate, cu întrebări, nedumeriri, răspunsuri, reveniri, stropite intens cu băutura rău famată pe vremuri și acompaniate de pocnetul cutiilor de tinichea desfăcute. Spiritele se încing uneori copilărește: noul coleg din Nigeria îl acuză, de pildă, pe bietul Howell, fiu de proletar londonez, că e un colonialist care i-a secătuit țara de bogății, sau, dimpotrivă, altă dată, altcineva îi pune lui Tadeusz anumite întrebări tendențioase. Este momentul când Paul sau Bill - depinde cine conduce ședința - ridică un deget și anunță că programul nu va putea supraviețui dacă va deveni, din literar, și politic, pentru că nici doua săbii nu pot încăpea în aceeași teacă, darmite doi scriitori care își fac procese de intenție pentru fapte întâmplare înaintea nașterii lor. Și uneori discuțiile se încheie aici. Alteori se continuă, dar polemicele sunt ținute mereu în perimetrul beletristic.

Adesea cenaclul se transformă din capul locului în spectacol, iar *lobby-ul* - cum spuneam - devine scenă, cu scaunele așezate în evantai. Pe covor, la picioarele noastre, Kazuko își dansează și cântă poemele sau Anthony își declamă și mimează zvâcnit, deghizat în femeie, textul-monolog, gen Gertrude Stein, pe care se laudă că l-a scris aici. În aceste cazuri nu se mai discută, ci protagoniștii invită audiența - tot în contul lui Paul - într-un mic local, unde băutura se dă pe bonuri, iar gazdele sunt lăudate proporțional! Destinse și lipsite de orice pompă, după-amiezele de cenaclu sunt mai importante prin copilăria și fraternitatea lor decât prin conținutul propriu-zis teoretic. La drept vorbind, cuvântările lor lungi rămân uneori erudiții goale sau informații emfaticе despre cultura cutărei sau cutărei țări. Cineva care ar spera să fie crezut pe cuvânt de onoare de vecinul din celălalt colț de lume că literatura din țara sa este la fel - sau și mai grozavă - ca a acestuia n-ar stârni decât zâmbete și compătimire. Literații - singurii oameni ai artei despărțiți prin granițele limbii - și-au creat un scepticism robust privind posibilitățile lor de comunicare și nimeni dintre noi nu-și face iluzia - fără a fi taxat drept naiv - că va urni într-o oră prejudecățile de o viață clădite pe formula „eu, noi suntem cei mai...”. Pentru fiecare, statuile de dincolo de frontiera sa rămân în general provinciale și fără aură. De altfel, engleza cenaclului este destul de precară: în afara volutelor de *speaker* ale londonezului Howell sau a mormăielilor nazalizate ale iowenilor, limbile celorlalți se mișcă greu, liniar, primitiv. Din fericire, nu vorbirea literară este limba cenaclului, ci o limbă tandră, aproape fără cuvinte, compusă din zâmbete, străngeri de mâini și alte silabe ale inimii (unde frecvențele „*How do you do*”-uri țin loc de „alineat nou”), singura limbă pe care s-a constatat că o cunoaște toată lumea și care a devenit, pe această bază, oficială.

Ziua a 45-a:

„NO DOGS, NO CHILDREN“...

...„Interzis accesul câinilor și al copiilor“... Este inscripția pe care proprietarii de restaurante și cinematografe o pun la loc vizibil pe ușile localurilor lor. Cu timpul, s-a transformat într-o formulă glumeață, luată doar pe jumătate în serios.

La bibliotecă, legat de un stâlp - ca un cal la poarta unui han - am zărit un cățel care își accepta soarta destul de calm față de condiția sa nefericită. Probabil că stăpânul, grăbit să împrumute o carte, a apelat la soluția aceasta disperată, ne-am spus. Dar a doua zi am zărit acolo un alt cățel și am descoperit astfel încă unul din obiceiurile prin care americanii își îmbracă utilitarismul în trăsneală. Într-adevăr, nimic nu putea fi mai simplu. Și totuși a trebuit ca, într-o zi, cineva să decreteze că nu e comic și nici rușinos să lași un câine la ușa bibliotecii...

Tot astfel, la muzeu poți vedea perechi tinere, cu copii: doamna (e parcă mai potrivit să spui: fata) împinge un cărucior, în timp ce domnul (băiatul) poartă în spate un rucsac din același material albastru ca *blue jeans-ii* săi; în rucsac tronează un copil de unu, doi sau chiar patru ani. Părinții se opresc în fața fiecărei pânze sau sculpturi, copiii privesc în gol și așteaptă docili, niciodată nu l-am auzit pe vreunul plângând. În schimb, cu siguranță că vizitele acestea în templele artei nu vor rămâne fără urmări: fie în sensul că precocii vizitatori vor deveni cândva niște fani ai artelor frumoase, fie în sensul că se vor desprinde la timp de ele, descoperindu-și inapetența.

În orice caz, într-o bună zi cineva a trebuit să îndrăznească să apară într-un muzeu în această postură de cangur, pentru ca opinia publică să decreteze că gestul nu e rușinos, ba că e chiar plin de farmec.

Ziua a 49-a:

PĂRINȚI ȘI COPII

Americanii, mai ales tinerii, au curajul de a se înfățișa lumii așa cum sunt pentru că sunt crescuți încă din leagăn într-o lipsă totală de complexe. Părinții nu se cramponează de sănătatea copiilor: îi vezi pe cei mici, cât nu știu încă să meargă, târându-se pe dușumeaua casei sau chiar pe linoleumul unei policlinici, ba uneori pregătindu-se să apropie gura de suprafața nu tocmai curată. Venit din Europa cea plină de prejudecăți, cu mame fanatiche și copii răsfățați, te năpustești să-i împiedici; le atragi atenția părinților, crezând că a fost un moment de scăpare. Aceștia dau însă indiferent din mână, îi ceartă formal și nu mai intervin la a doua tentativă, lăsându-și odraslele să mature tot praful cu hainele, să pască toți microbii cu respirația.

A crește aici un copil nu este un act de disperare, ci o contemplare blândă a universului care se reproduce prin copilărie. Americanii se căsătoresc foarte tineri - în jurul vârstei de douăzeci, de ani - și se grăbesc, chiar la începutul căsniciei, să aibă cât mai mulți copii. Ba, când descoperă un orfan, un părăsit sau nefericit, îl înfiază și pe acela, încât numărul copiilor ajunge uneori la patru sau cinci. Când formația e considerată completă, viața continuă pe un plan de egalitate, între tineri și vârstnici nemaieexistând distanța de vârstă și de respect de la noi. Pentru părinți egalitatea constă în faptul că au abandonat controlul sever și obositor al gesturilor copiilor, trăindu-și viața în plenitudine și relaxare, alături de ei, considerându-i niște prieteni mai tineri; pentru copii egalitatea constă în faptul că sunt tratați ca niște oameni mari, că li se vorbește ca unor ființe care-și cunosc îndatoririle și care le respectă așa cum vor crede ele de cuviință. Pentru un astfel de copil, lumea nu mai are limite. Libertatea care i se dă și pe care și-o

asumă investește în el o extraordinară încredere în sine. Tot felul de sloganuri etice (cuvântul „slogan” nu are aici un sens peiorativ) sunt menite să-l debaraseze de complexe sociale, de prejudecățile mărunte. Nu știu câți din copiii americani mai cred că - fiecare din ei - ar putea deveni președinți ai Statelor Unite, dar faptul că ar putea crede toți și nimeni n-ar râde de ei îi face să crească firesc, lipsiți de greutatea gândurilor de viitor (uneori atârând mai greu decât mizeria materială), într-un fel vegetal, inconștient, care le dă siguranța, tăria pe propriile picioare, independență față de mediu și indiferență la problemele lui mărunte.

Din păcate, felul acesta curajos de a crește copiii întărește personalitatea acestora, dar divide repede familia. Prietenia cu părinții primând asupra sentimentelor filiale, copiii se desprind de ei imediat ce apar în viața lor - din același unghi de vedere, al prieteniei - legături mai puternice. La doisprezece-treisprezece ani, mulți adolescenți care nu mai găsesc atracție în mediul lor familial pleacă de acasă cu săptămânile, cu lunile, adesea cu zecile de luni. Uneori sunt primele escapade ale dragostei, evadarea cu ființa iubită într-un mare incognito. Alteori „rebelii fără cauză” pornesc, așa cum făcuseră strămoșii lor cu decenii în urmă, în căutarea unor „opportunities”: fugarii dispar în state cât mai depărtate, unde se angajează ca spălători de vase, cântăreți într-un restaurant, vâxuitori de ghete. Într-un târziu scriu acasă câteva rânduri seci, un fel de circulare oficiale, care intră direct în subiect, cerând familiei haine de iarnă, câteva obiecte personale, niciodată bani. După un timp, în care supărarea s-a mai calmat, evadații conced să vină acasă pentru câteva zile, de sărbători, între ei și părinți se stabilește un armistițiu, un *status quo*, aceștia din urmă înțelegând că, orice ar face, tot ar fi zadarnic: nu-i vor putea întoarce din drum într-un mediu în care s-ar considera acum prizonieri.

Am asistat la o astfel de întâlnire tristă: fiul locuia de câțiva ani tocmai în statul Oklahoma, unde lucra într-un restaurant. Venise acasă cu un coleg de pribegie, de care părea legat printr-o prietenie disperată. Amândoi erau slabi, îmbrăcați în haine subțiri și aproape

rupte. Fiind seara de Crăciun, părinții - doi remarcabili matematicieni, profesori la Universitate - erau îmbrăcați sărbătorește (vizita se desfășura la o terță familie). O diferență de clasă socială se stabilise de la sine. Cei doi băieți mâncau și beau puțin, nu răspundeau la întrebări și priveau tot timpul încruntați în farfurie. Tatăl renunțase să mai încerce vreo legătură, mama îi vorbea fiului cu duioșie, iar acesta o repezea privind jenat la tovarășul său. Vizita s-a sfârșit înainte de vreme.

Ce instinct ancestral îi trimite pe drumuri pe acești tineri? Poate dorința de libertate a strămoșilor se răzvrătește împotriva legăturilor invizibile ale claselor și familiei? Din nou trebuie să ne amintim - și ne repetăm - că americanii sunt națiunea oamenilor care, fiecare, au riscat cândva ruptura de tot ce aveau în trecut pentru a-și construi din nimic altă viață. Aceasta este legătura lor de rudenie cea mai puternică. Dar parcă, astăzi, prețul este prea mare și de neînțeles...

Ziua a 50-a:

INDIFERENȚA BUNEI CREȘTERI

În cele câteva săptămâni de când suntem aici n-am auzit nici o ceartă. Am fost la numeroase petreceri, dar n-am auzit pe nimeni cântând. De unde atâta lipsă de temperament? Pe stradă nu se vorbește, nu se țipă, în autobuze e o tăcere de moarte. La bibliotecă funcționara se miră când îi dai bună ziua: obișnuit, i se întinde doar fișa și se pleacă. După întrebuintare, cartea este introdusă, de altfel, de către cititor, într-un scoc, la ieșire, și sistemele electronice i-o vor radia din debit, fără să mai fie nevoie de intervenția funcționarilor și de eliberarea unor chitanțe.

Din toate aceste relații - în aparență de bună creștere și de mare seriozitate - se degajă totuși și ceva trist, rău prevestitor. Ca de obicei, respectul pentru independența celuilalt se transformă în indiferență. Voi putea să ies pe stradă în cea mai extravagantă toaletă și nimeni nu mă va bârfi, nici măcar nu mă va observa. Dar aceiași oameni care azi nu mă vor privi din decență, mâine nu mă vor vedea din nepăsare. Iar lipsa de comunicare se va transforma curând în teamă, teamă de abisurile necunoscute din celălalt. Un automobilist care suferise un infarct cu puțin timp înainte mi-a povestit un fapt incredibil. După ce a avut criza - la volan, pe o stradă dintr-un cartier depărtat al orașului - soția sa a trebuit să bată la ușa a opt locuințe, pentru ca abia în ultima proprietarul să-și învingă neîncrederea și suspiciunea și să o lase să dea telefon la Salvare.

Ziua a 55-a:

PRIZONIERI DE BUNĂVOIE

Venirea primăverii seamănă pretutindeni - de sub fostele zăpezi ies noroaiele, de sub noroaie ies asfalturile și ierburile. Parcul orașului, peste drum de hotel, încetează să mai semene cu crângul adormit pe care îl vizitam doar noi, străinii fără automobil. Peste vestigiile iernii

Romulus Rusan, primăvara în Iowa.

Încep să plutească aburi eliberatori, în aerul dulce se desenează lamuri invizibile. Crengile s-au desprins de sub pojghița de gheață în care au hibernat și par acum gata să plesnească sub presiunea sevelor. Furnici, păianjeni și muște lipicioase mișună pe scoarța lor fragilă. Rațele din râu se aventurează acum la mal și inspectează tufișurile dezmoțite. Alunecă în schimb pe firul apei caiace zvelte, conduse de tineri în costume nefiresc de subțiri. Le concurează de pe margine câteva biciclete. Alergătorii sunt și ei atât de numeroși, că parcă ne-am afla în fața unei întreceri de cros. În grădina zoologică au reapărut - unde au fost până acum? - animalele resemnate cu captivitatea - bizonii, lupii, vulpile, sconșii, vulturii jerpeliți - care scurmă pământul jilav și trunchiurile nămolose ale copacilor, nedând nici o atenție, ca gazde ce sunt, vizitatorilor.

Iată, au apărut pe aleile asfaltate și primele automobile: verzui, cenușii, de culoarea muștarului vechi, ele pun pete mohorâte pe tabloul gata de înviere al naturii. Familii întregi stau înghesuite între perne. Părinții, copiii, bunicii își rotesc privirile asupra împrejurimilor, părând că au venit într-o explorare grăbită. Nimeni nu coboară, chiar când au ajuns în dreptul grilajelor de la „Zoo”. Mașina încetinește la pas și contemplarea animalelor, blazate și ele, se face din mers. Cel mult se va face o scurtă oprire alături, într-un parcaj, unde din adâncurile caroseriei vor fi scoase mâncărurile pregătite pentru „picnic”, iar acesta se va consuma, la propriu și la figurat, tot în automobil.

Într-un fel, americanul este prizonierul imensului său vehicul. Setea sa de mișcare a îndreptățit să se nască - și să i se pună la dispoziție - cea mai teribilă industrie de automobile. Adolescentul învață să conducă mașina încă din școala primară, el primește note la mânăuirea volanului așa cum primește la limba engleză sau la geometrie. Crescând, viața sa nu se va mai putea disocia de acest adăpost pe roți: va face curte în mașină, va merge până în vecini în mașină, va călători în concedii numai cu mașina. Abia ultimul drum nu îl va mai face în mașina proprie, pentru că va fi preluat de mașina - mult mai elegantă -

a pompelor funebre. Instituțiile se vor adapta și ele: băncile vor deschide spre stradă ghișee joase, la înălțimea portierei, unde operațiile se vor desfășura, între omul de la volan și funcționara din interior, cu cea mai mare naturalețe. Magazinele de pe șosele vor proceda la fel. Cinematografele se vor transforma într-un fel de parcaje: sistemul „drive-in” („condu înăuntru”) va permite vederea filmelor direct din mașină. La marginea așezărilor vor apărea, mai impozante decât cimitirele pentru oameni, dar mai înspăimântătoare prin cantitatea de trecut care zace în fierăriile tăcute și inerte, faimoasele cimitire de automobile. Câteva șiruri de caroserii aliniate în față, apoi - în fundal - munții de tinichea ruginită care zac de ani și decenii, contorsionați și informi, în ploaie și vânt...

S-a dovedit că aglomerarea spațiului urban a devenit gravă nu atât datorită înmulțirii oamenilor și locuințelor, cât datorită mașinilor. Șoselele și parcajele - spațiul lor vital - ocupă suprafețe mult mai largi decât trotuarele, casele și parcurile. Orașul american are un aspect discontinuu. După câteva *block-uri* (carouri de locuințe prinse în țesătura străzilor), apare un „parking”. Dată fiind frecvența și banalitatea lor, parcajele sunt neîngrijite, semănând adesea cu niște maidane, ceea ce dă orașului o înfățișare păraginită. Terenurile demolate le sunt atribuite în primul rând lor. Metropolele pierd, proporțional, mult mai mult din suprafața lor cu acest tribut, pentru că distanțele obligă la automobile multe, iar automobilele își cer locurile lor - nu numai în preajma casei, dar și în apropierea fiecărui punct frecventat: *office-ul*, sala de spectacol, centrul comercial. Campion - într-o statistică recentă - este Los Angeles, conglomerat întins pe un diametru de o sută de kilometri, a cărui suprafață cuprinde abia treizeci de procente destinate omului, restul formând imperiul tiranicului său vehicul

Nonconformiștii găsesc remedii și la această situație. Unul din ei mi-a demonstrat - atrăgându-mi atenția asupra mersului câtorva pietoni abia smulși dintre pernele și pedalele mașinii - ca femeia americană își pierde grația mișcării și chiar formele unduioase ale

corpului, în timp ce bărbatul începe să semene cu un marinar care se împleticește la cel mai mic contact cu pământul. Avea, în felul lui, dreptate. Dar asta nu-l împiedica să fie el însuși proprietar de automobil. A ținut să-mi facă o altă demonstrație, de astă dată inversă, din care să rezulte că nu se lasă alienat. Când să urcăm, am constatat că ușa magnificului său Ford model 1955 nu se deschidea și că era nevoie de o săritură atletică pentru a te introduce, pe deasupra ei, înăuntru. Pentru pornire se dovedeau necesare câteva minute de febrilă învârtire a butoanelor și tragere a levierelor, timp în care toate mădularele colosului se cutremurau cuprinse parcă de agonie. Pe jos, pe mușamaua noroioasă, era plin de pantofi, sticle, cutii, creioane împrăștiate. Locurile din spate aveau tapițeria spintecată, iar arcurile ruginite rânjeau la lumina soarelui ca niște schelete. Omul era avut în felul său, dar ținea să-și demonstreze că nu depinde în linii esențiale, decât în limitele strictului necesar, de vehiculul greoi, pe care îl scosese dintr-un magazin de vechituri de la marginea orașului. Deși - îmi demonstra el - independența aceasta costă, căci o asemenea vechitură consumă benzină cât două automobile noi la un loc.

Dar care independență nu trebuie plătită?, mă întrebam în această primă zi de primăvară, pe aleile din parcul orașului. Și, purtându-mi pașii prin noroiul optimist, priveam cu câtă voluptate își luau gustarea la bordul mașinilor noi-nouțe, ca în niște închisori liber consimțite, veselii excursioniști.

Ziua a 56-a:

FUGA DE OBIECTE

Am observat curând, ca niște pietoni conștiincioși ce suntem, că americanii pierd foarte multe obiecte. Pe culoarele hotelului, în magazine, dar mai ales pe străzi, în parcaje, acolo unde se dau jos din mașină, vezi o puzderie de pixuri, piepteni, portofele, oglinjoare, pachete de țigări, lucruri pe care, pesemne, nu le mai cauți, pentru că a doua, a treia și a patra zi le vei regăsi nemișcate.

În schimb, la „Mayflower” există un raft, lângă cutiile poștale, unde se depun obiectele găsite în hotel. Ni s-a întâmplat să găsim acolo, la numai o oră după ce o pierdusem, o pereche de mănuși îmblănite. Tronau în dulăpiorul încăpător, în mijlocul unei adevărate colecții de obiecte rătăcite de stăpâni, unele destul de valoroase: ochelari, fulare, cravate, cărți și chiar un televizor portativ.

De unde acest fatalism față de bunurile proprii, această nepăsare față de ale altora? Când îmi puneam a suta oară această întrebare (se topesc zăpezile, iar obiectele apar, rând pe rând, ca un leș, la suprafața pământului), am dat, în cutia poștală de o reclamă neobișnuită. Pe toată întinderea hârtiei trona un portret în picioare al lui George Washington, primul președinte al statului american. Ziua de naștere a „părintelui națiunii” este considerată o mare sărbătoare. Ei bine, de ea era vorba. Un negustor de pantofi ne anunța că peste câteva zile va veni această sărbătoare și că, dacă ar fi trăit George Washington, evident că și-ar fi cumpărat încălțările - cu o săgeată roșie ni se atrăgea atenția asupra lor - de la magazinul său.

N-aș fi crezut că e posibilă atâta neseriozitate dacă n-aș fi văzut-o cu ochii mei! Acum realizez că americanii se nasc și mor cu acest fluviu de culori, de arome și de jocuri de cuvinte - uneori inteligente, dar de

obicei lipsite de har - trecându-le prin fața ochilor. La orice oră din zi și din noapte reclama funcționează ca un duh insinuat în viața lor neobosit, cu perfidie, cu asiduitate. Străzile gem de reclamă și tot ce e mai frapant în arhitectura luminoasă a bulevardelor ține de ea. Giganticul gentleman de carton, a cărui gură e desenată pe un coș, sus, pe acoperișul unei case, și care la fiecare fum pufăit clamează: „Fumați țigarele «Winston»“, e o reclamă. Reclamă este și calendarul sau termometrul de neon de pe întreaga fațadă a băncii, pe care, privindu-l zilnic, să vezi dacă e joi sau vineri, dacă s-a făcut mai frig sau mai cald, dacă funcționează sau nu, îl simți curând ca pe o permanență a vieții tale, deși știi ca scopul lui este să-ți inculce o veșnică recunoștință față de compania X, care ți l-a pus cu generozitate la dispoziție.

Dar adevăratul triumf al reclamei este la televizor. Cu excepția unuia singur („*educational channel*“), unde de altfel reclama este cu desăvârșire absentă, programele de televiziune nu sunt finanțate de stat și nici nu percep taxe de abonament de la telespectatori. Veniturile lor sunt realizate exclusiv din „*advertising*“, această mică sau mare publicitate care din sfert în sfert de oră întrerupe programul artistic și se instalează pe micul ecran. Fiind cel mai nelipsit dintre toate genurile de emisiuni, reclama a căpătat treptat autonomie, a devenit un fel de „artă“, cu despărțiturile, ramurile și tonurile ei aparte. Când a murit Malcolm X, unul din marii autori ai genului (mențiunea „X“ delimitează, de obicei, acolo unde deosebirea nu este clară, un material comercial de unul artistic), i s-au închinat necrologuri, studii în lege, care-l caracterizau drept un „prieten al consumatorului“, „deviza sa fiind nu să te faci să cumperi oricum, pe baza prețului redus sau a cantității sporite, ci să te faci să alegi cu mintea, dintre mai multe posibilități, pe cea mai bună“.

Reclamele la televizor sunt de obicei mici istorioare, în care intervin personajele cele mai pitorești ale străzii și ale magazinului: șeriful, vagabondul, băcanul, pompierul. Uneori forma lor e ghicitoare simplă, cu răspuns paradoxal, alteori este imnul fățiș, spus sau cântat, adresat obiectului. Două gospodine apar - joviale, comunicative - și

pornesc din senin o discuție despre calitățile cutărui obiect: o cremă de față, un detergent, un deodorant, un jeleu, un gem, un *ketchup*, un praf de budincă, o supă concentrată. Sticluța sau cutia, una sau mai multe, sunt vânturate de nenumărate ori prin fața ochilor și, în momentul când discuția a ajuns la inevitabila concluzie că produsul este cel mai bun, un cor nevăzut începe să cânte o adevărată odă veselă, în care sunt proslăvite din nou virtuțile produsului. Tonul acesta de pălăvrăgeală mucalită, de șmecherie dezinvoltă, a ajuns așa de comun, încât îl poți auzi adesea transpus - ca pe multe altele din caracteristicile reclamei - în filmele artistice propriu-zise. Este, de pildă, tonul triumfător al crainicului din serialul „*Incoruptibili*“ sau al atâtor crainici din reconstituirile de naufragii, războaie și alte evenimente istorice. Ca să nu mai vorbim de desenele animate, care nu știm dacă au fost născocite pentru reclamă sau dacă reclama le-a influențat total, într-atât nu pot fi, ca alură, deosebite de aceasta. În sfârșit, unele reclame vin cu parodii fățișe de filme sau chiar cu scurte filme de ficțiune cărora le adaugă în final sloganul: „Acesta este darul companiei X. Cumpărați produsele companiei X“. Nopti întregi am urmărit, cu umor, dar și cu câte un frison strecurat de-a lungul șirei spinării, un serial comic ale cărui personaje erau niște schelete; acestea, după ce făceau șueta de rigoare, aparent total dezinteresată (glasuri de ventriloc, reverberate în bolți de castel părăsit), lansau chemarea triumfală: „Folosiți numai izolatorii ACRI“ (ACRI era o firmă de placaje de aluminiu pentru fațadele caselor). După cum, în fiecare duminică dimineața, de la 9 la 10, urmăream o retrospectivă Stan și Bran. Totul era normal, doar că din sfert în sfert de oră gagurile încremeneau și locul lor pe micul ecran era luat de anunțuri de vânzări și cumpărări de imobile. Un crainic pisălog și monotonic arăta pe rând fotografii de imobile, anunța prețul, numărul și dispunerea camerelor, numele și profesia vecinilor... Ca să nu explodezi, trebuia să te refugiezi în camera alăturată și, până se termina demonstrația, aveai tot timpul să scrii o ilustrată, să inspecți o oală pusă pe foc sau chiar să te bărbierești.

Deși se lasă stăpâniți de ea, americanii disprețuiesc reclama și, poate prin ea, și obiectele. Ei știu că, anumite lucruri au mai mult o valoare afectivă, că bucuria de a le avea nu supraviețuiește clipei sau zilei cumpărării și atunci nu se întristează deloc când au constatat că au avut șansa să le piardă. Civilizația *gadget*-urilor (obiecte derizorii pe care le cumperi fără să ai practic nevoie de ele) le dă un asemenea gust al zădărniceii vieții încât consideră o favoare să constate că existența atât de întortocheată li s-a simplificat cu un pieptene, cu un pix sau cu o amuletă.

Ziua a 58-a:

ÎNTR-O UZINĂ

O documentare. Dis-de-dimineață am plecat cu mașina la Moline, pe Mississippi, după ce abia aseară, târziu, am fost înștiințați să ne pregătim. Bill Murray, la volan, ne spune că excursia este tradițională: fiecare bursier, la timpul său, a făcut-o...

La Moline se găsesc uzinele „John Deere”, din donațiile cărora se acoperă o parte însemnată a cheltuielilor I.W.P. Mergem, așadar, spre unul din binefăcătorii literaturii mondiale, care, însă, nu produce stilouri, sau hârtie, sau cerneală, ci tocmai tractoare, combine și sisteme de irigații. Dar, donând o infimă parte din veniturile sale culturii, compania obține substanțiale reduceri la impozite. Bill pare plictisit și jenat de banalitatea explicațiilor, de stereotipia obiceiului, de faptul că ne-a luat de la hotel fără să fi fost mai din timp lămurii unde mergem. Fiecare întrebare parcă îl indispuie, ca și cum ar fi din partea noastră o insinuare. Îl liniștim spunându-i că am mai făcut nenumărate „documentări” și că nu trebuie să se simtă cătuși de puțin

vinovat. Ceilalți colegi - ne mai spune Bill - au fost la Moline acum șase săptămâni, formând un grup condus de Paul și Hua Ling (înalt nivel!); vizita noastră - continuă el - este „de recuperare”: ultimii sosiți și directorul adjunct! Și râde ascuțit și sacadat, cu râsul lui artificial, dar simpatic, un fel de râs pe seama râsului...

În mașină, alături de noi, se mai află polonezul Lapinsky, sosit și el mai târziu. N-a mai fost pe o șosea americană (a venit la Iowa City cu avionul), așa că trăiește - se vede în ochii lui - emoția intensă a descoperirii culorilor, formelor, senzațiilor noi. Când îl privește pe Bill, a îmbrăcat același sacou cafeniu, de catifea reiată, tocit și peticit, în care l-am cunoscut și în care l-am regăsit zi de zi. Patruzeci și cinci de ani, irlandez venit de tânăr în America, poartă încă în suflet nenumăratele nuanțe și complicații ale bătrânei Europe: complexe, avânturi, descurajări, umor, timidități, regrete, sentimentalisme, bucurii melancolice. S-a căsătorit cu Barbara, o fată din West Branch - comuna din vecini a fostului președinte Hoover -, au adus pe lume patru copii și au adoptat încă o fetiță, care acum e domnișoară și se pare că din când în când le dă emoții, părăsindu-i și lăsându-se căutată. Pe lângă catedra de la Universitate - literatură comparată -, scrie proză: un roman, *Lungul drum de acasă*, i-a apărut de curând la o editură bine cotate din Boston. Este tocmai istoria tribulațiilor sale, a descoperirii Americii de către un singuratic european, bineînțeles turnată într-o formă alambicată, modernă, obligatorie la un urmaș al lui Joyce și Beckett. Dar cea mai sensibilă coardă a lui Bill este, azi, România, pe care a vizitat-o cu puține luni în urmă și de care a rămas îndrăgostit. Ne mărturisește că o noapte petrecută la Voroneț l-a făcut să scrie prima poezie din viața sa. Bill își șterge discret o lacrimă, apărută, dar încă neobservată de noi, sub rama de metal a ochelarilor. I se pare că românii de la munte și peisajele românești seamănă mult cu oamenii și privilegiile din Irlanda sa natală. Iar zborul scuturat al automobilului pe tronsoanele de beton ale autostrăzii - 130 de kilometri pe oră - îl face să pară un copil trist care-și ascunde mereu privirile.

Când ajungem la Mississippi, putem să privim din nou

„fluviul-părinte“, de astă dată cu frăție și luciditate. Suntem acum, spre deosebire de prima dimineață, când l-am traversat în sens invers cu *Greyhound*-ul, niște oameni de-ai lui, care nu se mai tem de ce-i așteaptă în necunoscut. După un obicei din copilărie, măsoar pe ceas durata traversării: trei minute. Ce-i drept, Bill a încetinit viteza ca să ne lase să observăm: dedesubt, la o mare adâncime, în fundul albiei largi de nisip cenușiu, un râu dolofan, mai degrabă adolescent, tulbure de aluviunile cărate, iar la vale, trase la un chei adormit, câteva vase lătărețe, încărcate cu mărfuri. Nici vorbă de mirajul din povestiri și filme. Adevărat că, până aici, fluviul abia dacă și-a parcurs un sfert din biografie.

Dramatismul și electronica. Mașina s-a oprit într-un parcaj, lângă o hală uriașă, cu geamuri afumate spintecând de sus până jos, în falii verticale, pereții. Am fost conduși cu precauție de Bill printre șirurile de automobile, atât de asemănătoare că te făceau să pierzi direcția, spre sala de primire. Aici, o scurtă discuție cu un funcționar de la un ghișeu. În timp ce acesta telefonează mai departe, zărim peste umărul lui o încăpere ticsită cu mese și oameni. Îngrămădeala simetrică face ca totul să se asemene mai degrabă cu o hală de mașini-unelte decât cu un birou administrativ. Funcționarii sunt îmbrăcați corect și chiar elegant. Dar, ciudat, fiecare din ei pare umilit de înghesuială, proporțional cu demnitatea vestimentară pe care o afișează. Am mai văzut un asemenea peisaj birocratic în filmul *Procesul*, reconstituit de Orson Welles după romanul lui Kafka. Dar - spre deosebire de banda sonoră a filmului, care se compunea dintr-un țăcănit mărunț și regulat de clape suprapus unui zgomot de cilindri striviți - aici te izbește un fel de liniște apăsătoare, sau mai degrabă absorbantă. Deși se bate la mașină, se calculează la abacul electronic și se vorbește la telefon, rezultanta este abia o șoaptă vătuită. Senzația este parcă și mai înfricoșătoare.

Omul pe care-l așteptam poartă în piept, ca toți slujbașii americani,

un ecuson de metal în care sunt incizate numele și funcția. Maurel Mariens este *public relation*, unul din numeroșii *public relation* ai întreprinderii. Pare că a pornit într-o expediție colonială, căci poartă pe cap o imensă cască albă și în colțul gurii o imensă havană. Ne preia cu o familiaritate excesivă, ne conduce într-o sală de cantină unde ne oferă o cafea și ne vorbește despre meniurile salariaților, despre lupta împotriva poluării aerului și apei pe care o duce întreprinderea sa. Nici un reziduu din turnătorie nu ajunge să impurifice apele fluviului, se laudă el, și arată cu atâta convingere și fanatism dușumeaua de linoleum, că parcă bătrânul Mississippi ar trece tocmai prin acel punct, cuprins brusc de o limpezime cristalină. Dar, ce-i drept, în sala următoare - un fel de club pentru oaspeți - Mariens ne arată medalia de aur federală, prin care turnătoria „John Deere“ este răsplătită pentru integritatea sa în materie de antipoluare. În sfârșit, iscălim o hârtie de protecția muncii (surpriza este că un duplicat de carton al semnăturii este dezlipit imediat și ni se oferă ca un ecuson de purtat în piept!) și primim din brațele arcuite elocvent ale amfitrionului câte o pereche de ochelari antiflăcăre. Acum aflăm de ce ritualul a fost trăgănat atâta (căci evident ocolul prin cantină a fost premeditat): un alt *public relation*, se pare că șeful lui Mariens, sosește grăbit cu încă doi oameni de afaceri japonezi, pe care ni-i predă în bombănelile cu totul neierarhice ale subalternului.

De acum încolo, omul cu havană și cască va intra cu adevărat în meseria sa. Tot ce vorbește el ar trebui pus sub un imens semn de exclamare. Într-adevăr, parcă ar vrea să ne convingă, fără să-i mai pese de nimic, că reclama e sufletul comerțului, că felul cum vezi lucrurile contează mai mult decât lucrurile în sine. Din cel mai mic amănunt face un eveniment, astfel încât să rezulte că firma sa este cu adevărat cea mai serioasă din lume, salariații ei cei mai disciplinați, produsele ei cele mai bune. Ne atrage atenția asupra grătarelor de fier de care muncitorii își freacă tălpile înainte de a intra în hală; asupra ventilației aerului și iluminatului cu neon; asupra numeroaselor dispozitive automate.

Dar, printr-un labirint întunecos, am ajuns în sfârșit pe o pasarelă arcuită deasupra cuptoarelor de topire. Dedesubt, într-un rug intens de flăcări, se desfășoară lupta eroică a topitorilor cu miile de grade. Totul se vede însă mut, ca într-un film, căci pasarela noastră este izolată ermetic de lumea înconjurătoare. Vajnicul ghid sconta evident, ca de atâtea mii de ori, pe încurcătura în care și-a pus oaspeții. Și parcă atâta a așteptat. Dându-se la o parte, ne arată teatral un tablou electronic, un fel de robot. Mariens își aprinde o nouă havană și se retrage pe un scaun, în spate. Pare că se concediază și ne predă. Și, într-adevăr, din viscerele metalice o voce onctuoasă ne salută cu „Bună ziua” și ne anunță că de acum încolo, în tovărășia ei, vom cunoaște cea mai..., cea mai, cea mai... turnătorie din lume. Și fiecare mișcare de jos, din infernul real, se transformă pe panouri în scheme, diagrame, reacții chimice, și fiecare cuvânt al vocii magnetice în superlativ abstract, spus cu tăria convingerii.

În măsura în care cutia compusă din mii de piese poate avea o altă convingere decât proprietarii ei.

Cercuri de vârstă. America n-a avut nobili, adevărata noblețe a americanului de rând constă în numărul de generații pe care și le poate identifica în trecutul familiei. Oamenii se socotesc duci și conți după cercurile de vârstă pe care și le descoperă în arborele genealogic. Cu cât strămoșii au fost mai umili, mândria celui cu vază este mai mare. El își va atârna în *office*, lângă portretul său, poza încadrată în aur a părinților, bunicilor sau străbunicilor, de preferință în cea mai umilă uniformă: emigranți în pufoaică, saboți, salopete rupte, femei încotoșmănite în șaluri groase, cu rochii lungi și cizmulițe cu năsturași... Când viitorul acestei perechi simple și năpăstuite a fost scris să se realizeze în industrie, atunci noblețea stirpei e considerată și mai mare. În uzinele născute din istețimea sau norocul acelor strămoși se vorbește de generația a treia, sau a patra, sau a cincea - generație de salariați, de mașini sau de clădiri -, toate începând de la ei, cum s-ar

număra spițele unei dinastii regale.

Cam așa se întâmplă și cu întreprinderea „Deere et Co.”. Emblema ei - prezentă pe vreo șase sute de produse industriale, cunoscute în majoritatea țărilor lumii - este căprioara. „Căprioară” se spune în englezește „deer”. Dar este o simplă asimilare: John Deere a fost un om în carne și oase, un ucenic de potcovar pe care acel misterios *opportunity* american, pe care îl mai poți numi în atâtea alte feluri - noroc, destin, perspicacitate, l-a transformat peste noapte în inventator. S-a născut în 1804 în Vermont, cel mai nordic stat al confederației, și era vestit în împrejurimi pentru felul cum știa să scoată din forjă cele mai complicate obiecte cerute de clienți. Dar, cum nimeni nu-i profet în țara lui, și cum America avea încă atâtea debușeuri, tânărul a pornit din stat în stat, din oraș în oraș, spre Vest. Astfel a nimerit pe Mississippi, râul abia traversat de oamenii albi, ținutul cel mai mănos pe care aceștia îl cunoscuseră vreodată. În 1837, John Deere a fabricat, cu sprijinul unui fermier care i-a pus pământul și averea la dispoziție pentru experiențe, primul plug de oțel din lume. O invenție banală, care astăzi trece prin mintea oricui! Dar trebuia să se nască un om care să îndrăznească să pună această idee în practică.

Uzinele din Moline au fost întemeiate de Deere și fiecare element al lor poartă o virtuală cifră, a generației din care face parte. Cele mai vechi sunt din generația întâi, și printre acestea se numără și fluviul, care a contribuit prin potențialul său de energie la stabilirea locului fabricii. Maurel Mariens s-a prezentat ca făcând parte din generația a treia, în sensul că abia bunicul său a ajuns să lucreze aici. Iar clădirea administrativă, ultramodernă, unde am fost aduși la sfârșitul vizitei, este din generația a cincea.

Evident că această ultimă generație nu se încurcă în propria modestie. Ea a părăsit poteca îngustă și bătătorită, printre lanuri, a bătrânului John, și a început să producă noi articole, unele de sport, altele de construcții, altele pentru tăiatul pădurilor, altele pentru construcția drumurilor, curățitul zăpezii, îngrijirea gazonului... Capitalul a crescut; sub pseudonimul „John Deere” se ascund acum 25.000 de

acționari, exporturile și cooperarea tehnică au cuprins mai bine de 100 de țări. Din 1955, compania a fost declarată ca făcând parte din „primele o sută de întreprinderi ale națiunii”.

Și, peste toate acestea, o spumă de cosmopolitism, care stă așa de bine secolului nostru... Palatul administrativ al centralei, înălțat în 1964, într-o pădure, pe malul unui lac, este un adevărat monument de arhitectură (datorat celebrului Eero Saarinen), pe care mulți vizitatori vin să-l vadă anume, ca pe o operă de artă. Ruginiul metalului și reflexele gălbui ale sticlei dau acestei apariții singulare, profilată pe coroane compacte de stejari seculari, un aer melancolic, umanizat, îndulcind matematica aridă care domină interioarele. Tot așa, pe culoarele largi, construite ca niște holuri de muzeu, odihnesc, de o parte și de alta, în rafturi și pe pereți, opere de Chagall și Miro, tapiserii franceze, sculpturi chinezești, unelte africane, artă naivă din toate timpurile și de pe toate meridianele... Dacă n-ai auzi calculatoarele, dacă n-ai ști că în stânga și în dreapta, în birouri, funcționarii - patru câte patru într-o odaie - calculează dividende și taxe de scont, ai putea crede că te afli în cel mai dezinteresat muzeu din lume. Și poate că așa va rămâne, într-o zi, când pe fluviile lumii va începe să curgă lapte cu miere, iar „John Deere” va fi o amintire din epoca îndepărtată a pământului arat cu un cuțit de fier. Dar până atunci oamenii vor avea nevoie de pâine, pâinea va avea nevoie de pluguri, plugurile vor avea nevoie de efortul omenesc, iar frumusețea artei va trebui să coexiste cu gesturile dure și pieritoare ale muncitorilor de sub pasarela de azi-dimineață, și-i va fi dat să rămână, poate, unica și mereu mai fragila lor proiecție în viitor...

Ziua a 60-a:

MODĂ ȘI MUZICĂ

Ca în toate orașele universitare din America, eleganța a devenit la Iowa City o noțiune stranie, aproape o antinoțiune. Depinde cum vrei s-o iei. Eleganță înseamnă, pentru tineri, a fi la opusul pedanteriei vestimentare, cu cravată și dungă la pantaloni, perpetuate de *middle class*. De aici, din *middle class*, provin majoritatea tinerilor acestora și în *middle class* se vor întoarce; dar, până atunci, nonconformismul vârstei le cere să se poarte altfel, să respingă morala părinților și, mai ales, să exteriorizeze această distanțare. Aproape că nu vezi pe străzile orașului persoană care să nu poarte *blue jeans* și teniși, incluzând aici chiar pe profesorii mai tineri care se simt solidari cu studenții. Fuga de o modă a creat o altă modă. Refuzând să îmbrace uniforma burgheză, ei au îmbrăcat fără să-și dea seama o alta, chiar dacă nonconformistă, dar tot o uniformă.

Închipuiți-vă atunci mirarea ce ne-a cuprins când am intrat în „Hancher Auditorium” noua sală de spectacole din Iowa City, pentru concertul dat de filarmonica studentască. Am ajuns cu o mică întârziere, exact în momentul când dirijorul ridică bagheta, și ne-am trezit, împreună cu alți vreo douăzeci de întârziați, pentru prima piesă din program, într-o boxă - toată numai sticlă - de unde puteam urmări mișcările sălii ca dintr-un acvariu, sunetul venind până la noi prin instalațiile de sonorizare (am aflat între timp că strania încăpere nu servește doar pentru recuperarea întârzițiilor, ci și a persoanelor bolnave, care prin tuse ori utilizarea batistelor ar putea stânjeni desfășurarea concertului).

Ceea ce ne-a frapat din primul moment a fost înfățișarea absolut ceremonială a sălii. Prin geamul gros vedeam nu numai orchestra

îmbrăcată din cap până în picioare în negru ci și spectatorii tineri din sală, echipați ca pentru un bal de pe vremuri. Am înțeles atunci, instantaneu, că muzica a rămas o zonă neutră, apărută printr-un armistițiu solid de devastarea modelor și capriciilor temporare. Ceea ce nu izbutise dojana părinților, ceea ce presiunea conformismului se resemnase să mai încerce, se realiza acolo prin forța magică a tradiției sunetelor, prin dragostea pură pentru Haendel sau Bach.

Iowa City are o orchestră simfonică de 115 persoane, în care studenții cântă alături de profesorii lor, ieșind în fața publicului cam de patru-cinci ori pe semestru. Pe aceeași scenă cântă curenți soliști ca Rubinstein, Ricci, Segovia... Solist era, acum, însă, un profesor al studenților din orchestră, om modest și lipsit de îndrăzneală, care desigur cânta mult mai bine în singurătate decât în public și care paralizase aproape de emoție în fața partiturii Concertului de pian nr. 2 de Brahms. Era și explicabil - nu e lucru ușor să apari infailibil în fața unor învățăcei cărora le ceri infailibilul. De o corectitudine exemplară, - bătrânul pianist sugruma și crispa totuși sunetele în acordurile finale, apăsa prea tare clapele, uneori, când voia să pară tânăr și romantic, tumulturile sale devenind astfel cam disproportionale cu vârsta. Dar nu asta conta, aproape că nu mă puteam gândi la asta. Nu calitatea impresiona în concert, deși nu lăsa nici ea câtuși de puțin de dorit, ci frăția aceasta între generațiile de muzicieni, între niște oameni despărțiți încă de ierarhia școlii, uniți și făcuți egali doar de pasiunea lor comună.

Cred că vârsta medie a orchestrei nu depășea douăzeci de ani. Mi-am amintit atunci o după-amiază recentă de duminică. Fusesem invitați la un concert și ni se dăduse doar adresa, undeva pe o stradă necunoscută. Când am ajuns acolo, am descoperit cu uimire că nu era o sală propriu-zisă, ci o casă particulară. Intrând, am mai văzut, cam surprinși, cum două camere fuseseră transformate, prin suprimarea ușii dintre ele și prin adăugarea a zece rânduri de scaune, într-o minusculă sală de spectacol. Programe tipărite erau distribuite noilor sosiți de un bărbat care părea să fie gazda: Bach, Vivaldi, Mozart și alți

compozitori europeni, iar, în dreptul lor, niște nume americane de instrumentiști necunoscuți. Am văzut timp de o oră și jumătate, am ascultat cu o emoție ajunsă uneori până la limitele ei: interpreții erau copii între opt și zece ani, elevii unei aceleiași profesoare, studentă ea însăși la Conservator și instrumentistă ea însăși în filarmonica de care vorbeam. Ni s-a spus că dau în fiecare lună un concert de verificare în casa câte unuia din părinții lor. Copiii cântau copilăria muzicii.

Cu zece ani în urmă, tinerii de pe scena filarmonicii dădeau și ei concerte de felul celui de mai sus, impresionându-și părinții cu scârțâielile arcușului, făcând probleme capitale în viața familiei dintr-o notă greșită. Acum ne cântau nouă sub bagheta unui alt profesor, acompaniind pe dascălul timid și plin de exactitate. Totul era exact, avea o anumită perfecțiune profesională. Și totul mi-ar fi rămas în memorie întipărit ca o frumoasă amintire muzicală, ca rezultatul afectiv al unor lungi și fără greș ștafete de tradiție, de vechime, de școală melomană. Dar se mai întâmplase în acele zile ceva ce m-a pus puțin pe gânduri. Cele mai mari ziare americane scriau exaltate articole despre concertele lui Radu Lupu, „magicul pianist român“, „fascinantul tânăr“... o cascadă de superlative la adresa unui tânăr venit din țara mea, extras dintr-un lot mult mai redus de exemplare, dintr-un conservator cu mai puțini studenți, cu mai puține pianе și, desigur, cu profesori de pian mai puțin răsfățați.

Și atunci s-a născut întrebarea inevitabilă - dacă din acest eșantion de excelenți instrumentiști din Iowa City exista șansa să apară un Radu Lupu mai degrabă decât de pe băncile conservatorului „Ciprian Porumbescu“. Am ajuns, firește, la concluzia că nu se poate da un răspuns. Dar un lucru e clar... că în chiar sânul acestei perfecțiuni de masă apare o primejdie. Nu cumva perfecțiunile vor ajunge să se anuleze între ele, să se demonetizeze? Nu cumva, cântând așa cum vorbesc sau la fel de sigur cum conduc mașina, tinerii aceștia dotați vor ajunge într-o zi, din dorul de a merge mereu și mereu mai departe, să nu mai observe interiorul limbii lor comune care este muzica?

Ziua a 61-a:

TRIUMFUL MATERIEI

Întorcându-ne dintr-o plimbare, am ajuns în dreptul cimitirului și am intrat. „Intrat” este mult spus, pentru că nu este de fapt o incintă, nu are poartă, iar zidul e dărăpănat. Un bot de deal presărat cu iarbă chircită, gălbuie, mineralizată, și cu plăcuțe de piatră, albe cândva, murdare acum, așezate orizontal pe pământ, îngropate pe jumătate, într-un fel de uitare. Nimic religios, nimic menit să trezească reculegerea. În locul cel mai înalt e „cartierul” morților mai cu dare de mână, și aici pietrele sunt mai mari și izbutesc să se smulgă pe verticală, uneori exagerat de voluminoase. Dar pe ele scrie, tot ca jos, în vale, numai numele de familie, lângă care - mai mărunț – „*father*”, „*mother*”, „*son*”, „*daughter*” (tatăl, mama, fiul, fiica)... Nici un prenume, nici un an de naștere, nici o vorbă în plus. Nici o bancă, nici un copac, nici o floare, nici o statuie, nici o cruce, nici un grilaj, nici o alee, nici o bucățică de pământ la vedere, numai iarba aceea gălbuie, ieșită anemiata din iarnă, și bucățile acelea de piatră, mărunte și mari, de la dimensiunile unui caiet deschis pe pământ și până la acelea ale unui frigider înalt. Ici-colo, în câte o pungă de celofan, un mănunchi de flori de hârtie, aceleași peste tot, standardizate, cumpărate de la același magazin, identice, așa cum identice sunt aici felicitările de „*birthday*” de „*Valentine’s Day*” de Crăciun, de Paști, de ziua mamelor și a eroilor, și clanțele de la uși, și ambalajele de lapte... Mă îngrozesc la gândul că peste o clipă sau peste o săptămână aș putea să mor și să rămân aici, cu o simplă bucată de gresie la cap. Nu m-am gândit niciodată la viitorul meu mormânt, sunt indiferent la reacțiile postume pe care le-aș putea trezi cuiva, dar iată, simt aici cât de omenești și cât de necesare sunt micul fast, ceremonialul oricât de modest cu care

europenii își înconjoară locul unde vin să întâlnească amintirea celor plecați.

Nu mă mai mir de ideea (găsită la vremea ei absurdă) care a putut să treacă în urmă cu câțiva ani prin capul unui om de afaceri din California: el a imaginat proiectul unui bloc-cimitir la marginea orașului - o construcție de beton armat, cu câteva etaje, în care apartamentele erau cripte, iar culoarele dintre ele țineau locul aleilor funerare... Realizez acum că americanii și-au depășit aceste sentimente slabe prin simpla smulgere din strămoși, din pământul de origine, și mai apoi prin selecția naturală care le-a îngăduit să-și păstreze locul aici, în preliile aspre, pustii, în care s-au replantat. Ei nu pot fi condamnați pentru faptul că n-au reușit să supraviețuiască altfel decât reprimându-și afectele, moderându-și vocația trecutului. Ca în atâtea alte împrejurări, ca să triumfe materia, spiritul a trebuit să se lase învins. Și aceasta era singura cale posibilă.

Ziua a 62-a:

SĂRBĂTORI

Am petrecut Revelionul de câteva ori: la 31 decembrie, ora patru după-masa, în lumina clară a zilei, am scos din frigider sticla de șampanie adusă anume și am deschis-o gândindu-ne la cei de acasă. La București bătea gongul Anului Nou, iar aici zăpada scânteia orbitor și veverițele din pădure săltau nepăsătoare de pe un copac pe altul. Noaptea, a urmat Anul Nou american: același eveniment sărbătorit cu aceleași gânduri, dar cu o altă sticlă de șampanie, în familia unde fusesem invitați. La 13 ianuarie, criticul Petrov ne-a chemat să petrecem împreună Anul Nou sârbesc (după stilul vechi) în locuința

unui prieten al lui: mâncăruri cunoscute parcă, hore, expansivitate balcanică. În sfârșit, la 22 ianuarie am aflat că este Anul Nou al chinezilor; ca și japonezii, aceștia reprezintă o comunitate puternică în America. Locul yoghinilor din sala de sport a rămas gol, iar din locuința lui Paul și Hua Ling răzbăteau, până în zori, valuri de muzică și râsete sfioase, chinezești.

Azi e „ziua lui Washington”. Americanii nu se pot plânge de sărbători. Aproape în fiecare lună (săptămânal, dacă le socotim și pe cele ale fiecărui stat) apare în calendar câte una importantă, pe care negustorii îi ajută să o celebreze oferindu-le felicitări prefabricate, unde nu le rămâne decât să-și pună iscălitura, sau oferindu-le reduceri la anumite mărfuri. Una din cele mai importante este „*Thanksgiving Day*” (în ultima joi a lunii noiembrie), sărbătoare de mulțumire pentru roadele pământului (numită și *Turkey Day* - ziua curcanului - pentru belșugul alimentar care o însoțește). Familiile se strâng în jurul unor mese mari și îndelungate, amintindu-și de coloniștii care socoteau încheiată acum strângerea recoltei. În unele case va fi inaugurat acum bradul, care va rămâne împodobit până după Crăciun. Săptămânile cuprinse între cele două sărbători sunt mai intens festive decât chiar Crăciunul, care-i găsește pe oameni extenuați de atâta petrecere. O altă sărbătoare veselă este „*Valentine's Day*” (în 14 februarie), când băieții oferă fetelor mici cadouri (ceva în genul măștișorului, care nu este cunoscut aici, cum nu este uzual nici obiceiul păcălelii de 1 aprilie). Mamele sunt sărbătorite la „*Mother's Day*” (a doua duminică din luna mai), străbunii la „*Forefather's Day*” (22 decembrie), eroii la „*Memorial Day*” (30 mai), drapelul la „*Flag Day*” (14 iunie), iar prima zi de luni din septembrie este „*Labor Day*” (Ziua muncii). Cele două date limită ale istoriei coloniale sunt sărbătorite astfel: sosirea în 1492 a lui Columb, la „*Columbus Day*” (12 octombrie), iar plecarea în 1783 a armatei engleze, la „*Evacuation Day*” (25 noiembrie). „*Fourth of July*” (4 iulie) este Ziua Independenței - cea mai mare sărbătoare americană - amintind data când, cu două secole în urmă, fiii de peste mări ai Angliei s-au declarat stăpâni pe noua lor patrie, revendicată și de

Romulus Rusan cu un prieten, librăria Epstein, Iowa City

imperiul care practic îi alungase.

Sărbătorile americane nu sunt expansive și gălăgioase, ci se strecoară printre oameni cu aparentă intimitate și discreție. Orașele rămân pustii, până și unele restaurante trag obloanele. Locuitorii au migrat spre stațiunile de *entertainment* (distracție) ori s-au închis în *living*-urile de familie, unde petrec liniștit, la flacăra joasă. Numai în Sud, unde sângele e repede și latin și unde soarele încălzește tot anul, ele îi scot pe oameni din casă. Dar sărbătorile importante sunt acolo altele: „*Mardi Gras*”-ul (Lăsata Secului la catolici) este un carnaval în lege, care începe cu mult înaintea datei religioase și se continuă pe străzi, ziua și noaptea, în sunet de orchestre și în alaiuri multicolore, până la expirarea acesteia.

În ultimul timp, tineretul a început să inventeze însă peste tot mici

sărbători locale. Bunăoară, la Iowa City are loc în fiecare iarnă un „maraton poetic”, organizat de librăria „Epstein”. „Epstein” este, într-un fel, sediul universitarilor nonconformiști, care își procură de aici cărți rare, de artă și poezie, de chiromanție și cultură zen, unele la preț redus (în timp ce dincolo, la „Iowa Book and Supply”, se găsesc mai multe cărți de consum și maculatură). Din prag de la „Epstein” tânărul poet care deschide maratonul pornește pe străzi ținând în mână un sul de hârtie pe care îl umple în mers cu versuri, desfășurându-l treptat în urmă. Când și-a terminat inspirația, predă altuia ștafeta, și tot așa până ce, după mai mulți kilometri, hârtia se va reîntoarce, închizând un traseu circular, în librărie, împestrițată cu mii de versuri. Librăria și-a făcut faimă din faptul că păstrează aceste suluri în arhivele sale, iar Iowa City se autointitulează de atunci „o capitală a poeziei”, amintind celor ce nu știu că în campusul său au studiat scriitori naționali ca Tennessee Williams și William Snodgrass și că universitatea sa posedă cel mai important program scriitoricesc al Americii. Cât privește obiceiul numit *streaking*, acesta s-a instalat de câțiva ani, în primele nopți călduroase de primăvară, pe străzile și în parcurile centrelor universitare. Câțiva băieți își convoacă prietenii la locul convenit și apoi se dezbracă până la piele și aleargă câteva minute în văzul lumii, și chiar al poliștilor, care privesc neputincioși infamia. *Aleargă* pentru că legile americane consideră că e atentat la bunele moravuri doar expunerea în locuri publice, nu și alergarea în costumul lui Adam. Manifestația se numește *streaking* (țâșnire, hașurare), dar protagoniștii și participanții nu par să vrea să-i atribuie vreo tendință, ci, dimpotrivă, se străduiesc să-i insuflă un aer destins și primăvărat, cam în genul serbărilor shakespeariene din *Visul unei nopți de vară*, închinată reînvierii naturii. Cel mult - mi-a explicat un spectator, care aplauda amuzat cortegiul - „*streaking*”-ul poate fi socotit un protest împotriva pornografiei, o demitizare a nudului comercial sau, poate, o provocare aruncată micilor burghezi din *middle class*, care au început să poarte, peste abdomenul umflat de grăsime, *bluejeans*, uniforma sacră a tineretului. Ia, să-i vedem dacă vor mai putea să imite și de astă

dată!

Ziua a 64:

PSIHIATRI ȘI DUHOVNICI

Psihiatrul este duhovnicul americanului de azi. Lui își încredințează gândurile cele mai intime, temerile și dorințele. Audiența e scurtă (uneori întreruptă de sunetul unui ceas care marchează durata) și se soldează cu o ușurare: conștiința a fost curățită ca de un diuretic. Efectul, de obicei, este scurt și el, și atunci, la acesta sau la alt psihiatru, se revine. „Ședințele pe banchetă” devin un obicei, pe urmă obiceiul se transforma în viciu. Psihiatrii contează printre îmbogățiii peste noapte ai Americii și profesia lor constituie subiectul a numeroase glume. Dar oamenii continuă să-i caute și să-i plătească regește. Ce bine de catolicii practicanți care obțin absolvirea aceasta gratis, în confesionalele bisericilor!

Cineva se miră că sănătatea psihică a americanului este mai prejos decât cea trupească. Dar cred că nu e vorba aici de o boală a minții, nici de una a spiritului, ci numai de singurătate... În fermele izolate, în așezările din deșert sau în pustiu și mai cumplit din marile orașe, oamenii se tem, fără să știe, de ei înșiși, de faptul că rămân prea mult timp singuri, iar în aceste clipe de intimitate nu se găsesc pe sine, nu au puterea să-și spună nimic. În tabloul relelor americane, eu aș așeza singurătatea înaintea violenței, pentru că uneori violența este produsul, iar de cele mai multe ori numai închipuirea ei.

Ziua a 65-a:

PORTRETE ÎN LOCURI PUBLICE

La poștă (vizităm acest sanctuar cam o dată la două zile, pentru a da cu mâna noastră, la ghișeu, scrisorile către cei de acasă) sunt afișate pe un panou fotografiile încruntate ale unor bărbați și femei, uneori numai schița-robot a fizionomiei lor. Dedesubtul fiecărui chip scrie „*Wanted*” (Urmărit) și se explică pe scurt motivele (crime, *hold-up*-uri, răpiri, escrocherii comise în diferite colțuri de țară)... Așadar, obiceiul acesta vechi, știut din westernuri, funcționează și azi... De peste drum, dintr-un balcon, ne zâmbeste fotografia unui alt bărbat: un candidat la postul de senator. Sunt singurele portrete pe care iowenii socotesc că merită să le afișeze în locurile publice.

Ziua a 66-a:

TICURI

- În autobuze, în săli de film, la bibliotecă, zăresc - de la o vreme obsedant - adolescenți cu dinții îmbrăcați într-un aparat ciudat, de nichel sau argint, ca și cum ar fi mușcat în menghina aceasta și nu și i-ar mai fi putut desprinde. Sunt dispozitive care îndreaptă dinții strâmbi, care îi fac să crească sănătos și estetic. Ce nu se inventează pentru a-i scăpa pe oameni de complexe, pentru a-i face să râdă toată viața larg și sigur!

Și totuși - nu spun un lucru nou - surâsul americanilor este artificial. Gimnastică a feței, prin care se obține forța comunicării sociale, el te îngheață prin lipsa lui de veselie, prin geometria lui exactă. În autobuz, pe stradă, dar mai ales la ghișee, surâsul este același, universal, ca o monedă de schimb, ștanțată în milioane de exemplare. Îi zâmbesti omului și-i vorbești; el îți zâmbeste și-ți răspunde, cu aceeași deschidere a buzelor, cu același unghi al obrazilor.

Totuși, pe moment, prefer zâmbetul acesta, care nu face nimănui nici un rău, unui rânjet sau unei încruntări. Așa cum prefer pe maniacii crosiști cu capișoane, care se intersectează prin parc, unor infanteriști zeloși pe care i-aș vedea alergând cu baioneta la armă.

- Un alt tic inofensiv, aproape enervant prin umilința lui, este felul cum se spune „*I'm sorry*”. „Îmi pare rău” poate spune oricine, și scuza aceasta nu va fi luată decât ca semn de bună creștere. Aici se spune însă prea des și fără rost. La intrarea în lift, pentru o mică atingere evitată; la ușă, pentru că era să ieșiți în același timp. Culmea a fost azi-dimineață când, atingându-l ușor cu cotul, în timp ce urcam grăbit pe o scară rulantă, un băiat mi-a spus tot el „*I'm sorry*” înainte de a fi apucat eu să-i spun.

Cred că nu este atât politețe, nici slăbiciune, cât un mod laș de a cere să ți se dea pace, să fii lăsat cu gândurile tale, cu indiferența ta. Echivalentul celui „*Don't get involved!*” („Nu te amesteca!”) cu care se îndepărtează pietonii de locul accidentului. Spui un „*I'm sorry*” și treci mai departe. Chiar când ți s-a făcut un rău încă suportabil. Mi-e teamă să nu mă molipsesc. Și sunt curios până la ce punct și-ar cere băiatul acesta cu care urc în lift scuze dacă aș începe să-i dau ghionturi și să-l îmbrâncesc, așa, între patru ochi.

În loc de ziua a 67-a:

HĂRNICIE NOCTURNĂ

Aș putea să spun că am niște somnuri foarte active: visez continuu, cu un fel de hărnicie, așa cum nu-mi amintesc niciodată să fi visat, ca și cum - știindu-mă la ananghie - subconștientul meu s-ar grăbi să-și dea cu părerea croșetând explicațiile de care se simte în stare din firul curgător la nesfârșit, și imposibil de stăpânit, al realității. Cum sunt și acestea documente asupra șederii în America, transcriu și din ele...

Am visat că trebuia să merg la *Greyhound* pentru cumpărarea abonamentelor cu care vom face ocolul Americii. Am luat un autobuz de oraș și... m-am trezit pe țărmul mării. În curtea clădirii era un grup de funcționari, am întrebat pe unul din ei cui m-aș putea adresa. Mi-a răspuns că el se ocupă de această problemă, să ocolesc clădirea și-l voi găsi la birou. Am ocolit, dar, urcat la etaj, am constatat că trebuia să parcurg o punte îngustă, periculoasă, lipită de un zid care făcea imposibil balansul. Mi-am dat seama că n-o să reușesc. Funcționarul urcase deja printr-un loc numai de el știut și, văzând că nu mă aventurez pe trecătoarea incomodă, mi-a promis amabil că va coborî el, din nou, undeva (a arătat cu capul), în cealaltă parte a clădirii. Când am ajuns acolo, nu l-am găsit, dar am observat că până departe se întindeau alte și alte clădiri, asemănătoare. Le-am luat la rând, am făcut ocolul câtorva, dar tot nu l-am găsit. M-am întors la prima clădire și, pe un drum, am observat împrejurimile. În stânga se desena un vâlătuc uriaș de nori printre buclele căruia - negre, dramatice, luminate pe la încheieturi de razele roșii ale unui soare ascuns - păreau că se zăresc, în aceeași nuanță întunecată, ca și cum ar fi făcut parte din același peisaj, câteva culmi cunoscute de munți - un fel de pietre ale Caraimanului, ale Craivei sau ale Ceahlăului - cu urcușul până la ele

săpat în serpentine de trepte mărunte, copilărești. În dreapta era un țărm de mare, și m-am întrebat, din nou, cum poate fi o mare aici, în Midwest. Dar am văzut chiar atunci două înotătoare ridicându-se de pe nisip (aveau costume lungi, ermetice, ca la 1900...), desfăcând mâinile, gata să sară spectaculos în apă, și nu mi-am mai pus întrebări. De cealaltă parte a clădirii era un câmp de statui dezvelite din apă, ceva având aerul Histriei, și un muzeu uriaș, cu unul din pereți lipsă, lăsând să se vadă în secțiune alte și alte statui albe, așezate pe rafturi. M-am trezit speriat și cu dorul de casă.

În loc de ziua a 68-a:

WISE-SERIAL

Visez în continuare visul de ieri (am niște adevărate vise-serial): funcționarul nu apărea nici acum de nicăieri și am dibuit o intrare pe unde s-a strecurat probabil data trecută. Singura grijă era că nu-i știam numele, cum o să întreb de el? Am apucat pe un fel de casă a scărilor, abruptă, înaltă, dintr-o singură bucată, și m-am pomenit la un moment dat că citesc pe trepte plăci memoriale: „Aici a avut loc primul congres al cantorilor pensionari”; „Pe aici au trecut toți cei care și-au cerut dreptul la pensie”... Am observat stupefiat în apel moment că deschizătura s-a îngustat într-atât încât urcam lipit de-a binelea de scări, iar ochii citeau inscripțiile fără să mai trebuiască să se apropie, în poziția de târâș-obligatoriu pe care trebuise s-o ia corpul. Am vrut să ridic privirile, să văd cât mai e de urcat, dar nu puteam, din cauza canalului strâmt în care mă aflam, nici măcar să dau capul pe spate, așa că urcam fără să știu cât drum mai este, și doar în închipuire

vedeam (ca într-o imagine suprapusă celei reale) o scară infinită spre un pod care se pierdea în infinit. Mi-am spus că e timpul să mă întorc, dar nu mai puteam da nici înapoi. M-am trezit disperat și mi-am spus glumind că, fiind în America, trebuie să merg și eu la psihiatru...

Ziua a 75-a:

BASMELE ROMÂNEȘTI

N-am mai scris în jurnal, căci de câțva timp lucrăm zi și noapte, împreună cu Bill, la traducerea basmului *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte*. Bill este entuziasmat și ar vrea să întocmească o întreagă antologie de basme românești, susținând că ele ar interesa în cel mai înalt grad pe editori și, evident, publicul (aici nu se concepe să fie publicat ceva degeaba, adică fără să fie cumpărat și citit cu interes). Acum ne dăm seama că basmele noastre, cu viziunea lor fantastică și absurdă în același timp, se potrivesc de minune cu gustul pentru tot ce ține de spațiu, de Cosmos. Traducerea merge încet, căci la fiecare cuvânt mai dilematic discutăm cel puțin o jumătate de oră. Americanii au ceea ce un psihanalist a denumit recent „viciul muncii”; când se dedică unei probleme, fie ea hazardată și aventuroasă, transformă totul în lucru sobru și răbdător.

Ziua a 76-a:

NATURĂ, SLUJBE, LICITAȚII

- Americanii sunt mândri de natura țării, pe care o socotesc un model pentru sufletul lor rămas în singurătate, pentru libertatea cântată de poeți și politicieni. Monumente ca Marele Canion sau Cascada Niagara nu au egal, e adevărat, nicăieri pe suprafața pământului, nici prin dimensiuni și nici prin felul cum sfidează legile obișnuitului. Țări în sine, cu rânduiri proprii și delimitări nete de tot ce le înconjoară, în trecând în măreție civilizația zgârie-norilor și tot ce a mai născocit geniul omenesc pe aceste țărâni, ar merita ele singure să vii să le vezi de la mii de kilometri. Dar frumusețea lor unică, nepământescă, aproape artificială, aproape fantastică, nu cred că impresionează mai mult decât iarna bogată și sănătoasă pe care am petrecut-o aici, la fel de frumoasă ca iernile copilăriei, când totul era uimit și dilatat de descoperirea lumii. După cum amintirea lor nu cred să dureze mai mult ca amintirea nopții trecute, acestei nopți de martie, când am fost aduși cu mașina la mica fermă unde locuiește Burt, în afara orașului. Eram patru-cinci oameni și, la un moment dat, unul din noi a ieșit să ia aer. S-a întors instantaneu, înspăimântat de ce văzuse, și ne-a chemat pe toți să privim cerul. Cerul era extraordinar de jos, negru-cristalin, parcă spălat cu lacrimi, iar stelele - bătrânele și cunoscutele lumini ale septentrionului - se aplecaseră atât de mult, erau atât de mari, de galbene, de grele aș spune, că păreau creanga îndoită până la pământ, gata să se rupă, a unui gutui speriat de propria sa abundență. Este inutil și mi se pare desuet să spun cum cântau greierii, cum vorbeau prin somn păsările trezite de voci, cum batea vântul și cum se mișcau frunzele. Marile spații din centrul continentului, țările acestea agricole, pădurile nesfârșite din munți, ca

și râurile plenare dau aerului o calitate pe care o pot invidia sanatoriile și stațiunile de odihnă. Aceasta este străvechea natură americană, rezervorul din care sorb oxigen orașele otrăvite de pe Coastă.

Degeaba Burt se plânge că ținutul Iowa nu are decât două anotimpuri: iarna și vara. Martie pare decorul unui puternic carnaval al naturii, căruia nimic nu-i lipsește să trezească energiile și buna dispoziție. Cu toții rămânem încredințați că, asemenea multora din ingrații fii ai orașelor, Burt este nemulțumit pe nedrept.

- Studenții americani, plători de taxe și mândri să se descurce în viață fără ajutorul părinților, își iau mici *job-uri* pe care să le poată îndeplini în timpul liber, câte două-trei ore pe zi. Burt are un post de mărunț slujbaș chiar la Universitate: el xerografiază conferințele de la cenaclu, aleargă prin oraș pentru rezolvarea unei sumedenii de treburi, face o muncă de curier și intendent pe care un student european ar găsi-o jignitoare. Dar peste tot dai de studenți: recepționerii de la hotel îți întind cheia peste tratate groase de drept așezate pe pupitrul înalt al *desk-ului*, pe băiatul înalt care trage cu cârpa udă prin holul hotelului, în fiecare dimineață la șase, l-am văzut la un curs (este student la Litere), șoferii de pe autobuzele din campus sunt studenți și ei, și - nu mai e de mirare - tot studenți sunt casierii librăriilor, care citesc flegmatic romane printre adunările, înmulțirile și clinchetele casei automate. Am auzit de studenți îngrijitoare de copii, de studenți grădinari sau difuzori de ziare... Cu gesturi exacte, economice, ei își termină în două-trei ore treburile încredințate și se îndreaptă apoi spre cursuri cu caraghioasele lor ghiozdane prinse între omoplați, în vreme ce alți studenți vin să le ia locul. Nu le e rușine și nu li se pare că fac nimic ieșit din comun.

- Asistăm din întâmplare la o licitație pe Johnson Street. În fața unei case, cincizeci-șaizeci de oameni stau cam apatici, ca la un spectacol. Un ins cu profil acvilin, cu pălărie de cowboy, destul de

spiritual, agită deasupra mulțimii greble, securi, umbrele, șezlonguri, spunând pe nerăsuflăte, cu un debit de crainic sportiv, prețurile de început, supraofertele, adjudecările. Asta e tot. Lumea nu se prea înghesuie, fiecare și-a pus parcă ochii pe un obiect pe care îl așteaptă, și atunci operațiile se desfășoară fără surprize, frățește. Casa e și ea de vânzare, dar nu mai avem timp să vedem deznodământul Sau poate a și fost vândută? Ne interesăm, impresionați, dacă locuința a aparținut vreunui singuratic mort pe neprevăzute, sau cuiva care a dat faliment, sau cărui alt nenorocit?... Omul întrebat nu știe, n-a fost interesat să afle, și parcă descoperă abia în acea clipă sensul problemei. Fără curiozitate, doar din politețe, întreabă pe un altul, și acesta pe vecinul lui, și așa mai departe. Întrebarea a făcut ocolul adunării fără s-o fi știut lămurii cineva. Acum ea a ajuns la omul cu pălărie de cowboy. Răspunsul vine tot în gura mare, banal: n-am ghicit, este averea unui profesor care s-a mutat în alt oraș. Plecăm ușurați și în grabă, de teamă să nu mai descoperim alte capcane pentru sentimentalismul nostru.

Ziua a 77-a:

FRUCTE DE PĂDURE

La „Eagle” mergem o dată pe săptămână, vinerea, cu microbuzul lui John Bean. Din cauza sacilor voluminoși, la întoarcere ne împărțim în două serii. Rămânem totdeauna în seria ultimă, pentru a savura între timp viața magazinului. Nicăieri nu poți observa mai bine caracterul unui om decât în momentul când își alege mâncarea. De la sublimul nostru Tyagarajan, pe care religia hindusă l-a învățat să se mărginească la zece morcovi și la tot atâtea banane pe săptămână (îl

vezi aruncându-le în coș, total desprins de cele materiale, ca și cum ar face-o dintr-o obligație mondenă), și până la individul care adulmecă mâncărurile cu ochii și ar intra, dacă s-ar putea, cu mașina înăuntru ca să prăvălească în ea conținutul cât mai multor rafturi, e o diferență nu numai de morală: de regn aproape. Americanii, însă, cumpără și mănâncă de obicei puțin. Grija lor cea mai mare e *breakfast*-ul, mâncarea de dimineață, care trebuie neapărat să cuprindă câte ceva din toate „cele șapte alimente fundamentale”: crenvurști cu siropuri dulci, fulgi de porumb și lapte, ouă și peștișori afumați, garnituri de legume și sucuri de fructe. *Lunch*-ul (la ora unu) e o gustare luată la bar (câteva *sandwich-uri* și o supă), iar *dinner-ul* constă dintr-o friptură și poate un ceai.

Cele mai multe cumpărături sunt femeile care și-au lăsat mâncarea pe foc și, între două emisiuni la televizor, s-au repezit cu mașina să „facă piața”. Unele și-au aruncat un mantou peste uniforma de bucătărie, altele poartă fără pic de jenă bigudiuri în cap (la Iowa City sunt absente câteva instituții considerate de lux: coaforul, cosmeticianul, croitorul, pantofarul). Tinerii vin și aici cu copiii în spate, bătrânii lipsesc aproape cu desăvârșire (n-am izbutit să înțelegem de ce...). O liniște totală, de bibliotecă, însoțește alegerea mărfii și plata. Casierita totalizează prețurile, iar cumpărătorul scoate stiloul și semnează un cec. Nici un „bună ziua”, nici un „vă mulțumesc”. Dedesubt, în colțul bonului, observi că sunt calculate și adăugate la preț trei procente din valoarea mărfii. Este taxa care se percepe pe cumpărături, pe salarii, pe bunuri și care, uneori, când balanța statului este în excedent, se înapoiază plătitorului la sfârșitul anului.

Trecem mărfurile în revistă: mai mult de jumătate sunt sintetice. Dar imitația este genială. Ne distrăm privind, de pildă, nenumăratele sticle cu siropuri. Doi japonezi discută - sunt probabil studenți la Filologie - numeroasele accepțiuni ale cuvântului „*berry*” pe rădăcina căruia se formează toate denumirile fructelor de pădure. Arată cu degetul etichetele: mure, zmeură, coacăze, coarne... Dar noi știm - și ne distrăm în secret - că nici unul din lichidele acelea n-a văzut

pădurea, că fructele acelea de pădure nu se mai culeg de mult în pădurile Americii.

Strugurii se culeg. Dar vinurile și alcoolurile nu se găsesc aici. Ele au fost alungate - moștenire din timpul prohibiției - la marginea orașului, în așa-numitele „*liqueur-stores*”, pe principiul că, uneori, comoditatea este mai mare decât setea. Discriminarea nu dă roade decât în cazul virtuozilor. Băutorii străbat cu abnegație distanța până la dugheana fraților Pubb și la prețul - destul de pipărat - al țării adaugă prețul, de la o zi la alta mai mare, al benzinei.

Ziua a 78-a:

PACHET DE ACASĂ

Mama mă întreabă într-o scrisoare dacă nu vreau să-mi trimită aici un pachet, așa cum făcea și în țară, trecând peste împotrivirile mele, până acum, la vârsta maturității. O prăjitură de casă, un șal călduros, o pereche de mănuși. Ea nu știe de legile vameșilor americani. Nu știe că aici s-a făcut primăvară. Nu știe că, noaptea, te încălzește aerul condiționat. Mă cuprinde o duioșie fierbinte când mă gândesc că mama n-a trecut niciodată hotarele țării ca să poată vedea că, paralel cu înstrăinarea, crește și puterea ta de rezistență, adaptarea ta la mediu. Când îi răspund că îi mulțumesc și că o rog să nu-mi trimită, simt că, brusc, am îmbătrânit. Și realizez ce bătrână este lumea întreagă față de sprintena pornire a unei mame...

Ziua a 79-a:

STANDARDIZAREA MÂINII STÂNGI

Americanii au pasiunea prescurtărilor, care dau astfel viteză limbii lor, și așa destul de sintetică. Am văzut că programului nostru nu i se spune altfel decât *I.W.P.* Dar sediul Facultăților de Litere și Filosofie se numește *E.P.B.* (English-Philosophy Building), Clubul universitarilor (Iowa Memorial Union) nu e cunoscut altfel decât ca *I.M.U.*, autostradă se scrie *Hw* (Highway), doctor în litere - *LD*, clădire *BLDG* (*building*), cod poștal - *ZIP* (*zonal improvement plan*), în timp ce *brunch* înseamnă un mic dejun combinat cu masa de prânz (*breakfast + lunch*), San Francisco se pronunță *Frisco*, Hollywood - *Hwood* etc. Statele sunt denumite în scris doar prin două sau trei litere: *FLA* este Florida, *PA* este Pennsylvania etc. O cifră pusă în paranteză după un nume reprezintă vârsta acelei persoane - ex., Henry Fonda (71) -, iar orele sunt notate de la 1 la 12, inclusiv cele de după-amiază.

Principiul suprem e simplificarea în schimb, când într-o convorbire nu deslușești un nume sau un cuvânt, poți cere să ți se spună pe litere („*spell me*“) dacă nu cumva partenerul a și început să o facă în clipa când a dedus că n-a fost înțeles. De obicei persoanele care au nume complicate obișnuiesc să-și adauge, când se prezintă la telefon, acest „*spell name*“, fără să se mai lase rugate.

Majoritatea americanilor - când nu scriu la mașină - știu să scrie cu ambele mâini, fără nici o dificultate, dar nimeni n-a reușit să-mi explice motivul psihologic sau social al acestei deprinderi, încât am ajuns să mă întreb dacă scrisul cu mâna dreaptă, pe care părinții și învățătorii se străduiesc la noi să-l inculce copiilor, nu este cumva o prejudecată europeană.

Din păcate, caligrafia reieșită din această emancipare și a mâinii

stângi este așa de uniformizată, încât milioane de scrisuri par ale unei aceleiași persoane. Doiul este, la toată lumea, un cârlig foarte cocoșat cu o talpă ortopedică, șaptele are un acoperiș cu burlan, iar bățul îi este foarte înclinat, ca un schior în viteză etc. Univocitatea aceasta va fi fost cândva o pavăză împotriva falsificării. Dar ea a dus, pe de altă parte, la o teribilă stereotipie. Situația este identică în caligrafierea literelor. Există câteva (A, I, g, h, s, w, y) despre care poți afirma imediat că au fost scrise de mâna unui american - și nu a unuia, ci a milioane dintre ei. Asemănările se prelungesc în interiorul cuvântului, în felul cum semnele sunt legate între ele, cum rămân paralele sau se leagă, cum arată la început, în mijloc sau la sfârșit... Ca și cum ar fi teze date de clasa unui singur și influent învățător, manuscrisele americanilor pot fi recunoscute după o cât de sumară privire pe deasupra...

Singurul domeniu unde americanul ține și trebuie să-și afirme în scris personalitatea este semnătura. Aceasta va trebui să fie greu de imitat, pentru că îl reprezintă, ca un prim semn de identitate, peste tot: la bancă, la hotel, la autorități. În rest, nimeni nu se jenează dacă scrisul său este asemănător cu al altor câteva milioane de oameni.

Semnătura este o primă încercare pusă de societate în fața cinstei oamenilor. Într-adevăr, cu ea se deschid ușile, se eliberează sume de bani, se obțin acte valoroase. Abonamentele de transport plătite pe un termen lung se preschimbă - când formularele s-au terminat - pe bază de simplă semnătură. Semnătura servește ca identificare și la onorarea cecurilor de voiaj. Totul funcționează pe bază de încredere. „Nu e periculos să te încrezi orbește în oricine? - l-am întrebat pe un funcționar de bancă. Un imitator abil are șansa, speculând slăbiciunile acestui sistem, să devină în cel mai scurt timp milionar”¹. Funcționarul m-a privit mirat: de unde atâta suspiciune? „Evitarea totală a falsurilor ar cere sistemului bancar o organizare mult mai complicată, mi-a răspuns el. Încât folosim ca primă opreliște tocmai buna-credință a

¹ În 1976. a fost perfecționat un aparat electronic pentru identificarea falsurilor în iscălituri.

clienților, pornind de la principiul că toți oamenii sunt inocenți. Merită riscul. Pentru cazurile când această barieră este forțată, banca are prevăzut un fond de pierderi planificate, economisind în schimb cantități enorme de energie.”

„Încrederea societății fiind atât de largă, până în ce punct poate merge un delincvent fără a fi prins?” - „Mai devreme sau mai târziu, el tot va fi prins. Dar societatea îi lasă fiecăruia un termen în care să se mai poată apăra cu propria conștiință. Punctul când intră în joc forța este imprevizibil, dar de la ei încolo se declanșează o adevărată catastrofă: odată prins, cel ce s-a bucurat atâta vreme de privilegiul de a fi crezut inocent este discreditat pe viață. Pentru cei ce nu posedă resurse proprii ca să se mențină în interiorul cînstei, tocmai incertitudinea acestei granițe nevăzute este o frână psihologică, mai chinuitoare decât sabia lui Damocles...”

Ziua a 80-a:

NUMITOR COMUN

Am observat că, în vecinătatea unor grupuri de litere, americanul pronunță pe „t” ca pe un „r”. Ne-am grăbit să-i comunicăm această descoperire fonetică lui John, pe care l-am auzit comițând cel mai des această excepție de la regulă. N-a recunoscut. L-am rugat să spună, de pildă, „get-up” și a pronunțat de câteva ori (fără să sesizeze) „ger-ap” în raptul capului nu simțea că-l rostește pe „r” ca un adevărat latin (puriștii socotesc un titlu de glorie că acest sunet este cvasiabsent din limba engleză).

Pronunția americanilor este, ascultată de urechea unui englez, o calamitate. Reciproc, americanii se înfurie ca în fața unei provocări când aud vorbind pe un englez pedant. Alergia crește proporțional cu

corectitudinea pronunției. „*This is British language!*” pufnesc ei jigniți. De la un ținut la altul sunetele Bătrânei Doamne sunt nazalizate ca-n cehă, zvărlite în soare ca-n italiană, strangulate în adâncul gâtului ca-n limbile nordice, cu vocalele legănate pe omușor ca-n germană. Este o minune că se mai înțelege un om cu altul, mai ales că nu-i vorba de o limbă oarecare, ci de una atât de condensată încât cuvântul poate avea până la cincizeci de sensuri („etaj și povestire - «*story*» sau câmpie și apartament - «*flat*» se spune la fel”, mi se plângea un începător aflat la primele lecții...) Dar secretul americanilor este că nu-și fac nici un complex, fiecare rostindu-și, practic, limba personală. Poștașii din Iowa City vorbesc atât de mormăit, încât trebuie să-i rogi să repete de două-trei ori până să înțelegi complicatul regulament al expedierii unui colet. Reporterii televiziunii, dornici să transmită evenimentele cât mai captivant și cât mai pe nerăsuflăte, nu se dau nici ei în lături de la maltratarea limbii, pe care o pisează mărunț, o învâlmășesc, o pulverizează și o aruncă în eter, cu voci eroice de ventriloc. Dar limba rezistă și ea eroic, nu se destramă, nu dispare. Nimeni nu suferă, nu protestează, nimeni nu se simte vinovat. Dacă e observată, deosebirea e considerată un dat istoric. Aș zice că acest popor atât de asemănător la nivelul indivizilor se aseamănă cel mai puțin la limba pe care o vorbește. Printr-o ironie, cele mai asemănătoare sunt ticurile verbale, acele mărunțiri și repeziri ale sunetelor provenite din timiditate, acele mici bâlbâieli cultivate mai ales de tineri când vor să dea intimitate și prospețime dialogului, acele nelipsite „*I think*”, „*I’m sorry*” etc. care s-au lipit la fel de limba tuturor, din Midwest până în Texas. După cum este general și acel nostim și foarte repetat „î-hî” (nu știu cum se scrie), sunet cu sensuri mai nuanțate ca la noi, însoțit de o mișcare susținută a bărbiei și a întregii fețe, dar semnificând mai mult decât simplul răspuns la o întrebare: acordul politicos cu spusele celui alt, încurajarea acestuia, sublinierea anumitor pasaje ale discuției.

Evident că limba aceasta aproximativă e o moștenire din vremea când fiecare a fost un emigrant și când esențialul era să se poată

înțelege cu ceilalți. Corectitudinea era un moft trecut automat pe planul al doilea. După cum și azi e lăsată pe seama filologilor.

De fapt, americanii nu-și mai țin, de la a treia-patra generație, socoteala naționalităților din care provin. O statistică arată că 17 (din 215) milioane nu-și pot determina originea etnică. O bună parte din ceilalți știu, în mare, cam cine le-au fost strămoșii, fără să poată arăta însă pe hartă locul exact al țării lor de baștină. Ei discută de altfel fără entuziasm acest subiect: nu fiecare din cei ce au trecut la vremea lor Oceanul a făcut-o având o nemulțumire față de patria părăsită? Nu fiecare a fost la vremea sa un renegat și un răzbunător? De la a doua generație, limba strămoșilor s-a și pierdut, comunitățile etnice, ziarele și bisericile (mai ales la minoritățile restrânse) trebuind să lupte asiduu ca să le-o redea măcar sumar. Un tânăr răspunde însă mai degrabă că e american decât că e născut dintr-o mamă irlandezo-suedeză și un tată ruso-grec. Dacă, din curiozitate (și obișnuit din Europa), îl chestionezi cumva asupra originii etnice, te va privi cu un fel de suspiciune indignată, cu aerul că nu concepe să se considere decât ceea ce este el aici - cetățeanul unei națiuni noi - și nu ce au fost părinții, bunicii sau străbunicii în țările lor de origine. Și, într-adevăr, asimilarea s-a produs atât de intim și a pornit de la un buchet atât de divers de națiuni, încât din ea n-a mai putut să rezulte decât o gintă nouă, un produs inedit, nemişcându-se cu părțile din care provine, ca o combinație chimică... În conștiința americanului amprenta socială este mai apăsătoare decât cea națională. Pentru că America este, mai mult decât o geografie, o concepție de viață.

Mergând azi-dimineață pe străzile campusului, am inventat un joc. Totul a pornit de la asemănarea unei studente cu o prietenă din București. De acum încolo, când ni se părea că unul din tinerii zăriți într-un grup seamăna cu cineva de acasă, sau cu un sportiv, sau cu un actor de cinema, căutam să-l facem pe celălalt să-și amintească de cine e vorba. Sau, invers, întrebam: „Care din tinerii aceia seamănă cu X sau Y?” Rezultatul a fost că, treptat, am trecut în revistă, fără să trișăm, o mulțime de figuri și nume, ochii Măriei și bărbia lui Emil, nasul lui

Richard Burton, privirea lui Alain Delon și gura lui Ilie Năstase... Din adâncurile memoriei țâșneau, la vederea fiecărui american, frânturi de europeni, ca și cum ne-am fi aflat într-un imens mojar în care biata lume veche ar fi fost mărunțită pentru a da chip și asemănare celei noi.

Cum se explică până la urmă că, deși proveniți din zeci de alte și alte naționalități, americanii seamănă între ei atât de izbitor că par trași la strung? Este posibil să rezulte un același aliaj din materiale deosebite? Realitatea ne obligă să recunoaștem că da. Și, fără să vrem, ne-au venit instantaneu în minte nenumăratele arome, sucuri și siropuri fabricate curent, aici, pe cale artificială: perfect autentice, dar nemaifiind niște roade ale naturii, ci niște produse ale civilizației. Evident, imitația a fost, prin firea lucrurilor, o constantă a destinului american. Pornind de la zero, oamenii și-au unit experiența comună și au ajuns la ceva *similar*, dar *nou*: pionierul care a trebuit să-și ridice o casă și-a amintit casele din satul lui de pe Padu sau Mureș, dar și cele văzute aici, clădite de pionierii mai vechi, veniți din munții Pindului sau ai Boemiei; înainte de a semăna grâul, fiecare a arat cu plugurile lui John Deere, dar la adâncimea practică de părinți și verificată de vecini; când a fost nevoie de trecut și solemnitate, s-a apelat la marmorele locale, dar la modelele de temple ale Greciei antice. Au rezultat cu timpul casele, plantele, capitoliile de azi. La fel s-a întâmplat, probabil, și cu caracterele. An după an, generație după generație, modelul sintetic s-a impus, pierzând exemplarele și trăsăturile de excepție, ajungând la stereotipia sănătoasă (dar lipsită de fantezie) de azi. Născută din imitație, stereotipia este o altă consecință a pornirii de la zero, a lipsei de istorie. Ea este o trăsătură puternică, dar fără suflu; este perfectă, dar plictisește; are substanță, dar suferă de lipsa esenței proprii.

Ziua a 81-a:

VICIUL MUNCII ȘI INFLAȚIA DORINȚELOR

Discuție cu un bolnav, în sala de așteptare a policlinicii „Hillcrest”. A făcut un spasm cardiac și - după ce medicul l-a ținut în concediu o jumătate de an - i-a interzis, acum, în ultimul timp, să lucreze mai mult de opt ore pe zi. A venit să-l întrebe dacă nu-și poate relua programul normal. El e plătit cu ora și renunțarea la orele suplimentare îi dereglează situația financiară.

Soarta a vrut să-i pun lui, unui străin întâlnit într-o doară, întrebările pe care de mult amânasem să le pun cuiva: „De ce muncesc americanii așa de mult? Și, dacă muncesc așa de mult, de ce țin așa de puțin la felul cum se îmbracă și cum se hrănesc?”

La început s-a fâstâcit de franchețea întrebării, apoi a mărturisit că la el în companie - un birou de proiectări chimice - toți se dau în vânt după ore suplimentare. Americanul este la zero cu datoriile numai când se naște - a intrat el pe făgașul răspunsului. Sistemul bancar îți permite să cumperi pe datorie practic tot ce dorești: casa, mașina, o a doua și o a treia mașină. Și cum firea omenească este nesățioasă, toată viața rămâi robul acestor avantaje, acestor *opportunities*. Munca e singurul mijloc de a-ți câștiga independența.

Cât privește felul de a mânca și de a se îmbrăca al americanului, nu cumva greșesc? Poate că *hot dog*-ul și maioneza cu morcovi chiar sunt plăcerile vieții lui, iar pantalonii de cowboy și pantofii de basket - idealul său de eleganță... Ne mulțumim cu puținul nu pentru că n-am putea avea mai mult - și-a muiat el trist vocea, după o scurtă pauză -, ci pentru că ne-am plictisit să ne tot înmulțim dorințele...

Ziua a 82-a:

BAIA DE ABURI

Dar vine și ziua când ești invitat la bar, la așa-numitul „C.O.D. Steam Laundry” (Baia de aburi), unde cântă „Șacalul Taylor și Caii săi”, formație renumită din Chicago. Toți tinerii pe care nu i-am întâlnit la bibliotecă sunt aici. Cu cei doi dolari plătiți la intrare obții o viză, adică ți se aplică pe mâna stângă o ștampilă cu inscripția, pe care nici acum n-o pricep, „Casa maimuțelor”. După ce portarul de culoare, țeapăn și important ca un atlant al localului, a luat banii și i-a strecurat într-un fișic ținut provocator pe latul antebrațului, și după ce sigilarea s-a produs ca pe banda rulantă a unui abator, pătrunzi succesiv în trei încăperi din ce în ce mai zgomotoase. Prima e o cafenea, a doua un fel de bodegă, a treia este infernul.

Închipuți-vă un uriaș hambar de lemn unde dai cu ochii, de cum intri, de câteva sute de oameni. Paradoxal, deși se fumează și se bea, aerul nu e îmbâcsit, doar din când în când îți ajunge la nări un miros moale de plantă arsă. Pe jos e o mazăgă presărată cu bălți de apă murdară, cu cioburi și urme năclăite de pași, ca și cum înainte s-ar fi terminat o bătaie ale cărei resturi n-au fost încă înlăturate. Direct în această mazăgă, mai spre perete, poți zări haine fără stăpân, azvârlite în dezordine, pe care noii-veniți se așează direct, fără să se întrebe ale cui sunt și dacă li se îngăduie. Chiar de-a lungul pereților se înșiră câteva lavițe joase și câteva taburete grosolane care dau încăperii un aer de *saloon*. Iar pe harta aceasta detestabilă și parcă provizorie se mișcă, într-o nehotărâre halucinantă, trupuri de tineri. Îmbrăcați care mai de care - în pantaloni care și-au pierdut culoarea, în salopete peticite, în combinezoane rufoase, pe cap cu mari și neînțelese canadiene. Par să fi adoptat un costum special, anume pentru acest prilej, căci hainele

lor sunt incomparabil mai ponosite, mai trase prin toate unsorile decât cele de pe străzi și de la universitate - și nici nu mai miros a săpun. Este costumul lor de gală, dacă vreți... .

Când apar muzicanții, un cor de țipete guturale și de fluierături îi întâmpină. În fundul hambarului este un podium de scândură pe care instrumentele îi așteptau. Dar nu se intră direct în program. „Șacalul Taylor” - un negru de vreo cincizeci de ani, cu ochi inteligenți și tâmpale albe, purtând o cămașă violent roșie și o pălărie neagră pe creștetul capului, cu un zâmbet de garson bătrân imobilizat pe figură - spune deocamdată vorbe de duh, parcă nimănui, parcă numai pentru el, făcându-se că reglează microfonul. „Nu poți ajunge înger cu bani așa puțini”, îngână el timp de câteva minute, la început încet și rar, apoi tot mai repede și mai tare, timp în care cei doi „Cai” ațâță focul melodiei, întâi pârând că-și acordează instrumentele, treptat articulând sunete cu vagi înțelesuri, în sfârșit formând frazele largi ale unui *blues* plâpând și tremurător. Cu un gest hotărât și eliberator, „Șacalul” apucă și el trompeta și o înalță rugătoare spre cer. Dar nimeni nu dansează pe melodia asta. Unii se duc lângă podium, să audă mai bine, să vadă degetele trompetistului și pana chitaristului, care, de altfel, toarnă curent electric din belșug în această melodie tristă și umilă. Ceilalți - majoritatea - circulă fără vreun rost aparent prin încăperea întunecată, unii cu sandwich-uri în mâini, alții cu o conservă de bere, alții strângându-și de umeri iubitele. O debarasoare tânără, îmbrăcată la fel cu clienții, neputând s-o deosebiți dintre studentele abulice, colindă printre scaune mestecând de zor gumă, pârând că aranjează localul, dar lăsând în fond totul cum a fost...

Saul ne-a invitat aici ca la o nebunie, ca pentru a ne arăta de câte trăsniții mai e în stare ființa omenească, și se complace jocului cu oarecare ironie. Este asistent la universitate, își întâlnește din când în când studenți și studente, unii se fac a nu-l cunoaște, sfidându-l cu priviri pătrunzătoare aruncate în centrul ochelarilor, alții - dimpotrivă - (mai ales fetele) îl salută șăgalnic, cu aerul că l-ar întreba ce caută aici și că l-ar pofti complice să se adapteze mediului. Din când în când Saul

dispare câteva minute și revine cu pahare de bere, cu pungi de semințe. Ține și el banii ostentativ în pumn, mototolindu-i cu dușmănie. Aici nu există noțiunea sacrosanctă de cec (asta înseamnă inițialele — C.O.D. - din firmă), te-ai și mira văzându-i pe copiii în zdrențe semnând acte de plată. Este și această rarissimă plată *cash* o formă de protest, de disprețuire a regulilor.

„Peste zece ani tinerii aceștia vor fi «clasă mijlocie»?” îl întreb pe Saul (*middle class* este tot ce poate fi mai batjocorit de tinerii americani, poate pentru că ea a dat întotdeauna măsura filistinismului...). - „Nu peste zece, ci poate peste trei” supralicitează Saul. - „În cazul acesta, ce caută aici?” - „Cu o generație înainte îi mai interesa politica, protestau împotriva rasismului sau a războiului. Acum nu-i interesează decât muzica în sine. Vin să o asculte și nici unuia nu-i pasă de cel de alături. Se lasă duși de melodii ca de o amânare...”

Între timp, „Șacalul” și „Caii” au atacat un *rock-and-roll* și în ringul apos își fac apariția mai multe perechi. Una din ele face vizibile eforturi să danseze ca în filmele cu vampe și apași, într-o senzualitate împietrită, cu ochii stinși și fața imobilă. Dar nimeni n-o bagă în seamă. În mijloc a rămas întins un băiat tânăr, așezat pe două scaune puse cap la cap, semănând izbitor cu un portret de Dürer, angelic și penetrant totodată. A adormit acolo în timpul pauzei și nimeni nu se gândește să-l tragă mai la o parte. Toți îl ocolesc, fără să-l atingă și fără să-l compătimească. Unii dansează lent, cu paharul în mână; majoritatea se scutură doar ca într-un treier, neluând în seamă melodia provocatoare. „Șacalul” se retrage în spatele colegilor săi să bea un pahar și să fumeze o țigară, bateristul lungește cu vreo zece minute, singur, ritmul început, tensionându-l ca pe un gumilastic, iar când galeria înmărmurită îl aclamă pentru asta, își șterge flegmatic și zgomotos nasul și transpirația cu prosopul pe care-l poartă după gât, ca boxerii.

„Într-un fel e un local de lux, vin aici mai ales tineri din familiile

înstărite (continuă Saul), pentru că își închipuie că astfel își recâștigă libertatea pe care bunăstarea îi face să n-o mai observe. Vin aici ca să poată fi indiferenți și nepăsători...”

S-a făcut târziu și „Șacalul” îi invită acum să meargă acasă („Ce bărbați sunteți voi că nu vă conduceți fetele și vă cântă cocoșii aici?”), dar, cum nimeni nu vrea, începe un nou *blues*, cu aceeași uitare de sine de la început, ca și cum n-ar avea nimic și pe nimeni în lume la care să se gândească și ca și cum pentru el nu mai contează din acest moment decât muzica. Paradoxal, nu dansează iarăși nimeni, iar blondul adormit rămâne solitar în ring, parcă l-ar fi dezvelit o apă. Plecăm, dar nu acasă, ci mai vizităm un „pub” bistroul tipic al americanilor, locul unde vin să joace biliard, să bea bere la halbă și să citească, uneori întinși pe canapele, ziare. Aici am nimerit - față de nebunia de la „C.O.D, *Steam Laundry*” - ca într-o Europă bătrână, rămasă caraghios de liniștită și conformistă...

Ziua a 85-a:

BUNĂSTAREA ȘI BUNĂVOINȚA

Pentru a te convinge de oroarea americanului față de obiecte - ele sunt dușmanii cu două fețe care nu-l secătuesc numai de bani, dar și de plăcerea cumpărării - este destul să intri într-un magazin „Goodwill”. „Goodwill” înseamnă „bunăvoință”, și ai ghicit că e vorba de o asociație de binefacere. Dar în același timp magazinul „Goodwill” este o consignație. Dacă fandositele „Antiques”, pe care le întâlnești la tot pasul, sunt consignații pentru așa-zise „obiecte de artă” (monumente ale kitsch-ului, de la pitici de ghips la tablouri ale pictorilor de duminică și la abajururi cu franjuri năclăiți), „Goodwill” este o consignație activă. Tot ce vezi aici are însă un aer perfect normal și sănătos, de parcă fiecare lucru a fost adus și pus în această vitrină nu pentru că s-a învechit, ci numai pentru că proprietarul s-a plictisit de el și s-a decis să-l schimbe puțin.

Un întreg parter este ocupat cu haine și pantofi. Toate mărimile, toate vârstele, toate concepțiile de viață și toate modele - până la penultima - pot fi regăsite aici, începând cu robele rigide, ca de tinichea, din anii '50, pe care bunele feministe le poartă încă, și sfârșind cu tinereștile minijupe. O suprafață cât un teren de fotbal este ticsită cu șiruri de umerase, pe care hainele stau - nici una din ele asemănătoare cu cealaltă - ca în garderoba unui teatru; rochii roz de mireasă, cu volane mari și șocante în dreptul inimii, rochii verzulii și portocalii de pensionară, cu un șir de opt-zece nasturi, pudici și mari ca niște găluște, înșiruiți în partea din față; rochii de plasă pentru frivole, rochii împeștrite cu desene mari și dezinvolve pentru intelectuale și rochii cu funde, pentru vârsta de mijloc; sacouri împătrățite în largi tarlale colorate, pentru cei ce călătoresc în Europa și vor să-și epateze

rudele; haine de catifea pentru amozii și sportivi; bluze militare pentru nonconformiști ce vor să insulte armata purtându-le; cămăși pepit pentru fermieri, cu dungi proeminente pentru intelectuali și decorate ca un tort, cu volute și acolade, pentru snobi; pulovere, halate, pardesie, capoate, impermeabile, smokinguri... - o infinitate de ambalaje umane, care au asistat împreună cu foștii lor proprietari la o epică mai bogată decât a tuturor romancierilor contemporani, așteaptă acum să vină clipa când vor putea să înceapă o nouă viață. Pereții acestei încăperi imense au și rafturi, în care sunt stivuite, ca într-o bibliotecă, hainele de corp, baticurile, șalurile, pălăriile, capișoanele. Dedesubt, de-a lungul stîngiilor dușumelei - sute de perechi de încălțăminte, așezate ca într-o fantastică noapte a Sfântului Nicolae: pantofiori de sugari și de adolescenți, cizme vânătoarești și de damă, ghete de fotbal și de condus mașina (neobosiții oameni de la volan pretind tălpi fine și flexibile), galoși și ghete pentru funcționari, sandale romane și indiene, pantofi - de casă, de bal, de tenis, de antilopă, de plastic, de pânză și uneori de piele; albaștri, roz, de culoarea muștarului, a oțelului, a sfelei...

Iar jos, în cavele clădirii, excursia încă poate continua; cobori o scăriță scârțâitoare și ai ajuns în cea mai halucinantă amestecătură de televizoare și umbrele, păpuși și proteze, cărucioare pentru infirmi și filtre de cafea. În colțuri, de-a valma, grămezi de nasturi și mormane de felicitări colorate, suluri imense de hârtie creponată și parcaje întregi de mașinuțe pentru copii. Parcă lucrurile utile și inutile ale lumii și-ar fi dat întâlnire aici, descărcate de orice valoare. Pentru că - acesta este cel mai necrezut lucru la „Goodwill” - prețurile sunt așa de reduse încât rămân niște pure simboluri. Ele își păstrează logica doar proporțional, în raporturile din interiorul magazinului, dar devin aberante față de valorile din afară. Bineînțeles că un sacou este mai scump decât o cămașă, dar prețul lui nu-l depășește pe acela al unui kilogram de pâine și este de cincisprezece ori mai scăzut decât al sacoului nou. Perechea de sandale purtată o vară nu va costa mai mult decât un caiet, dar va fi de douăzeci de ori mai ieftină decât la „Sears”.

Zece televizoare vechi abia sunt cotate cât unul nou, iar unul din ele cât o pereche de pantaloni. Dialectica aceasta umiltoare a prețurilor seamănă cu o coborâre intenționată pe pământ. Ea vrea parcă să arate cât de lipsite de sens sunt lucrurile în exces, când clipa aurită a ispitei a trecut și abundența lor te dezgustă. Pângărite de plăcerea primului proprietar, scoase din uz și aruncate în groapa comună a „Goodwill”-ului, ele se descarcă de vraja definiției lor și nu par mai mult decât niște ciosvârte de bunăstare. Poate de aceea - deși nu sunt decât doi păzitori - nimeni nu este tentat să se înfrupte pe gratis din împărăția aceasta a deziluziilor. Lucrurile sunt așa de devalorizate că parcă ar pluti. Ești conștient că ai putea cumpăra, cu bruma de bani din buzunar (magazinul nici nu lucrează cu cecuri), o întreagă movilă de cămăși, sau zece aparate cu tranzistori dintr-o dată, și orice lăcomie dispăre, pentru că a dispărut și lupta aceea cavalească pe care o duceai cu prețurile, cu neîndurarea lor.

De cumpărat, lumea cumpără, însă, proporțional cu lipsa ei de prejudecăți, și nimeni nu se sfiește să recunoască. Odată, la un *party*, cineva făcea remarcă glumeață (i se păruse că zărește o fostă cravată a sa la gâtul unui amic) că dacă toată populația orașului, și după ea populația țării, s-ar înțelege să-și schimbe hainele prin rotație, cu ajutorul „Goodwill”-ului, orașul, țara n-ar mai avea - o lungă perioadă de timp - nevoie de mărfuri, magazinele și fabricile ar da faliment, dar toată lumea ar fi în fond mai fericită și mai senină. O dovadă de zădărnici pe care se sprijină viața cea de toate zilele, pusă mereu la încercare și dusă mereu în ispită de supraproducția bunăstării. Evident, „Goodwill” nu e doar o societate de binefacere, ci și o instituție de demitizare.

Despre cum funcționează ne-am putut face o părere azi, când, pe o scară interioară, destinată până atunci doar atârării covoarelor și cuverturilor, am observat un carton pe care era desenată o săgeată. Semn - în codul vizual așa de laconic al americanilor - că se poate intra. Unde? Am urcat cu precauție și teamă (ce-o să mai descoperim, oare?) scărița destul de șubredă și, la etaj, acolo unde crezusem până atunci

că e un pod netrebnic, ni s-a deschis în fața ochilor o priveliște de necrezut. Încă un „Goodwill”! Descoperirea era că totul părea mai dezordonat, mai provizoriu: hainele fuseseră aruncate în niște coșuri, pantofii și obiectele tehnice - claie peste grămadă - în niște lăzi. Prețurile nu mai erau puse la fiecare obiect, ci înfipite într-un băț, pentru tot mormanul. Dacă, jos, ele păruseră mici, aici ele erau ridice: între cinci și zece cenți, valoarea unui timbru de ilustrată sau a unei fise de telefon. Printre grămezile de obiecte erau așezate mese de croitorie și mașini de cusut, la care munceau, absente la ce se petrecea în exterior, vreo zece bătrânele. Înalte, osoase, cu cununile lor de păr cărunt și cu rochiile înflorate așa de asemănătoare, cu acea grație pe care americanca o capătă mai ales după cincizeci de ani, cele zece cusătorese păreau niște infirmiere sau niște călugărițe, într-atât se vedea că activitatea lor este dedicată, prin blândețea și migala ei, unui scop nobil. Când cineva își alegea un obiect și voia să-l plătească, se întrerupeau din lucru aproape toate: una îl întreba pe cumpărător din ce grămadă l-a luat, alta spunea prețul, o a treia îl marca la casa automată, în sfârșit ultima din ele îl ambala într-o pungă, îl capsă și îl înmâna ca pe un pachet de mare valoare.

Atunci am aflat că aceste incursiuni în culise sunt permise de două ori pe săptămână, pentru ca vizitatorii să se convingă ei înșiși - și, eventual, să se lase chiar atrași - de idealul goodwillist. În aceste zile nu numai că se vinde la prețuri demonstrative (etajul fermecat este numit „Bargain Jamboree” - bazarul chilipirurilor), dar se și primesc donațiile binefăcătorilor. Ni s-a mai spus că tot ce se vinde în acest magazin provine din astfel de donații. În magazinele alimentare (căci celelalte nu sunt dispuse să încurajeze concurența), în stațiile de benzină și chiar în unele piețe publice se găsesc de altfel cutii speciale - similare cutiilor de poștă, dar mai încăpătoare - în care donatorii care nu vor să mai vină până aici introduc printr-o fantă îmbrăcămintea și obiectele de care vor să se dispenseze. Aceste daruri sunt preluate de echipe de voluntari - mai ales casnice și invalizi - care le recondiționează, le spală și le repun apoi în circulație. Am întrebat

dacă există donatori care vin în același timp să și cumpere. „O, desigur, ne-a răspuns una din doamnele de serviciu, nu e în asta nici o rușine... Dar nimeni nu o face pentru a trage un profit, ci pentru a-și schimba puțin viața...” Am înțeles ceea ce bănuisem de la început. „Goodwill”-ul este supapa unei economii și a unei estetici cotidiene care s-au plictisit să funcționeze fără teamă și reproș și au simțit nevoia să-și pună în evidență puterea, folosind sila de lucruri a oamenilor. „Care e obiectul ce vă parvine cel mai rar?” am mai întrebat-o pe respectabila interlocutoare. „O, - a roșit ea puțin, ezitând să ne dea dintr-o răsuflare răspunsul - fără îndoială sunt pantalonii *blue jeans*... Moda le cere să fie rupți. Dar noi, după cum vedeți, suntem în afara modelor.

Partea a doua
OCOLUL AMERICII ÎN
CINCIZECI DE ZILE

Ziua a 95-a:

PREGĂTIRI

Iată-ne din nou la drum, după atâtea zile de așteptare, de pregătiri meticuloase, de emoții mocnite. Ultimele săptămâni au semănat cu lansarea unei expediții. Am strâns toate informațiile necesare, am vorbit cu toți cei ce ne-ar fi putut îndruma, ne-am compus un bagaj cât mai ușor și mai practic, o îmbrăcăminte cât mai comodă. Vremea s-a încălzit acum definitiv, primăvara e stăpână și strălucitoare, dar o viroză rezistentă la toate medicamentele (poate sângele nostru european e de vină!) ne-a amânat de două ori plecarea. Febra de 101 grade (adică 38°3 Celsius) n-a cedat nici măcar cu o liniuță timp de o săptămână și în cele din urmă a trebuit să pornim cu ea în adâncurile aventuroase ale călătoriei. N-aveam de ales, pentru că peste cincizeci de zile este programat să ridice ancora spre Europa „Michelangelo”, unul din rarele transatlantice ale companiei „Italia”, la ale cărei vapoare suntem abonați pentru întoarcere.

Problematică este chiar și această plecare, din cauza crizei petrolului; „Italia” nu ne-a răspuns la scrisoarea prin care ceream asigurări; banii noștri sunt drămuți, însă, până la data ipotetică, pe zile și mai ales pe nopți. Costul hotelului american este o traumă care cutremură logica noastră de economi: cu prețul a cinci nopți de hotel mijlociu reușeam să ne hrănim la Iowa City o lună de zile! I.W.P. (John Bean) nu vrea să audă de alte hoteluri, mai ieftine, pretextând că sunt periculoase. Cu chiu, cu vai am strecurat pe listă două sau trei sub paisprezece dolari pe nopți. N-am exclus, în sinea noastră, nici petrecerea multor nopți în autobuz. Dar lista de adrese pe care o întocmește John trebuie să fie clară și concretă, pentru ca sponsorii să

ne poată aștepta și întâlni. Sponsorii sunt persoanele care vor răspunde de noi în fiecare oraș pe unde vom trece. În traducere literală: „tutori” sau „protectori”, aceștia reprezintă o veche instituție a ospitalității americane, menită să ghideze primii pași ai străinilor, să-i ferească de neplăceri, oferindu-le securitate. Pentru cineva obișnuit cu turismul - chiar plin de privațiuni, dar neghidat - adevărate ghiulele legate de picioare...

În primul rând, n-am găsit ghiduri în accepția europeană a cuvântului: tot ce ni s-a oferit a fost o colecție de fișe seci, pentru uzul automobilistilor, cuprinzând doar hărți, distanțele în mile, pompele de benzină, motelurile de pe șosele, date sumare privind populația, industria, dar nici o indicație valorică, de itinerar, iar la polul opus - diferite lucrări descriptive, literaturizate, pline cu fotografii, dar total indiferente și ele la bogăția istorică și artistică...

Ce să alegi, pe cine să întrebi? Nici unul din cunoscuții din Iowa City nu se aventurase într-un drum de amploarea celui pe care îl intenționam noi. Orașele mari nu intrau în dubiu, - dar pe care din cele mai mici să le incluzi și pe care să le omiți din itinerar? Distanța între două puncte înseamnă zeci de ore de drum, pe urmă i se mai adaugă o zi pentru vizită, o noapte de hotel ș.a.m.d. E mai important să vezi parcul național Yellowstone sau orașul Denver? Și, dacă alegi parcul, care e, în continuare, ruta cea mai bună până la Seattle? Și, dacă alegi Denverul, cum să ajungi la San Francisco fără să parcurgi de două ori o aceeași porțiune de drum? Sau să renunți și la Yellowstone, și la Seattle, și la Denver, și să rezervi un timp mai lung vizitării Marelui Canion? Dar cât merită să fie de lung acest timp? Nici un ghid nu ne putea spune. În plus, mai suntem legați, aproximativ la mijlocul intervalului, de data unui festival de poezie la Austin (în Texas), unde Ana a fost invitată printr-o scrisoare sosită tocmai în faza când ne întrebam dacă nu e mai înțelept să renunțăm la gândul de a vedea și Sudul... Iar I.W.P. insista că e bine ca invitația să fie acceptată...

Pentru o primă evaluare am strâns de la Greyhound toate programele autobuzelor, am totalizat orele de drum, socotind o zi

pentru orașele mici și trei zile pentru fiecare mare oraș: călătoria ar fi durat peste patru luni! „Suntem cam nebuni!” ne-am spus, pufnind într-un râs rușinat și eliberator. „Dar cine și când poate revedea America? - ne-am scuzat noi de lăcomia inițială. America este un tărâm pe care-l întâlnești o singură dată în viață”...

Și am trecut la etapa a doua, mai realistă - a explorării traseului. Ca să simplificăm, am apelat la colegii care parcurseseră bucăți din drumul nostru imaginar. Cel mai activ se arăta grecul Petros Ambatzoglu, care ajunsese până la Grand Canyon, via San Francisco, dar se întorsese prin Colorado, deci de la o treime din drumul vizat de noi. Petros a fost foarte încântat să ne dea lămuriri, și ne-a fost într-adevăr de mare folos. Parcă-l văd - și n-o să-l uit toată viața - cum, decepționat de puținătatea obiectivelor ce meritaseră să fie văzute, tăia mereu cu latul palmei linii paralele și perpendiculare în aer, întruchipând rețeaua de străzi stereotipe din orașele pe unde a trecut cu soția sa Kathy, conchizând trist, de fiecare dată: „*Nothing, nothing, nothing!*”. Această demitizare ne-a mai liniștit, dar ne-a și descurajat puțin: nu cumva ne avântam într-o expediție disproporționată? Am procedat totuși la fel cu porțiunile celelalte de itinerar: despre Coasta de Est ne-a putut da lămuriri însuși John Bean (har Domnului, despre marile orașe ale pionierilor, despre metropolele de azi știam și noi câte ceva din literatură, din filme!), în timp ce un profesor de franceză de la Universitate ne-a vorbit despre Sud, sfătuindu-ne să nu renunțăm, dacă tot am ajuns până la Austin, nici la San Antonio cel orgolios, și, dacă suntem hotărâți pentru New Orleans, să vedem și Atlanta cea plină de amintiri coloniale... Dar nu vom merge atunci la Phoenix, la Tulsa și la Tucson, care ies din bătaia directă a Greyhound-ului. Vom putea ajunge oare, pentru o zi sau două, și în Mexic? De la San Antonio ar fi „doar” șaisprezece ore cu autobuzul, durată care, printre celelalte, ni se pare acum acceptabilă. Puțin probabil, totuși, pentru că vizele de intrare în această țară se obțin foarte greu... Iar pașapoartele le-am trimis, de altfel, la Washington, pentru vizele de întoarcere în țară.

Deci hotărârile grele ne așteptau tot pe noi. Cu strângere de inimă am redus proiectul la jumătate. Și tot au mai rămas 16.000 de kilometri. Am cumpărat cu 199 dolari un abonament la Greyhound, care ne dădea dreptul, în măsura în care vom rezista, ca două luni de zile să nu ne mai coborâm din vehicul, folosindu-l ca pe o casă pe roți. Cel mai mult am regretat faptul că a trebuit să renunțăm la Seattle - un fel de Veneție a Pacificului oraș pentru atingerea căruia ar fi trebuit să cheltuim o sută cincizeci și două ore!

Cea din urmă etapă a pregătirilor a constat - un obicei curent la I.W.P. - din strângerea și împachetarea micii noastre averi și reexpedierea ei acasă, după ce ne slujise nouăzeci și patru de zile. Am reținut doar cele câteva caiete scrise, medicamentele și, în sfârșit, două cești de aluminiu care, împreună cu spirtul solid - „fondue fuel” - cumpărat la „Eagle”, vor forma mica noastră bucătărie de campanie.

Acum, pe scara - celebra scară cântată de toți șoferii - a Greyhound-ului ne simțeam ușori ca fulgul... Pentru prima dată - traversându-l - am privit cu ochi rece, de străin, prin sticla fumurie și trufașă a mașinii, orașul în care am trăit atâtea zile de muncă încordată, atâtea nopți de insomnie. L-am găsit săracuț, dar distins, provincial dar înnobilit de curățenie, de tinerețea molipsitoare a studenților de pe străzi, de pe stadioane, de iedera tradițională ce urca pe majoritatea clădirilor universitare. Am trecut - destul de nesentimentali - pe lângă „Mayflower”, fortăreața noastră de beton armat, și ne-am trezit brusc în inima câmpiei. West Branch, sătucul lui Bill Murray, cel nou venit, și al președintelui Hoover, cel ce (primul născut la apus de Mississippi) a urcat în fotoliul de la Casa Albă, a rămas în urmă și am apucat de aici încolo drumul spre nesfârșirea continentului: Des Moines, Omaha, Salt Lake City, San Francisco... Ce lăsam în urmă? Trei luni de sedentarism în bârlogul bibliotecii, pe străduțele îngrămădite și știute ca-n palmă din downtown, în fața televizorului cu clește, în cenaclul cu pocnet de coca-cola; luni în care clipă de clipă am ars cu teamă pentru clipa aceasta, împărăteasă a tuturor. Ce va fi de acum înainte? Ne așteaptă o expediție încordată, în

care ne aruncăm orbește, dar la care ne-am angajat singuri, pe care singuri am plănit-o cât mai plină și aspră, cât mai neobosită cu putință, la limita imposibilului. Împinși de disperarea superstițioasă de a vedea cât mai mult, atâta vreme cât nu știm dacă vom mai reveni vreodată, dar știind că acum ne ajută încă puterile, vârsta și împrejurările.

Din nou - printr-o coincidență care este a dificilelor vaduri ale Americii, tăiate de-a curmezișul lanțurilor de munți, prin trecători unice și de-a lungul oazelor deșertului -, din nou traseul nostru urmează, ca și la sosirea în Iowa City, un drum istoric, drumul celei de a doua migrații americane. Fiecare metru de teren a fost bătut de pașii încovoiați ai pionierilor, călcat de roțile căruțelor și chiar ale toligilor cu care acești desperați plecau în marea și ultima aventură - fără întoarcere - a existenței lor, după ce-și mai părăsiseră o dată, în Europa, casele, familiile, trecutul mizerabil. Este destul să ne gândim la sfârșirea acelor oameni pentru ca toate condițiile drumului nostru să ni se pară princiare. Legende, de nimeni trăite, dar povestite de cine vrei și nu vrei, despre dificultățile drumului de azi cu autobuzul (canicula din Deșertul Morții... călători mâncați de vulturi flămânzi... avalanșele din Munții Stâncoși... nopțile de groază din hoteluri... „nu uitați să închideți zăvoarele și lanțurile de pe uși“... ușile zgâlțâite de criminali drogați... mormonii - cuvântul acesta teribil...) nu le-am crezut nici la început, dar acum ni se par subiecte livrești. Viteza ne-a luat în stăpânire și ne-a dezlegat de teama viitorului.

DRUMUL SPRE VEST

Am parcurs drumul până la Des Moines sub impresia euforică a plecării, cu ochii nedezlipiți de geamul autobuzului, privind într-o stare de ciudată beatitudine - care ne făcea în același timp absenți și

pătrunzători - împărăția nesfârșită a fermelor iowene, înșiruite din nou în dreapta și în stânga autostrăzii ca niște machete ordonate și curățele. Peisaj cunoscut și prietenos, visat parcă într-o altă viață, cuburi și verticale vopsite în tonuri pastel, cerdace vișinii, pături de aluminiu, antene albe de televizor, moriști albastrii și tractoare de culoarea pepenelui se tolăneau la umbra câte unui grup de arbori rotați în timp ce, de jur împrejur, pe marea verzuie a primăverii, se ondula până în zare câmpia. Ca și în oraș, nici aici, în pustietatea sălbatică a naturii, n-am zărit vreun gard care să segmenteze nesfârșirea, în schimb drumeagurile care duceau până în pragul casei erau asfaltate - fâșii înguste, de lățimea unei mașini, irizând feciorelnic în bătaia ultimelor raze de soare, ca niște trene pierdute de mireasă. Aerul condiționat din autobuz ne împiedica să inspirăm direct boarea de afară, dar simțeam cu ochii prospețimea aceluia amurg de primăvară răcoros, în care suflarea vieții se retrăgea toropită sub acoperișurile sigure ale fermei, găsindu-și adăpostul meritat după încordata risipire în muncile zilei. S-a întunecat brusc și cerul s-a îmbrobonat tot atât de iute cu stele mari și joase - constelațiile septentrionului nostru, care ne privegheaseră cu opt ore în urmă creștetul casei - și când am simțit că e timpul să ne luăm rămas-bun de la șesurile curate ale Midwestului, mi-au venit în minte fără să vreau, ca un murmur obsedant, automat, fericit, versurile în care Walt Whitman vorbește de „amplarea, drumul drept și nepărtinirea“ naturii americane: „Numai lucrurile croite pe această măsură se potrivesc Statelor Unite...“

Des Moines ni s-a recomandat de departe cu spuza lui de lumini tremurătoare, după ce două ore și jumătate autobuzul rula fără oprire, egal și robust, pe autostradă. Orașul acesta ne este antipatic fără motiv, mai precis dintr-un motiv sentimental: l-am clasat în tagma profitorilor din clipa când am aflat că, în secolul trecut, descăunase după numai unsprezece ani pe curajosul și istoricul Iowa City din rangul de capitală a statului. Dar acum, înnodându-ne pe aceste complicate pasaje de nivel de la intrare și contemplând de pe coama lor panorama de clopotnițe și miriade de becuri a orașului, ca și

agresivele reclame multicolore care pulsează în centru, trebuie să recunoaștem, cu oarecare vinovăție, că - parvenit sau nu - Des Moines este o metropolă. Iowa City, pașnica noastră copaie academică, în care am bâjbâit cu candoare, ne-a făcut să uităm cum arată un oraș... și ne întoarcem cu ciudă și oarecare umilință împotriva ei. Iată, aici, la doi pași, chiar un zgârie-nori, zgârie-norul orașului - unul singur, dar există! - desenând pe cerul rumenit de neon o bizară fotografie în negativ, atât de înaltă și cu ritmurile atât de repetate încât nu mai știi care e aluminiul și care sticla, unde e substanța și unde golul... Dar autogara ne strică din nou impresia (riscul trecerilor grăbite!) cu mobilierul ei de nichel soios pe la colțuri, cu mirosul ei pătrunzător de ceapă, cu sărutările provinciale, prea sentimentale și prea exteriorizate, pe care le zărim pe peron. Mai facem greșeala să ieșim puțin în împrejurimi, iar aici nu mai sunt lumini și călcăm în băltoace. După două barăci de placaj învechit, în care sălășluiesc o spălătorie chimică și un atelier de coafură, urmează câmpul.

În schimb Omaha, cel mai mare oraș al Nebraskăi, care urmează nesperat de repede, imediat dincolo de frontiera nevăzută dintre state, pare un loc romantic decăzut. Chiar lângă autogara, un uriaș hotel *belle époque*, înzorzonat și senioral, decorat ca un tort cu turnulețe și stucaturi cu pretenții gotice, poartă pe frontonul scorjit un nume falnic și promițător de veselie: „Fontanella“. Dar pe ușa întunecată a recepției tronează un lacăt și, dând capul pe spate, până zărești și ultimul etaj, descoperi că zecile de ferestre sunt stinse. Omaha are totuși o oarecare viață de noapte. Străzile sunt bine luminate, deși este aproape de miezul nopții, dar nu zărim deocamdată nici un pieton. Câteva taxiuri galbene se perindă prin fața noastră. Dintr-un demisol cu poarta masivă, îmbrăcată în feronerie, cu ferestrele camuflate de plușuri groase, stacojii, purtând pe firma cu felinar de gaz inscripția „Piano bar“, răzbat acordurile triste ale unui *blues*. O femeie singură iese în stradă și, prin ușa întredeschisă, în urma ei răzbat din adânc nori puternici de fum și sunetele înțeleșite ale pianului. Alături e o biserică albă, cochetă, cu un *carillon* în clopotniță.

Peste drum - clădirea unei bănci, cu fațada acoperită de fresce luminate de reflectoare... Oameni robuști, optimiști, călătorind în bărci, diligențe, trenuri, autobuze, automobile și părând foarte liniștiți că de undeva se veghează asupra destinului lor: istoria asigurărilor asupra mijloacelor de transport. Chiar alături - și aici - zgârie-norul! Căci nu se cade ca tot orașul care se respectă să nu aibă măcar unul... Clădire modernă, foarte nouă, de metal roșcat și sticlă irizată de reflexe, sediul unei societăți forestiere. Ne-am învârtit de câteva ori prin tot acest decor luminat, să ne dezmoțim oasele. Apoi n-am mai putut răbda și ne-am aventurat mai departe, acolo unde aripa felinarelor și reclamelor jucăușe nu mai ajungea. În fundalul întunecat al peisajului se zărea ceva alb, ca un brâu înalt de hidrocentrală. Cu pași precauți, apoi tot mai emancipați, ne-am apropiat - o sută, două sute de metri - de beznă. Ceea ce se deslușea părea acum un sanctuar: un monument uriaș, geometric. În sfârșit, ajunși la picioarele colosului, am distins în peretele curb două intrări deasupra cărora scria cu litere de mărimea unui copil: „Arena“ și am dedus că este stadionul sau casa de sport a orașului, locul unde probabil se desfășoară întrecerile duminicale care paralizează sau întetesc voința fanilor provinciali. Ne-am fi lăsat duși și mai departe de ambiția de a pipăi întunericul rău famat al nopții americane, dar se apropia ora plecării autobuzului. Când să facem calea întoarsă, sub una din scări - ca pentru a nu rămâne episodul acesta fără incidente - am zărit un trup. Un om ținând încă în mână o sticlă goală, învelită pe trei sferturi într-o pungă ordinară de băcănie, se lungise la picioarele zidului și părea fără cunoștință. Am încercat să vedem ce-i cu el, dar bețivul a scos un mormăit protestatar, refuzând să se urnească. Liniștiți și înveseliți am revenit în autogară. Dar *Greyhound*-ul, ca de atâtea ori de acum încolo, nu se grăbea să plece la ora programată. Interiorul sălii de așteptare avea un aer leșios și picotitor. Toate scaunele rotative - cu picior și spetează - erau ocupate, cu excepția celor prevăzute cu televizoare. Dintre acestea erau ocupate doar două: se vedea în ecranele mici cât o carte poștală un western, dincolo un jurnal de actualități, dar nimeni

nu era curios să vină și să privească din spatele ocupanților, și nici chiar ei, cei ce introduseseră un sfert de dolar în aparate, nu păreau prea cu chef, parcă ar fi luat hotărârea asta doar așa, din lenea de a-și găsi o altă treabă. Într-un colț, un nebun urât și obraznic face în gura mare propuneri unei femei și mai urâte, grasă și vulgară, care simulează că nu-l aude, incitându-l și mai rău. Ca să scăpăm de plictiseală, răsfoim cartea de telefon, unde, în afara numelor abonaților, totul este cifră goală, străzile având numere, iar numerele de casă fiind formate din patru-cinci cifre. În acest noian matematic descoperim și câteva nume românești. Pustiul este la această oră atât de mare, încât aproape ne pare absurd că niște oameni din România au putut ajunge aici înaintea noastră...

La urcarea în autobuz, un sergent de poliție cu pistolul la brâu și doi civili tineri inspectează tăcut fețele pasagerilor. Unul din ei deschide până și ușa toaletei vehiculului. Dintr-o dată realizăm că noaptea aceasta anostă poate avea totuși, pentru cineva, un rost... Dar să nu ne grăbim cu sofisme, căci pentru noi înșine ea abia începe.

NOAPTEA CEA MAI LUNGĂ

Metoda pe care o inaugurăm este următoarea: în butelia încăpătoare de plastic dizolvăm un praf roșu de oranjadă (operația am făcut-o încă la Omaha). Cu ajutorul acestui suc imitând perfect zeama de portocală - cu adevărat american prin precizia cu care civilizația contraface natura - ingurgităm trei extraverale. Paradoxal, cu capul pe perna tare și verticală a scaunului, în zgomotul de cilindri din autobuz, izbutim să adormim mai repede și să ne odihnim mai bine decât în patul de la Iowa City.

Mă trezesc la patru dimineața, în momentul când autobuzul iese din monotonia autostrăzii și intră pe străduțele unui orașel, tot din

Nebraska (îmi dau seama după numele mașinilor, care poartă inscripția „*The Cornhusker State*” - Statul celor ce desfac pănușe). Trecem, la margine, pe lângă un mic aeroport cu luminile lichide veghind în noapte ca niște ochi proaspăt spălați de somn. Mai departe, linii ferate pline cu bălării, moteluri („*vacancy*”-„*no vacancy*”!), parcaje (sau cimitire?) ticsite cu mașini murdare, ca un gunoi lepădat, în sfârșit o stradă mare, cu aspect european, lungă, cotită, cu front continuu de case - magazine de radiouri și televizoare, de mobilă și dormeze, de automobile, toate luminate ca ziua... Ana doarme în continuare pe umărul meu, la drept vorbind tot autobuzul doarme dus, afară de șoferul cu ochelari fumurii și mănuși, care și-a pus micro-difuzorul radioului în urechi și conduce ascultând jazz. Aș vrea să notez ceva, dar îmi lipsește creionul. Dau să-l caut în geanta pe care o țin la picioare, dar mă opresc speriat de o idee absurdă: ce-ar fi să ating din greșeală butonul ceasului „Slavia” și să mă pomenesc dând o deșteptare generală?! Dar o dată înaintea mea chiar șoferul, care tușește în microfon și anunță o oprire de treizeci de minute la Grand Island. „*Watch your step*” firește! Lumea se trezește, se dezmeticește cu naturalețe. În fața noastră stă un domn în vârstă, semănând leit cu Erich von Stroheim, având gâtul prins - ca și acesta, în „*Iluzia cea mare*”, filmul lui Renoir - într-un fel de bandaj de celuloid. Se ridică, se întinde de-i trosnesc oasele și apoi își potrivește scârțâind acest accesoriu, cu un gest reflex, ca și cum s-ar fi scărpinat în ureche sau și-ar fi pocnit degetele. Ne familiarizăm tot mai mult.

În *downtown* staționăm doar câteva clipe, în schimb parcurgem iarăși un șir de străzi periferice și, la capătul opus, în marginea câmpului, oprim la un *service area*. O armată de *truck*-uri veghează barăcile joase printre fire de iarbă și bălării. Restaurantul e surprinzător de populat pentru această oră. Doi șoferi bătrâni, cu alură de sportivi încercați, stau față în față la o masă înfulecând porții de crenvurști scăldați în sirop. Un alt *trucker* și o tânără autostopistă, *tête-à-tête*, beau cafele fierbinți. Colegii noștri se aliniază militărește la gardulețul de intrare. Chelnerița „supervizoare” îi preia pe rând și-i

conduce la mese. Își iau rolul de consumatori foarte în serios, comandând cele mai abracadabrante *breakfast*-uri: varză cu tăieței aburini, *porridge* (cereale fierte) cu lapte, hamburgeri „*J. P. Clarke*” și, în cele din urmă, sucuri de fructe, ceaiuri sau cafele, ca în cele mai complete lecții de limba engleză pentru începători. Două bucătărese corpolente (bizar să le vezi atât de grase și făcând serviciu de noapte!) se agită la fereștră de serviciu, abia prididind cu servitul. Pe un suport rotativ sunt agățate o sumedenie de cărți poștale. Una din ele reprezintă harta statului Nebraska, ilustrată cu desene simbolice. Întrebăm într-o doară cine se ocupă cu vânzarea. Una din bucătărese lasă tăvile jos, nesperat de repede, și sosește gâfâind. Ne oferă zâmbind bucățica de carton colorat, ca și cum ne-ar fi întins cine știe ce obiect de valoare. Ilustrata costase doar zece cenți.

Până la intrarea pe teritoriul statului Wyoming, mai facem două salturi. Ritualul s-a repetat ca o bobină de film derulată. Câteva ore de somn în viteză, intrarea într-un nou orașel (North Platte, loc al isprăvilor lui Buffalo Bill), deșteptarea dată de șofer (ora 7:50), evacuarea mașinii, „*Watch your step!*”, restaurantul, alte bucătărese corpolente intrate brusc în viteză, alt *breakfast*...

N-am mai comandat ilustrate! *Greyhound*-ul a început să urce apoi vizibil, să tușească și să trosnească din toate încheieturile. Autostrada s-a redus la o simplă șosea, cu o singură bandă. N-a mai apărut nici o localitate, nu ne-am mai încrucișat cu nici un vehicul, două ore am străbătut un nesfârșit peisaj râpos: grohotișuri piezișe până la cer, stâncării de un cenușiu murdar și fără demnitate, grupuri de brăduți firavi, unii din ei rupți și trântiți la pământ de viscol. Gradene cu urme de zăpadă. La înălțimi neverosimile, guri de mină pustii. Nici o vietate pe pământ, nici o pasăre în văzduh. Numai vântul urla pătrunzând chiar prin cercevelele ferestrelor. Numai autobuzul nostru urca pe serpentinele strânse, cu motorul încins până la paroxism, refăcând drumul care va fi înfiorat pe miile de oameni din celălalt secol, ce nădăjduiseră la fiecare cotitură să le apară înaintea ochilor pământul făgăduinței...

La ora 11:55 intrăm în Cheyenne. Dăm ceasul înapoi cu șaizeci de minute, conformându-ne „orei munților” care înlocuiește „ora centrală”. La marginea orașelului - capitală a unuia din cele mai slab populate state americane, Wyoming (abia 332.000 de locuitori) - zărim lungi convoaie de trenuri de marfă. Vagoane vechi, gălbui, ruginite, decolorate, cu inscripția „*Union Pacific*”. Într-un părculeț, închisă într-un țarc pe o linie de rezervă, înotând în ierburi bogate, zace o locomotivă de o formă ciudată, cu corpul cilindric și neobișnuit de lung, pe care o mână atentă a caligrafiat două cuvinte. Inscripția - „*Billy Boy*” - ne amintește că e vorba de una din vechile locomotive ale liniei „*Pacific Express*”, prima magistrală feroviară care a legat în deceniul șapte al secolului trecut cele două oceane. Epopeea construcției acestei linii a constituit subiectul unei întregi literaturi și a zeci de westernuri. Îi lăsăm pe colegi să-și horcăie noile *breakfast*-uri și cafele în restaurantul autogării și alergăm la gara feroviară pe care am zărit-o din mers, câteva sute de metri mai sus. Drumul până acolo are un aspect tipic rural, casele bătrânești cu calcanele pierdute în coloane de arbori intercalându-se cu ateliere de fierărie și prăvălii cu scară și roletă, ca în celălalt veac. Clădirea gării este monumentală în exterior, dar arată înăuntru ca o baracă de bușteni, având căpriorii de lemn la vedere și o singură bancă, așezată în mijlocul sălii de așteptare parcă prea mari. Peronul și casele de bilete sunt închise, iar mersul trenurilor, scris neglijent cu creta pe o tablă neagră, arată că nu circulă decât două personale, unul din ele zilnic, iar celălalt luna, joia și sâmbăta. În sala de așteptare mai sunt expuse o veche diligență și, pe un panou învecinat, câteva fotografii ale ultimului ei drum, în 1866, când a fost înlocuită de „*Billy Boy*”. Ciudat, romantica trăsură aduce din toate punctele de vedere cu autobuzul nostru, care a uzurpat la rândul-i, în timpurile moderne, pe uzurpatorul ei. Cu haltele lui, cu șoferii schimbați periodic, cu motelurile (hanurile) lui, până și cu cutia de bagaje de dedesubt, atât de asemănătoare cu cea de sub picioarele vizitatorilor, *Greyhound*-ul este, evident, moștenitorul *stagecoach*-ului. Îi

lipsește doar păzitorul care se cocoța în spatele diligenței ca să-i apere pe călători de atacurile indienilor!

Cheyenne este principalul nod feroviar al regiunii. Importanța căilor ferate a scăzut însă vertiginos în ultimii cincizeci de ani, transportul pasagerilor fiind preluat de autovehicule, iar al mărfurilor de *truck*-uri. Până la ieșirea din statul Wyoming vom merge, sute de kilometri, paralel cu șinele istorice ale „*Pacific*”-ului, și garniturile de marfă pe care le vom întâlni vor fi la fel de hodorogite și abulice, trezind mai mult compătimirea decât nostalgia. Familia lui „*Billy Boy*” a rămas o amintire livrescă, bună de populat cinematecele, nu și spațiile secolului douăzeci.

La întoarcerea spre autogară venim pe un alt drum, singurul de altfel pe care-l mai avem de ales (și ne amintim amuzați mâna lui Petros Ambatzoglu tăind linii perpendiculare în aer: „*Nothing, nothing!*”). *Downtown*-ul constă din câteva întretăieri de străzi, astfel că în douăzeci de minute îl parcurgem cu pasul. Strada hotelurilor și cafenelelor este pustie. Nici un automobil, nici un pieton nu tulbură tihna amiezii. Două ceasuri de stradă s-au oprit și ele, la ore fanteziste. Mascote de prost-gust atârnă perpendicular pe fațadele coșcovite: un piept de cerb expus ca o țintă de bălci; un călăreț de tinichea, într-o poziție de Sfânt Gheorghe, pe un cal cu picioarele compuse din pârghii mobile și zăngănitore, acționate de un motorăș. Pe dughenele fără clienți se pot citi inscripții simple și resemnate: „*Tavern*”, „*Coffee*” ca și cum orice imaginație ar fi fugit de aici, departe. Hotelul clasic al orașului are fațada încărcată de stucaturi și perdele de pluș coapte, uzate. Poarta principală e și aici închisă, dar observăm că intrarea a fost mutată în barul mai modern din vecini. Un comisionar în uniformă jerpelită iese în stradă cu o tavă de cești și pahare. Două culori par să placă decoratorilor locali: roșul-abator și verdele fistichia. Practic, toate localurile care se vor interesante sunt înveșmântate în această combinație. Nici pe strada comercială, aflată în apropiere, ea nu lipsește. Aici atmosfera e parcă mai animată, căci iată câteva femei cu vădite pretenții de eleganță îndreptându-se spre un magazin universal.

Dar eleganța însăși este aici tristă, nu se simte parcă în largul ei. Frontoanele *supermarket*-ului sunt frumoase, incizate în vechi figuri de „graffiti” italiene, dar uitându-te puțin mai atent le descoperi din material plastic. Înăuntru, marfă multă și clienți puțini. Printre tonetele și rafturile supraîncărcate nu mai poți ști unde te afli, ai putea fi la Cheyenne și tot așa de bine într-un mare oraș. Întâlnire între locul unde se găsește totul și locul unde nu se întâmplă nimic.

Wyoming este un stat cu multe pășuni, cu zăcămintele de petrol, lignit, gaze, fier, cupru și chiar aur. În colțul lui nord-vestic se află marele parc național Yellowstone, una din atracțiile turistice ale continentului. Și totuși, capitala are încă aerul unei așezări de pionieri încerc să-mi imaginez cum o duc cei patruzeci de mii de locuitori, ce cred ei despre propria lor condiție. Nu mă îndoiesc de bunăstarea lor materială, dar cum rezistă plictiselii și vidului cultural care-i înconjoară? Ori poate s-au obișnuit cu faptul că orașul lor este o fantoșă cu surâsul fals și și-au întocmit, după exemplul fermierilor, din *party*-uri și televizoare, o existență autonomă, lunecând de fapt pe lângă existența urbană? Cât de departe sunt ei de maratoanele poetice și de *streaker*-ii răsfățați din Iowa City, orașelul de aceeași mărime, dar atins de aripa artelor!

Dar se simt, oare, într-adevăr nedreptățiți? Ar merita să mai rămânem aici, să putem dezlega aceste enigme, dacă n-ar trebui să alergăm la autogară, unde *Greyhound*-ul și-a pus motorul în funcțiune, gata să plece fără noi, dar cu bagajele noastre...

Ziua a 96-a:

DEȘERTUL ROȘU

Șapte ore și jumătate autobuzul ne poartă fără oprire printr-un deșert de culoarea vulpii, suspendat între cer și pământ. Nici o localitate nu ne iese în cale, numai - rar - sonde fără țipecie de om și instalații de mină părăginite, lăsate în voia sorții. Camionete hodorogite apar când și când de după cotiturile șoselei. Suntem la peste o mie de metri și motorul găfâie, tinzând spre piscurile reale și concrete ale Munților Stâncoși. „Reale și concrete”, pentru că aici, în monotonia fără repere, nu știm pur și simplu dacă străbatem un peisaj real și concret sau tragem după noi, păcălindu-ne, un decor de carton din westernurile de la Hollywood, într-atât este de monoton și de amăgitor în același timp tot ce vedem...

La început te crezi într-un peisaj urât și atâta tot. Dealurile roșcate sunt atât de lipsite de vegetație și spălate de ploii că pot să pară grămezi de steril de la minele din apropiere, numai înălțimea lor neîntreruptă nu te lasă să crezi că sunt opera mâinii omului. Dar, într-o fază mai înțelegătoare a contemplării, observăm că peisajul artificial și respingător are de fapt ritmuri, palpită. În depărtare, la limita orizontului, mijește o geană vie, verde-albăstruie, ca o coamă de apă, atât de credibilă încât un timp aștepti să se transforme într-un ochi de mare, să apară vreun lac neștiut pe hărți. Dar lacul întârzie prea mult, iar geana albastră persistă, încât ne dăm seama că a fost o iluzie. Atunci, cu un efort de a nu scăpa din vedere șuvița albastră, o urmărim până când mașina ne apropie binișor de ea. Ciudat miraj! Albastrul s-a descompus treptat și, parcă impurificându-se pe măsură ce-l privim mai intim, se transformă în verde-închis, apoi în roșu, în sfârșit în galbenul acela murdar. Dar aburii de la orizont se prefac rând pe rând

în dealuri informe, taluzuri piramidale cu vârful retezat, metereze de cetății moarte. Continuăm experiența scrutând acum un punct din zarea mijlocie: ne apropiem tot mai mult de el și - surpriză! - când ajung în prim-plan, dealurile dezagreabile își dezvăluie detalii surprinzătoare, ne trimit în cale emisari ciudați: cocoși, urși, cranii, cohorte de babe de piatră, care ies la drumul mare, și parcă ne privesc cu atenție, și se lasă priviți la rândul lor. Sunt parcă oboșiți de atâta mers, au creștetele acoperite cu blăni uriașe, alb-murdare, de zăpadă șiroindă, semănând leit cu niște piei de animale gigantice puse la uscat. Ciudată prezența zăpezii aici, unde - de jur împrejur - vegetația e alburie ca lichenul, calcinată ca varul, compusă din miliarde de schije provenite mai degrabă dintr-o explozie solară decât din lucrarea frigului.

Ne smulgem privirea de pe ciudatele vedenii și o mutăm repede pe linia orizontului, ca și cum am vrea să-l surprindem: geana albăstruie e mereu acolo! Autobuzul urcă tot mai anevoie spre piscurile Munților Stâncoși, în timp ce jos, în prăpăstiile fără fund de sub șosea, largul se face atât de mare că s-au cuibărit acum în el munți întregi, munți care au uitat că locul lor e pe înălțimi și au căzut în burțile secate, de culoarea argilei. Ne dor ochii de când nu am văzut o apă, un copac. Rafalele de vânt devin sălbătice, acoperă cu zgomotul lor mormăitul greoi al motorului. Cum se întâmplă de obicei în momente de primejdie, călătorii au devenit comunicativi, până și în acest *Greyhound* de obicei morocănos și indiferent. Două bătrânele au dus vorba de la o ureche la alta: domnul cu gât de celuloid e un agent de asigurări din Chicago, care a avut un accident la coloană și merge acum la un vestit medic din San Francisco; familia aceea tăcută, între două vârste - el masiv și marțial, ea, subțire și supusă - este de loc din Londra și face turul Americii; tânăra cu păr lung, negru își vizitează rudele din California... Când toată lumea cunoaște pe toată lumea, conversațiile se încing nestăvilite, peste umerii înalți ai scaunelor care ne fac să nu ne vedem, și autobuzul se transformă pe nesimțite într-o scenă de teatru absurd unde personajele își vorbesc cu spatele unele

la altele. Până și taciturnii englezi își dezleagă limbile și încep să pună întrebări despre locurile pe unde trecem, despre anumite lucruri care le stătuseră pe inimă și nu avuseseră cum să le lămurească...

Ajungem pe o culme și, într-un loc mai ferit, zărim un gigantic monument al lui Lincoln. Suntem la 8.860 picioare deasupra mării (2.700 metri) și autobuzul continuă să urce. Ne apropiem de marginea Wyoming-ului. Iată - după atâta pustie - un orașel (Rock Springs) unde oprim un minut, pe urmă altul (Evanston), unde vom sta o jumătate de oră. Evanston (parcă ar vrea să schimbe în ultima clipă impresia) este animat, hedonist, cu străzile înțesate de oameni, cii numeroase cafe-uri - chinez, chilian, „*Little Paris*” etc. Un cosmopolitism de frontieră, sărac și sordid.

Pe nesimțite deșertul s-a pierdut în urmă și ne-am trezit în plin munte, printre stânci sănătoase, pâraie involburate și plaiuri doldora de zăpadă. Rocky Mountains, ținutul legendelor, cumpăna apelor între Pacific și Atlantic... Hidrocentrale, stațiuni pitorești îngropate în alb... O coborâre scurtă și ajungem - după douăzeci și șapte de ore de la plecarea din Iowa City - în capitala statului Utah.

PROFEȚI LA EI ACASĂ

La recepția hotelului plătim douăzeci de dolari și suntem invitați să ne trecem numele în registrul de evidență. Sacrosanctă iscălitură! Am fi putut semna oricum, căci nimeni nu-ți cere actele. De altfel, nici nu avem alt act decât un carton de la I.W.P., semnat de Paul Engle și fără ștampilă. Ce-ar fi să ne rebotezăm Leonardo da Vinci sau Ingrid Bergman - cum făceam când întârziam, seara, la căminul de studenți? O idee bună pentru gangsteri. Gangsteri, veniți și furați-ne averea - diseară vom dormi duși într-un PAT!

Hotelul „*Utah*” (reținut de prudentul John) este „cel mai vechi de la Vest de Mississippi”, refăcut și modernizat în anii din urmă. Un colos de pe alte vremuri, cu catifele, franjuri și draperii, păstrând ceva greoi în lifturi, dulapuri, cuiere și robinete. O eleganță rigidă care la început ne sperie; când, mai târziu, o vom vedea răspândită și pe stradă, în îmbrăcămintea oamenilor, în vitrine, în fațade, vom înțelege că reprezintă o trăsătură de caracter.

Salt Lake City este un oraș pitit la poalele munților, în genul Brașovului, la fel de pitoresc și auster ca acesta, cu o populație aproximativ egală. Rafinării de petrol și de zahăr, industrie chimică și universitate, metalurgie și alpinism... Dar - mai presus de toate - capitala mondială a unei religii puternice și totalitare: mormonii... Din fereastră camerei noastre se zărește, luminat ca ziua de puternice reflectoare, templul lor - o clădire semeață, mai înaltă chiar decât hotelul, împungând cerul cu șase turle ascuțite, pur geometrice, de o formă aflată în afara oricărui stil și părând că nici nu dorește să-l aibă. Geamuri înalte străbat bizara clădire de sus până jos, ca o striație paralelă, dar sunt împărțite pe verticală în patru etaje, ceea ce face ca locul de rugăciune al mormonilor să pară în același timp o vastă bibliotecă, un depozit sau o arhivă. Perdele groase acoperă aceste ferestre avertizând asupra a mii de secrete. Pe fondul albastru al fațadei sunt pictate cu alb Soarele, Luna și Carul Mare. Pe cel mai înalt dintre turnuri tronează statuia unui înger în mantie albă, cu o trâmbiță ridicată spre cer. Deducem din ceea ce știm că nu poate fi decât Moroni, cel care într-o zi a anului 1823 i-a destăinuit tânărului Joseph Smith locul unde se află îngropate - într-un deal din vestul statului New York - filele de aur ale unei cărți. „Cartea mormonilor” era incizată într-un alfabet și într-o limbă necunoscute până atunci: „Deseret”. Tot Joseph Smith a fost cel ce a descifrat scrisul și tălmăcit textul, anunțându-se lumii ca un profet al timpurilor moderne și punând bazele noii religii. Învățătura comunicată de Smith confirmă o bună parte a rânduielilor Vechiului Testament, spicuiește din Noul Testament câteva personaje și continuă apoi selecția în rândul

reformatoilor ultimelor secole, astfel încât genealogia cultului revendică personaje din cele mai diverse și neașteptate: de la Adam păcătosul, devenit profet, trecând prin Amon-diavolul, Noe, Abraham, Moise, Iisus Hristos, Petru și Pavel, Martin Luther, John Wesley, Roger Williams și... Thomas Jefferson, până, bineînțeles, la Joseph Smith. Cheia reformei constă din observația că epoca profeților n-avea cum să se încheie în antichitate, astfel încât nimic nu-i împiedică pe oamenii moderni, chiar îmbrăcați în veșminte burgheze, să aibă harul proorociei. În concluzie, urmașii lui Smith (până azi s-au succedat unsprezece) poartă numele de „profeți-președinți”. Mormonii nu au preoți, iar serviciile divine sunt secrete, neputând pătrunde în templu decât credincioșii de vază. Numărul locurilor este fix, ca la Academie, și trebuie să aștepti să moară un înaintaș pentru a-l înlocui. Bunii mormoni au trei vieți: una trecută („Zion”), viața prezentă și viața viitoare. De altfel, se și autonumesc: „Biserica sfinților de mai târziu”.

La început, mormonii erau poligami. Când autoritățile federale nu le-au mai îngăduit această practică, în 1890, dogmele bisericii lor au fost adânc zdruncinate. Totuși, profeții acelui timp au decis să dea Cezarului ce-i al Cezarului: poligamia a fost interzisă sub pedeapsa excomunicării. Mormonul secolului douăzeci a găsit un remediu, el se căsătorește și divorțează des, practicând un fel de poligamie eşalonată. Utah ocupă unul din primele locuri, între cele cincizeci de state, în privința ratei divorțurilor. Același lucru în privința alcoolismului, deși consumul de băuturi este interzis.

Târziu, în noapte, deschidem televizorul. Programele sunt mai puține și mai neinteresante decât în Iowa. Ne oprim la un buletin de știri. O femeie în vârstă, cu o înfățișare destul de respectabilă, este dată în vileag că a stocat alcool. Și este filmată cu cinci sticle de coniac în brațe, parcă ar ține un buchet de flori...

Ziua a 97-a:

MICROFILME PENTRU VIAȚA DE APOI

La trezire, îngerul Moroni ne privește blând din punctul său de observație de pe turn. Cerul este senin și soarele se întrece în strălucire cu dublura sa de pe fațada templului. Ne îmbrăcăm repede, să nu întârziem la întâlnirea cu „sponsora”, care este în același timp șefa biroului de turism al hotelului. În încăperea de lângă recepție, întâlnirea se consumă în fața unui mapamond imens de furnir în care sunt împlântate mii de ace cu gămălie. „Aceștia sunt oaspeții noștri”, ne explică șefa oficiului, și înfige două gămălii în cerculețul de lângă inscripția „Bucharest”. Ceremonia se termină mai repede decât speram. După ce s-a asigurat că existăm, sponsora-șefă ne predă doamnei Penn, o sponsoră de rând, căreia i-a revenit misiunea să ne plimbe prin oraș. Excursionistii abonați la serviciile oficiului de turism beneficiază de autocare și de ghizi profesioniști. În materie de bani nu există tocmeală. Dar poate e mai bine în automobilul domol și cu explicațiile simple ale sponsorei noastre, care este nou-venită în oraș și îl vede încă dintr-o poziție fără prejudecăți. Ca orice american, aceasta se recomandă tare și răspicat („I’m Mrs. Penn”) și lasă să treacă un timp de aclimatizare în care pare morocănoasă și chiar ostilă. Dar în curând gheața se sparge și confidențele încep să curgă. Lipsită de eleganță vestimentară, cu un ten aspru și maxilare puternice, germanice, pare o femeie simplă, de la țară, care a nimerit din greșală la volanul unui automobil. Are cincizeci de ani, este soție de aviator și gospodină;

Se plictisea și a intrat în rândul „Prietenilor turismului”, o asociație de ghizi voluntari, și hobby-ul acesta îi permite să cunoască oameni și să mai lase deoparte problemele bucătăriei. De loc din Pennsylvania,

visul ei a fost și rămâne să ajungă în Vest. Cererea soțului ei s-a soldat cu mutarea, acum doi ani, la Salt Lake City. Nădăduiește, încă, să se mute la San Francisco, unde are două fiice. „Nu vă îngroziți de atâtea mutări?” - „Americani sunt obișnuiți cu mutările. O cincime din ei își schimbă domiciliul în fiecare an. Cei ce se mută dintr-un oraș în altul preferă în general direcția de la Est spre Vest sau de la Nord spre Sud... În fond, o mutare se rezumă la urcarea în mașină a bagajului personal, a veselei și a lucrurilor cu valoare sentimentală. Mobila va fi vândută sau reînchiriată împreună cu casa. Dacă țara e atât de mare, merită să o cunoști. Iar Vestul este visul terminus al oricărui pensionar”, zâmbește Mrs. Penn. „Călătorii în străinătate?” „O, - tresare plăcut surprinsă - una singură, dar cât șapte: în Anglia, Franța, Italia, Grecia, Turcia, Cipru și Liban. Noi, americanii, vrem să vedem cât mai mult dintr-o dată, uneori vizităm dintr-un salt câte o jumătate de continent. Vouă, europenilor, vă vine mai ușor, căci găsiți la noi cincizeci de țări într-una singură”...

Doamna Penn ne propune din mers (când a și început de fapt să-l efectueze) un itinerar cât mai cuprinzător. Vom merge întâi în munți, vom lua masa la o cabană, apoi vom face un tur al orașului, și, în final, vom vizita numeroasele monumente ale mormonilor. Totul va dura șase ore, suntem mulțumiți?

Urcăm pe un drum îngust, asfaltat. Pe deasupra capului ne trec funiculare cu bușteni. Ne încrucișăm cu automobile de excursioniști trăgând după ele case pe roți. Aici, la „*Snowbird*” (Pasărea zăpezii), urma să se desfășoare o olimpiadă albă, dar municipalitatea orașului a renunțat în ultimul moment la întreprinderea costisitoare și riscantă. Pe nesfârșitele pante din stânga și dreapta șoselei se zăresc puzderii de brăduți aplecați de vânt. Dar nu, curând observăm că brăduții se mișcă imperceptibil: sunt schiori - sute și mii - cărora apropierea cerului și a norilor le absoarbe parcă viteza, transformându-i în puncte microscopice, în mai puțin de o oră de drum am ajuns în cabina unui teleferic uriaș. Suntem singurii îmbrăcați orășenește între 125 de sportivi, echipați până în dinți cu schiuri, rucsacuri, hanorace,

fermoare, capișoane, apărătoare de urechi, pulovere, bidoane cu ceai, truse medicale, bocanci fioroși. Tinerii înroșiți până la urechi de ger mestecă gumă pe mușește și ne privesc ca pe niște infirmi. Într-un sfert de oră am ajuns pe vârful Hidden. Este de necrezut, dar ne aflăm la 11.500 picioare (3.500 metri) deasupra mării. Nu stăm mai mult de zece minute în viforita care e gata să ne sufle de pe picioare. Luăm masa la un restaurant al sportivilor: supă de legume și cheeseburger (un sandwich nu prea gustos, mare cât o pâine, cuprinzător cât o tigaie)...

La înapoierea spre oraș ajungem inevitabil la problema mormonilor. Doamna Penn, aflată printre ei doar de doi ani, a trecut de faza ignoranței, în care îi producea frisoane chiar și rostirea numelui acestora, dar nici nu s-a obișnuit, ca majoritatea noilor-veniți, cu puterea lor absolută în Salt Lake City. Direct sau indirect, totul se află sub dominația acestui cult, „pe jumătate religios, pe trei sferturi laic” - cum îi place ei să sublinieze. Este destul să deschizi ziarul local (pare o cititoare activă): pe pagina întâi și a doua mai găsești câte ceva despre Statele Unite și restul planetei, dar în rest, totul, totul, pe zeci de pagini, se referă la Utah. Ceva complet „inamerican” (netipic), provincial și fără deschidere spre lume. Industria, comerțul, finanțele, edilitatea sunt stăpânite de mormoni. Este destul să deschizi cartea de telefon - revine ea retoric asupra formulei - ca să te convingi că toate străzile principale (dacă nu sunt botezate cu cifre), toate băncile și magazinele poartă nume mormone: „*Temple*”, „*Zion*” etc. Iată (am ajuns în centrul orașului): și clădirea acestui store uriaș - „*Z.C.M.I.*” - ascunde în prima inițială numele „*Zion*”-ului. Este cel mai vechi *departament store* (magazin universal) din Statele Unite. Acum el este în curs de extindere, dar cum? Peste construcția inițială, care continuă să funcționeze sub schele, se înalță o replică exactă, însă la dimensiuni de câteva ori mai mari. Interesant, nu? Ochii doamnei Penn scânteiază cu oarecare maliție, așteptând și pe fața noastră verdictul. Ar fi gândit oare la fel - mă întreb în sinea mea - dacă s-ar fi născut mormonă?

Comparativ cu New York, Iowa City, Omaha, Cheyenne, orașul pare cel mai lipsit de trăzneală americană. Viața este calmă și vioaie - nici agitată, dar nici căzută în toropeală clădirile sunt joase dar solide, așezate ordonat pe magistrale largi, ca niște cutii de chibrituri pe o masă (dintre cele mai răsărite nici una nu aspiră la titlul de zgârie-nori...), localurile par sobre și curate, mașinile mai puține, perechile de îndrăgostiți nesofisticate, având ceva din sentimentalismul european. La toate acestea se adaugă clima, care amintește dulceața mediteraneană. Viața tinde să se reverse în stradă, strada tinde să se transforme într-o scenă de teatru. În plin trotuar, pe un bulevard,

Templul mormon din Salt Lake City

zărim statuia unui căluț, iar la picioarele lui - prinsă în asfalt - o placă în care se amintește că aici era stația poștalionului de urgență („Pony Express”). Mai departe, în fața Capitoliului (sediul Parlamentului), o

altă placă amintește locul unde au adăstat primii coloniști, în noaptea de 23 spre 24 iulie 1847.

Față de toate aceste detalii care respiră viață, trăiesc în cotidian, ceea ce vedem în „Temple Square” - incinta sacră a mormonilor - pare atemporal, pus sub un clopot de sticlă. Aici se află relicvele scumpe; întâia casă, statuia primilor coloniști, tabernacolul (o sală de concerte cu 8.000 de locuri construită între 1863 și 1867), orga considerată fenomenală (făurită cam tot atunci, când cele mai apropiate așezări erau la peste o mie de kilometri) și, bineînțeles, templul la care s-a clădit patruzeci de ani, fiind socotit o culme a bunului-gust mormon. Lângă templu, o clădire-turn, nou-nouță, adăpostește birourile bisericii și o bibliotecă genealogică. Mormonii sunt mari scormonitori de trecut, căci îngerul Moroni se prezentase lui Joseph Smith ca ultimul profet al unei mari națiuni, care a trăit pe coasta Americii în urmă cu paisprezece secole... În plus, învățătura spune că după înviere, în viața viitoare, familiile se vor regăsi în plen, cu tot trecutul, cu toate generațiile lor, cu toată moștenirea vieții lor de ieri și de acum. De unde se explică și dârzenia, hărnicia, orgoliul celor ce știu că vor putea trece vama eternă - invers ca în credința creștină - luând toată agoniseala trudei lor și a strămoșilor. Pentru mai multă siguranță, dosarele genealogiilor sunt microfilmate și depuse în peșteri zidite, în munți.

Ghidul - un tânăr - așteaptă din când în când să ne regrupăm, făcând mici halte pe pietrișul curții și invitându-ne prin întreaga-i ținută la pietate. Spune toate aceste lucruri cu mare siguranță, fără să clipească din ochi. Pune mereu accentul pe izolarea și lipsa de sprijin în care s-au făptuit capodoperele mormone, ca și pe calitatea lor superlativă, și lasă mereu să plutească în aer întrebarea dacă nu cumva un har din afara pământului și a timpului a plutit asupra frunții constructorilor.

La tabernacol, de pildă, explicația e lungă și amănunțită: transportul prin deșert al materialelor, ridicarea bolților fără piloni și fără oțel, exclusiv din scânduri și cuie de lemn. Numele arhitectului nu

este pomenit. În schimb, în momentul culminant - după ce sunt înșirate orchestrele și corurile care s-au produs pe scenă și aprecierile despre acustica sălii - ghidul roagă să se facă tăcere. Din culise apare un intendent care se urcă într-un amvon, ținând ceva între degete. Ni se spune că e un nasture. La un semn, nasturele este lăsat să cadă și sunetul lui îl auzim de la o distanță de șaiszeci de metri. Ghidul ridică mâna în semn de modestie, ca un prestidigitator care a demonstrat ceea ce trebuia. Apoi ne pune veșnica întrebare a vorbitorilor americani: „*Any questions?*” - adică: sunt întrebări, aveți nelămuriri? Patosul explicației a sugerat atât de convingător minunea, încât un vizitator întreabă cu cea mai candidă bună-credință dacă totul a ieșit așa de perfect pe baza unui proiect sau prin forța întâmplării...

La muzeul mormonilor, portretele profeților sunt însuflețite, iau cuvântul, se interoghează și își răspund prin citate, întruchipând un fel de ședință în cursul căreia chipurile vorbitorilor sunt luminate pe rând cu lumini orbitoare. Joseph Smith încheie apoteotic panorama kitsch-urilor: statuia lui de plastic în mărime naturală se roagă într-un crâng de mesteceni cu frunzele mișcate de vânt... În „casa-stup” a lui Brigham Young - locul unde al doilea „profet-președinte” al mormonilor a conviețuit cu trei din cele șaptesprezece soții ale sale și a adus pe lume o parte din cei cincizeci și șase de fii - ghidul (de astă dată o matroană cu șolduri imense și chip smochinit, de mumie) zăbovește minute întregi asupra fiecărui obiect: masa de scris, scaunul, jobenul, bastonul eroului, clanțele, soba din bucătărie, paturile conjugale, cu rochiile pline de volane ale consoartelor așezate pios deasupra cuverturilor... Noroc că din jena generală ne smulge mustața uriașă și mucalită a unui excursionist englez, care, îngânând uimirea, oferă asistenței extenuate un al doilea spectacol.

Doamna Penn, la plecare, ne spune că iscăliturile din registrul de la intrarea muzeului sunt automat transcrise în evidența mormonilor. N-ar fi exclus să primim scrisori, să ne viziteze misionari (există 18.000, răspândiți în întreaga lume)... Ne întoarcem și ne stălcim câteva litere din nume și din adresă.

Stau și mă întreb ce este tulbure în această religie? Poate faptul că vrea cu tot dinadinsul să împace pe toate laturile simbolismul doctrinei cu realismul cotidian? Viața îi acceptă în astfel de cazuri mai degrabă pe cei abili decât pe cei intransigenți. Joseph Smith a murit lapidat de mulțime în anul 1844, într-o localitate din statul Illinois. Dar iată cum arată istoria mormonilor văzută din unghiul urmașului său.

Brigham Young - cu patru ani mai vârstnic, de profesiune tâmplar și având, după propria mărturisire, „exact unsprezece zile de școală” - preia conducerea mormonilor într-un moment când, în toate statele din Est, aceștia erau vânați ca fiarele pentru credința lor bizară. El pune punct speculațiilor teoretice. Nu mai adaugă o iotă la învățătura lui Smith, nu o neagă, dar nici nu o exaltă. Îl preocupă mai puțin problemele ontologice și mai mult viața socială a credincioșilor săi, zestrea cu care le place să creadă că vor trece în viața de apoi! Strânge trei mii de oameni, săraci lipiți pământului, și pornește spre Vest în căutarea țării făgăduinței. Parcurge în trei ani - cu femei, copii, bătrâni - cele 1.300 mile (2.100 km) dintre Illinois și Salt Lake City. Cea mai numeroasă și lungă migrație din istoria americană... Clima, foamea, bolile, descurajarea înjumătățesc „expediția toligarilor” (cum e denumită romantic aventura lui Young). Este destul să ne gândim care va fi putut să fie starea de spirit la traversarea Wyoming-ului, de pildă... Dar într-o vale a Munților Stâncoși, refugiații descoperă o depresiune binecuvântată. Un mare lac sărat. Împrejur - o climă dulce - și câmpii unde se poate face agricultură, la poalele munților înzăpeziți. Young stabilește un pact de neagresiune cu indienii. Mai târziu, declară statul „Deseret” parte a teritoriului american, cu condiția ca religia mormonă să rămână oficială și să fie protejată de legile federale. Cinci sute de tineri mormoni fuseseră trimiși ca voluntari în războiul cu Mexicul pentru a obține această recunoaștere. Generalul venit de la Washington să ocupe postul de guvernator se întoarce curând înapoi: nimeni nu ar putea conduce mai bine decât Brigham Young. Acesta împărțise pământul la oameni, înființase ferme, aclimatizase plante, făcuse irigații, transportase prin deșert

unelte grele în care cu boi, clădise biserici, zidise o împrejmuire înaltă în interiorul căreia să se poată refugia toți cei periclitați sau flămânzi. Exact în momentul când Europa plictisită de trecut era zguduită de revoluțiile pașoptiste, Brigham Young pornea mașinăria unui stat de la zero. Mai este el om al bisericii sau agricultor? profet sau om de stat? confesor sau războinic?

Ironia sorții constă în faptul că, dacă firavul Joseph Smith n-ar fi fost omorât de furia intoleranților, poate că biserica sa ar fi rămas impregnată și în cotidian de promiscuitatea teoretică prezentă în preceptele și legendele ei. Martiriul a simplificat însă lucrurile. Personajul fanatic și psihopat a dispărut, lăsând în urmă o amintire care a servit apoi ca legătură de unire. Iar succesorul realist, gospodarul Young, a chemat capetele ridicate spre cer și le-a atras atenția asupra căilor pline de roade ale pământului. A convertit problemele sufletești într-o înfloritoare afacere economică.

După obiceiul locului, materia triumfa încă o dată asupra spiritului...

UZINELE RISCULUI

Am plecat spre San Francisco la 9 seara. Cu stângul. Primul autobuz s-a umplut cu pasagerii sosiți înaintea noastră și a trebuit să-l așteptăm vreun sfert de oră pe al doilea, de rezervă. Acesta este o rablă care zăngăne din răspuțeri, iar șoferul - un taciturn care nu ne-a spus măcar „*Watch your step*” - a pornit-o cu noi în viteză, vrând probabil să-și ajungă din urmă perechea. Suntem numai opt călători și vacarmul de fierărie este îngrozitor. Un timp mergem paralel cu Marele Lac Sărat (*Great Salt Lake*), izvorul de viață al oazei. E o noapte senină, liniștită, iar o lună nouă muncește valurile, trăgându-le pe nisipul plajelor cu

plesnet de pături scuturate. Ne amintim monumentul pescărușilor, văzut azi-dimineață.

Lacul, cu tot ce ține de el, este un fel de patron al locuitorilor din Utah. Legenda spune că, în întâia vară de după așezarea aici, o hoardă de greieri s-a năpustit asupra câmpurilor, amenințând să distrugă recolta semănată în plină iarnă, recolta supraviețuirii miilor de oameni care continuau să sosească din urmă. În acel moment disperat, pescărușii și-au părăsit treburile acvatice și au venit în ajutor pe uscat: au stârpit dăunătorii și i-au întărit pe coloniști în credința că ei sunt cu adevărat cei chemați în aceste pustietăți și că merită să le stăpânească în veșnicie. De atunci, pescărușii sunt preamăriți aici, așa cum la Roma sunt preamărite găștele salvatoare ale Capitoliului.

Nu apucăm să ne dezmeticim din feeria nocturnă a lacului că ne și trezim înconjurați de deșert. De jur împrejur reapar momăile de piatră, stâncile sterpe care populează drumul cu siluete fantomatice. Risipită pe jos, cât cuprinzi cu ochii, o mică dar exasperantă vegetație – *sagebrushes* -, mici șomoioage țepoase și bătoase care se târăsc pe piatră și-și scot numai ele știu cum - din pori, din crăpături, din molecule - bruma de umezeală de care au nevoie, dând în schimb peisajului o paloare sinistră, alburii-verzuie.

Sagebrush (în traducere exactă: salvia-perie) este planta-simbol a statului Nevada, de a cărei frontieră ne apropiem. Să fie o batjocură? o alintare condescendentă? Nevada este cunoscută, între cele cincizeci de state, ca o patrie a *entertainment*-ului și *gambling*-ului, a distracției ușoare și a riscului la jocurile de noroc. Este un loc de întâlnire a turiștilor care vor să-și omoare singurătatea cu fetele de petrecere - venite din toate colțurile continentului pentru a-și exploata aici farmecele tinereții. Meseria de *girl* într-un cazinou este mai răspândită poate decât aceea de *cowboy* în *ranch*-urile sau de miner în exploatarea regiunii, și nu este neapărat condamnată cât timp se exercită în Nevada, țara unde totul este posibil și totul este iertat. Las Vegas, Reno - marile cetăți ale perdiției, proprietățile lui Howard Hughes, miliardarul invizibil - sunt, în plus, capitalele divorțurilor și

căsătoriilor fulger, care se pot petrece aici simultan aproape, potrivit unei proceduri speciale. Cu o suprafață mai mare ca a țării noastre, dar cu o populație de numai 300.000 de locuitori, Nevada supraviețuiește între stânci și nisipuri grație mai ales acestei toleranțe legislative, care lasă să se adune aici, la spatele lui Dumnezeu, păcatele, dându-le chiar un lustru de distracție, de artă, pe principiul că e mai bine să li se ofere o supapă decât să se întindă peste tot. Nimeni nu se simte vinovat, iar frivolitatea este afișată cu mândrie profesională, ca și cum ar fi vorba de calitatea unei mărfi. Pe un uriaș arc de triumf, la Wendover, chiar pe frontieră, citești următoarea inscripție, cu litere de o jumătate de metru: „*All the fun and the entertainment which made Nevada famous*” (Toată nostimada și distracția care au făcut faimoasă Nevada) - și de acum încolo calificativele și superlativele nu mai conținesc. Cel mai neînsemnat târg are două-trei cazinouri, din care răzbat alămurile orchestrelor, țcănitul aparatelor de joc și rumoarea glasurilor isterizate. Parterul nu are nici pereți, nici geamuri, nici uși, lăsând ca zarva petrecerii și norii de fum să răzbată în noaptea răcoroasă și să aducă, poate, noi mușterii ai riscului. În schimb, deasupra intrării se înalță, de două ori mai înaltă, atingând dimensiunile unui ecran panoramic, caracteristica fațadă a localului: un scut bombat de nichel, vălurit, străbătut de cârceii vii și multicolori ai neonului, alergându-se cu sutele și cu miile, într-un vălmășag de lumini provocatoare... Dar imediat ce ai trecut colțul și ai lăsat cazinourile în urmă, orașelele *gambling*-ului redevin biete târguri în toată puterea cuvântului. Casele sunt mici și pricăjite, înconjurate de bălți, de maidane rănite de virajele mașinilor, presărate cu lăzi și toligi... Iar dincolo de aceste maidane, imediat în spatele ogrăzilor, reîncepe deșertul...

La Winnemucca, *Greyhound*-ul ne depune la ora 3 noaptea exact în epicentrul ispitelor. Cazinourile ocupă trei din cele patru colțuri ale răspântiei principale. Se numesc „Star” (Steaua), „The Red Bull (Taurul roșu) și „Humboldt” (după numele marelui râu din apropiere). Lumini puternice - violacee, roz, verzi, albastre, purpurii - încing mica piațetă, transformând-o într-un loc ireal, incitant. Călătorii autobuzului se

risipesc repede în cele trei direcții, ca atrași de magnet puternic, și în jumătatea de oră cât staționăm îi vedem transpirând, ca de niște munci grele, la manetele lustruite ale mașinilor de joc. Interiorul e și așa ticsit de căutători ai norocului. Dar nimeni nu se poate plânge că nu găsește loc. Aparatele de poker mecanic se întind cu sutele și poate cu miile, cât vezi cu ochii, în șiruri ordonate, ca strungurile într-o hală industrială. Printre ele circulă apatic crupierii îmbrăcați în salopete și având atârinate la șold, ca niște cartușiere, salbe cu fișicuri de bani. Pe podiumuri înalte tronează casierii care retransformă mărunțișul celor norocoși în hârtii. Aparatele sunt profilate pentru toate pungile: unele primesc monedele umile de un cent (cu care nu mai ai ce face nicăieri), altele „daimele” de zece, altele „quarterii” de douăzeci și cinci, iar câteva, pe care scrie cu litere de o șchioapă „Ike”, sunt vedetele: funcționează cu medaliile mari, de argint, pe care e imprimat chipul fostului președinte Dwight („Ike”) Eisenhower. Câștigurile - proporționale cu riscul: de la cincisprezece cenți la automobilul care tronează în mijlocul sălii, printre mesele de ruletă și ringurile de dans. La cazinoul de peste drum, automobilele oferite - cinci la număr - sunt scoase pe jumătate în stradă, cu motorul pornit, adăugându-și gazele și zgomotul la infernul de dinăuntru. Dar nimeni nu le dă atenție, toată lumea e obișnuită cu ele. Cine are de gând să ia în noaptea asta un *jackpot* (câștigul cel mare) - și cine are tăria să nu aibă de gând?! - o zbughește direct, ca un lunatic, în incinta înfierbântată, trece de la un aparat la altul, apoi încearcă ruleta, și apoi localul de peste drum, și, excitat de sirenele care anunță câștigul altuia, de zornăitul râurilor de monede căzând în pălăria câștigătorilor, nu se va întoarce în camera de hotel decât învingător sau ruinat. Căci nimeni nu vine în Nevada așteptându-se la o viață mijlocie.

Totuși, în fața „Star”-ului zărim de departe un grup de patru-cinci oameni calmi, părând că așteaptă un autobuz sau că stau liniștiți de vorbă. Ne apropiem - mai mult ca să ne satisfacem curiozitatea - și rămânem înmărmuriți: sunt niște manechine de indieni în mărime naturală, pictate violent și cu mult prost-gust. Sunt niște mascote ale

cazinoului? Sau sunt cu adevărat o statuie alegorică a timpurilor de dinaintea faimoasei goane după aur?

Ziua a 98-a:

ÎNTÂMPLĂRI DE NOAPTE

Până la Reno nu vom mai opri - trei ore de drum printre tufele atotputernice de *sagebrushes* - și încerc să însăilez câteva note în caietul ținut pe genunchi. Extenuați de emoțiile din Winnemucca, pasagerii au căzut într-un somn ca o letargie. Numai pe scaunul din spatele meu (îi simt răsuflarea în ceafă și îl privesc pe furiș, cu coada ochiului) a apărut un ins ciudat: ras pe cap și nebărbierit de zile întregi, vorbește singur, de fapt bolborosește continuu, nu ca un om beat, ci mai degrabă ca un dereglat care ar avea să-și reproșeze mereu ceva, să se sfătuiască dramatic cu sine însuși. Protestase, când am pornit, împotriva celor câteva fraze înfiripate între pasageri, ca și cum el ar fi dorit să doarmă și nu i se dădea pace. A întrebat pe șofer dacă poate să fumeze și a început într-adevăr să aprindă țigară de la țigară, tușind urât, din adâncul plămânilor, și aruncând fumul automat, în trâmbe nervoase. S-a pornit apoi să bombăne la fiecare mișcare a mea, iar când am aprins mica veioză a scos o serie de oftaturi dușmănoase și exasperate.

Dar întâmplarea de la miezul nopții? La Wendover a urcat gâfâind în autobuz o pereche bizară, purtând cu mare greutate un balot pe brațe. Bărbatul avea vreo 55 de ani - figură de cowboy, cu fața turtită și purtând o pălărie cu borul lat; femeia - de vreo 25 de ani, blondă, foarte frumoasă, mărunțică, de o agilitate neobișnuită a feței și corpului... N-am dat atenție decât nepotrivirii dintre cei doi, când, la

Wells (oprire de un minut lângă o baracă prăpădită - cred ca așa arătau pe vremuri stațiile diligentelor), fata a zbughit-o din autobuz (șoferul anunțase că nu mai are rost să coborâm...), a intrat în *coffee-shop* și a revenit imediat ținând în mână o pălărie cu șnururi. Avea pe față un zâmbet neliniștit... La Elko (următoarea stație) a dispărut din nou, singură, în clădirea autogării; am văzut-o pe geam alergând în spatele clădirii, privind în stânga și în dreapta, ca și cum ar fi căutat pe cineva; a revenit în strada principală, a privit din nou în stânga și în dreapta, apoi a plecat și n-am mai revăzut-o. După cinci minute de așteptare șoferul a dat drumul autobuzului. De pe locul său, pe care nu-l părăsise o clipă în tot acest timp, cowboy-ul l-a rugat, mai bine zis i-a poruncit să mai amâne puțin. Șoferul a mai așteptat cinci minute, după care a pornit definitiv mașina. Cowboy-ul n-a mai zis nimic, a ridicat doar o privire flegmatică spre plasa în care pusese balotul, s-a asigurat că mai este acolo, apoi s-a așezat mai adânc în scaun, și-a aranjat, voit nepăsător, pălăria pe ceafă și nu l-am mai auzit scoțând toată noaptea o vorbă...

Ce dramă se consumase sub ochii noștri? Probabil că n-o să știu niciodată. Și ce se petrece acum în sufletul omului din spatele meu? Spre dimineață îl zăresc pe lumină: nu mai este nebunul fioros pe care îl sculptase întunericul; are o figură de fermier, cu fața brăzdată și gâtul aspru, în ochi cu o lumină umilă de astenic. Dar mă obsedează o anumită promiscuitate care se strânge în jurul nostru de când am ieșit din smeritul Midwest și am pătruns în Vestul extravagant. Ca și cum tot ce strălucește ar trebui să atragă după sine un sacrificiu, asemenea lampioanelor care se umplu în nopțile de carnaval cu cadavre de fluturi...

La Reno ajungem la opt dimineața. Abia acum observăm că, din nou, ceasul s-a dat cu o oră înapoi (până acasă avem acum nouă fusuri orare). O lapoviță vioaie, neobișnuit de iute, înveselește orașul. Firmele de neon ale localurilor de petrecere sunt încă aprinse. Femei elegante, îmbrăcate în mătăsuri roșii și blănuri de vulpe apar de prin fundături infame, ridicând greoi încălțările cu tocuri complicate.

Barurile sunt pline cu bărbați scurți, îndesați, care sorb cafele și drink-uri. Negrese robuste, fardate intens, cu blănuri false de leopard pe umeri, se învârt printre ei. O masă de ruletă și-a reluat activitatea. O altă masă, de poker, rotundă și largă, are postavul verde năclăit cu băutura vărsată peste noapte. Entertainment-ul veselei Nevade n-a stagnat o clipă, dar acum parcă ar porni-o de la capăt, cu forțe noi, ca schimbul întâi într-o uzină. Este și aceasta, poate, o industrie...

Opt zile în California:

UN ORAȘ PENTRU FRUMUSEȚE

Primul drum pe care-l facem cu doamna Jean Brown - sponsora noastră - este pe Dealul Telegrafului, la Turnul Coeil, un imens castel de apă ridicat acum nu știu câte decenii pentru pompierii din San Francisco. În fața turnului se află statuia filantropului care a donat banii necesari construcției. O pasiune pentru pompieri? Nu, o necesitate. La San Francisco, teama de foc este universală. Casele au, aproape fără excepție, o țesătură întreagă, de scări complicate pe care locatarii să poată coborî înaintea sosirii pompierilor, iar pompierii să poată sui chiar după ce focul a dărâmat încăperile incendiate. Toate scările sunt în exterior, la vedere, ca o structură paralelă cu fațada, ajungând să dea clădirilor un fel de stil pompos, un aer de trăinicie și siguranță... Uneori, în apropierea scărilor, proprietarii au adăugat tulumbe de pânză, iar robinetele masive de alamă, care mai de care mai stilizate, mai lucioase, par și ele ornamentele vreunui arhitect trăsnit

Curtea cazarmii pompierilor, în apropiere, seamănă cu o expoziție: zeci, sute de mașini - nichelate, cu boturi cilindrice și pătrate ca la începutul veacului, pline de țevi, tuburi și trâmbițe, dar purtând, se

vede clar, pe dedesubtul acestor uniforme ieșite din modă, cai-putere disciplinați și eficienți - se odihnesc, așteaptă *prilejul*... Pădurile prăfoase ale Californiei, condamnate luni de zile la secetă, sunt vestit de inflamabile... Dar de ce domnește această obsesie și în San Francisco, orașul cu o climă umedă și mai degrabă rece? „Prima impresie este că n-aveți altă preocupare decât lupta împotriva incendiilor. Nu sunt exagerate atâtea precauțiuni?” - o întrebăm, jumătate serios, jumătate în glumă - pe Mrs. Brown, care este o femeie lucidă, cu umor (soție de avocat, fără ocupație, trei copii și treizeci și opt de ani). „Vă înșelați, nu-i vorba numai de incendii - ne răspunde ea surprinzător de serioasă. Focul evocă și cutremurul, căci falia San Andreas, una din cele mai active ale planetei, este aici, la doi pași... Marele cutremur din 18 aprilie 1906, cu incendiile lui, a pricinuit moartea câtorva mii de oameni și n-a lăsat, practic, nici o clădire întreagă. Scările îți dau posibilitatea să cobori repede în stradă, la primul semn...”

Turnul Coeil este acum una din belvederile orașului. Privim, de jur împrejur, oceanul verde-cărmiziu de arbori și clădiri, îmbrățișat din toate părțile de alte două oceane, de apă și cer, alcătuind una din cele mai frumoase priveliști ale lumii, și nu ne vine să credem că de jos, de undeva din straturile inaccesibile ale scoarței, distrugerea poate surveni de la o clipă la alta, negând oamenilor tot ceea ce au găsit în locurile acestea fertile și binecuvântate. Uneori, ca în iubirile fatale, orașele își aleg odată cu fericirea și blestemul. San Francisco supraviețuiește primejdiei și e fericit, în ciuda faptului că fiecare zid pe care îl înalță va fi, cu certitudine, într-o zi dărâmat. San Francisco trăiește între două cutremure și e fericit când ele au lăsat o generație de clădiri neatinsă. Dar poate că tocmai în această renaștere repetată la care îl obligă destinul său, poate că tocmai în frăția caselor care mor și se nasc deodată se află explicația armoniei, secretul farmecului său. O casă nu e, aici, un obiect care moare de bătrânețe, ros de igrasii și înțepenit de podagră. Casele au soarta unei flori sau a unui copac; ele

sunt așezate în locuri care să încânte ochii și sunt făcute să fie numai tinere, consolete din capul locului cu anotimpurile ce li s-au dat. Poate de aceea San Francisco e un oraș-artist, un oraș legat de frumusețe mai mult decât de grija zilei de mâine...

Totuși, veselul „Frisco” - cum îi spun apropiații și adversarii - este, fără să se vadă, și un trepidant centru economic și financiar. Dar plăcerea paradoxală parcă i-ar fi să-și arate lumii numai fața fără efort, destinsă, metafizică, existențială. La margine gem de activitate rafinării de petrol, șantiere navale, uzine chimice și constructoare de mașini, fabricile alimentare care-l hrănesc; în centru se înalță zgârie-norii abstracți, tăcuți și mereu misterioși - ca niște pure elemente de decor - ai băncilor și societăților de asigurare; la poale se desfășoară cel mai mare port american al Pacificului, iar în locurile retrase și zâmbitoare ale peninsulei se întind în șirag câteva universități. Străinului care vine aici, orașul - compartimentat de dealuri și ape ca o cutie de miracole - îi arată numai ceea ce crede el de cuviință: locurile de *farniente*, de tângire după frumusețe. Poate pentru că el știe cu câtă trudă le-a smuls naturii și le-a unit, poate pentru că vede în ele niște muzee deschise ale sacrificiilor convertite în artă.

Înconjurat din trei părți de ocean, fragmentat de zeci de coline, zguduit de cutremure, terenul se prezenta în 1849 (data întemeierii orașului) ca un paradis pe cât de ademenitor, pe atât de greu de stăpânit. Căutătorii de aur l-au adoptat ca pe un punct terminus al marșului lor înfrigorat pentru înnavuțire. Cei norocoși l-au hărăzit, împreună cu tot litoralul dimprejur (botezat, repede, „Coasta barbară”), locului de perdiție, de desfrâu, de preschimbare în fericire rapidă a averilor câștigate peste noapte. În termen scurt, colinele sălbatice, pe care se aflaseră înainte doar câteva centre de misionari (unul din ele i-a împrumutat și numele), au devenit cartiere, *saloon*-uri și lupanare ale unei întregi regiuni. Pe atunci San Francisco era singurul oraș al Vestului. Dar febra începutului s-a consumat destul de repede.

Comerțul și navigația, cutremurele și incendiile au reprofilat și purificat treptat această lume, repede pocăită după ce a început să cunoască amurgul aurului și să piardă gustul dezmățului.

În ritmul amețitor al construcției americane, fiecare generație gândește și concepe lumea altfel, ca și cum ar fi vorba de generații mereu ale unui alt popor. Din tinerețea sa trândavă, orașul matur și-a mai păstrat doar un gust cosmopolit, doar sensul metropolei. An după an, terenurile erau tot mai rare, iar îmblânzirea lor tot mai dificilă, și San Francisco simțea pesemne că nu are rost să le smulgă sălbăticiiei și să le opună riscului decât transformându-le în totul sau în nimic. Fiecare casă a devenit astfel un șantier de artă, fiecare stradă - o problemă inginerască. Legătura orașului cu părțile sale de peste golf a fost făcută prin mari poduri suspendate (strălucitorul „Golden Gate Bridge”, cel mai lung din lume, măsoară peste treisprezece kilometri!). Ceea ce se vede astăzi pe o hartă plană este finalul idilic și simplificat al unor eforturi uriașe. Orașul apare dens și cochet, bine strunit între paralelele străzilor, care desenează pânze elegante de păianjen între coastele peninsulei. În realitate, însă, fiecare deal a trebuit străpuns cu tuneluri, escaladat cu scări, serpentine și teleferice. Bătrânele „tramvaie din San Francisco”, vestite în lumea întreagă (tocmai de aceea păstrate și azi ca niște obiecte de muzeu care-și fac în continuare datoria), funcționează de fapt ca niște funiculare. Între șine, un cablu ajută vehiculului să se cațere centimetru cu centimetru, cucerind astfel pantele cele mai abrupte. Watmanii ajută și ei, la macazuri, mișcările tramvaiului, înzestrați cu niște cângi lungi, vâslind cu ele ca niște gondolieri. Unele străzi povârnite - cum este Lombard Street - nu au nici tramvai, și atunci, pe lățimea a câțiva metri, ele au fost prevăzute în interior cu serpentine dese și înguste de asfalt. Mașinile locatarilor și ale curioșilor pot astfel urca, gâfâind, pante de peste șaizeci de grade, făcând slalom pe marea de flori și verdeață a scuarurilor, printre arbuștii și copacii trotuarelor...

Poate tocmai de aceea sanfranciscanii se consideră și le place să fie considerați niște oameni ai civilizației. Europeanii se simt aici ca acasă și

asta este mândria cea mai neascunsă a gazdelor. Locuim aproape de ocean, într-un hotel liniștit, ușor demodat, cu umbrele de pânză patrulatere, discret colorate, străjuindu-i fațada, cu plante mari, ornamentale, scoase în lăzi pe trotuar. Pe o firmă pusă în locul cel mai vizibil citești: „*In the European tradition*“, ceea ce în gândul patronilor înseamnă suprema distincție. Din cele două mii șase sute de localuri, jumătate prezintă consumatorului „bucătărie europeană“ (ceea ce este foarte mult, atracția exotică numărul unu fiind, în ochii unui american, bucătăria asiatică!). Epitetele de bonton sunt aici „european“, „francez“, „parizian“... Cu adevărat pariziene sunt, într-adevăr, conviețuirea paralelă a unui mare număr de naționalități neamestecate, toleranța arătată gustului celuilalt și mai ales afecțiunea manifestată față de arte. Prin aceste trăsături orașul se exteriorizează, devine altruist, îmblânzește sau chiar ascunde răceala finanței pe care se sprijină. Oficiază gentil și chiar tandru funcția sa de gazdă eternă. Prin San Francisco, America recâștigă acel fior spiritual pe care l-a pierdut ținând ochii nedezipiți de modele și renunțând la ea însăși, fior a cărui lipsă, de obicei, modelele i-o reproșează. Prin San Francisco, America își amintește spiritul hedonist și reactualizează aventura cosmopolită a începuturilor sale. San Francisco a simțit că, afundându-se cu spiritul în trecut, subliniindu-și tradiția, dar învățând să se miște prin istorie cu degajarea verilor săi europeni, își menține și prezentul în veșnică tinerețe pitorească.

SAN FRANCISCO - BĂTRÂNUL GENTLEMAN

Poate că toate aceste ambiții au fost exacerbate de rivalitatea cu Los Angeles, orașul vecin (665 de kilometri sunt aici o distanță de vecinătate), venit pe lume mult mai târziu și devenit în scurtă vreme mult mai bogat. Format în zodia tehnicii, având ca părinți o generație

de oameni care n-au cunoscut spasmele începutului de țară, înavuțit cu o ușurință ferită de riscurile pionieratului, Los Angeles a intrat în tradiție ca un oraș parvenit, strălucind mai degrabă prin forță decât prin subtilitate, prin vigoare decât prin distincție, prin industrie decât prin artă, prin viață sportivă decât prin spiritualitate. Singura artă pe care a încurajat-o - cinematograful - s-a transformat și ea, curând, într-o industrie. Atunci, cum se întâmplă în dialectica concurenței, bătrânul San Francisco a refuzat să se angajeze la întrecere pe terenul rivalului, preferând să-și păstreze vechimea, noblețea, atuurile lumii de altădată. S-a decretat un gentleman conservator de datini, de tabieturi, de bune maniere și comodități, părând că anume vrea să încetinească pasul ca să demonstreze vulgaritatea vitezei, că opune de bunăvoie dinamismului ponderația, iar succeselor obținute în pripă, înțelepciunea cumpătării. Cu alte cuvinte, în timp ce la Los Angeles se construiește o uzină, la San Francisco se naște un artist, în timp ce se lansează acolo un inventator, aici se deschide o expoziție.

Cuvântul de ordine la San Francisco nu este cantitatea, ci stilul (chiar dacă, adesea, cu prețul orgoliului transparent și al snobismului - artificii aproape absente din caracterul american). Deviza sa nu este „cel mai mare“, ci „cel mai bun“. Substanța sa nu este materia, ci spiritul. Deși se primenește continuu, intenția este să nu se vadă, ci să fie lăsate mereu, dimpotrivă, pe fiecare perete, o pată de vechime, o marcă de timp, o scorojeală de noblețe, astfel încât impresia să fie nu de înnoire vulgară, ci de vechime conservată cu grijă, indiferentă la trepidația și găfâiala businessmen-ilor. Impresia este că, în vreme ce lumea înaintea firească, cu o viteză pe care o vrea tot mai mare, San Francisco ar dori să se afunde mereu mai adânc în trecut, în izvoare, în istoria și chiar în preistoria sa.

Preistoria înseamnă la americani moștenirea popoarelor din care provin. San Francisco o dezgroapă și o reconstituie. Pe cea a europenilor - spanioli, francezi, italieni, englezi cât și pe cea a asiaticilor - chinezi și japonezi. Compartimentarea care există între sectoarele vieții sociale - între industria de la Oakland și universitățile

de la Berkeley și Palo Alto, între cheiurile portului și înaltele blocuri ale băncilor - a rămas o lege și între frontierele comunităților etnice. Un paralelism care stimulează originalitatea fiecăreia. Fiecare își are cartierul ei separat - *town*-ul său tradițional -, arhitectura și obiceiurile sale, limba maternă și profesiunile preferate, fiecare își poartă zâmbetul său (care uneori poate însemna cu totul altceva), încât - după o vorbă devenită slogan publicitar - „aici poți vizita mai multe țări și continente fără pașaport”. Vestitul creuzet american a funcționat la San Francisco după alte legi, fiecare națiune trăind cât mai independent, cât mai paralel în raport cu cealaltă. Pe străzile orașelor chinez sau japonez (reconstruite turistic după 1906, când cutremurul i-a obligat pe locuitori să-și pornească viața de la zero) bate alt ritm de ceasornic și se aud alte vorbe decât în cartierul pescarilor și restauratorilor italieni, sau în muzeele de reminiscențe franceze, sau în italo-spaniolul Sausalito, locul de agrement al boemei. Pe toate le unește o toleranță ostentativă, născută din aceeași ambiție nobiliară a orașului, din același precept democratic - convertit într-un soi de țel aristocratic - de a da fiecăruia ceea ce își dorește. Dar sanfranciscanii nu s-au mulțumit cu această moștenire palpabilă. Ei au dezgropat din trecut tot ce se putea dezgropa pentru a-și demonstra rangul și vechimea pe care și le pretind. Vechile *missions* spaniole - nucleele primilor misionari albi - au fost restaurate și transformate în muzee sau puncte turistice. Vestigiile „goanei după aur” sunt păstrate și ele cu grijă în muzee și colecții. Tot ce a fost sărac și umil devine semn de noblețe. Roata toligii emigrantului este blazonul de pe fațada a numeroase case. Unde semnele tradiției n-au fost găsite, ele au fost reconstituite; unde n-au putut fi reconstituite, ele au fost inventate; și dacă n-au putut fi inventate din neant, ele au fost (vom vedea) importate.

Clădirilor vechi li se dau alte utilizări, sofisticate. Pe harta orașului apar din senin centre - de artă, de comerț - care ridică dintr-o dată calitatea unui întreg cartier și îl transformă în punct turistic. *Shop*-uri rafinate, galerii de pictură și saloane de modă sunt adăpostite în niște

barăci părăsite, în cocioabele consolidate ale cutărui cartier. Vizităm, de pildă, „Ghirardelli Square”, un ansamblu a cărui renovare s-a terminat în 1962. Se găsește într-un cartier central (la San Francisco totul pare central, grație structurii semicirculare a străzilor), dar nu prea frecventat mai înainte. Este o curte uriașă înconjurată de clădiri roșii, severe, din cărămidă aparentă. Domenico Ghirardelli - și se spune - nu a fost vreun ilustru mecena, ci un negustor ambulant de bomboane care, în 1849, a trecut munții Sierra Nevada, odată cu marele val al migrațiilor, și și-a așezat cortul în noua așezare abia înjghebată. „Viața unui european este o carieră, a unui american este o întâmplare”, spune o butadă. Inventând „*broma*” - o ciocolată pietroasă, care s-a bucurat de mare succes în epocă - Ghirardelli și-a lărgit afacerile și a reușit să cumpere un întreg block de clădiri. Printre acestea s-a nimerit să fie o mică fabrică de îmbrăcăminte, care a devenit furnizoarea uniformelor militare în timpul războiului civil. Treptat, întreprinzătorul a mai construit aici alte câteva fabrici: una, bineînțeles, de ciocolată, alta de cacao, una pentru ambalarea mirodeniilor, alta de wurster, ultima de muștar. Ca totul să fie în regulă, urmașii lui au ridicat, în 1915, în mijlocul tuturor acestor clădiri, un turn cu orologiu copiat cu exactitate („*patterned*” - spun americanii - un cuvânt asupra căruia merită să revenim...) după unul din turnurile castelului Blois.

Din tot acest amalgam de clădiri - unele din ele părăsite și părăginite între timp - a fost restaurat *shopping center*-ul unde ne aflăm acum. La atâtea stiluri (sau lipse de stil) a fost aplicat stilul numitorului comun. Parterele au fost sparte cu arcade, ferestrele au devenit austere prin grilaje savante, etajelor le-au fost adăugate cerdace de lemn evocând rusticitatea, curtea a fost pavată cu dale, plantată cu copaci și înveselită cu arteziene, peste tot au fost atârnatte firme zăngănitore, de epocă, iar zecile de încăperi au fost reinvestite cu funcții din cele mai subtile: anticariate, consignații, magazine de artizanat și decorații interioare, ateliere de modă, de ceramică, de coafură (mostrele luxului american, pentru că presupun atât de

scumpa muncă manuală!), prăvălii de marfă importată, de bijuterii și o întreagă cohortă de restaurante în stilul tuturor etniilor sanfranciscane... Unele intrări au plăci memoriale pe care sunt menționate fosta utilitate și vechimea clădirii, precum și prețul restaurării. Fiind, de fapt, un centru comercial, „Ghirardelli Square” este considerat, astfel, un adevărat centru istoric, deși toată istoria sa concretă se rezumă la expansiunea comercială a unui vânzător de dulciuri. Dar aceasta este istoria Californiei, iar ea nu face să se rușineze nici chiar pe orgoliosul San Francisco!

„ATTRACTIONS”

Deși e frig și plouă tot timpul sâcâitor (n-a spus Mark Twain că cea mai friguroasă iarnă din viață a petrecut-o într-o vară la San Francisco?), colindăm de trei zile orașul, ne înfundăm în lumea muzeelor și străzilor fără să mâncăm și să ne odihnim, plecând din hotel dimineața și întorcându-ne după miezul nopții, când cădem frânți de oboseală. Zilele trec mai repede într-un astfel de oraș, iar farmecul lui e mai greu de descris, căci frumusețea ochilor n-are istoric, iar drumul pașilor se șterge repede.

Viața se desfășoară aici direct în stradă, ca în cele mai mediteraneene locuri. Nicăieri, în America, n-am văzut atâția oameni mergând pe jos ca la San Francisco, iar ei au în mers ceva profund simpatic, de truditori care toată viața lor au urcat și au coborât pante, obosiți și puțin aplecați. Exterioarele sunt o scenă de balet colorat. Nu te impresionează atât chiparoșii și palmierii din „Union Square” (singurul element exotic), cât curățenia trotuarelor, vasele cu flori depuse în mijlocul lor, straturile de pe margine, florăriile plasate la răspântii (chioșcuri țuguiate ca un coif al lui Bismarck!), dealurile romantice din spatele cărora automobilele apar cu roțile pe cer,

olanele roșii ale acoperișurilor, cupolele *belle époque* ale pasajelor (de atâtea ori refăcute după cutremure), agitația portuară, cu mărfurile scoase pe trotuar, a străzii „Market” (diagonala orașului), viața secretă a cheiurilor, pânzele bărcilor din orașelul italienilor și somptuosul dom pe care aceștia și l-au ridicat în țara unde numai băncile au dreptul la somptuozitate, plaja de la Sausalito, pădurile ei de catarge de pe vasele-dormitor, până și locul sinucigașilor de pe Golden Bridge, de unde s-au aruncat din 1938 până azi 500 oameni (50 dintre ei scăpând cu viață)... În sfârșit, magazinele nonconformiste în care se găsesc la prețuri de nimica toate fleacurile de pe lume (dar lucrute de mână!)... vasele de la intrarea cinematografelor (în care îți lași umbrela udă)... câinii legați de uși... cluburile excentrice... festivalurile care străbat săptămânal străzile... arcurile de triumf din cartierul chinezesc... cireșii înfloriți din grădina japoneză...

San Francisco are - exact cât îi trebuie - farmec, adică acea doză de frivolitate care ușurează sufletul omenesc fără a-l coborî în vulgaritate. Făcut parcă pentru oaspeți, orașul reabilitează o noțiune care înseamnă același lucru ca-n alte locuri, dar e înțeleasă cu totul altfel: „*attraction*”. Ce sunt aceste „*attractions*”? Totul și nimic. Un hibrid excitant și fragil: mai mult decât distracția ieftină, mai puțin decât arta pură. *Attraction*, de pildă, este filmul care rulează de peste trei ani la cinematograful „Ghirardelli Square” - o monografie a trecutului orașului. („Un vulcan de sunete și culori”, „începutul unei noi dimensiuni în spectacolul cinematografic”, promite o reclamă...) Și, într-adevăr, vulcanul te constrânge de-a binelea să participi la istorie, căci constă din cinci-șase filme proiectate și urmărite simultan, cu tot atâtea voci care anunță evenimentele, cu numeroase imagini ejectate de treizeci de aparate dintr-o dată. Coruri catolice, bubuituri de cutremur, pârâituri de incendii, frâne de automobil șochează puternic urechea, care trebuie să stea mereu la pândă, pentru că nu știe cu care din imagini trebuie să le pună în legătură. Ochii au o sarcină și mai grea, căci trebuie să facă tot timpul o navetă neliniștită între cele două

extremități ale imensului ecran semicircular. Până la urmă, după patruzeci și cinci de minute de tensiune, te dai bătut și accepți că într-adevăr seninul Frisco are istoria cea mai agitată din lume.

„Attraction” și-a făcut datoria... Aici, ca și în celebrul „Chinatown” orașelul celor douăsprezece mii de chinezi, cu ulicioarele lui tăcute, peste care se boltesc arcuri de triumf și lampioane, cu frontoanele lui traforate, cu fațadele restaurantelor lucind stins, cu aromele mute ale bucatelor orientale răspândite cu discreție în aer... Ca și în grădina japoneză - cu porțile, casele, pagodele, podețele și cireșii ei înfloriți ireal, cu statuile de Buddha și de dragoni, cu chioșcurile ei de mirodenii și lumânări aromate... Ca și lângă unul din capetele lui „Golden Gate Bridge”, unde zace, adus tocmai din Colorado, un trunchi de sequoia de două mii de ani, pietrificat... Attractions sunt și animalele de la „Fleischhacken Zoo”, repetând într-o parodie involuntară gesturile și orgoliile omului: cimpanzeii îmbrăcând pulovere și sprijinindu-se în mâini ca-n niște bastoane, gibbonii gimnaști, leii născuți în captivitate, papagalii vorbăreți, picioroangele neajutorate, urșii grizzly sensibili, părăndu-li-se mereu că aud o voce îndepărtată...

Dar apogeul „attraction”-ului - o atracție dată acum pe față și necodificată - este neobositul „Broadway”, locul de petrecere unde americanul mijlociu venit în delegație se aventurează cu inima cât un purice și de unde, contrar tuturor așteptărilor, va ieși mai candid decât a intrat. „Broadway” înseamnă în traducere „calea mare” dar la San Francisco el înseamnă altceva decât la New York: aici - în bizara vecinătate a marilor anticariate de pe strada Columbus - este vadul localurilor de noapte, al bistrourilor și cafe-urilor de trotuar. Melodii exotice, de la cele polineziene și africane la bouzouki și dixieland, se amestecă într-un babilon sonor, în timp ce prin ușile lăsate întredeschise se zăresc trupuri goale, piei zgribulite, balerine de toate calibrele, costelive și durdulii, temperamentale și leneșe, zbătându-se ritmic pe câte o scenă, în ritmul nu știi căreia din orchestre. Crainici invizibili te invită să intri, de undeva, din posturile lor de observație, și dacă te faci că nu-i auzi te apostrofează, amintindu-ți că ție-ți vorbesc,

celui cu cravata în carouri, că dacă vrei poți intra în local cu întreaga familie, că nu te costă nimic să vezi măcar o clipită, pe urmă vei hotărî singur... Perdelele dinspre stradă se dau la o parte și lasă să se zărească pentru o secundă imagini de Margarete căzute sau să balanseze până în mijlocul trotuarului leagăne cu câte o femeie în negru având zurgălăi la coapse... Iar dacă îngădui să se simtă măcar un pas șovăielnic, zdrahonii de la intrare te înhață și te azvârl înăuntru, în pivnița unde reflectoarele machiază trudnic, până în zori, realitatea pielii și a cărnii...

„PATTERNED”, CHEIA TRECUTULUI

„Muzeul M. H. de Young”, pe care-l vizităm la îndemnul expres al doamnei Brown, este în înțelesul american un lăcaș de artă, dar pentru ochiul unui european rămâne tot numai o „atracție”... El se compune dintr-o colecție de obiecte importate din diverse alte continente: măști din Africa și Australia, sculpturi din diferite arte asiatice (colecția Avery Brundage), tablouri de Veronese și Tintoretto, amestecate cu un El Greco, rătăcit, și chiar cu o sculptură de Moore... Clou-ul muzeului este, însă, colecția de case europene, aduse aici, în America, pe principiul că totul poate fi obținut cu bani: vechi apartamente italiene, franceze, germane, reconstituite de la dușumele până la lustre, de la pernuțele de rugăciune la fețele de masă... Vizitatorii se opresc lângă frânghiile groase care înconjoară patul cine știe cărui cavaler sau oglinda cine știe cărei ducese, și sorb parcă din ochi imaginea unui secol în care San Francisco și America nu existau nici măcar în închipuire...

O impresie asemănătoare te așteaptă la „Muzeul de artă modernă” - uriaș, variat, risipitor - unde tot ce e mai valoros aparține impresioniștilor francezi și avangardei europene din anii '30. Dali, Arp,

Chirico și Chagall n-au însă, toți la un loc, atâtea opere câte are singur Rodin, într-un alt colț al orașului: la „Palatul Legiunii de Onoare”. Tot acolo, printre buchete de flori de câmp și sunete de orgă (obicei frecvent în muzeele americane, care se socotesc și o formă de spectacol), iată o „expoziție de medalii și decorații, adunate din cincizeci de țări”. Iar în vecini, la „Academia de Științe”, înoată în uriașe acvarii sau se zbat în cuști de plexiglas peste zece mii de pești, reptile, amfibii și mamifere de apă „din toate mările și oceanele lumii”.

Totul e negociat, împrumutat, importat. În timp ce italienii și alți europeni închid muzeele din lipsă de gardieni, sanfranciscanii le cumpără casele, mobilele, tablourile. „Palatul Legiunii de Onoare” (dedicat artei franceze) este în întregime sa o replică a palatului omonim construit în 1787 la Paris, pe malul stâng al Senei. Dar el există doar din 1924. Aici intervine din nou salvatoarea noțiune „patterned”. Ea pare că vrea să legitimizeze că tot ce e artă poate să se repete, să prolifereze. Popoarele noi au dreptul să se bucure de bunurile celor vechi, blazate sau sărăcite. Ele nu se vor sfii să-și aducă acasă sau să reproducă patrimoniul altora, fără jena acaparării sau a copierii. „Patterned” („inspirat din...”) este cheia culturii atât de noi a unui popor care n-a avut cum - și mai ales când - să-și parcurgă trecutul, acesta consumându-se virtual, în strămoși, înaintea venirii lui pe lume... E lăcomie sau e entuziasm?

Cel ce a prins la perfecție pulsul acestei slăbiciuni a fost Auguste Rodin, care și-a multiplicat în serie aproape fiecare creație, populând cu operele lui gemene - în două, în patru, în șase sau zece exemplare, la diferite dimensiuni și din materiale diferite - toate marile muzee americane. Nu mai departe decât aici, la „Palatul Legiunii”, „Gânditorul” său tronează uriaș în grădina de la intrare, pentru ca să reapară într-un exemplar mai mic, parcă zgribulit, și într-una din sălile din interior!

ÎN CĂUTAREA UNUI ORAȘ

Los Angeles este orașul dinamic și întreprinzător care nu-și poate da timpul pe frumusețe. Fără piețe largi și aproape fără zgârie-nori, el pare la prima vedere că și-a propus să se apere de cutremure la modul acesta prozaic și eficient. Casele scunde, din materiale ușoare, iar cele vechi din cărămidă solidă, pe fundamente sigure, formează o mare nesfârșită și plictisitoare, care se întrerupe doar pentru a lăsa locul unor insule cenușii: parcajele. Monumentele și statuile sunt rare, clădirile publice sunt lipsite de solemnitate, până și băncile sunt mai neimportante și mai modeste ca în alte părți. Uneori te așteaptă surprize. Iată, într-o suburbie, o clădire masivă îmbrăcată în faianță albastru-verzuie. Este un cinematograful? O piscină? Nu, este abatorul. Cine a avut aici timp să se ocupe anume de frumusețe, de funcțiile ei? Orașul a crescut intempestiv, nesperat și neplanificat. În 1921 număra 350.000 locuitori și era considerat „cea mai modernă cetate din lume”. Astăzi, împreună cu suburbiile, numără peste șase milioane de locuitori. Care este întinderea sa reală nimeni nu știe cu exactitate. Unii îi atribuie o sută de kilometri lungime, alții numai șaptezeci. Comunele, stațiunile, suburbiile din care e alcătuit s-au lățit și s-au îndesat unele în altele, părând că formează acum o bandă continuă de-a lungul Oceanului Pacific, ascunse printre vâlcelele răcoroase și ademenitoare de la poalele dealurilor. În realitate, banda e întreruptă, însă întreruperea are circumstanțe atenuante. Din loc în loc, te trezești în fața unor terenuri nelocuite și parcă părăginite, semănând cu niște magazii sub cerul liber sau maidane pentru depunerea deșeurilor. Sunt vestitele parcaje din Los Angeles, teritorii stăpânite de zeul automobil, care domină viața acestui oraș mai mult ca pe a oricărui altuia. Stilul de viață de tip oraș-satelit îi obligă pe locuitori să se transporte la mari distanțe. O familie obișnuită are, este obligată literalmente să aibă una, două, trei sau chiar patru mașini. Los Angeles, cu cele trei milioane de vehicule ale sale, ocupă locul întâi în lume în privința

frecvenței acestora pe cap de locuitor. A mai avut cineva timp să se ocupe de aspectul edilitar? Sau de turism? Turismul individual nu este de conceput, încă, aici. Din mai multe motive. Nici un vizitator nu se lasă atras cu prea mult entuziasm de aspectul orașului. Lucrurile socotite demne de văzut sunt în afară, în zone fără posibilități obișnuite de cazare, unde grupurile organizate vin și de unde pleacă în celebrele și grăbitele *parlor cars*, autobuze din locuri mai liniștite și mai ospitaliere. Și - dacă treaba stă așa - nici nu are rost (își spune, probabil, toată lumea) să investești bani într-o afacere atât de complicată.

De afaceri nu s-a ferit niciodată Los Angeles, dar de afaceri mai sigure și mai raționale, care să nu deranjeze confortul și individualismul locuitorilor săi. Curios și totodată semnificativ: el este singura metropolă americană a cărei formare nu s-a datorat resurselor materiale, bogățiilor deosebite ale câmpului sau subsolului, încrucișării unor drumuri sau tuturor acestor condiții la un loc. Singura atracție a fost de la bun început clima: aerul aproape neschimbat, îndulcit de ocean, lipsit totuși de ploi, furtuni, zăpezi și uragane. Fiecare din locuitorii veniți la început aici a căutat un loc ideal de odihnă, paradisul neschimbat și fără surprize, punctul idilic unde să-și încheie o viață de trudă și unde să-și investească agoniseala ei. Comunele din Los Angeles au fost inițial niște stațiuni de pensionari prosperi, care-și visaseră pentru bătrânețe o retragere în Vest. Mai târziu, pe măsură ce începea să semene a oraș și să-și dorească o existență mai americană, Los Angeles a început să se plictisească de micile sale parcele, de straturile cu flori din fața *cottage*-urilor, de palmierii, orhideele și peluzele sale. Oferte nu lipseau și el nu le-a refuzat, întâi, cinematografia (o industrie ca multe altele), apoi construirea unui imens port, șantiere navale și - prin aducerea masivă a apei din munți - preschimbarea terenurilor aride în întinse livezi și podgorii. În sfârșit, după 1960, când omenirea părea să iasă din cultul milenar pentru natură și artă și să intre în era aparatelor-minune și a cuceririi Cosmosului, Los Angeles a devenit un templu al electronicii și

construcțiilor spațiale. Bineînțeles, fără să mai poată renunța, edilitar vorbind (ar fi fost și prea târziu!), de a se propaga incontrollabil, creșterea sa ținând acum prin tradiție de bunul plac al fiecăruia, de aritmetica haotică a individualismului. Mai este el, oare, un oraș turistic?

Pe cât de respectat de departe, de peste hotare (bucurându-se chiar de o faimă temătoare și intimidantă - nu este, oare, aici capitala filmului, n-a avut loc aici olimpiada din 1932 și nu aici sunt captate semnalele sondelor trimise pe Marte?), pe atât s-a pretat Los Angeles - poate chiar din cauza acestor motive care incitau la invidie - la mai multe *joke*-uri (glume) și *scoff*-uri (ironii) din partea americanilor. El a fost considerat rând pe rând „șapte suburbii în căutarea unui oraș”, „o sahară culturală”, „locul unde te caută moartea pe stradă” și unde „înainte de a ști unde o să dormi trebuie să știi cu ce o să circuli”... Primul *joke* se datora faptului că (exceptând „turnul primăriei”, unde se putea urca la etajul al 27-lea pentru a se face panorama infinitei întinderi de clădiri și copaci, și lângă care „orașul mexican”, mai mult pitoresc decât veridic, ținea locul panoramei istorice) nu exista - oricât ar părea de ciudat - un centru al orașului, un reper de unde să poată porni o descoperire turistică. Al doilea *joke* era legat de puținătatea muzeelor, a teatrelor și sălilor de spectacol, ciudată aici, unde actorii de filme se numărau cu miile. Al treilea - faptului că plimbările (pe zeci de kilometri!) se puteau eventual face doar pe jos, metrou neexistând, taxiurile numărându-se pe degete, iar noțiunea de autobuz sau troleibuz fiind inexistentă. Pe de altă parte, hotelurile „sigure” (aici americanul este foarte circumspect) datau din perioade imemorabile, nefiind recomandabile străinilor. Abia după 1960 s-au făcut primii pași în întâmpinarea turismului. S-a construit un centru modern de spectacole („Music Center”), unde au fost plasate două filarmonici și o operă, tot aici având loc, în fiecare început de aprilie, decernarea premiilor „Oscar”.

Cele două-trei teatre înjghebate între timp au început să invire pe scenă actori de la Hollywood, mai ales că uzurparea filmului de către

televiziune făcuse mulți șomeri. Au apărut câțiva zgârie-nori și, în subsolurile și parterele lor, largi ca niște orașe, câteva centre comerciale. Cu verticalele acestea vizibile de departe și cu atracția acestor „*fine shops and good restaurants*” (slogan-magnet pentru comerțul autohton), Los Angeles a început să emită pretenția unor „centre”. În sfârșit - senzație! - cu câteva luni înaintea sosirii noastre au fost inaugurate primele linii de autobuze, care leagă cartierele mai importante cu mijlocul megapolis-ului. A devenit, oare, turistul mai puțin stângaci și mai puțin înțepenit în deșertul plat și stereotip al sutelor de mii de case și al zecilor de mii de străzi? Este întrebarea înfricoșată cu care pătrundem, într-o dimineață, pe porțile orașului...

TURUL PE JOS AL ORAȘULUI

Mexicani și oameni albi. Pentru că, întâmplător, pomâine e tocmai ziua decernării premiilor „Oscar”, pornim în căutarea pavilionului „Dorothy Chandler” din „Music Center”, unde va avea loc festivitatea. Drumul se complică foarte mult, pentru că nimeni nu ne știe lămurii exact unde este modernul complex. Dar mulți nu știu să ne îndrume nici spre o poștă, de unde vrem să expediem câteva scrisori. Nu ne înfuriem, căci nu suntem grăbiți, ci mai degrabă vrem să folosim căutarea ca pretext pentru a lua primul puls (de multe ori, adevăratul) al orașului. Oamenii se arată mirați de întrebările noastre și mai ales de adresarea cam reverențioasă cu „*Please, sir!*” (nu tresar, totuși, speriați, cum ni s-a povestit...), ne ascultă până la capăt, apoi spun foarte simplu că nu știu sau arată nepăsători într-o direcție oarecare, un fel de bisectoare între cea pe care o bănuiesc în primul moment și alta care le vine în minte în secunda ulterioară. Nimeni nu e de recredință, dar nimeni nu consideră, poate, de demnitatea sa să-și recunoască neștiința... Și atunci fac gestul acela nedefinit. Am observat

că mult mai siguri și mai bine orientați sunt negrii pe care-i întâlnim. Dar, pentru orice eventualitate, stabilim o regulă: nu adoptăm o direcție până nu este confirmată de încă alți trei trecători.

Am luat această hotărâre după ce ne-am pomenit că am făcut câteva ocoluri zadarnice, încredințându-ne inspirației câte unui ignorant. După clădirea *Greyhound*-ului de pildă, am apucat-o pe niște străduțe povârnite și ne-am trezit în mijlocul unor cocioabe și curți pline cu copii dezbrăcați, presărate cu butoaie de tablă și lăzi. La porți, deși era ora unsprezece dimineața, oameni de toate vârstele stăteau de vorbă, vociferând din când în când fără mânie sau veselie, învârtind mâinile prin aer cu gesturi care le sporeau parcă zădărnicia. După culoarea roșie sau arămie a feței, după ochii înguști și părul ca pana corbului, despicat de obicei de o cărare și căzând ca niște aripi pe tâmpile, i-am recunoscut. Erau mexicani, poate - unii - băștinași, foști stăpâni ai cetății „*El Pueblo de Nuestra Senora la Reina de Los Angeles*” înființată în 1780 de călugării misionari, poate - ceilalți - emigranți din patria lor, sau fugiți pur și simplu peste graniță, fără acte, pentru câteva luni, sperând să câștige suma cu care să trăiască la reîntoarcere unu sau doi ani de acum înainte. Mulți nu-și găsesc însă ocupații civilizate și atunci se dedau la muncile cele mai înjositoare. Iată, chiar în această clipă, un bătrân prăpădit, gata să cadă de pe picioare, împinge o bicicletă răpciugoasă pe care sunt clădite vreo zece cutii, pline nu se știe cu ce (după aspectul neîngrijit, o marfă de nimica), legate cu o sfoară într-un echilibru nehotărât de care, împingând din greu, tot el trebuie să se îngrijească. Alții nu găsesc nici atât de lucru. Oamenii albi (așa li se spune aici anglo-saxonilor, și așa își spun ei înșiși, fără să-și facă vreun complex) susțin că mexicanii sunt leneși și că nu vor să lucreze. Mexicanii pretind că oameni albi nu vor să le dea de lucru pur și simplu pentru că sunt mexicani. Și așa, cercul vicios se învâрте la infinit, mexicanii stau la porți și discută, copiii lor se târăsc prin curțile infecte, oamenii albi plătesc sume mai mari altor muncitori pe care-i socotesc mai buni, și nimeni nu se mai gândește că printre mexicani ar putea să apară unul harnic sau că printre albi unul mai

omenos... Mulți mexicani se dedau la rele (beau, se droghează, fură sau ucid) și atunci prăpastia se adâncește și mai mult, și nimeni nu mai concepe să creadă nici măcar în existența unui mexican cumsecade. Căci nimeni nu are timp de experiențe în orașul cu șase milioane de locuitori.

La poștă, unde în sfârșit am ajuns, ne apropiem de ghișeu. Funcționara ne vorbește răstit într-o spaniolească stricată (probabil ne crezuse mexicani, auzind vorba noastră latină), ordonându-ne urât și disprețuitor să stăm la distanță. Ne întoarcem și observăm: paralel, este întinsă într-adevăr o sfoară. Solicitanții trebuie să stea în spatele ei, lăsând până în ghișeu un fel de zonă de siguranță, pentru a se evita, poate, în felul acesta *hold-up*-urile. O doamnă care completează un mandat la o masă ne spune, scuzându-se încurcată, parcă ea ar fi fost cea care ne-a jignit, că în urmă cu trei zile a avut loc un jaf chiar în această încăpere. Răufăcătorul mascat s-a apropiat de ghișeu și, amenințând cu pistolul ascuns într-un ziar - după rețeta binecunoscută din filmele de la Hollywood -, a obligat pe vânzătoarea de timbre să-i pună în pălărie toți banii pe care-i încasase. Erau șaiszeci și ceva de dolari - o nimica toată pentru riscul la care se expusese hoțul, dar iată motivul proastei creșteri a impiegatei...

Simbolul libertății. Al doilea ocol greșit îl facem începând din fața unui șantier. Doi zgârie-nori negri, de culoarea lavei - cam funebri în definitiv - sunt încă plini de schelării, iar la picioarele lor e o puzderie de barăci, depozite, betoniere, malaxoare și o împrejmuire cu gard vârgat care ne acoperă brusc orice perspectivă. Cum am ajuns aici e greu de spus: un domn semeț, cu umbrelă, ducând de zgardă un cățel și părând de toată încrederea, ne arătase direcția aceasta, spunându-ne să o luăm apoi la dreapta. „La dreapta?” am întrebat noi, pentru că altcineva, cu câteva minute înainte, ne indicase direcția contrară. „La dreapta”, a întărit gentlemanul, dar iată că acum nu mai zărim nici dreapta, nici stânga, și nici măcar nu găsim pe cineva care să poată fi

întrebat. Un curent jilav, un miros de beton igrasios, de nisip și de scândură e gata să ne ia de pe picioare. Cât se vede fără să ridici capul, zgârie-norul e lat și masiv, abia îi vezi marginile, și abia uitându-te spre vârf el își recapătă silueta. Dintr-o ușă ce pare acum, prin contrast, un buzunar de ceas, iese un paznic cu chipiu. Ne arată o porțiță pe unde să reajungem la traseul omului cu umbrelă. Dar dincolo de gard - notați că suntem în plin centru al Los Angeles-ului! - este un loc viran și, dincolo de acesta, cât vezi cu ochii, se întinde câmpul. În dreapta e un parcaj păraginit ca un loc de depozitat gunoaie. Deasupra o autostradă suspendată. Căutăm scările care să ne ducă sus, pentru ca, luând-o spre dreapta, să ne conformăm indicației omului cu umbrelă. Într-adevăr, după vreo sută de metri de autostradă, se zărește jos un grup de clădiri îngrijite, înconjurate de verdețură. Alți zeci de metri până la scara de coborâre, înapoi pe sub autostradă, și ajungem la o stradă veche, largă, cu platani. Iată o biserică presbiteriană, pe ușa căreia citim un bilet: „ultimele lecții de orgă ale profesorului...” Deschidem ușa și: un bătrân uscat, cu plete, cântă absent, cu privirea în tâmpla bisericii. O fetiță de vreo cincisprezece ani îi întoarce paginile, dar nici o relație de la profesor la elev nu pare să se închege între cei doi. Poate concertul este doar un adio, distingem în melodie un cunoscut recviem. Și, iată, peste drum, clădirea pentru care rătăcisem. Din nou confuzie: nu e „Music Center”, ci „Main Library” (Biblioteca Principală). Dar „Main Library” are o secție de muzică și, probabil, gentlemanul plin de sine confundase sala celebră în toată lumea cu locul mai modest de unde fiica sa va fi împrumutat odată un disc cu Duke Ellington. Dacă suntem aici, vizităm și această bibliotecă. Din toată înfățișarea se ghicește soliditatea, vechimea. Este „cea mai mare la Vest de Mississippi”! Coridoare largi, întunecoase, ciment dat cu rumeguș, ca-n liceele de provincie. Dar la fișiere, răsfoind câteva, rămânem uluiți, de diversitatea fondului de cărți. Titluri românești, însă, foarte puține, ca-n toate celelalte biblioteci cercetate. Se împrumută acasă benzi de magnetofon și filme de lung metraj. În sala de ziare și reviste, mesele sunt ticsite cu bătrâni ageri și curăței - cam

de aceeași vârstă și cunoscându-se între ei, parcă ar fi la un club sau la sărbătorirea unei promoții. Același lucru și în sala de lectură de sus, unde se dau cărți literare. Mă invadează o admirație însoțită de tristețe, neștiind ce să cred: moșneguții aceștia, zeci și sute, au venit numai din foame de literatură sau și - cam asta deduci din privirile lor destul de triste - fiindcă se împacă rău cu familia fiilor și și-au stabilit aici un fel de adăpost, o a doua locuință?

Un portar al bibliotecii ne arată, ieșind cu noi în stradă, pe unde să o luăm. În sfârșit, pare să fie drumul cel bun spre mult trâmbițata sală, mândria Los Angeles-ului, pe care, iată, zeci de oameni nu ne-au știut-o indica. Din esplanada nobilă și somptuoasă pe care eram, am trecut, după primul colț, într-un fel de șosea cu case joase ca niște cantine și cu partea carosabilă atât de lata încât perspectiva ei devine extraordinar de turtită, ca și cum ar fi privită printr-o oglindă deformantă. Cam acesta e aspectul tipic al străzii americane, iar aici, în orașul cu trei milioane de automobile, înțelegi perfect motivele. Numai că strada următoare este din nou solemnă și monumentală, și așa mai departe. Iată, în dreapta, un parc în care toți oamenii par cam bizari - și probabil și noi lor, pentru că ne privesc cu imensă curiozitate și doi sau trei ne fac chiar semne cabalistice cu degetele împreunate într-un fel special. Albi, negri și mexicani par înfrățiți în sfârșit, pentru că n-au ce să-și impute unii altora. Și unii, și alții par să aștepte pe cineva care să vină să le ofere de lucru sau să le propună aventuri senzaționale. Stau pe bănci, inerți, cu mâinile întinse de-a lungul spetezei, și tac, cu privirile albe, nespunându-și nimic unii altora, parcă nu s-ar cunoaște sau și-ar fi terminat de mult poveștile. Într-un rond al parcului, un negru s-a cocoțat pe o ladă și citește din Biblie, cu intonația aceea disperată care transformă credința în artă, cu credința aceea deznădăjduită care îl vede până și pe Hristos om de culoare. Un alt solitar merge din om în om cu o petiție antiguvernamentală, rugând să fie semnată. Într-un târziu, își face apariția și un om-sandwich, protestând prin pancartele pe care le duce în spate contra taxelor pe care le plătesc invalizii de război. Parcul este în America simbolul

libertății. Pe iarba lui se joacă chiar acum și o partidă de baseball, iar un băiat și o fată întinși la orizontală sub un pom se îmbrățișează și se sărută în văzul tuturor.

Tot cu un om-sandwich ne întâmpină și mult căutatul „Music Center”. Trei clădiri somptuoase, cu ogive largi, cu acoperișuri de dom, se înalță pe un promontoriu, înconjurate de flote întregi de drapele înstelate. În față, un bătrânel cu obișnuitele cartoane în spate anunță că personalul tehnic de la agenția de știri U.P.I. a intrat în grevă cerând revizuirea salariilor. Peste patruzeci și opt de ore se va desfășura într-una din aceste săli cea mai mare sărbătoare a filmului american și unul din canalele de informare amenință să fie - tocmai acum - blocat. Un alt manifestant apare de după colț, purtând în spate același text, în fața ușilor clădirii alți vreo douăzeci de bărbați stau în picioare ostentativ inerți, ca un grup alegoric al grevei. Doi polițiști se plimbă prin fața lor, ba uneori intră cu ei calm în vorbă, ca și cum n-ar exista nici o disensiune, ci doar o uzanță de „*nolli me tangere*” reciprocă. Și, în sfârșit, alți vreo treizeci de inși, băieți și fete, stau în fața unei case și așteaptă, ca și cum chiar nu i-ar interesa nici soarta protestatarilor, nici cea a păzitorilor lor. Sunt fanii care speră, ca prin minune, un bilet la spectacolul de poimăine.

Cum ne așteptam, nici vorbă de bilete. Dar am făcut, peste orice așteptări, un tur pe jos al orașului.

CEL MAI MARE STUDIO DIN LUME

Los Angeles are cu totul alte *attractions* decât San Francisco. Aici, fiecare din cei șase milioane de locuitori a venit cu gândul de a se închide în mica lui cetate personală. Istoria orașului este uniformă și săracă. Viața nu mai este desfătare estetică, ci rit pragmatic al necesității. Oceanul nu mai este o priveliște, ci o plajă. Străzile nu mai

sunt părți de peisaj, ci largi coridoare mărginite de locuințe. Locuitorii nu mai imită pe nimeni, ci își urmăresc afacerile de la volanul grăbitelor automobile. Muzeele trecutului sunt înlocuite la Los Angeles cu părți conservate de prezent. Mai de văd decât relicvele și pânzele celebre sunt aici parcurile de distracție, amestec eclectic de expoziție, chermeză, divertisment și miraj. Multe sunt legate de cinematografie - specificul tradițional al locului - și atunci, prin împrumut, ele se pretind lăcașe de artă. Dar cinematograful este industrializat în așa măsură încât pătrunderea în sanctuarele lui nu diferă prea mult de vizitele într-o uzină sau pe un șantier. Cortinele sunt aici simple garduri de beton, iar în culisele din spatele lor vizitatorii nu întâlnesc fiorul artei, ci secrete de fabricație. Caravane întregi de autocare aleargă pe autostrada San Fernando și - în loc să o apuce spre Hollywood - după vreo douăzeci de kilometri, acolo unde orizontul se degajează de case și se umple cu dealuri fumurii, urcă spre Universal City, lăsând în dreapta văi nelocuite, peluze și terenuri de golf. Miile de excursioniști sunt depuși într-un parcaj gigantic, împărțit în sectoare strict numerotate, unde, după trei ore, se vor reîntâlni. În fața caselor de bilete râurile de vizitatori nu conțin o clipă. Fete blonde și energice, îmbrăcate în uniforme portocalii, trec printre șiruri, le numără, le sortează, le despart în calupuri. Grupul astfel format este împins câțiva zeci de metri mai încolo, ca pe o bandă rulantă, pe peronul unei gări cochete semănând cu o casă de păpuși. Un trenuleț, tot portocaliu, sosește punctual din sfert în sfert de oră, își varsă pe peron conținutul (turiști extenuați cu aparate de fotografiat petrecute la gât) și noul grup este încărcat pe banchetele scunde. Ca din pământ a apărut un ghid vorbăreț, de un familiarism afișat, care își spune numele din prima clipă, după obiceiul binecunoscut, și apoi atacă pe câțiva excursioniști, întrebându-i (microfonul circulă rapid de la unul la altul) cum se numesc, de unde vin, ce profesie au și ce se așteaptă să vadă aici. Americanii sunt mari amatori de asemenea discuții - pe jumătate interviu, pe jumătate șuete - și răspund fără jenă (cu mare

satisfacție, unii chiar cu uitare de sine) la problemele care li se pun. În continuare adresează ei înșiși întrebări ghidului.

Jim - ghidul nostru - este un negru subțire, agil, cu ochii scânteietori. Are douăzeci de ani și vrea să devină actor. Ca și majoritatea colegilor săi, așteaptă aici marea șansă. Se învârt zilnic cu trenulețul printre vedete și regizori, și poate într-o bună zi unul din ei va descoperi pe marele actor care zace în Jim. Istoria Hollywood-ului - știe prea bine Jim - nu este decât un lanț de astfel de întâmplări. Dar, așteptându-și norocul, repetă aceeași lecție, cu același elan, de câteva ori pe zi: acesta este studioul cel mai mare din lume; se întinde pe 420 pogoane; aici s-au născut atâtea și atâtea capodopere... „Frankenstein” și „Psycho”... „Cele zece porunci” și „Aeroportul”... Acum se produc seriale de televiziune... „Colombo”... „Kojak”... Paralel cu producția, vizitatorii au ocazia să inspecteze culisele artei... Vom vedea cum s-au născut acele capodopere... cum s-a despiciat Marea Roșie sub toiagul lui Moise în filmul „Cele zece porunci” al lui De Mille... cum se nasc vântul și ploaia... apropo, vrea cineva să facă un duș? ș.a.m.d.

Nu trece mult timp și trenulețul se oprește într-o piațetă formată din case scunde de lemn. Probabil că pe aproape e un bufet, căci din când în când vedem trecând oameni cu sandwich-uri în mâini. Unul din ei poartă un trening roșu pe spatele căruia scrie cu litere mari, albe: „Kojak”. Un tehnician - ni se spune - din echipa serialului. Casele sunt, de fapt, magazine de recuzite, garderobe, ateliere de cosmetică. Ni se arată locul unde se odihnește între filmări Lucille Ball. Garderoba actriței. Locul unde este machiată. O vizitatoare este poftită în scaunul sacru al vedetei și machiorul de serviciu o face din câteva linii mult mai frumoasă, de nerecunoscut...

Trenulețul se pune iar în mișcare... Ghidul nu încetează o clipă explicațiile, glumele, ca și cum ar ști că este ultima oară când mai trebuie să repete baliverne înaintea intrării în marele rol al vieții sale. Acostează pe un bărbat scund, masiv, cu maxilare puternice și părul lins, dat pe spate. Se bate de câteva ori pe umăr cu el, schimbă vorbe

de spirit și se întoarce spunându-ne că acela este regizorul X. Pornim mai departe și în curând nu mai întâlnim țipenie de om, intrăm în împărăția moartă a decorurilor. Iată casa folosită de Hitchcock la turnarea filmului „Psycho”; mai departe o stradă colonială, una spaniolă, una medievală franceză, tramvaiul din San Francisco (!), un fort de western, un *saloon*, o junglă tropicală, un castel cu stafii, o așezare de piei roșii... Urmează apoi demonstrațiile scenotehnice. Trenulețul oprește prompt la locul stabilit, iar un mecanism declanșează automat miracolul. O casă ia foc sub ochii noștri (clasica pânză roșie fâlfâind prin ferestrele oarbe), pe acoperișul unei cabane cad ca la un semn fulgi mari, pufoși (clasicele bucățele de vată), pe o uliță de sat mexican se pornește ca din senin un torent spumegos (de astă dată apa e adevărată!), un maidan păraginit este transformat în câteva secunde în parc englezesc de un plan înclinat care prăvale câteva covoare mari cu iarbă (perii imense de plastic verde), Frankenstein scoate capul din sicriul său (fundul coșciugului e fals), pe un lac cu valuri artificiale se dezlănțuie o bătălie navală, cu torpile false explodând și aruncând stropii până la noi, în sfârșit, pe acoperișul unui hotel are loc o luptă între doi *stuntmen* (cascadori) și - în momentul culminant - când unul trage cu pistolul, celălalt face un salt mortal pe pietrișul aleii. Trenulețul oprește apoi lângă o arenă înconjurată cu cabine ca de ștrand, ca să arate cum sunt „antrenate animalele-actori”. Un moșneag apare ca la comandă dintr-una din cabine, cu un câine de zgardă, și, chemând pe unul din spectatori în ajutor, îl invită pe „Bill - protagonist în douăzeci și șapte de filme” - să transmită diferite mesaje invitatului. Mai departe, la una din opriri, este pus cu mare aplomb în evidență un ecran pe care oricine se poate zări pe sine însuși. Principiul televiziunii interne, prezentă de altfel în toate marile întreprinderi și magazine. Deasupra se poate însă citi o inscripție cu litere de o șchioapă: „Poți deveni tu însuși star de cinema”. La fiecare haltă excursioniștii se împrăstie ca la comandă printre decorurile de carton, scot capul pe geamurile caselor, se cațără în copacii de nylon, se lasă fotografiați și fotografiază pe alții. Viața învie pentru o clipă, cu

ei pe post de nemuritori, iar filmul, care de atâtea ori a fotografiat-o, se lasă și el immortalizat pentru albumele lor. Se produce astfel încă un târg între această artă cam nesățioasă și credulii ei spectatori. Casele se aprind, torențele inundă, pistoalele trag, morții învie - mecanismele își fac datoria din sfert în sfert de oră pentru a da celui ce a plătit 4,25 dolari emoțiile clipei de acum și amintirile de la bătrânețe.

Treptat toată lumea a descoperit că fațadele sunt goale, sprijinite pe schele impudice, că ferestrele dau în neant, că odăile n-au tavan, că sângele e tehnic și gloanțele sunt oarbe. Dar toată lumea se miră fericită că „Universal City” („multimilionarul centru de distracții”, cum îl anunță pliantele) câștigă un milion pe an numai din turism, din această pseudolume lustruită de fulgerarea a milioane de blitz-uri.

DEMITIZĂM, DEMITIZĂM...

Coborâm pe serpentine strânse în Hollywood, orașul intrat în mitologiile contemporane sub titlul pretențios, dar justificat, de capitală mondială a cinematografului. Ne așteptam la pitoresc, romantism și „glamour”, celebrul epitet american adresat lucrurilor strălucitoare și excitante. Dar la prima vedere totul e cenușiu, dezordonat, fără viață. Casele nu sunt mai atrăgătoare decât cele din centrul Los Angeles-ului (Hollywood este abia o suburbie a sa, cu 200.000 locuitori), zgârie-norii prizăriți printre ele dau o impresie de hazard urbanistic, străzile sunt absolut lipsite de oameni. Toată istoria activă a filmului s-a consumat la margine, în studiourile existente încă sau transformate între timp în magazine, ateliere de reparat mașini, locuințe pentru indieni... Toată istoria lui publică: pe bulevardul lung de câțiva kilometri, de o lățime impresionantă chiar pentru dimensiunile străzii americane - „Hollywood Boulevard” -, unde se înșiră una după alta cafenelele, barurile, farmaciile frecventate de

clasici, unde bătrâne și adolescente persuasive te acostează cerându-ți să cumperi harta cu locuințele vedetelor de azi, unde asfaltul este incizat din doi în doi metri cu stele portocalii în interiorul cărora sunt înscrise numele câtorva sute de cineaști. Aici se află faimosul cinematograful „Chinese Theater”, în jurul căruia s-au ȧesut legende prin faptul că, de la inaugurarea sa, în 1927, și până azi nenumărate vedete și-au lăsat semnătura, amprenta palmei sau a pantofului în betonul piațetei care-l desparte de stradă. Tot aici dăinuiesc câteva localuri, străjuite de copaci exotici și de polițiști înarmați, în care diferiți actori și-au investit averea, producându-se totodată pe scenele lor. Dintre multele care au dat faliment, dintre puținele care au rezistat, barul „Dino”, proprietatea lui Dean Martin, poartă pe fațadă caricatura în neon a italianului zâmbitor. Localurile acestea, joase și plate, totdeauna pline, nu rareori bântuite de scandaluri, mai amintesc viața Hollywood-ului de altădată. Ele sunt situate, de altfel, pe mica porțiune a orașului unde piciorul omenesc mai calcă pământul. Restul s-a transformat într-un deșert al mașinilor, la volanul și după geamurile fumurii ale cărora puțini mai pot recunoaște figurile actorilor preferați.

Viața particulară, plină de secrete și mondenitate, a Hollywood-ului se desfășoară însă sus, în dealurile împădurite cu molifți din Vest. Beverly Hills, Bel Air, Brentwood sunt cartiere aristocratice, de o frumusețe ireală, urcând spre lumea ozonului pe ulucul drept și povârnit al câtorva străzi. Ajunsă în fața unei porți masive (pietonii sunt aici literalmente dubioși și pot fi reținuți de poliția privată), mașina vizitatorului urcă pe buclele largi de asfalt care se împletesc în jurul vilelor și bungalow-urilor, năpădite dintr-o dată de sicomori și palmieri, trandafiri și peluze, arteziene și terenuri de golf. Fiecare locuință arată altfel, pentru că snobismul nu i-a permis nimănui să clădească aidoma vecinului. Dar - în ciuda babiloniei stilistice - ele alcătuiesc împreună o unitate arhitectonică prin dorința de a epata, de a fi originale. Toate ferestrele sunt stinse sau oblonite (s-a făcut seară și de undeva țârâie greierii, uitați aproape de când am plecat din Middle West) și, ca și studiourile unde filmează, rezidențele princiare

ale acestor privilegiați par moarte, lipsind parcă doar niște lacăte uriașe, de poveste, care să atârne pe ușile ferecate. Ca și Los Angeles-ul - cetatea-mamă -, aceste colțuri de lume par pustii, dezertate de la misiunea pe care și-o luaseră la începuturile colonizării lor, apucate pe făgașul altui destin.

Hollywood-ul era o comună de patru mii de locuitori în 1908, anul când primii cineaști s-au stabilit aici. A fost o întâmplare că în treisprezece ani populația sa a crescut la o sută de mii de suflete? Nu. Același cer senin și același aer blând i-au atras aici pe oamenii Estului civilizat. Cei mai mulți aveau însă un motiv încă și mai puternic: campania pe care Thomas Edison, genialul dar neiertătorul inventator, o ducea împotriva acelor care - pretindea el - îi foloseau principiul kinetoscop-ului, descoperit în 1893. De teama proceselor, producătorii și regizorii (se putea, oare, vorbi de așa ceva?) se refugiau aici, în apropierea frontierei, gata să fugă la primul semnal de alarmă în Mexic. Comuna cu climă imperturbabilă a devenit curând un refugiu și pentru cei ce, în asprimea iernilor de pe coasta Atlanticului, își vedeau turnările întrerupte de nori și de viscol, pentru lungi perioade de timp. Acum un film se putea produce în maximum o zi și cele câteva companii pioniere reușeau să termine, în numai câteva luni, zeci și chiar sute. În decurs de câțiva ani toată producția americană se mutase aici. Au urmat lungile certuri în care bunii asociați se despărțeau furioși, și furtunoasele fuzionări în care dușmanii cei mai răi se împăcau peste noapte, unindu-și întreprinderile. Peste cinci ani apăreau primele mari companii - străbune ale firmelor multimilionare de azi - și odată cu ele se trecea de la producția artizanală, întâmplătoare, la industria înfloritoare și atotputernică a filmului. Dar răul abia acum începea. În numai două decenii, arta cea mai tânără și candidă a omenirii, fugită aici să-și caute independența, se pomenea servitoarea bine plătită a tehnicii și profiturilor, a gustului unui public capricios și învățat să fie mereu comod. Produsul: o conservă de bună dispoziție, căreia i se cerea să distreze numai o dată - dar bine! - pe omul necunoscut care cumpără un bilet și care astfel se transformă,

din umbră, în investitor. Filmul devenea o bandă rulantă respingând din apropierea ei pe toți cei ce întârziu într-un gest mai artistic.

Atunci au început să sosească în cetatea vinovată aventurierii. Aici, între zidurile cartierelor rezidențiale, pe nisipurile luxoasei plajehetou de la Malibu sau în cabaretele niciodată închise de pe bulevardul cel mare, foști muritori de foame învățau într-un termen record să aspire la nemurire. De aici - maximă reclamă - au pornit curând spre lume, transmise de o presă dornică doar de știri negative, glamoroasele legende ale vedetelor, care au obișnuit pe anonimul din stal să pretindă artistului spectacole nu numai pe ecran, ci și în viața particulară.

Pentru milioane de spectatori, Hollywood-ul e un vis aurit. Pentru aceiași oameni - mai ales pentru cei din America - filmul nu prețuiește, cu toată buna lor credință, mai mult decât un spectacol de circ sau de music-hall. O coincidență care se transmite și în aspectul orașului în care ne întoarcem, în mai puțin de două ore, din paradisurile lui artificiale... Suntem iarăși pe bulevardul cel mare, bulevardul fără pietoni și statui, dar vuind de larma restaurantelor și sclipind în fulgerele reclamelor. Să fie Hollywood-ul, oare, numai orașul oamenilor fericiți? Ne amintim, în această ordine de idei, de Griffith și Stroheim, care-și vor fi plimbat pașii pe aici, purtându-și amarul de câte ori își vedeau batjocorite de cenzori obtuzi cele mai dragi opere ale vieții lor. Le căutăm răbdători numele între stelutele portocalii care se înșiră de-a lungul trotuarelor.

Sunt. Iar fumul *steak*-urilor delicioase puse la grătar în localul de peste drum se înalță direct spre cer, ca un simbol al jertfei primite...

ȚARA VACANTELOR

Ieri, un vizitator l-a întrebat pe ghidul de la Universal City, cu candoarea caracteristică vizitatorilor acestor așezăminte: „Dar zgârie-nori nu aveți?” Spera cu toată sinceritatea să poată vedea răsărind de după un colț silueta unui alt „Empire State Building”, de carton presat. Dar muzeele acestea sunt rezervate exclusiv lucrurilor inexistente sau irealizabile. Sunt decorul poveștilor pentru copiii de doisprezece ani, pe care oamenii aceștia mari le gustă cu nu mai puțin nesaț.

Regiunea Los Angeles-ului este plină de astfel de cetăți, în care filmul își caută îndărătnic sufletele moarte, nereușind să arate decât spuza unei existențe consumate febril. Începând de departe, de la San Simeon, unde în vecinătatea unei misiuni spaniole magnatul de presă Randolph Hearst a deschis publicului uriașul său castel cu 123 camere - închinat pe vremuri dragostei sale pentru actrița Marion Davies - panorama *entertainment*-ului este continuă. Aici, în extremitatea nordică a orașului, își dezvăluie secretele de fabricație două din studiourile de televiziune - NBC și CBC. La Long Beach, pe malul oceanului, poate fi vizitat un alt sanctuar al artei a șaptea, transatlanticul „Queen Mary” devenit al cinematografului datorită numeroaselor filme turnate la bordul său. Câteva muzee de ceară din Hollywood și din jur împreunează într-o viețuire idilică manechine de actori și regizori din toate generațiile cinematografului. Un alt muzeu, în centru, expune automobilele fostelor stele de cinema. Iar în sudul Los Angeles-ului, în plin câmp, apare o „așezare-fantomă” („Knott’s Berry Farm”), compusă dintr-o machetă a istoricei „Săli a Independenței”, dintr-un „sat mexican de frontieră” și o „tabără de țigani europeni” (!), dintr-un trenuleț antic și o diligență pe care din sfert în sfert de oră o atacă bandiții, invitând pe pasageri să ia masa, bineînțeles, la restaurantele învecinate (care „pregătesc cele mai delicioase fripturi de pui de pe continent”) etc...!

Lumea Nouă nu are trecut, n-a avut regi și Ev Mediu, și atunci toată această industrie a *excitement*-ului, a spectaculosului, se străduiește să reconstituie atâta cât a fost sau este de dorit să fi fost, restul fiind completat cu o imaginație debordantă, transformându-se adesea în desfrâu vizual, în superlativ al kitsch-ului. Cele mai naive idei sunt puse în scenă cu o virtuozitate tehnică dusă la perfecțiune. În această privință recordul îl deține cetatea fabuloasă a Disneyland-ului, al cărei simbol a devenit castelul medieval cu turnuri și metereze, întâmpinându-te provocator la intrare.

Nu există vizitator al Los Angeles-ului care să nu meargă la Disneyland. Sau, mai exact, nimeni nu vine la Los Angeles fără intenția de a vizita Disneyland-ul. Construită în 1955 de regizorul Walt Disney, această „țară a vacanțelor” nu s-a mulțumit să rămână locul de întâlnire a copiilor cu eroii poveștilor animate, ci s-a voit - și a și reușit să devină - un gigantic imperiu de nylon și carton, a cărui singură trăsătură comună este imaginația. Fără să reprezinte mai mult decât o experiență de amuzament, milioanele de excursioniști îl vizitează ca pe un monument național. Așa cum nimeni nu concepe să nu treacă pe la Grand Canyon, acel sanctuar al miracolelor naturii, nimeni nu concepe să nu vadă măcar o dată în viață lumea aceasta artificială, care - deși mai are o replică fidelă la Orlando, în Florida - se autointitulează „cel mai fericit loc de pe pământ”.

Încă de la intrare, te întâmpină o animație de bălci gigantic. Strigătele de admirație și oroare ale vizitatorilor, fluierile copiilor și impiegaților de mișcare, zumzetul încrucișat al megafoanelor, ritmul depărtat al tobelor unei fanfare, răgetul unui leu și croncănitul unor păsări de junglă se învâlmășesc fără noimă. O clipă ești nedumerit. Apoi trebuie să alegi din nenumăratele posibilități, rupând pentru fiecare loc pe care îl vezi câte un bon din biletul masiv cumpărat la intrare. Iar dacă vrei să epuizezi toată lista atracțiilor sau să revii cumva în vreun punct, cumpărarea unui nou bilet se impune, pentru că totul e organizat pe bandă rulantă - o bandă ale cărei vehicule grăbesc sau încetinesc viteza proporțional cu numărul vizitatorilor de

la coadă. Trenulețul Santa Fe, cu locomotiva lui de jucărie, te poartă întâi în jurul minunilor, arătând din fiecare exact atât cât să ațâțe curiozitatea. Abia coborât, te repezi la bărcile care te duc în lumea subterană. Un munte artificial este sfârtecat de meandrele unei peșteri ale cărei cursuri grăbite de apă te cufundă treptat în bezna cea mai profundă. Când să admiri jocul de lumini al unor reflectoare, din hrubele verzui își fac apariția sute de manechine îmbrăcate în costume naționale, ținându-se în ritmurile diferitelor dansuri ale planetei. Mai departe, în castelul cu fantome, întinericul conservă surprize mai sinistre. Din catacombe înșirate pe traseu țâșnesc schelete costumate grotesc și cranii înfiorătoare, dănțuind ca niște spiriduși, însoțite de țipete care nu mai știi dacă sunt ale păsărilor funebre, ivite în lumina fulgerelor, sau ale spectatorilor îngroziți. Insula piraiților, plasată, mai concret, în „fabuloasa deltă a fluviului Mississippi”, te transportă în lumea devenită romantică a „*buccaneer*”-ilor legați la un ochi, cu craniul și cele două tibii de rigoare încrucișate pe capelă. Bineînțeles, alături te așteaptă vasul cu pânze care, tot contra cost, te va învârti prin lumea mărginită de taverna spaniolă, cu dansatoare înfioare în fuste și trântite lasciv peste mese, în postura unor Carmen autohtone. Dacă vrei, poți să mergi și în Insula Paștelui, unde isonul megafoanelor ce șoptesc valsuri vieneze și barcarole de Offenbach (!) este ținut de un conclav de papagali din țestele de plastic ale cărora benzi de magnetofon repetă conștiincios formule de salut, glume îndoielnice, în diferite limbi ale pământului. Dimpotrivă, dacă ai optat pentru o călătorie în junglă, ești imbarcat pe o șalupă care te va purta pe un fluviu (!), printre animale sălbatice (de astă dată adevărate), rolurile inversându-se față de clasicele grădini zoologice: tu fiind captivul, iar ele - gorilele, șacalii, vulturii, girafele, zebrele, rinocerii, elefanții și lei - zbenguindu-se în libertate și asaltându-te din toate părțile. Ce-i drept, nu se putea ca în acest decor prea natural (*native*, se specifică aici oriunde bate o inimă adevărată) să nu apară și casa africană a lui Albert Schweitzer, și vârful Kilimandjaro, și un vânător care oferă fiecărui excursionist două capete omenești de cauciuc. Și, pentru a

reveni cu conștiința împăcată în civilizație, ți se arată în apropiere și o „lume a viitorului”: o stație cosmică în interiorul căreia, la pupitrele de comandă, manechine de ceară imită cu diligență de robot gesturile omenești, întinzând mâna, apăsând pe butoane, ridicând o paietă...

Și aici - dar mai fățiș și mai primitiv ca la Universal City - diferite figuri și decoruri ale filmului sunt folosite ca momeală pentru îndrăgostiții artei a șaptea. O stradă întreagă imită stilul colonial, machete de actori și de tipuri din Vest sunt presărate pe margine îmbiind trecătorii să se fotografieze cu ele, iar o fanfară (*native!*), dirijată de însuși Mickey Mouse și urmată de alte personaje de desen animat, trece periodic intonând muzică din filme.

Într-un pliant-reclamă de la Disneyland găsești specificate cele mai neașteptate detalii, menite să smulgă din casă chiar și pe cei mai comozi sau neajutorați vizitatori. Se închiriază aparate de fotografiat și camere de filmat, cărucioare pentru infirmi și pentru copii, există benzinărie și bancă, depozit de obiecte și birou pentru copii găsiți, *rest room*-uri și bazare de amintiri, scene de french-cancan și prestidigitație, covrigi și înghețată, o cafenea a la New Orleans și o cosmetică a la Hollywood, odăi pentru lăsarea în custodie a copiilor și animalelor... Totul, absolut totul este prevăzut pentru ca milioanele de trecători prin „țara vacanțelor”, „țara fanteziei” și „țara filmului” - cum își spune rând pe rând, cu toată convingerea, întreprinderea lui Disney - să petreacă aici în voia inimii. Și totul pare într-adevăr ca-n cea mai bună dintre lumi... Lipsește numai spiritul, acea scânteie care transformă materia monstruoasă în trup fremătând de grație, care poate împlânzi oroarea și justifica stângăcia. Ca de atâtea ori, tehnica și-a spus cuvântul, prea convinsă de atotputernicia ei pentru ca să mai conceapă că poate avea nevoie de ajutorul bunului-gust iar lumea aceasta de carton, pe care, frustrați de trecut și istorie, proiectanții o împing în viitor și în „science-fiction”, ne face ca, în mijlocul hohotelor de râs și exclamațiilor satisfăcute ale celor ce se îndreaptă spre ieșire, să ne simțim ochii aburiți de compasiune. Naivitatea este sublimă atâta timp cât nu cade în capcana propriei ignoranțe...

„THE FAVORITE STARS!”

Filmul hollywoodian își întreține popularitatea prin numeroasele sale sărbători - ceremonii alambicate care fac pe spectatorii din stradă să aibă sentimentul că li s-a dat permisiunea să privească prin gaura cheii în încăperea unde se oficiază miracolele. Cea mai importantă este distribuirea premiului Oscar, distincție frivolă care în ochii fanilor înverșunați - dar vai, și în aceia ai oamenilor cu nervi de oțel care i-au sedus - valorează cel puțin cât Nobelul acordat unui scriitor sau unui savant... După ce, în urmă cu câteva săptămâni, Academia Americană de Film a stabilit titlurile și realizatorii care pot candida (chiar și această candidatură constituie o mare onoare!), după ce în cinematografele din mai multe orașe filmele au rulat, spectatorii și criticii invitați și-au spus cuvântul, iar computerele au calculat opțiunile, iată-ne în fața pavilionului „Dorothy Chandler”, unde, în această seară, vor fi comunicate rezultatele rămase secrete.

O uriașă tribună de bare metalice a fost instalată în fața sălii, iar pe scările ei de scândură ordinară au început să urce primii spectatori. Nu ne este prea clar ce ar urma să se întâmple aici, în stradă, și îl întrebăm pe un băiat roșcat, pistruiat, cu figură clasică de elev premiant, care tocmai se cocoșase în vârf. Ce așteaptă, oare? Tânărul ne privește o clipă nedumerit, apoi, după ce se convinge că nu ne batem joc, se fâstâcește și răspunde roșind prin câteva silabe care îi măsoară parcă jena: „*The favorite stars*”, „Vedetele preferate”... Ele urmează să vină, să treacă prin fața miilor de ochi așezați la pândă - topite de emoție sau invidie, candidate sau contracandidate, sigure sau mai puțin sigure de victoria lor în această competiție a consacrării. Și, desigur, nu numai ele, ci și rudele, prietenii, rivalii, adversarii, croitorii și machiorii, recuziterii și șoferii, grădinarii și portarii... Toată lumea Hollywood-ului va coborî din turnurile ei de petrecere, din umbra răcoroasă a parcurilor rezidențiale, urmată de trena celor ce trăiesc de pe urma ei și care în același timp îi întrețin strălucirea. Nimeni nu va scăpa prilejul

să se afișeze azi, când se știe cu câtă ușurință se coc numele și se pârguiesc carierele la lumina reflectoarelor unor astfel de ceremonii. Iată motivul pentru care tânărul pistruiat s-a așezat în tribună sub soarele arzător, cu cinci ore înaintea începerii ceremoniei, sigur că niciodată nu va avea - la rândul-i - un prilej mai bun să inventarieze galeria figurilor sacre...

Stimulați de curiozitatea lui, revenim din când în când și - în momentul ultim - ne ocupăm un loc în tribuna înțesată acum de oameni. Mai sunt două ore până la începerea festivității, dar jos, în bulevardul larg, s-au și produs unele schimbări. Trotuarul este acum străjuit de zeci de paznici-valeți în jileți stacojii, iar drumul între trotuar și pavilionul „Chandler” a fost delimitat cu frânghii în două poteci. Lângă una din acestea au fost așezate camerele și lămpile televiziunii, iar într-un scaun cocoțat pe un podium, în tribună, a apărut în ovațiile mulțimii Army Archer, faimos comentator al uneia din rețelele de televiziune. A urcat făcându-și loc anevoie printre rândurile ticsite de oameni. Ca de obicei, la întâlnirea turmelor cu păstorul, începe să pună întrebări: „Câți suntem din Statele Unite? Din California? Din New York? Din Canada? Din Europa?” Fanii răspund în cor, cu multă seriozitate, la fiecare întrebare, ridică mâinile școlărește, se împulzesc să apuce ei primii cuvântul, să fie ei primii filmați. Între timp încep să apară pe trotuar primii invitați. Valeții stacojii le deschid portierele mașinilor cu mare solemnitate, însă ei o apucă pe cărarea anonimilor și, numai când Army face un semn oficialilor, aceștia îi poftesc cu destulă duritate să treacă pe dincolo. În scurt timp, operația devine defilare în toată legea. Prin fața tribunei se perindă, ca pe o promenadă simandicoasă, întreaga sală: oameni în costume de seară, cărora soarele nemilos le compune figuri livide și mișcări de fluturi nocturni stânjeniți de lumină. Bătrâni în fracuri marțiale, tineri papițoi cu plastroane mov creponate, dame între două vârste călcând lălău și împleticindu-se în fustele largi și incomode, fete tinere și flegmatice care privesc inert tribuna în timp ce soarele le desenează formele inconștiente ale trupului prin mătăsuriie transparente. Întâi sunt inși

fără nume, apoi din ce în ce mai cunoscuți. Pe unii, plebea din tribună îi privește în tăcere, pe alții îi aplaudă, pe alții îi fluieră în batjocură, pe alții îi huiduie de-a dreptul, pe alții, puțini, îi ovaționează. Două lumi stau acum față în față. Galeria vrea să-i vadă pe cei de la Beverly Hills și, dacă se poate, să-i judece pentru tot ce au făcut, să-i tragă la răspundere prin sfidare sau prin delirul aplauzelor. Cei de jos, aruncați de pe pânza glorioasă în arena de *circenses*, alcătuiesc tot mai evident (umilința situației îi face să semene între ei) o sectă, un trib curios, neobișnuit, solidar prin mers, prin mișcări, prin moravuri și interese. Aplauzele și huiduielile publicului înfierbântat îi transformă brusc din interpreți ai vieții în inculpați ai ei, care parcă s-ar perinda pe la picioarele judecătorilor, cerându-le clemență.

Spre sfârșit, își fac apariția celebritățile. Crainicul le roagă să urce până la el spre a le lua mici interviuri. Unii din cei chemați o fac cu plăcere evidentă, alții refuză tăfnos. În pauzele dintre doi parteneri, Army ațâță tribunele ca pe un foc. „Pe cine ați mai vrea? Pe Marlon Brando? Pe Paul Newman?” La fiecare nume izbucnesc urlete isterice de fericire. Și iată-i pe Cutare și pe Cutare în carne și oase. Cu cât e mai celebru cu atât sosește mai târziu, întâi producătorii, starletele, scenografii, cascadorii. Apoi regizorii, lăsând în urmă tăceri nedumerite. Nimeni nu e interesat aici de autori, ci de uneltele lor, de actorii talentați în a trăi cum trebuie în fața camerei. John Huston, George Cukor, William Friedkin urcă totuși pe podium, cu fiicele, soțiile, copiii care-i însoțesc. Dau răspunsuri scurte și convenționale, care plac mulțimii. Iată-l în tăcere - necunoscut de tână generație și părăsit de a sa - pe Groucho Marx, singurul supraviețuitor al cvartetului celebru, cu mustața albită și ceafa tunsă ca în alt veac, luptând cu fiecare pas pe care-l are de făcut, susținut la braț de o tânără fermecătoare. Iată-i pe David Niven (gentleman), pe Marcel Marceau (necunoscut), pe Charles Bronson (aplaudat, dar plin de nazuri), pe Shirley McLaine (ostentativ modestă), pe Jack Lemmon (emoționat), pe Al Pacino (băiat bun), pe diferiți cântăreți de muzică pop (cvasinecunoscuți, dar aplaudați din inerție), pe Eddie Williams (o

steluță de mână a treia, rătăcită insolent printre cei mari). Aceasta din urmă, escortată de un tânăr efeb și de un câine gigant, își aruncă - la cererea batjocoritoare a publicului - mantoul de leopard de pe umeri și rămâne îmbrăcată într-un sumar costum de baie. Îl agresează pe Army Archer în chiar bârlogul său, obligându-l s-o întrebe câteva vorbe și sărutându-l apăsător. Pe obrajii comentatorului rămân două uriașe lipitori purpurii și trebuie să apară salvator Paul Newman (ovaționat frenetic de mulțime) pentru ca în cursul interviului să i le șteargă cu batista, aproape pe nesimțite, în văzul tuturor.

Acum se apropie minutul adevărului și râul invitațiilor aproape că a conținut. Ne refugiem la un televizor și, până când ajungem, ceremonia din interiorul pavilionului a și început. Se anunță întâi premiile la scenarii, scenografie, costume, muzică, dirijat, operatorie, apoi - în crescendo - cel pentru rolurile secundare, principale și, în sfârșit, marele Oscar pentru filmul cel mai bun al anului. Ceremonia, care durează peste trei ore, este lungită - și prin asta făcută palpitantă - cu interminabile fragmente din opera prezentă și anterioară a învingătorului, înainte de a anunța următorul premiu, aparatul urmărește cu sadism fețele candidaților, notează emoția, ura, încrâncenarea, disperarea care le macină. Un muzician care ia, în decurs de câteva minute, trei premii aproape că leșină la al doilea și trebuie să fie bine sprijinit la ultimul. Joan Woodward scrâșnește din dinți când premiul de interpretare feminină este atribuit englezoaicei Glenda Jackson, atât de dezinteresată de el că nici nu a trecut oceanul pentru festivitate. Jack Lemmon dovedește încă o dată cât de sentimentali sunt oamenii răsului: când i se înmânează premiul pentru interpretare masculină izbucnește într-un plâns de tragedian, dar apoi se repliază citind un discurs pe care pretinde că l-a compus în 1959, data când începuse să creadă că merită să i se atribuiască Oscarul. Fiecare anunț al următorului premiu este însoțit de o ștafetă, de un ritual al secretului. De obicei apare un personaj bărbat care anunță un personaj femeie. Aceasta poartă în mână un plic, îl flutură în aer ca să se vadă că e lipit și sigilat, îl desface cu gesturi măsurate și, în sfârșit,

citește numele câștigătorului. John Huston își face datoria prezentându-l pe Katharine Hepburn. Se împleticește în fraze, se repetă și-și lungește *speech*-ul atât de mult că, la apariția comediei, lumea se ridică de bucurie și venerație, ca în fața unei profesoare.

Nu același lucru i se întâmplă lui Elizabeth Taylor. În schimb se produce altceva. În momentul când e gata să rupă sigiliile plicului cu marele premiu, prin fața ei trece năluca unui *streaker*. Un bărbat gol care, arestat imediat în culise, dar eliberat tot atât de repede, mărturisește sincer că e agent de publicitate și că n-a urmărit altceva decât să devină celebru. Am crezut un moment că, fără să-și dea seama, statuia nudă a corpului său a măsurat și a umilit deșertăciunea fluviului de haine și parfumuri sofisticate care de șase ore nu făcea decât să paralizeze atenția și gândirea unei țări întregi. Dar arcușul semeț al pavilionului nu s-a prăbușit, în stal s-au auzit doar câteva chicoteli ușoare, de surpriză, iar imperturbabila Liz a anunțat marele premiu, cu cele câteva spirale de lanțuri zornăindu-i la gât, cu fustele-i largi și înfoiate foșnind de orgoliu...

Ziua a 107-a:

NAVETIȘTII PĂCATULUI

Reintrăm în Nevada - de la Vest la Est - prin deșertul Mojave, care și el seamănă cu o prelungire a studiourilor de carton din Los Angeles, într-atât amintește decorul tradițional al westernurilor. În stânga și în dreapta regăsim la lumina farurilor binecunoscutul decor galben, nisipul infinit, bolovanii risipiți în neștire, puful alb al scaieților, iar în fundal, pe axa șoselei, un uluc larg de dealuri joase și abrupte în care ne înfundăm, milă după milă. Deasupra, ca și cum privirea ar depăși o

cortină și ar da de suflul rece al nopții, se arată un cer albastru-negru, ciuruit de stele artificiale, livrești, de zodiac.

Am părăsit Los Angeles cu ultima cursă a zilei, lăsând să se scurgă cele opt-zece autobuze expres care pleacă spre Las Vegas începând cu ora ieșirii din servicii și până la aceea a căderii întunericului. Autobuze ciudate, pline cu navetiștii păcatului, interesați să prindă orele de vârf ale uzinei de *entertainment*: bărbați zgomotoși și simpliști, aruncați de viață în vreun birou umil, care-și caută într-o noapte compensația înfrângerii; fete decepționate, cu surâsul artificial și obosit, pentru care Las Vegas este ultima șansă spre țelul unei cariere aurite, după ce Hollywood-ul le-a lăsat s-o aștepte zadarnic în uniforme de figurante, de garderobiere sau chelnerițe.

Autobuzul de noapte este mai liniștit, reușim să dormim tot timpul și ne trezim exact la intrarea în capitala viciului. Penultima stație se numește „*Strip Stop*”: patru domnișoare întârziate, cu peruci șocante și cu o anume solidaritate de breaslă în tot ce fac, s-au dat jos aici, în cartierul mărginaș care seamănă cu un fel de anexă-dormitor pentru personalul stațiunii. Până în centru vom parcurge o magistrală largă, scaldată încă în neon, acum când ziua mijește cenușie și tulbure; de o parte și de alta - legate unele de altele ca măgelele pe o ață - zeci de cazinouri, interioare răvășite, ospătari numărând câștigul, portari ieșiți la aer cu mâinile la spate, ultimi jucători trăgând manetele aparatelor ca niște școlari rămași corigenți... Hotelurile-turn sunt cufundate în somn, rar câte o fereastră luminează palid. O clădire scundă și înzorzonată ca un pavilion de vânătoare are ușile larg deschise; neonul îi dă un aer activ, de întreprindere comercială, colorând în albastru o cruce și în verde următoarea inscripție: „Capela nunților - deschisă fără întrerupere”. Aici se pecetluiesc destine hotărâte în câte o noapte, după ce, bineînțeles, protagoniștii vor fi trecut pe la tribunalul expeditiv care desface căsătoriile în câteva ore. Din când în când, în întinderea de asfalt și neon își face loc câte un maidan, contrastând puternic cu luxul exorbitant al reclamelor. Are înfățișarea exactă a deșertului, ca și cum acesta ar pătrunde peste tot pe unde i se

permite, ca un lichid. Ciulinii lui au năpădit chiar scuarurile din mijlocul drumului - dacă nu au fost chiar cultivați acolo, ca niște plante naționale...

Autogara este un amestec de lux și promiscuitate. Domni eșuați, cu reverele mototolite, cu nasturii cămășii uitați deschiși sub cravată, fete în rochii extravagante, cu gene lungi, false, cu inele gigantice pe mâinile transparente, persoane bizare și detracate, vagabonzi întinși calm prin colțuri, părând cei mai acasă dintre toți... Mai mult, la *rest room* doi băieți s-au închis în toalete și dorm de-a curmezișul cabinelor - li se văd numai picioarele. Cu numai zece cenți, se vor putea lăuda că au dormit în orașul luxului...

Nu trece însă o jumătate de oră (timpul în care m-am bărbierit la *rest room* și am închis bagajele în casetele de păstrare), și viața și-a reluat din plin intensitatea: cazinourile au înviat, zgomotul aparatelor iese în aerul răcoros ca țăcănitul linotipelor dintr-o mare tipografie. O stradă întreagă, compusă din case cu aspect pașnic și cinstit, poartă firme de genul acesta: „Atelier de masaj”, „Sauna”, „Vibrator” „Studio”, iar patroane corpolente au ieșit să momească trecătorii din balcoanele de fier forjat. Ziarul de reclame al orașului, „Panorama”, proaspăt scos din rotativă, critică pe ambasadorul Norvegiei, care a luat apărarea vânătorilor într-o campanie dusă împotriva uciderii puilor de focă, în schimb explică, într-un grupaj de desene, diferitele tipuri de masaj: francez, englez, suedez ș.a.m.d. Editorialul motivează - celor ce nu știu - că „legile locale permit să te întâlnești inopinat cu tinere, vibrante doamne”, iar mai jos sunt date chiar câteva adrese, însoțite de fotografiile gazdelor.

La parterul acestor instituții (în care se urcă pe scări furișate, cu uși aproape invizibile) magazine neașteptate își duc activitatea cu aerul cel mai natural și înțelegător din lume: băcănii și galanterii, librării și brutării cu pâinea proaspăt scoasă din cuptor. Puțin mai încolo e liceul orașului.

Străbatem de câteva ori străzile piezișe, controlând mereu cu ochii orologiul din turnul unui hotel. Peste două ore avem autobuzul de

legătură Mercurul din termometrul alăturat urcă văzând cu ochii. La ora 7 erau 80°, acum, la 8 și un sfert, sunt 91. Se anunță o zi fierbinte. Sirenele poliției și salvării strigă fără încetare de undeva în depărtare, prin unghiul întâmplător deschis al unei străzi, privirea ne alunecă spre marginea orașului, unde deșertul zace inert, ca o apă galbenă, satisfăcută. Nu mai avem ce face; căutăm un. parc și - negăsind - ne întindem cu fața spre cer pe peluza din fața unei grădinițe de copii. În stânga și în dreapta suntem păziți de atotputernicii ciulini.

Ziua a 108-a:

PLANETA PLUTO

Ca să ajungi la Grand Canyon ai de ales. La poalele rezervației naționale sunt două localități care, ca niște adevărate triaje, reglează circulația turistică: Williams și Flagstaff. Practic nu există nici o deosebire între cele două variante: este ca și cum ai urca pe una sau pe alta din laturile unui triunghi isoscel. Ne hotărâm la întâmplare pentru Flagstaff, pentru că numele sună mai puțin banal și pentru că în observatorul astronomic de aici a fost descoperită în 1930 misterioasa planetă Pluto.

La Kingman, în mijlocul deșertului, am schimbat autobuzul după ce - tot drumul - nu întâlnisem decât șesul infinit, galben, cu bolovani, câteva așezări de barăci, cu un fel de cazinou sordid între ele, cu doi-trei copaci, ca o mare favoare, și cu o fâșie de teren arat unde se cultivă câteva plante de primă necesitate. Kingman însuși nu e decât o oază: o spetează de străzi, case cu acoperișuri plate, de stepă, perdele de mărgea la uși, filtre de aer condiționat, apa scoasă de la mari adâncimi și o cataramă de asfalt pusă în nisipul fierbinte, roșu ca zgura.

După totalul atâtor zeci de ore de pustie te obsedează impresia că tot continentul locuit de oameni nu e decât o coajă în interiorul căreia nisipul curge zadarnic și paralel cu viața, ca într-o clepsidră. Dar iată totuși o întâmplare. Un *Greyhound* defect zace la marginea șoselei; pesemne are și instalația de climatizare scoasă din uz, căci pasagerii stau tupilați dedesubt, în umbra anemică a vehiculului, pentru a nu fi uciși de soarele torid.

Și, în sfârșit, în monotonia descurajatoare apar urmele unei căi ferate în construcție, o șosea nou-nouță urcând în serpentine, sprijinită pe o țesătură extraordinară de schelării fragile, metalice, iar după o cotitură un baraj alb și un lac de acumulare. „Hoover Dam” este cel mai mare baraj din Statele Unite. În fața birourilor - un parcaj de mașini, o statuie plină de optimism reprezentând o femeie și un bărbat (cu mâinile, prinse de la încheietură, ridicate spre cer) și drapelul cu stele și dungi fluturând în vânt. Drapelul l-am văzut înălțat pe toate micile așezări din deșert, ca și cum ar fi fost vorba de niște expediții. Dar aici este frontiera invizibilă între Nevada și Arizona, pentru că - iată - pe un ceas (arătând de altfel aceeași oră pe ambele părți) sunt trecute numele celor două state.

Peisajul s-a schimbat de cum am intrat în Arizona, căci în deșert au apărut cactuși, unii din ei cu flori mari și roșii, ceea ce ni se pare deodată o înviorare. Aerul și-a modificat și el calitatea, este (dacă se poate spune așa) mai umed și sănătos, iar în depărtare se zărește un lanț de munți pătați cu zăpezi. Sunt Munții Negri, spre care rulăm cu 80 kilometri pe oră. Pe nesimțite au apărut brazii, iar când am ajuns la Flagstaff ei înlocuiseră total deșertul, solul devenise - din nisipos - plin de piatră și stânci. Șoseaua cea nouă este de zgură roșie și face o combinație frumoasă și înviorătoare cu verdele pădurii de conifere. Au apărut numeroase camioane cu remorcă, conduse de șoferi cu căști de radio la urechi, pe care operatorul nostru îi salută, tânăr și simpatic, în vreo trei-patru feluri, cu degetele și palma rotate în chip diferit, ceea ce distrează enorm și nejustificat pe toată lumea.

Flagstaff nu e mai mult decât un orașel de munte, dar apariția lui, după ce o zi întreagă n-am văzut decât nisip și brazi, seamănă cu un

mic miracol. Aici sunt cozi la cinematografe și reclame de neon, în timp ce peste drum de o bancă stă rezemat de mașină un șerif! Toate zărilor sunt ocupate de păduri compacte zdrențuind amurgul în coamele lor țepoase. Alergăm la magazinul „Safety”, să facem provizii pentru Grand Canyon: o hală imensă și joasă, cu standuri bine aprovizionate, deși cu o vechime cam provincială a mărfurilor (sub ochii noștri se aprinde „lampa albastră” și vreo zece pui prăjiți, aflați într-un cuptor, se ieftinesc în bloc de la 1,99 la 1,33 dolari bucata!). Cei mai mulți dintre cumpărători sunt tineri în blue jeans, unii din ei împingând, ca și noi, cărucioare pline cu alimente mai puțin perisabile: triunghiuri de brânză, ardei, pâine prăjită, conserve. Sunt excursioniști veniți cu bicicleta din campingul vecin, pregătindu-se, poate, și ei, pentru urcarea în canion. Alții sunt studenți ai universității. Aflată în apropiere - câteva clădiri de cărămidă aparentă străjuite de molizi monumentali - , aceasta pare mai degrabă, prin dimensiuni și aspect, un liceu sau o școală normală. În curtea cu pietriș, printre pavilioanele țuguiate, studenții se plimbă braț la braț, neobișnuit de calmi și de lipsiți de pretenții. Dar unul din profesorii profesorilor lor a identificat acum mai puțin de jumătate de veac, de aici, dintre brazii Arizonei, ultima planetă a sistemului solar, încă o dată tragem concluzia că, în America, marile descoperiri nu se nasc neapărat în agitația zgârie-norilor!

Totuși, puțin mai jos, acolo unde strada principală face o cotitură și o apucă mai departe printr-o strâmtoare de case aproape țărănești, atmosfera studioasă dispare. Iată un grup monumental cam bizar: un casap bărbos de carton, îmbrăcat în salopetă albastră, ținând în mână un satâr (tot de carton!). Manechinul este reproduș identic în câteva exemplare de mărimi descrescânde. Greu de înțeles ceva. Pe partea opusă a străzii - o altă statuie, de astă dată a unei vaci bălțate, imensă cât un tanc, dar întruchipată dintr-o mucava atât de fragilă încât topoarele ar sfărâma-o într-o clipă dacă bărboșii ar putea face cei câțiva pași care-i despart de ea.

Motelul pe care l-am ales pentru cele câteva ore ale nopții este ceea ce se chema în alte timpuri un han: cămăruțele de placaj au

fiecare, în stânga, o mică despărțitură pentru adăpostirea unei mașini. Telegarii moderni nu consumă însă fân, ci benzină, astfel că trebuie să ținem ușa închisă, deși seara e răcoroasă și plăcută, pentru ca gazele de afară să nu ne înăbușe. Ușa aceasta, deși are un lănișor cu aspect foarte solid, se va întredeschide mereu în timpul nopții, cu scârțâituri sinistre, căci broasca a fost odată forțată și acum nu mai rezistă nici boarei celei mai delicate. Ne liniștește în schimb televizorul: la ora zece nici un post nu mai emite, cu excepția unuia de-a dreptul bizar: pe secvențe suave cu zăpadă, pe răsărituri de soare, pârâuri cristaline și crengi de cireș înflorit, apare la infinit genericul unui post - „Numărul unsprezece” - și o voce anunță mereu că ea este difuzată de „Frații din Flagstaff”. După atâtea reclame obraznice, care apăreau din senin în mijlocul filmelor, concursurilor și meselor rotunde, iată în sfârșit una sinceră, repetându-se mereu pe sine și constând pur și simplu din vestirea spre lume a propriei sale existențe. Și, încă, nu o emisiune ca oricare alta, ci una aparținând cine știe cărei secte în căutare de adepți...

Cinci zile spre centrul pământului:

MANECHINE ȘI PISCURI

Șoseaua spre Grand Canyon mai celebrează în câteva rânduri regnul animal prin bizare monumente de carton care ne pun perspicacitatea la încercare. Alteori ne fac surprize: după un grup statuar de cai păscând de zor la marginea pădurii (mărime naturală, imitație perfectă!), iată, de pildă, alți doi pedestrași. N-am ști niciodată că sunt *native* dacă unul n-ar da de zor din coadă apărându-se de muște. Curând, însă, pe măsură ce statuile dispar, turmele și

hergheliile se înmulțesc, și încă în așa măsură încât se confundă aproape cu natura, par sălbatice. În istoria canionului, animalul este de altfel un martor și un simbol al vieții. Indienii vânau bizonii - spre a nu folosi împotriva lor arme - sperându-i cu șuierile ascuțite ale unor fluierașe de os, înghe-suindu-i sonor, din toate părțile, până când îi prăvăleau în prăpăstii.

Între timp, drumul, care fusese până aici un tunel umbros de păduri, s-a eliberat și s-a limpezit, iar pe marginile plate ca niște tipsii brazii s-au ploconit tot mai umili, au fost înlocuiți de jnepeni și apoi a apărut o vegetație chiră, sărăcăcioasă, ca de tundră, ajungând abia la gleznele animalelor. Pe fâșia de zgură apar în fața autobuzului inscripții mari, trase în var gros: „*Caution!*“, „*Cattles!*“ „*Cattles*“ („*Atenție!*“ „*Vite!*“ „*Vite!*“), ca niște strigăte mai degrabă orgolioase decât utile. Iar mai încolo, de astă dată pe placaje modeste, scrise cu mâna numai pe o parte, îmbulzindu-se pe marginea drumului: „În numai cinci minute puteți deveni proprietar de terenuri!“ și „De ce aștepți? - prețurile nu vor mai fi niciodată atât de mici“ și „Preveniți inflația cumpărând pământ“, și „Centrul de vânzare la numai 3.000 picioare“, și apoi, cu majuscule, propagandistice: „*BUY LAND*“... „*BUY LAND*“... „*BUY LAND*“ („cumpără terenuri“), până aproape de locul unde șoseaua se unește cu omoloaga ei ce vine de la Williams. Aici - lângă o ciudată benzinărie, toată numai din bârne - spinarea lată a unui platou adăpostește un fel de sat de indieni, împrejmuit cu un gard de sârmă: o aglomerație de corturi și *wigwam*-uri, de cabane și turnuri rotunde, cilindrice, toate pictate în culori atât de vii și de voit tradiționale încât poate fi vorba în același timp de un parc de distracții sau, și mai bine, de o așezare turistică. Bizarul han - gata, parcă, să fie smuls dintr-o clipă în alta de vântul năprasnic - nu este decât o avangardă. În depărtări s-a consumat șirul de vârfuri vulcanice, țuguiate, înzăpezite, al munților San Francisco - peste patru mii de metri - iar dintr-o gheretă ca de santinelă apare un controlor cu un carnețel purtat ostentativ în mână, care urcă în autobuz și taie americanilor (străinii sunt scutiți) bilete de jumătate de dolar, taxa intrării în parcul național.

DEDESUBTUL ORIZONTULUI

De la manechinele de pe șosea la mărețul canion... Ne imaginasem un loc pustiu și larg, pierdut în propria imensitate... Dar canionul este locul unde se întâlnesc șase din cele șapte tipuri de climă întâlnite pe suprafața pământului, de la cel deșertic-mexican de pe fundul căldării până la cel arctic-alpin de pe înălțimile Sfântului Francisc. Locurile se deghizează rapid, nelăsându-te să observi schimbarea. La prima vedere așezarea unde ajungem este chiar banală, o stațiune de munte răsărită printre molifți. Cabanele se înșiruie una după alta, la oarecare distanță, urmând linia sinuoasă a drumurilor, croite astfel încât să fie cât mai apropiate de marginea canionului. Dar acesta este încă nevăzut - o realitate abstractă care, înainte de a o cunoaște, te emoționează și te sperie, parcă pentru a se face și mai respectată, în jurul clădirilor din stațiune se întind mari parcaje, iar de aici mai departe circulația auto este interzisă pentru a se evita poluarea parcului. Administrația a pus însă la dispoziție un trenuleț gratuit, compus din mici vagoane descoperite, pictate în alb de jucărie, care străbate din zece în zece minute stațiunea, apoi iese câțiva kilometri în afara ei, oprindu-se pe îndelete și oferind turiștilor și aparatelor de fotografiat panoramele mai demne de admirat.

Ne-a fost desemnat pentru Grand Canyon un „sponsor“ cu funcție bombastică - suprintendentul parcului național -, dar de la biroul său ni se răspunde că a plecat în week-end și nu a lăsat nici o comunicare, astfel că ne socotim dezlegați de obligații și schimbăm rapid mohorâtul și costisitorul hotel „*El Tovar*“ pe cabana veselă și prietenoasă „*Bright Angel*“ (Îngerul strălucitor). Aici, în hol, e un du-te-vino și o agitație cum nu se pot întâlni decât la munte, unde o aceeași clădire ține loc de adăpost, bucătărie, club, cinematograful, poștă și de cine știe câte alte lucruri, întârziem cât putem în camera de bârne cu aspect vânătorec, răsfoim prospectele stațiunii și încercăm să ne orientăm cât putem pe hartă, în universul de nume și termeni care, ca de atâtea ori, nu ne

spun mai nimic, promițând să se deslușească abia după ieșirea pe teren. Dar cauza acestei amânări este alta: ne temem - fără să ne-o recunoaștem nici nouă - de clipa unică (pentru că, totuși, e vorba doar de o clipă!) când vom zări priveliștea și ne vom consuma această bucurie nerepetabilă. Cu aceeași precauție, parcă plină de remușcări,

Ana Blandiana, Grand Canyon

ne apropiem de mal. Ca poziție, stațiunea este ca un balcon situat deasupra golului imens al canionului. Mai avem însă până în margine un platou cu poteci, cu copaci, cu trecători...

...Și iată, în orizontul îndepărtat se zărește o geană subțire, vineție. Și mai jos, un perete brusc, vertical ca o cortină. Apoi - paralel - altul, care se suprapune pe jumătate primului. Apoi - paralel, puțin deplasat spre stânga - alt perete, care lasă dezvelit din primul doar un colț, făcându-l să pară că nici n-a mai fost atât de semeț, că nici nu mai merită să fie pus la socoteală. Apoi alt perete,

și alt perete, asemănători, întreșându-se ca figurile neordonate și totuși armonioase din câmpul unui microscop. Pășim încet, căci cu fiecare mișcare panorama se completează, se neagă și se stratifică după alte axe și unghiuri. Ceea ce dă senzația de straniu și de

nemaivăzut este faptul că toată, dar absolut toată priveliștea, cu miile ei de planuri, se află dedesubtul orizontului, în timp ce la nivelul acestuia, și deasupra lui, liniile sunt calme și obișnuite, nepăsătoare chiar.

La început ne închipuisem canionul înspăimântător tocmai prin franchețea cu care bănuiam că se cascadează spre adâncurile pământului. Dar iată că realul este încă departe și cei câțiva pași care ne despart de mal sunt abstracți și coc parcă în taină noi și noi surprize. Deocamdată, ceea ce vedem pe fundalul priveliștii s-a ordonat: zeci și sute de piramide, sute și mii de râpe hașurate în câteva nuanțe stinse (roz, cărămiziu, mov), unificându-se din cauza soarelui orbitor - care arde parcă și umbra - și a distanței - care acum se dovedește imensă - în desene fragile, strict grafice, cu două dimensiuni, de neconceput totuși ca desene prin dimensiunile lor fabuloase.

Mai facem un pas sau doi și filăm noi porțiuni... un nod de stânci fumurii, viorii, zbuciumate ca după o geneză. Încremenim în fața unui căpețel de sfoară care se strecoară printre faldurile lor. Da, nu ni s-a părut, el mișcă, pulsează mocnit - nu poate fi decât fluviul Colorado... Facem o jumătate de metru spre dreapta și a și dispărut, prezența sa de o clipă părând, acum, că a fost un accident, ieșirea neplanificată a unui actor în fața cortinei. Din acest moment, ceea ce vedem începe să aibă într-adevăr dimensiuni, proporții și relief, începe să semene cu hăul și genunile închipuirii noastre. Este de necrezut că arătarea aceasta sublimă se află la kilometri și la ore întregi de mers; ea este măsurabilă în metri, dar nu încapă bine în spiritul omenesc; ea pare palpabilă, dar îți dă sentimentul imponderabilului și te ademenește parcă să faci un ultim plonjon în absolut, fără gândul că vei muri. Atâta frumusețe eternă este o comparație defavorabilă trufiei omenești. Deși, doar cu o clipă mai târziu, vocea rațiunii îți șoptește că, prin faptul că este insensibil și neînsuflețit, colosul n-ar merita nici măcar jertfa celei mai umile viețuitoare de pe pământ. Căldarea gigantică dezghiocată jos (acesta este verbul pe care ți-l sugerează multiplele planuri ale peisajului) ar avea acum nevoie, ca să fie fotografiată, de

șapte-opt mărimi de aparat pe lat și cam de tot atâtea în adânc... iar prin lipirea pozelor rezultate abia dacă s-ar obține imaginea dintr-un singur punct al infinității locurilor de observare. Culoarea dominantă este - la această ora a soarelui - verdele de lichen, întrerupt cu punctișoare de un verde mineral, mult mai intens. Pentru a-ți face o imagine mai exactă despre proporții, scrutezi cu atenție punctișoarele și observi că ele sunt de fapt stânci în toată puterea cuvântului, risipite pe întinderea unui vast platou. Dar, curând, și acestea se dovedesc insignifiante: copleșite de ciorchini întregi de munți, desprinși dintr-un același punct, ca și cum ar forma un evantai gigantic, fiecare având o altă formă, fiecare formă părând mai degrabă geometrică decât naturală: domuri, altare, cetăți, metereze, tronuri, amfiteatre, pânze de circ, cupole... miraculos este că pot să mai încapă într-un același adânc, și așa suprasaturat de planuri și siluete.

În sfârșit, vine și momentul când pui piciorul pe mal, mai precis în locul, depărtat încă de buza prăpastiei, de unde bolgia se poate zări din planul cel mai apropiat. Este hotarul de la care ai, în sfârșit, răgazul și sângele rece să judeci - în loc să admiri - priveliștea. Toată împărăția haotică din raza ochiului nostru (este impropriu să spunem: „de la picioarele noastre” pentru că ea ne domină și pare să fie înălțată undeva deasupra noastră, într-un alt plan al lumii reale) are un numitor comun care te nedumerește și chiar te intriga. Ea pare clădită, aranjată și ajustată de o mână rațională, de un creier de deasupra lumilor, dar - ordonat, armonios, geometric - respectând în același timp niște reguli din interiorul lumii noastre. Unele râpe seamănă cu niște cariere industriale, purtând în roci mușcături clare ca ale unei haveze; altele sunt clădiri savant înălțate, cărămidă cu cărămidă, ca de mâna unui constructor (se văd parcă, între liniile roșietice, până și delimitările de mortar)... Te sperie însă mărimea și mulțimea acestor reliefuri, conștiința că - de mii de ori mai vaste decât piramidele - ele nu pot fi totuși, logic, opera omului (și nici n-ar avea prin inutilitatea lor de ce să fie...), încât perfecțiunea lor formală născută din neant le dă, în același timp, aerul unui imperiu funambulesc.

Primul pas spre acest imperiu, iată-l, e aici, lângă balustrada albă de beton: o brazdă de pământ ca oricare alta, pierzându-și acum orice farmec și strălucire. Îți dai seama - prozaică ipoteză! - că tot ce se află acolo jos, în vale, toată această concentrare de sublim s-ar putea să arate la fel, privind din aproape în aproape, de la distanța de doi pași, ca această brazdă... și, ca pentru o încredințare provizorie, mai arunci o dată privirea spre paradisul pierdut...

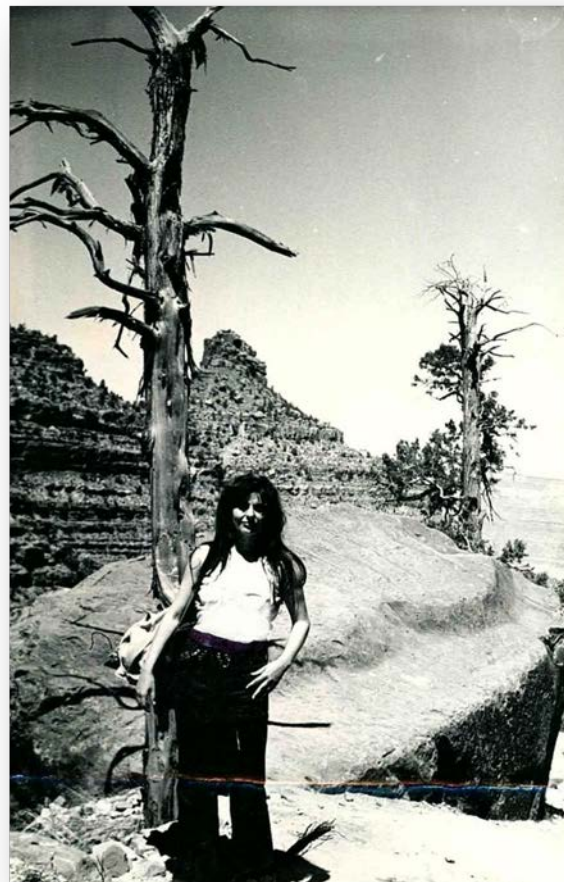
ISTORIA PĂMÂNTULUI „PAR LUI-MÊME“

Dar înainte de a ne avânta pe cărarea îngerului strălucitor (așa se numește drumul de coborâre în canion) vagabondăm o zi și jumătate aici, pe platoul Kaibab, cu plăcerea nesfârșită - și de la un timp captivantă în monotonia ei - pe care ne-o dă contemplarea fără epic a frumuseților. Căci care frumusețe se poate vreodată povesti?

Deși ne aflăm la peste două mii de metri, stațiunea are un aer destul de monden datorită frecvenței cu care te întâlnești cu mereu aceleași personaje, zâmbindu-ți de fiecare dată și ajungând aproape să te saluți cu ele ca și cu niște cunoscuți de petrecere. Iată pe acești „doni” bătrâni din Sud, îmbrăcați în fastuoase costume mexicane și sclipind de insigne, dar care circulă bucuros cu autobuzul și cumpără hrană rece de la magazin; iată apoi pe inginera japoneză, vorbăreață și mereu exclamativă, care ne întreabă de „Gerovital” și de doctorița Aslan; iată mașinile cu rulotă ale celor douăzeci de muncitori din Los Angeles porniți să facă, în concediu, ocolul monumentelor naturale din țara lor. Îți devin familiare - sau cel puțin cunoscute - și locurile, și obiceiurile de aici: studioul Kolb (unde se vând mici pietre semiprețioase din albia Colorado-ului și se dau zilnic filme despre expedițiile pornite pe fluviu de diferiți membri ai familiei); oficiul poștal (într-o casă de pădurar); ziarul „Canyon Calliope” (litografiat

zilnic pe o coală ministerială, anunțând cu umor turneele artistice, ofertele și cererile de serviciu, pierderile de obiecte, notele de mulțumire către personalul spitalului); veverițele (acostându-te pe stradă ca niște pisici și cerându-ți să le dai mâncare din palmă); gara (paradoxal, urcă până aici și un trenuleț de marfă); magazinul alimentar (duminica dimineața vânzarea berii este interzisă); capela inter-religioasă (unde se desfășoară din două în două ore, prin rotație, toate slujbele de pe lume, iar seara mai are loc și câte un concert)... Unde să mai adăugăm că trenulețul alb ne poartă fără încetare, kilometri întregi, când sus, pe așa-numitul „mal Vest“, când jos, pe „malul Est“, arătându-ne din alte și alte unghiuri, ca printr-un caleidoscop rotit fără încetare, peisaje pe care ochiul le adună fără să mai facă măcar vreun progres în acumularea frumuseții acesteia grandioase... În „Powel Memorial“, un fel de mausoleu din punctul extrem al itinerarului, este comemorat colonelul care a explorat prima dată canionul, în 1869 (descoperirea propriu-zisă datează din 1540 și aparține spaniolului Lopez de Cardenas, iar declararea parcului național a fost făcută de către Congresul Statelor Unite în 1919...). Plecăm din cabană dimineața și ne întoarcem seara, nemâncați...

Dar cea mai răscolitoare privire în canion o poți arunca, totuși, cu ajutorul lentilelor Muzeului Yavapai. Zgâlțâit de un vânt violent care scoate miorlăituri de neputință, observatorul acesta este suspendat ca un balcon deasupra genunii. Cele treisprezece telescoape îndreptate spre canion sunt tot timpul ocupate de vizitatori. Fiecare din ele este fixat pe un punct fix, reprezentând o răscruce geologică sau biologică. Abia acum realizezi concret ce demascare totală a făptuit râul asupra naturii, asupra operelor și vârstelor acesteia. Ca un cuțit care ar despica nenumăratele foi ale unui tort, Colorado a pătruns până în măruntaiele pământului pe care călcăm. Falia sa - adâncă de o mie șase sute de metri măsuată pe verticală - a ajuns, practic, la cele mai vechi straturi. Șapte vârste geologice se lasă citite în secțiunea făcută, arătându-și impudica anatomie. Telescopul le arată cu o precizie sadică; roci exacte, colorate net, aproape fără nuanțe, cum vor fi fost

Ana Blandiana, Grand Canyon

liber - se zărește chiar o porțiune a râului Colorado: între dealuri fremătătoare ca niște pânze, pe un mal, și tundra nămolosă ca o piele de elefant, pe celălalt, se înalță brusc în soare o oază verde, incredibil de vegetală, atât de intens verde că parcă ar fi proaspăt vopsită. Și - într-o răritură a copacilor - iată-l pe autorul întregii opere... cafeniu, greoi și mâlos, ducându-și mai departe, ca un arheolog, opera de destrucție și interpretare.

la începutul lumilor: de la șisturile Vishnu, fumurii, la quartita roz, la mările verzui, la calcarele și gresiile roz, gălbui, alburii. Iată altă lentilă, fixată asupra punctului unde - cam pe la mijlocul adâncimii - au fost găsite primele alge. Te cutremuri la gândul că dedesubtul acestui strat roșiatic va fi dormit atâta amar de timp lumea fără viață. Iată, într-o strâmtoare tocită și lustruită, gălbuie ca osul, părând fruntea unui bătrân care de mult a trecut peste vârsta dramatică a ridurilor, cea mai veche rocă descoperită până acum pe suprafața pământului... Și iată, în sfârșit - acolo unde bănuisem și din contemplarea cu ochiul

Colorado te învață că și apele îmbătrânesc și mor... El a rezultat, în timpi imemorial depărtați de noi, din unirea a două fluvii care curgeau în direcții opuse. Unul a fost blocat de o alunecare de teren; celălalt s-a apropiat, treptat-treptat, în clipe egale cu mileniiile, și ajungând la lacul inert i-a furat apele. Dar a trebuit să-și plătească greu lăcomia (și o plătește până azi); albia sa fiind inegală și accidentată, a trebuit să o îndrepte și să o netezească smulgând fără încetare bucăți din locurile pe unde călătorește. Apele sale poartă fără încetare o imensă cantitate de nisip și de măr care, frecând fundul albiei ca o rindea, îl adâncește tot mai mult și sporește în același timp, ca într-un perpetuum mobile, tonele de material dizlocate. Da, este vorba de tone, de mii și milioane de tone! Până nu demult cantitatea de nisip transportată la vale într-o singură zi era de o jumătate de milion, iar în timpul inundațiilor de 27 milioane! Astăzi, după ce în 1963 a fost construit un baraj în susul văii, la Glen Canyon, cantitatea a fost redusă la numai 80 mii tone. La o sută de metri, adânc de patru până la cincisprezece, râul face această cărușie cu viteza incredibilă de 19 kilometri pe oră!

Tot aici, în Muzeul Yavapai, poți urmări pe machete migăloase istoria construcției și destrucției acestor pământuri, așa cum a stabilit-o ancheta de detectiv a râului. Funduri de mare, formări de munți, erupții, presiuni, erodări, ploi, înghețuri și din nou scufundări, inundații, vulcani, depuneri, dune de nisip... alge, melci, corali, rădăcini de plante și dinți de rechini au trebuit să existe, să se conserve și să se suprapună pentru a rezulta straturile dezvăluite prin accidentul fericit al străpunerii canionului. Prăpăstii, hăuri, abisuri, bulboane, vâltori, movile, mușuroaie, culmi și podișuri au rezultat din aceste două operații - de construcție și de demolare - pe care nemurirea le-a săvârșit cu o răbdare pe care omul e departe să o aibă, din cauza limitării vieții sale. Toate au fost botezate frumos și sonor (Fereastra îngerilor, Plaiul încântării, Capul singurătății, Popasul pustnicilor, Vârful imperial, Vârful sublim, Platoul degetului mare, Grădinile indiene), dar celor mai solemne dintre arătări li s-au dat denumiri mitologice (Templele Vishnu, Shiva, al Dianei, al lui Confucius, Capul Dragonului,

Tronul lui Wotan, Platoul Walhala, Turnul lui Ra, Piramida lui Keops), iar celor legate de sălășluirea pe aici a indienilor li s-au păstrat numele originare (Mojave, Kaibab, Galahad, Havasupai, Comanche, Chikapanagi, Tiyo, Tovajo...)

Locuri atât de vechi, nume atât de apropiate încât pare că omul, botezându-le cu atâta imaginație, n-a făcut decât să se agațe puțin de rochia nemuririi...

POTECA ÎNGERULUI STRĂLUCITOR

Am amânat mult coborârea, sperând până în ultima clipă să obținem loc în cabanele de pe fundul canionului, din punctul așa-numit „Phantom Ranch” („Ferma fantomă”). Dar a fost imposibil (rezervările ar fi trebuit făcute cu multe săptămâni înainte), astfel că, teoretic, am și pierdut ultima șansă să mai vedem de aproape canionul. Până la „Phantom Ranch” - pretinde un indicator - drumul durează o zi, dar până la „Grădinile indiene” - șase-șapte ore. Pornim totuși, la ora 1, cu gândul că, grăbindu-ne puțin, vom putea parcurge măcar distanța dus-întors până la acest din urmă punct, care reprezintă mai mult decât jumătatea distanței. Alte adăposturi, mai apropiate sau mai depărtate, nu există.

Din adânc ne izbește imediat după locul de pornire o duhneală stătută de pivniță. Mergem vioi, n-am luat nici un bagaj și ne-am lipsit chiar de bidoanele de apă fără de care zeci de pancarte sfătuiesc pe drumeț să nu cumva să se aventureze în canion. Singura grijă de acum (ea ne dă forța și viteza necesară) este revenirea. Știm că acești munți inverși, subterani, sunt înșelători. Dusul e mai ușor decât întorsul. Fiecare pas de acum va fi îngreunat la înapoiere nu numai de urcuș, dar și de oboseala acumulată între timp. De aceea ne impunem să fim

destinși, să economisim forțe privind cu detașare în jur și îndepărtând prin asta, subiectiv, greutatea fizice.

Curând am pierdut cu totul marginea lumii reale. Balustrada de sus nu se mai zărește, nici spectatorii așezați acolo să privească isprăvile celorlalți, ca dintr-o tribună. Prin serpentine și tuneluri, coborâm cu sentimentul ciudat că descinderii în ere. Ne oprim pe câte un promontoriu și privim: arătările marțiale zărite de sus, de pe buza genunii, s-au apropiat, sunt direct în raza ochilor noștri, dar contactul prea intim le face să câștige doar în mărime, le răpește monumentalitatea, perspectiva imperială. Vegetația a început și ea să se rărească. Brazii i-am uitat de mult, după cum au apărut și dispărut rând pe rând merisorii, ierburile sălbatice, salcâmi violeti, cactușii deșirați... Ajungem în teritoriul sterp și nisipos, roșu ca focul, despre care harta ne spusese că e locul apariției primelor alge. De aici în jos facem parte, în principiu, din lumea anorganică. Bineînțeles, numai referindu-ne la locurile unde secțiunea a rămas ea însăși la lumină, pentru că, în rest, pe deasupra, viața își adaugă repede crusta biruitoare de ierburi perene, de plante chircite, mineralizate.

Poate de vină este soarele inuman al după-amiezii: totul pare acum alb, orbitor. Chiar nisipul acesta roșu care-ți pătrunde în pantofi, în pori, în plămâni, devine transparent și luminescent. În momentul când intri în umbră, dimpotrivă, lumea se face mai colorată, mai idilică, probabil clorofila învie sub acțiunea umezelii și a aburului, iar verdele ei devine intens, artificial, ca ieșit din paleta unui pictor modernist. Alte mistere: încă de sus ne urmărea un zgomot bas și vibrant de animal - un sunet hârâit de porc mistreț sau de bivol sălbatic, reverberat prin stânci. Într-un târziu, abia, ne dăm seama că e vocea corbilor mari de deasupra noastră, rotindu-se pe cer, sau răzbătută din cuiburile adânci, lărgite în crăpăturile stâncilor. Sunt poate martorii cei mai vechi ai acestor meleaguri, sunt poate proprietarii unor castele seculare pe care, cu câtă timiditate, le bănuim în stâncă! Dar de la o vreme dispar și ei. Va trebui să ne mulțumim, în continuare, cu țâșnetul și derapajul pe costișe al veverițelor, cu zborul câte unui

fluture neobișnuit, colorat și geometric... și tot așa coborâm pe scara regnului până la musculițele infime, gândind însă tot timpul la aripile larg întinse care străjuiau cerul - același cer, singurul element neschimbat! - în alte vremi, în epoca grandioasă a mamiferelor și păsărilor de legendă.

Treptat, ne mai intersectăm doar cu excursioniști umili ca și noi, care nu se mai gândesc la trecutul abstract, ci la locul unde vor pune capul la noapte, în lumea concretă de sus. Ne salută cu tradiționale *hi-uri*, oftate de efort, dar foarte afectuoase, îmbrățișându-ne parcă, prin ele, cu solidaritate. Gâfâie purtând în spate rucsacuri cu multe etaje (uneori copii mărișori), iar la șold gamele clipocitoare cu apă... Familii întregi (doi părinți și doi-trei-patru fii semănându-le comic și izbitor) se grăbesc să ajungă sus, să ocupe o cameră ori, dacă nu, să plece la noapte în lumea civilizată. Cei vârstnici mai rămân câte o clipă înapoi, fotografiind cu disperare; copiii, cu cât sunt mai mici, cu atât o iau mai înainte, ca să-i sperie pe ceilalți și ca să se grozăvească în fața lor înșile... Pe pietre, odihnindu-se, sau pansându-și rănilor ca niște luptători, sau încercând să-și astâmpere cu apă arșița, întârziații... Iar și mai departe, venind pe spinarea catârilor, comozii și prevăzătorii, care și-au închiriat de demult și de departe animalele cu șei largi și confortabile ce-i fac să se simtă mai degrabă spectatori la un film decât călători pe o cărare de munte.

Am ajuns într-un timp record - o oră patruzeci și cinci de minute - la „Grădinile indiene”, oază naturală, cu apă de băut, cu tabără de corturi, electricitate, steag înălțat pe catarg. Până aici ajunge telefonul, lumina electrică, de aici urcă apa de băut, prin conducte, în stațiunea de sus. Stăm pe gânduri dacă n-ar trebui să coborâm mai departe, dar ne sperie riscul de a dormi sub cerul liber. Căci nu e de glumit cu disciplina americană. Se pare că locurile sunt, la „Phantom Ranch”, atât de căutate încât nu le este permis nici celor înscriși din timp să rămână mai mult de câteva zile. Astfel încât privim încă o dată în jur, cu sentimentul sfâșietor că n-o să mai revenim aici niciodată, și facem calea întoarsă, aproape cu aceeași viteză de la coborâre. Poteca,

pustiită de drumeți, și spaima nopții, care știm că se lasă aici instantaneu, ne mâna din spate. Peste două ore suntem sus, în cabană, în timp ce luna apare punctuală, exact în momentul dispariției soarelui. Ea aruncă cărări false de lumină în căldarea devenită, după urcarea noastră, misterioasă și inexistentă, intersectând poteca, scufundată în beznă, a îngerului strălucitor...

Ziua a 115-a:

ADIO, ARIZONA!

Dis-de-diminează, pornim din nou la drum lung (peste 1.500 kilometri), continuându-ne călătoria spre răsărit. Trei ore vom străbate deșertul Arizonei și alte patru deșertul Noului Mexic, pe o șosea care oscilează cu fidelitate în jurul paralelei 35; ajunși la Albuquerque, vom urca până în munții din nord-est, în valea mănoasă care adăpostește orașul Santa Fe; ne vom relua apoi, în timpul nopții, drumul spre răsărit, coborând, în același timp, pe nesimțite spre miazăzi, astfel încât mâine seară, după treizeci și șase de ore, să ajungem la Dallas, pe paralela de 33 grade. Traseu dificil, pe teritoriul a trei state, cu multe schimbări de autobuz, în cursul căruia vom muta de două ori ceasul, dându-i acele cu câte o oră înainte.

Dacă deșerturile din Wyoming și Nevada păreau nelocuite și uitate de oameni (excepție făcând localurile de petrecere, cu paradisurile lor artificiale), semnele vieții sunt mai frecvente aici, deși prezența umană pare încă eroică și te invită la compasiune. Traversăm câteva rezervații de indieni, acestea înaintând până în autostradă dinspre înălțimile munților Chuska, de la miazănoapte. În deceniul șapte al secolului

trecut indienii erau singurii locuitori ai acestor ținuturi, ducându-și viața ca nomazi, fără așezări stabile. Ceea ce s-a întâmplat pe plan economic de atunci încoace, prin colonizarea albilor, pare foarte mult și în același timp foarte puțin. Arizona se poate considera azi „statul celor patru C”, bogățiile ei fiind *copper*, *cotton*, *cattles*, *citric* (arama, bumbacul, vitele și citricele), iar uneori își mai adaugă un „C” pe acela al climei binefăcătoare din colțurile protejate de munți și fertilizate de apă. Dar unde sunt toate aceste miraje? Căci autostrada - tăiată, ce-i drept, poate anume, prin locuri neproductive și goale - ne arată de o parte și de alta doar răni adânci ale suferinței și setei pământului. Satele și orașele care ne ies în cale par locuri de încercare a puterii omenești, a adaptabilității, deși reclamele de pe șosea se străduiesc să fie zâmbitoare și pline de dinamism.

Joase și monotone - pe anumite porțiuni neîntrerupte ca niște garduri, pancartele vestesc miracole, care la fața locului se dovedesc triste exagerări. Scrise stângaci, de mână, împănate cu nume și simboluri indiene, care se doresc ațăătoare și exotice, ele vorbesc de confort, frumusețe, sănătate și bogăție. Ne notăm câteva pentru a le verifica mai târziu: „Hotel Navajo - aer condiționat”, „Vizitați Pădurea împietrită - la 52 mile”, „Deșertul pictat - la 20 mile”, „Lemn pietrificat - gratuit” (o promisiune pentru turiștii care vor vizita acele rezervații turistice), „Ranch în lichidare - 98 dolari pogonul”, „Pământ transferabil”, „Pământ bun, apă bună”, „Înscrieți-vă în forțele armate” (fețe zâmbitoare de băieți și fete care se angajează - serviciul militar nefiind obligatoriu), „Clinica Holbrock!” „Numai clima Arizonei poate trata cancerul!”, „Dați votul vostru senatorului McCormick” etc., etc. Dar unde sunt aceste miraje? De jur împrejur - și până în depărtare - ochiul nu distinge decât același șes nisipos, fiert de arșiță, aceleași grămezi de bolovani roșii, clivați în felii paralele (un fel de mormane înalte, rituale, născute din puterea întâmplării), aceleași sute și mii de „babe” stâncoase risipite haotic, ca niște statui spăimoase, lipite de soclu. Din când în când sticlesc în bătaia soarelui ochiuri lucioase, orbitoare, care par de apă sau de zăpadă, dar se dovedesc în curând,

prin nemișcarea lor rigidă și aspră, simple sărături. Ciulini tăcuți și fantomatici rătăcesc în pustie: traversează șoseaua în rotocoale și salturi, se înșurubează uneori în golul vreunui șanț de dedesubt sau, brusc, își schimbă direcția și o pornesc în fața *Greyhound*-ului, străduindu-se să țină distanța, ca o avangardă de ogari cenușii, cu urechile ciulite și cozile între picioare. Și orizontul e foarte departe - un zid scund, un taluz de zgură mărunță și parcă afânată, presărat cu aceleași mormane de bolovani... Cu cât vrem să-l ajungem, cu atât pare mai îndărătnic în teama sa de a nu fi prins. El își lasă, în schimb, secreția uscată a deșertului, gata să înghită pe oricine s-ar aventura într-acolo.

Unde se ivește apa, se ivește și viața. Un firisor de apă revoluționează pustia. Micile așezări (e mult să le spunem chiar și sate) sunt toate născute din întâlnirea unui pârâu cu șoseaua. Dacă pârâul a murit (foarte multe albi sunt goale), în locul lui apar fântâni eoliene, ca niște mori de vânt în miniatură. Ele scot apa de la mari adâncimi și o depozitează în rezervoare. Alteori râul a fost zăgăzuit - ori n-a avut el însuși tăria să meargă mai departe - și formează mici eleșteie. Dar asta înseamnă un lux. Alături apar imediat canale de irigații și peisajul cenușiu se preschimbă în verde. Un astfel de loc poate fi trecut fără frică pe hartă.

Dar majoritatea locurilor pe care le străbatem nu sunt trecute. Iată, acest Meteor (nume foarte potrivit pentru o oază): un șir de barăci copleșite de reclame (reclamele sunt ca o vegetație înaltă care acoperă casele și face să pălească firmele magazinelor), câțiva copaci cenușii cu frunze pipernicite, câteva baruri, o băcănie, un magazin de automobile, un „*Goodwill*”, steagul american pe *City Hall* și *Post Office* (primăria și poșta), un *Fire Department* (pompierei), un birou de avocat (într-o baracă), iar la ieșirea în autostradă două cabane grosolane cu mărunțișuri indiene de artizanat.

În câmp suntem stopați de un *Highway Patrol* (patrula de autostradă). Polițiștii întreabă de o anumită mașină condusă de doi

tineri. În pustietatea asta orice comunicare, orice om pe care-l întâlnești este binevenit ca un prieten. Dar peste puțin timp șoferul se întoarce spre noi (suntem pe locurile din față) și ne întreabă ca din senin - „*Where are you from...?*” - de unde suntem... Curiozitate cu totul neobișnuită... Ne-o fi bănuind pe noi? Când află că suntem străini se liniștește, iar noi ne amuzăm amintindu-ne vag că pe aici s-a filmat „*Zabriskie Point*”, acea urmărire tragică în deșert imaginată de Antonioni. Cu semne disperate, o femeie în doliu, tânără, severă, ne oprește - autobuzul nu mai ține cont de stațiile lui sacrosancte - și se urcă încărcată cu bagaje țărănești. Alături, în imensitatea de nisip, este o casă, casa ei, apărută singură, prin cine știe ce miracol, în pustia vastă. Ce necazuri au pornit-o în lume? Femeia nu se plânge nimănui și nimeni nu o întreabă. Privește încruntată orizontul pe sub care vântul începe să ridice nori de praf stârniți parcă de niște cirezi care nu se văd. Între el și noi se interpune acum o linie ferată, pe care trec convoaie lungi de o sută de vagoane cu câte trei locomotive galbene. De aceea e atât de pustie șoseaua, pe care n-am întâlnit mai mult de zece vehicule. La o cotitură ne oprește un om cu steguleț portocaliu. O stație plină de fum, mare cât o uzină pe roți, presară asfaltul, iar câteva compresoare, mărunte în comparație cu ea, tăvălugesc terenul. Autostrada, așa cum apare ea pe o porțiune, va fi de patru ori mai lată decât vechiul drum. Vezi parcă o lume nouă născându-se. Dar concurența nu încetează nici în deșert!

Așa intrăm în Joseph City (un alt pâlc de case, pe care reclamele îl diminutivează în „Joe City”). Aici urcă un mexican înalt și frumos, cu mustața pe oală. Urmează un șir de sate indiene, cu păsări și iepuri puși ca simbol lângă indicatoarele rutiere, vânzătorii și poștașii pe care-i zărim în goana mașinii sunt însă albi. Apoi turme de vaci și de bivoli mărunți și cârduri de corbi uriași pripășite pe bolovanii deșertului... Și dintr-o dată începe furtuna care se tot anunțase la orizont. Ciudat, acesta a înaintat mult înspre noi. Deasupra se vede o dungă îngustă de cer albastru, dar mai încoace, acolo unde ar trebui să fie pustiul, plutesc, se zbuciumă, clocotesc nori mari de nisip. Dacă n-ai

ști unde ești și ce se întâmplă, ai putea crede că e un fum de incendiu sau o gigantică baie de aburi. Dar prin geamul autobuzului răzbate o uscăciune toridă, iar praful fin, sec, penetrant îți lipește nările, îți congestionează ochii. Curând nu se poate zări mai departe de cincizeci de metri, iar vântul, înaintând dinspre miazăzi cu peste 100 de kilometri pe oră, izbește în latura dreaptă a autobuzului, gata să-l răstoarne, iar pe noi să ne asurzească de-a binelea cu geamățul metalic al fierărilor. Pe margine, un indicator rutier a fost îndoit ca o surcea. Mai încolo, vreo zece mașini au oprit și s-au grupat laolaltă, șoferii preferând să aștepte potolirea stihiei și temându-se să nu fie găsiți de nenorocire singuri. Valurile furtunii sunt acum compacte, dungate, materiale aproape. Seamănă cu o cireadă imensă care aleargă lipită de dunga orizontului. Așa ajungem la capătul Arizonei, „al patruzeci și optulea stat american, admis în uniune la 14 februarie 1912”, după cum citim pe o placă memorială.

Punctul terminus se numește, simbolic, Fort Courage: o îngrămădire de barăci ridicate pe un tăpșan, având în centru un pavilion de material plastic, pe a cărui firmă zgâlțâită de furtună scrie: „Indian Curious”. Ne potrivim ceasornicele după „ora munților” și înaintăm spre magazin, luptând din greu să ne ținem drepti pe picioare. O sumedenie de obiecte, produse ale acestui „pueblo” de artizani, zac pe mesele și în rafturile magazinului: împletituri, ceramică, brățări, coliere și cercei de argint sau de pietre albastre, semiprețioase. Călătorii își aleg și pleacă apoi în cofetăria săracă, unde vor găsi un sandwich sau o cafea. Iar în nelipsitul *rest room* își vor spăla ochii de praf cu apă limpede și curată, de parcă n-ar fi în mijlocul deșertului...

NEW MEXICO

Natura e pe cât de puternică, pe atât de schimbătoare... Abia intrați în statul New Mexico, vijelia de nisip s-a mai calmat, pentru că șoseaua se strecoară acum printr-un defileu de munți, dungați în diferitele nuanțe ale cărămizii și punctați până sus cu pomișori piperniciți. Pe culmi, ca niște foișoare adăugate ulterior, se zăresc stânci rotunde, perforate de găuri adânci și bine șlefuite. Găurile sunt cuiburi de păsări. În curând apar pe înălțimi coniferele, iar pe povârnișuri binecunoscutele *sagebrushes* de culoarea platinei, printre care pasc pâlcuri de oi și cai. Un pârau alb, nemișcat și, pe șosea, nenumărate reclame pentru artizanatul indian anunță câte o așezare. Pe strada principală, indieni somnolenți, nehotărâți, înaintează care încotro; parcă dezrădăcinați și fără rost, parcă uluiți de ce li s-a întâmplat. I-am zărit și în curtea magazinului de la Fort Courage. Vânjoși și scunzi, cu fețele mari, cu părul negru ca pana corbului, lins și dat pe spate, despărțit în două de o cărare până la piele, îmbrăcați în blue jeans nepotriviți cu austeritatea locului, cu vârsta și cu corpolența lor, evitau cu mândrie privirile turiștilor, refuzau să răspundă la întrebări, parcă plângeau pe dinlăuntru, triști și bosumflați. Cei care duhneau a băutură erau mai vioi și mai comunicativi, ca și cum alcoolul i-ar fi ajutat să uite, să nu se mai gândească la necazul pe care destinul neamului lor li l-a dat și pe care nu-l pot nici acum desluși. Figurile lor m-au făcut, singure, să înțeleg mai bine ceea ce, din tot ce citisem despre ei, nu reușisem. Abulia aceea era a unor uzurpați, care nu au pierdut o țară - așa ceva n-au avut niciodată ci o lume, o lume nu neapărat mai bună, dar care le-a reglat celula după orologiile ei milenare și i-a făcut să nu se mai poată adapta obiceiurilor impuse de o civilizație străină.

Drama lor este, în același timp, una din marile drame ale Americii contemporane, care moștenește o culpă jenantă și greu de reparat. În număr de aproximativ cinci sute de mii, indienii de azi sunt voci

neliniștitoare ale trecutului, care nu lasă cugetele cinstite să doarmă! Istoricii Americii s-au întors spre ei, folcloriștii și etnografii le studiază arta și obiceiurile, gustul public este acum cucerit de tot ce e indian, nu numai ca fiind exotic, ci ca aparținând celei mai vechi civilizații de pe pământul Americii, stabilindu-se astfel, teoretic, o vechime și o linie de continuitate. Atitudinea omului de pe stradă este una de „recunoaștere și regret”. Numai că indienii continuă să trăiască în vechile lor rezervații, situate în terenuri sterpe și inferioare, continuându-și vechile îndeletniciri (triburile Navajo - păstoritul, Hopi - ceramica și țesătoria de covoare, Pueblo - construcția de case), poleite, la limita cu turismul, în culori convenționale.

Ar putea îndeplini ei și alte ocupații? Numeroși indieni, mai ales tineri, au devenit personalități în profesiunile la care au putut ajunge - poeți, medici, profesori. Talentul deci există, ca în orice stirpe nemuncită prea mult de chinurile intelectuale. I se adaugă un simț deosebit al naturii, o abnegație în fața suferinței, o răbdare și o perspicacitate ieșite din comun. Dar școlile sunt puține (colegiile se numără pe degete) și, pe deasupra, există o gravă neîncredere a pieilor-roșii în cuvântul albilor, o resemnare istorică pe care tot numai școala ar putea-o destrăma. Filosofia lor de nomazi, religia lor de fii ai naturii - acel principiu sublim potrivit căruia „a fi” contează mai mult decât „a avea”, ființa mai mult decât averea - i-au făcut fataliști. „Nu case ne trebuie, ci libertate”, ar fi răspuns șeful unui trib americanilor care, după 1840, începând prin a-i vâna, au sfârșit prin a încerca să-i restrângă în teritorii mai bine precizate. Indienii - se estimează că numărul lor nu depășea atunci câteva sute de mii - erau stăpânii unui întreg continent, pe care-l străbăteau în șaua calului, împărțindu-l doar între triburile lor, după o altă hartă, nescrisă - ori scrisă cu cerneală simpatcă sub actualele frontiere și teritorii. Astăzi, trăiesc parcați în aceste rezervații - amestec de localități și de muzee - și nu atât sărăcia, cât strâmtimea lor îi face să se simtă fără libertate, să-și piardă apetitul pentru orice valoare a civilizației albe. Media lor de vârstă este patruzeci și cinci de ani (cu aproape treizeci de ani mai puțin decât

albii), media de școlarizare - șapte ani, rata sinuciderilor de zece ori mai mare decât cea națională. Indienii sunt cei mai defavorizați cetățeni ai Statelor Unite.

Demonstrațiile lor periodice, la care aderă cu dragoste intelectuali de vază ai Americii, sunt mai puțin pentru drepturile materiale - ignorate în concepția lor de viață - și mai mult pentru a fi luați în seamă, pentru a atrage atenția cu demnitate asupra situației fără ieșire în care au fost aruncați. Uneori, tot din orgoliu rănit, ei se întorc asupra paginilor de frustrare din istoria lor și pretind statului american despăgubiri simbolice. De pildă, de curând, indienii din Florida au obținut paisprezece milioane de dolari pentru însușirea fără tratat a pământurilor pe care azi se află plaja de la Miami, Disneyland-ul de la Orlando și cosmodromul de la Cape Canaveral...

Între timp am intrat în Gallup, pe Rio Puerco, și, exasperați de atâta deșert, respirăm ușurați la vederea unei sonde. Până la Grands, sodele se repetă și pe șosea se face simțit provizoratul acela febril care anunță, pretutindeni și totdeauna, industria petrolului. Peisajul s-a lărgit și pe tăpșanele largi din stânga și din dreapta șoselei se văd colonii de *mobile homes*: case pe roți, albe, largi, dintr-un fel de carton presat. Bineînțeles, în apropiere apare prompt și pancarta cu reclama: „*Mobile homes - casa de mâine*”, amintind, pe jumătate în englezește, pe jumătate în spaniolește că locuințele pe roți sunt convenabile nu numai pentru calitățile lor, ci și pentru că statul le scutește de orice impozit. Și, ca o ironie, puțin mai departe o asemenea casă zace răsturnată într-un șanț cu toate mobilele împrăștiate.

Abia ieșim din adăpostul munților și furtuna se năpustește iar, turbată, asupra noastră. Suntem descurajați și plictisiți de pulberea care ne scrâșnește în dinți. Ni se pare un miracol cum pot rezista niște ființe omenești în ținutul sterp și canicular, în nisipul care le cotropește plămânii mai insinuant decât coșurile a o sută de fabrici de ciment. Ca un sarcasm, hotelul din centrul orașelului următor se numește „Soarele Deșertului”. Ne vine, în același timp, să râdem amintindu-ne

cum ne gândeam la deșerturi înaintea călătoriei și cu câtă voluptate le includeam în itinerar. Dar - ne găsim o scuză - care om nu-și dorește, măcar o dată în viața, un mic deșert? Acum, că zile întregi am fost prizonierii lui, am vrea să scăpăm însă cât mai repede. America toată ni se pare în aceste momente un vast deșert, un continent cu miezul de nisip, având doar marginile aurite cu zgârie-nori, cu verdeață și apă!

Brusc, parcă ascultându-ne, peisajul devine măreț și impunător. Platoul larg pe care ajungem este acoperit cu iarbă. Mari stânci orizontale, fibroase, cu aspect de lemn carbonizat sau de păcură solidificată zac pe acest platou, misterioase ca niște meteoriți, iar în depărtare apar munți albaștri, munți adevărați, cu luminișuri și umbre, un hem ciclu de creste înfrumusețând cerul ca un rozariu... Satele sunt acum din piatră: colibe de bolovani cu câte o singură fereastră sau cazemate lungi, dreptunghiulare, cu aspect de fort african. La *Freedom Village* (Satul libertății) poșta e într-o baracă fragilă, iar singurul bar se cheamă „*Main Bar*” (Barul principal). O albie adâncă, având unghiurile drepte de parcă ar fi excavată, adăpostește o simplă șuviță de apă. Și totuși în spatele acestor colibe sărace zac aruncate cu burta în sus câteva automobile vechi, ca un gunoi netrebuincios. America e și acest simplu cătun!

După o jumătate de oră, munții din zare s-au apropiat atât încât ne dăm seama că ne aflăm pe fundul unei depresiuni. Un râu larg își face apariția ca un strigăt de bucurie. Orașul prin care trece și în care intrăm poartă o denumire sonoră, latină, una din acelea care dau mult de furcă rostirii americanilor, făcându-le totuși fericită acea înclinație a lor spre exotism: Albuquerque. Râul - zeul tutelar al orașului - se cheamă Rio Grande, și totul, de la bulevarde până la benzinării, îi împrumută de fericire numele. Reclamele sunt scrise în spaniolește, iar în depărtare zărim biserici în stil spaniol. New Mexico a devenit stat american, ca și Arizona, abia în 1912. Albuquerque numără peste 200.000 locuitori și - după faptul că are cinci sute cincizeci de hoteluri - deducem că este și un centru turistic. Piepturile noastre de orașeni freamătă, după cele câteva zile de pustietate, ca în fața unei reîntâlniri

cu civilizația. Dar în curtea autogării, la coborâre, furtuna de nisip, reapărută cu forța cea mai mare de până acum, ne încovoiaie. Abia mai respirăm, iar hainele noastre s-au umplut în câteva clipe cu praf mare, alb, de consistența cenușii. Aglomerația din fața mașinilor, zăpușeala, figurile sinistre ale oamenilor grăbiți, ale funcționarilor nervoși alcătuiesc o panică surdă, de sfârșit al lumii. Nu vom vizita însă Albuquerque, ci vom urca direct spre munții albaștri - Sangre de Cristo - care ne închid orizontul din trei părți ca o cortină arcuită. Acolo se află Santa Fe, orașul cel mai vechi al statelor americane și capitala unuia din cele mai noi dintre ele.

PREȚUL FRUMUSEȚII

Cele mai multe orașe din Vest și Sud poartă nume spaniole prescurtate. Los Angeles a fost la origine „*El Pueblo de Nuestra Senora la Reina de Los Angeles*” (Așezarea doamnei noastre, Regina îngerilor), Las Animas - „*Rio de las Animas Perdidas*” (Râul sufletelor pierdute) ș.a.m.d. Santa Fe a fost dedicat și el regilor: la începutul secolului al XVII-lea se numea „*Villa Real de Santa Fe de San Francisco de Assis*” (Orașul regal al Sfintei Credințe a Sfântului Francisc din Assisi). Ar fi putut să devină, prin abreviere, San Francisco, dar întâmplarea a făcut să se aleagă din cele zece cuvinte doar Santa Fe, pentru a rămâne celălalt nume, peste un secol și jumătate, orașului la fel de frumos din California.

Explicația ne-o dă un mexican bătrân cu care intrăm, pe spaniolește, în vorbă, încercând să aflăm mai multe amănunte despre furtună. Nu pare prea impresionat și aproape că nu înțelege ce dorim de la el, ceea ce înseamnă că fenomenul este foarte obișnuit și frecvent. Interesul omului pare îndreptat mai mult spre trecut, spre lucrurile eterne și poetice, spre geografie și toponimie. Ne vorbește

despre ținutul acesta binecuvântat din nordul Noului Mexic, de la poalele munților *Sangre de Cristo* (Sângele lui Hristos), unde sterilitatea se prefăce brusc și fără tranziție în fertilitate și beatitudine. Americanii îl numesc - ne spune el - „cele mai colorate cincizeci de mile pătrate din Statele Unite”. Clima e blândă și atrăgătoare, aerul răcoros și totuși nu prea umed, nopțile călduțe și liniștite, trecutul plin și îndepărtat. Așezările din râpele preistorice se continuă cu urme indiene, cu „misiuni” spaniole, cu vechi case mexicane de lut. Santa Fe slujește de capitală de peste trei secole și jumătate. Cu toate acestea numără doar 35.000 locuitori și nu are industrie: este în primul rând un muzeu în aer liber. În al doilea rând este un centru universitar, medical, științific, având un centru de antropologie și un laborator nuclear de renume mondial. Atenție - schițează cu degetul bătrânul un semn de alarmă, devenit șăgalnic prin faptul că alte orașe mai mari au făcut apoi isprăvi mai necruțătoare, în acest domeniu atenție, la Santa Fe a fost construită în timpul războiului prima bombă atomică din lume!

Și, brusc, încheiem discuția, el pentru a-și vedea de nepoțelul care între timp căscase și se foise plictisit pe scaun, noi pentru a contempla mai liniștiți peisajul dincolo de care presimțim cu certitudine o surpriză ieșită din comun. Abia am urcat câteva serpentine spre munte și furtuna s-a potolit ca prin farmec. Aerul s-a rarefiat și s-a primenit, pulsând de milioanele de uzine verzi ale coniferelor care ne înconjoară din toate părțile. În vale se vede Albuquerque, uriașă fiertură deasupra căreia se rotesc aburi lăptoși. Undeva sus, deasupra noastră, a nins; se simte după răcoarea jilavă din aer, care înviează culorile costișelor. Cerul e pur și cristalin, ca o apă care s-ar fi depus, invers, în înalt, deasupra mărunțului zbucium al lumii. În dreapta, în stânga, taluzurile șoselei secționează mari piramide fumurii, zgrunțuroase, care lasă să se citească în straturile lor paralele, ca în foile unor cărți, trecutul marin.

De cum intri în Santa Fe, te cuprinde impresia că ai ajuns într-un loc deosebit. O pornim la întâmplare pe ulicioarele pitorești, cu

sentimentul că fiecare colț ne poate dezveli un miracol, cum se întâmplă în vechile orașe europene. Totul este, din păcate, închis și zăvorât la această oră de după-masă târzie, iar sponsorul nu răspunde la telefon, astfel încât ne resemnăm cu dulcea beție a ochilor și pașilor. Există însă locuri unde e suficient să îți încetinești ritmul sângelui și să lași să intre în el, singure, miresmele timpului care se transformă, fără cuvinte, în istorie... Aici, în sfârșit, tradiția și timpul par să fie la ele acasă, cu depunerile lor încete, pe ziduri, pe acoperișuri, în aerul bătrân de sub portalurile arcuite. Primul lucru care ne încântă este coloritul deosebit de viu al caselor. Apoi faptul că - după ce am făcut o adevărată fobie a nylonului - ele sunt în sfârșit din materiale sănătoase, țărănești, înlăturând orice dubiu al artificului. Alburii, crem, portocalii, cărămizii, roșii - de la roșul roman până la cel pompeian -, azurii și verzui; de forme plate, cu pereți de tencuială ridicați puțin oblic și rotunjiți în partea unde se îmbină acoperișul de olane - semănând cu niște cuptoare țărănești sau cu niște ciuperci -, casele acestea au fost construite din chirpici și vor și azi să lase aparența chirpiciului, chiar dacă pe dedesubt unele au fost consolidate cu bolovani de râu sau cu umeri de cărămidă. În sfârșit, neobișnuită e mulțimea florilor, pe care le uitasem aproape de când am plecat din San Francisco.

Se spune că în America anotimpurile nu se termină niciodată. Când ninge într-un colț, în altul pot să se coacă portocalele, iar în altul să se facă plajă. La Santa Fe aerul este dulce, frățesc, îmbătător, ca într-o primă zi de primăvară. Hoinărind fără țință, ne pomenim într-un cartier cu expoziții de artizanat sofisticate, apoi într-un parc al pionierilor americani, așezat pe malul unui pârau ca de munte, apoi în cartierul clinicilor. Pe stradă, oamenii - rari, ce-i drept - par cu toții intelectuali, simțim asta după ușurința cu care-ți dau lămuriri, cu care urmăresc scurtele conversații turistice. Apar însă și cerșetori. Unul pretinde să ne ghicească în podul palmei; altul vrea să ne vândă poze de femei goale! După obiceiul public al latinilor, oamenii își petrec timpul liber în forum - în micile piețe și mai ales în bodegi, unde se îndeletnicesc însă

mai degrabă cu discuțiile decât cu ridicatul paharelor. Dintr-un astfel de bar se aude muzică populară spaniolă, dar înăuntru nu e o „bandă”, cum ar părea, ci doar un tonomat nichelat și lustruit. Vânzătoarea, cu voce profundă de bas, are ochi și pomeți de aztecă. Doi candidați la postul de șerif ne privesc dintr-un afiș electoral expus pe perete - Martinez și Baca -, amândoi etalând zâmbete americane de „băieți buni, din vecini”, de sub câte un sombrero mexican. Din casa de peste drum, portretul unui alt candidat - senatorul - atârână ca spânzurat în balconul de la etaj. E un amestec de datini și obișnuințe venite din toate părțile și din toate timpurile acestui ținut.

Candidatul la postul de șerif Baca are ascendențe serioase. Numele lui, puțin stâlcit din pudoare, este același cu al unuia din primii exploratori ai Mexicului, Don Cabeza di Vaca - în traducere literală: Cap de vacă, care va fi transmis unei întregi dinastii de coloniști. Căci, puțin mai departe, iată ce descoperim. Pe frontispiciul unei clădiri - mai înaltă decât celelalte, cu două caturi și având spre stradă un pasaj sprijinit de stâlpi de lemn, iar în interior o curte gen chiostru, cu un cireș înflorit și frânghii de rufe - a fost fixată o placă de bronz. Este o pisanie care spune, plină de ironie dureroasă, în fraze cu vorbe englezești și topică latină, istoria „Casei Sena”: „Când Don Juan Sena cumpăra acest pământ în 1796, Santa Fe aparținea Spaniei. Când maiorul Jose D. Sena construia casa pentru mireasa lui, Dona Isabel Cabeza de Baca, în 1831, Santa Fe aparținea Mexicului. În 1846, Santa Fe devenea parte a Statelor Unite”... Succesiunea hispano-mexicano-americană - în al cărei epilog, războiul din 1846, Statele Unite își revendicau California, Arizona și Noul Mexic drept „teritorii” proprii (stadiu anterior „admiterii în uniune”) - este și mai bine subliniată într-o altă inscripție. În *plaza* orașului, răscolită de săpături arheologice și edilitare, cu scaunele rococo ale unei grădini de vara îngrămădite într-un colț, apare o clădire asemănătoare, lungă și cu picioare de lemn. Pe o placă de bronz la fel cu prima, citim: „Palacio Real - casa cea mai veche din Statele Unite, construită între 1610-1612. Sub trei steaguri - spaniol, mexican și american - ea a fost sediul, între 1610 și 1910, a

peste 1.000 de guvernatori și căpitani.” Așadar, vechimea celor trei imperii, care s-au devorat pe rând, s-a contopit într-o aceeași istorie, într-o vechime pe care aspirantul-șerif de azi, Baca, o poartă și o combină nepăsător în sângele său, în sombrero, în zâmbet și în ambiții.

Zigzagul străzilor ne duce mai departe - pe lângă o clădire de stil spaniol, dar semănând în același timp cu o culă românească - în cartierul Vechiului Capitoliu. I se spune vechi, dar datează abia din 1912, anul admiterii „teritoriului” în rândul Statelor Unite. Clădirea veche-nouă nu se deosebește, oricum, decât cel mult prin dimensiuni, de tot ce s-a construit în materie de sediu parlamentar în toate celelalte capitale de stat. Același desen al cupolei, aceleași coloane albe în față, aceleași proporții între verticale și orizontală, formând o combinație de stil clasic greco-roman și colonial anglo-american. Alte clădiri, pe o stradă povârnită (printre ele, un magazin de mărunțișuri subintitulat pompos: „*Viceconsulado Honorario di Espana*”)... și suntem plonjați iarăși cu secole în urmă, într-o istorie măsurată nu în semeția granitului, ci în umilința inspirată a chirpiciului. Pereți joși, ușor înclinați, patio-uri, uși simple și geamlâcuri înguste, neîmpodobite, adăpostesc azi restaurante, bazaruri, bănci, primăria... Arhitectura e aici istorie. Biserica San Miguel - clădire cărămizie, oarecum informă, pe unghiurile căreia poți citi mai degrabă amprenta degetelor care au întins lutul decât mistria sau rigla, se mândrește și ea cu o placă de bronz: „Cea mai veche biserică din Statele Unite”. Pereții originali, de chirpici, ca și altarul, au fost construiți de indienii Tlaxcalo din Mexic, sub îndrumarea călugărilor franciscani, în 1610. Conține picturi seculare, sculpturi în lemn și „un clopot de șase sute de ani importat din Spania”. Dar, surpriză, alături (poate o mărturisire a faptului că „istoria se repetă”), o altă casă de lut („Olăria Măriei”) pretinde și ea a fi „cea mai veche din Statele Unite”!

Seara începe în momentul când ajungem la Taos, oraș și sat fermecător așezat sub un perete abrupt de munte. Este poreclit de americani, în limba lor capabilă de atâtea împerecheri și superlative glumețe, „cel-mai-mare-oraș-mic-al-Statelor-Unite”. Are 2.500

locuitori, dintre care o mie sunt indieni, iar restul scriitori, filosofi, pictori, sculptori, compozitori, oameni de știință care au renunțat la confortul, dar și la smogul și betonul metropolelor (americani sunt înspăimântați, poate la fel de mult ca și de poluare, de electricitatea statică din clădirile lor ermetice...), pentru a se stabili aici, în aerul răcoros și însoțit, în atmosfera destinsă și boemă de la poalele „muntelui magic”. Adevărată „rezervație pentru creatori”, Taosul are optzeci de galerii pentru expoziții. Scenele sale sunt, periodic, sediul unor spectacole experimentale, combinând toate artele. Ni se spune că descoperirea locului s-a datorat unei întâmplări. La începutul secolului o excursie a trebuit să înnopteze aici, din cauza unei căruțe defecte. Când au văzut, a doua zi, splendoarea peisajului, doi din membrii ei au refuzat să mai plece. Au rămas pentru toată viața, chemându-și familiile și prietenii, iar întâmplarea aceasta a determinat un adevărat exod.

De aici, dintre clădirile joase și modeste, din prveliștea fără verticale, cerul se vede înalt și întins. Tot alaiul de stele, foste cu opt ore înainte deasupra Carpaților - Luceafărul și Rarița, Carul Mic și cel Mare, Calea Laptelui și Găinușa - se numesc acum altfel, boltite deasupra unor ținuturi străine și care ni se pare ciudat că au de-a face cu ele.

Ca și stelele, așezările acestea cu forme și culori familiare vin dintr-un timp a cărui strălucire sinceră și simțită se dovedește, iată, mai durabilă decât tot ce au produs între timp tehnica și bogăția. Ne înduioșăm la gândul că acest tip de frumusețe - zis latin și sentimental cu trena-i de sărăcie și spuzeala-i de cerșetori, este mai autentic și mai apropiat de sublim decât frumusețea nutrită de conștiința superiorității - polizată și pusă la punct. Ca în atâtea alte rânduri, ca pe un adevăr uitat mereu și neținut minte, descoperim într-o străluminare că arta nu poate fi produsul, decât cel mult proprietatea, celor prea siguri de ei, că dorința de a face cu ea paradă se sfârșește în ceva prea-perfect, sunând a putere goală...

Ne urcăm în autobuzul de Albuquerque zgribuliți, nu de frig, ci de nostalgia căldurii...

Ziua a 116-a:

CA-N TEXAS

Noaptea, aici, în Sud, legăturile sunt rare. Până târziu, la 2:30, zăbovim în autogara din Albuquerque, scriind jurnalul ultimelor zile, apoi ilustrate, și asistând, în sfârșit, la o veritabilă secvență de thriller. De undeva, din cotloanele holului ticsit de oameni și bagaje, se aude o melodie obsedantă, câteva note muzicale fluierate de cineva nebunește, la infinit, minute și ore în șir. La început ne îngrijorăm de noi înșine, crezând că suntem urmăriți de o fixație. Când, însă, observăm pe mai mulți ciulind urechile și căutând cu ochii sursa fluieratului - întâi glumind, apoi vizibil intrigati și până la urmă speriați de-a binelea de faptul că nu o găsim - ne întristăm și ne neliniștim de psihoza pe care o vedem iscându-se din senin. Totuși, nu ne temem să ieșim în străzile pustiite, afundându-ne destul de temerar în noapte, până găsim cutia poștală pentru ilustratele noastre. Aerul răcoros ne readuce la realitate.

Autobuzul pleacă în sfârșit (mare aglomerație la urcare, deși locuri sunt destule - încă o dovadă că am intrat în zona temperamentului sudic, nerăbdător). Știind că ne așteaptă șaptesprezece ore de drum neîntrerupt, până la Dallas, luăm somnifere și adormim instantaneu. Suntem treziți de strigătul autoritar al șoferului care se schimbă la Clovis: „*Keep down*” (Țineți-le jos!) Este vorba de picioarele noastre, peste care ni se dă o lovitură puternică, semnificând că trebuie să părăsim poziția orizontală, chinuită, cu genunchii îndoiți peste

speteaza fotoliului (*Greyhound*-ul are un sistem diabolic de a nu te lăsa să stai întins) și să revenim, în unghi drept, la disciplina cea de toate nopțile. Așa ne întâmpină Texasul, la 5:30, în zori.

Însă, cu tot afrontul, izbutim să mai dormim două ore chiar în poziția „pacient la dentist”: moleșeala extraverbalului își spune cuvântul. Am traversat între timp jumătate din regiunea câmpiilor înalte, faimoasă prin turmele și fermele ei, am pierdut din păcate curioasa localitate Muleshoe, cu senzaționala statuie a catârului, unică în lume (aici fusese în vremea „Old West”-ului o celebră potcovărie) și iată-ne intrând în Lubbock, oraș cu nume întunecat și serios, dar căruia rostirea la microfonul autobuzului face să i se răvășească toate consoanele, ca după o furtună. Mutăm ceasul înainte cu o oră abia acum, savurând plăcerea de a scurta printr-un simplu gest durată, care ne îngrozește, a călătoriei.

Smuciturile mașinii pe străzile din centru ne-au dezmeticit de-a binelea. Lubbock e un oraș economic sobru și lipsit de imaginație, dar în același timp capitala mondială a crizantemelor. Datează doar de 85 de ani și așezarea sa este, geografic, rezultatul unui compromis între două firme de construcții care se tot bătuseră până atunci să ia lucrarea în antrepriză. Ca urmare a amplasării oarecum arbitrare, primele decenii ale orașului au fost greoaie și nesemnificative. Acum, se pare că și-a găsit ritmul, specialitatea lui constând până la urmă tocmai din lipsa unei ramuri dominante, din îmbinarea industriei și florilor, a antrepozitelor și facultăților, a medicinei și a parcurilor. Populația a crescut la 150.000 locuitori. Destin amestecat și eclectic, specific texan...

Ne oprim pentru o scurtă aprovizionare în fața autogării, cu motoarele arzând, și viața străzii ne ia în primire. Lubbock - oraș tipic nemțesc. O arată și numele, se vede însă și din ochii albaștri ai fetelor oprite pe trotuar, din felul puritan-isteric cum comentează, înghiontindu-se curioase, îmbrățișările unui cuplu de tineri care se desparte în ușa autobuzului; din talia de leberwurst a unui băiat care pedalează pe o bicicletă; din figurile austere ale unor doamne în

vârstă; dar, mai ales, din strânsa disciplină a așezării caselor pe marginea străzii, părând santinele credincioase ale ordinii și geometriei. Germanii au avut, probabil, în această regiune mărginașă a Texasului, rolul de catalizatori ai spaniolilor dezordonați și ai indienilor ruți de cele lumești. De aici și aerul lor sfidător, de sectanți. Biserica metodistă se înalță gotic în centrul *downtown*-ului mândră și privind totul de sus, ca și ei.

După sursele de câștig cam idealiste și nesperioase din Arizona și New Mexico (de Nevada nici nu mai vorbim!), cu Texasul nu te joci. Petrolul izvorăște de peste tot, neprevăzut, și iată-l chiar aici, în oraș, pătrunzând până în acareturile gospodariilor. Într-o curte, o sondă s-a apropiat la câțiva metri de fântâna omului, și cum își vede de treaba ei aplecând și ridicând capul de metal, pare, din goana mașinii, că bea apă și că nu se mai satură. De altfel, mirosul de benzină pătrunde curând prin geamul mașinii, semn că undeva, fără să le vedem, lucrează de zor rafinăriile. Puțin mai departe, tot la intrarea într-un orașel, lângă sonde apar niște țarcuri de vite: imaginea este atât de densă, întinsă pe o suprafață așa de mare, că vitele înghesuite unele în altele par pietre roșcate. Și mai departe, pe un lan, o combină seceră de zor grâul de primăvară. Dintr-un avion (pe marginea șoselei e un aeroport) se descarcă un transport de șei noi-nouțe, iar pe pereții unei fabrici descifrăm un afiș de rodeo, în zeci de exemplare. Cimitire de mașini uzate, garaje și spălătorii, antrepozite și parcaje, fabrici și păduri, apoi din nou sonde și din nou turme - totul dă impresia unei vieți mai vibrante și mai organizate decât până aici. „Texasul”, noțiunea aceasta atât de depreciață în mitologia europeană, se dovedește în realitate, spre surpriza noastră, tocmai altceva - o țară energetică și bine administrată, întrecând în bogății naturale, dar și în mărime și *opportunities*, pe toate celelalte prin care am trecut.

Nici nu e de mirare, atunci, că peisajul se schimbă, des și vizibil. Din podișul vârstat am coborât într-o câmpie monotonă (oprire la Abilene, triajul transporturilor de vite și grâne pe direcțiile sud-nord și est-vest); de aici am urcat iarăși în niște munți acoperiți cu păduri de pin

(Mineral Wells - bizară stațiune balneară, cu ape folosite în tratamentul bolilor mintale) și din nou am coborât într-o zonă de lunci și lacuri melancolice, risipite printre dealuri dulci, teribil de asemănătoare regiunilor subcarpatice din Transilvania (Fort Worth - metropolă industrială, socotită odinioară „locul de unde începe Vestul”, adică Necunoscutul...).

Plouă încet, ca un abur, și simți cum pe colinele harnice crește iarba pentru animale. Dar timpul trece încet, și când coborâm la Dallas, înțepeniți, ni se pare că de nebunul care fluiera astă-noapte în autogara din Albuquerque ne desparte o veșnicie...

Zilele 116-117:

MARELE D

Vântul bate din nou sălbatic, aproape luându-ne de pe picioare. Proastă vreme pentru a sosi în orașul al cărui simplu nume face să-ți înghețe sângele în vine. Avem reținută o cameră la un hotel cu nume respectabil, dar renunțăm la ea printr-un telefon pentru că e departe, după ce ne găsim bineînțeles un adăpost în apropierea autogării. Oricum, vom sta aici doar cincisprezece ore. Ca și la Omaha, ca și la Cheyenne, poarta principală a hotelului „Lawrence” este bătută în cuie. Ca să ajungem la recepția improvizată, ocolim clădirea uriașă, pe jumătate dărăpănată, cu geamurile de pe o întreagă latură ținute cu scânduri. Ne scriem numele în registrul ferfenițit, sub privirile a doi crescători de vite și ale altor doi clienți cam suspecti. Nici aici, nimeni nu ne cere legitimația. Camera - pentru care am plătit zece dolari - miroase a mucegai și urină, murdăria este așa de insinuantă că trebuie

să atingem cu o batistă împăturită clanțele și robinetele. Situația ni se pare mizerabilă, chiar unor drumeți obișnuiți cu privațiunile, cum suntem.

Coborâm grăbiți la aer, în stradă, unde a început acum să și plouă, cu dușmănie. N-avem umbrelă și înaintăm, lăsându-ne vrând-nevrând în voia potopului. De peste drum observăm că hotelul „Lawrence” seamănă leit cu clădirea, cunoscută din atâtea fotografii, de unde s-a tras asupra președintelui Kennedy.

Dallas este orașul pe care o lume întreagă îl știe în această postură, de ucigaș al unui președinte. Îl vom putea descoperi, oare, și din alte unghiuri? Fondat în 1846, devenise peste numai un sfert de veac un centru înfloritor, datorită mai ales imigranților calificați, cultivați - francezi, germani, elvețieni și englezi - de care avusese noroc. Deși al doilea ca mărime (după Houston), texanii îl consideră azi cel mai metropolitan și cel mai cosmopolit oraș al lor. „Centru bancar al Sudului, campion al combinațiilor uriașe, sediu al firmelor de asigurări și arbitru al modei, numărându-se printre orașele cu cele mai multe companii multimilionare, locuitorii săi - scrie ghidul oficial - iubesc poate mai mult cultura decât afacerile. Ei se bucură de o uluitoare varietate de distracții: o mare orchestră simfonică, operă, balet, teatru, comedie muzicală, societăți literare și cenecluri, expoziții de flori, cai, artă, păsări, câini, pisici. Bucătărie excelentă. Sporturi de apă...” etc., etc.

Nu degeaba Dallasul este supranumit „The Big D”!

Downtown-ul este mai aproape decât am sperat. Urcăm prin ploaie pe „Main Street”, artera principală, cu nenumăratele ei stații de autobuz, cu zgârie-norii ei și cu linia magazinelor de la parter practic neîntreruptă. În afara cozilor din stații, străzile sunt completamente pustii. Majoritatea absolută a celor ce așteaptă sunt oameni de culoare. Gangurile dintre vitrine sunt ticsite și ele - observăm într-un târziu - cu siluete întunecate, tăcute, lăsând să li se vadă doar albul ochilor și câte un jar de țigară. Prezența aceasta neagră este plină de tensiune și dă senzația unei forțe care, zgândărită, ar putea deveni

amenințătoare. Dar fiecare din ei, luat în parte, este amabil și la locul lui. Unul ne râde prietenește când două rafale compacte de apă, năpustite asupra noastră ca-n studiouri, sunt gata să ne doboare. Totul este să nu-i sfidezi, cum probabil fac cei ce se tem de ei, propunându-și să-i dea gata cu priviri care se vor sigure de sine. Ne înfundăm mâinile în buzunarele pantalonilor și, puțin aplecați, șmecherește, trecem nepăsători printre chipurile negre. Astfel, nimeni nu ne bagă în seamă. Ceilalți discută calm în ploaie, cu o răbdare care poate da de gândit. Unii dansează zgomotos în stații, ca să se încălzească, iar alții cântă sau se strigă pe nume și își răspund de pe un trotuar pe celălalt. Îmbrăcați cu gust, în culori vii și asortate fantezist, unii (bărbați sau femei) poartă în cap piepteni puternici prin care speră să-și îndrepte sârmele părului. Tinerele fete sunt oxigenate, sau cu părul descreștit artificial, sau tunse militărește, sau cu peruci blonde, sau își ascund cu grijă inelele sub năframe bogate. Fiecare dorește altceva decât are! Unii băieți, însă, acceptă cu seninătate darul pe care li l-a făcut natura și atunci, netunzându-se cu lunile și anii, capul lor începe să semene cu o uriașă sferă sârmoasă cu diametrul până la o jumătate de metru.

Mulțimea aceasta fremătătoare, compusă din oameni care, fiecare din ei, știe să-și dea atenție, impune privitorului un respect tacit, ca o figurație de pe scena operei, misterioasă prin lucrurile puține știute despre ea. Printre toaletele ei pestrițe (mantiile largi și tocurele „jumbo” sunt „de toată ziua”), cei câțiva albi jigăriți, îmbrăcați în sweatere și raglane decolorate, par jalnici, pierduți, tolerați într-o lume care nu le aparține.

Toate prăvăliile acestei străzi kilometrice sunt închise, cu excepția unui *shop* de reviste și cărți pornografice. Încă nu e târziu, dar fiecare ins s-a vrut probabil la căldură, la adăpost de vremea câinească. Întrebăm o femeie unde am putea găsi prin apropiere un *supermarket* alimentar. Ne răspunde cu năduf că aici, în centru, este exclus să găsim - să ne îndreptăm poate spre *suburbs*, unde ar mai putea fi deschise. N-avem chef să mergem în cartiere, și așa mulți ar considera că este o aventură ceea ce facem.

Se iese dintr-un cinematograful care anunță „50% reducere pentru vârsta de aur” (bătrâni). Pâcul de spectatori se mistuie repede după colțuri, prin ganguri și în autobuze. Curând, ne trezim că suntem singuri, singuri total și uzi leoarcă, în centrul acestui oraș care până în urmă cu două ore ne provoca teamă. Nu mai avem ce face altceva decât să privim atent în jur. Ne aflăm la picioarele unei împerecheri ciudate de clădiri, cum se pot curent vedea în vechile orașe modernizate. O casă venerabilă, probabil istorică, adăpostind azi un restaurant de lux, este strivită între două blocuri de cincizeci-șaizeci de etaje, atât de înalte încât nu le poți număra șirurile de ferestre. În spate, clădirea cea veche avusese pe vremuri o alta, pereche, dar acum calcanul i-a rămas jupuit, și așa, jalnică și descoperită cum este, pare o cocioabă prinsă de cei doi zgârie-nori ca într-un clește, gata s-o ridice.

Ceva mai departe, un proiector aruncă fâșii de lumină, striate de ploaie, asupra cerului, făcând de fiecare dată ca porțiunea dintre zgârie-nori să pară o prăpastie imensă, smulsă de cosmos pământului. Aceeași senzație de sfârșit neașteptat al realității o avem când ajungem la ultima din cele câteva străzi luminate ale centrului: dincolo de ea începe un câmp viran, care în ploaia agasantă, întunecată, echivalează cu neantul. Iar când fascicolul proiectorului se întoarce o clipă, în rotația sa, asupra *downtown*-ului, senzația de planetă nelocuită se transmite și asupra clădirilor pustii.

Tot acest dreptunghi al afacerilor - realizăm în această clipă - va fi fremătat în cursul dimineții ca un fagure, pentru ca brusc, părăsit de birocrații săi, să rămână inert și netrebuincios. Unde să-i fi dispărut superbia? Străzile au murit, pentru că nimeni nu mai locuiește de bunăvoie aici, orice om care se respectă înțelegând că e de bonton să se retragă în cartierele pline cu verdeață din suburbii. Centrul rămâne astfel, șaisprezece ore din zi, proprietatea paradoxală a negrilor. Depopularea *downtown*-ului i-a absorbit pe ei în locuințele devenite ieftine și accesibile.

Multe primării din marile orașe americane sunt în pragul asfixiei financiare pentru că le-au rămas doar contribuabilii pauperi, ale căror impozite nu mai pot acoperi cheltuielile edilitare. Bunăstarea a emigrat pe patru roți departe, dincolo de linia de centură, în vreme ce sărăcia sordidă avansează cu pași mărunți, dar siguri, spre locurile magice din perimetrul turistic, unde se formează părerile și țcănesc aparatele de luat vederi.

Dimineața următoare, ploaia încă n-a conținut. Ne trezim cu ochii pe un gândac teribil care ne studiază foile jurnalului, rămase pe masă, și acesta este momentul psihologic când renunțăm la un nou tur al orașului. Ne strângem bagajele, propunându-ne doar un plan minimal: să descoperim locurile legate de memoria președintelui Kennedy. Contrar așteptărilor, orașul pare să-i poarte un cult deosebit, ba chiar cu aspecte macabre. Pe străzi, în vitrine, efigii de aur cu capul său sunt oferite spre vânzare; iată diferite cadouri și suveniruri evocându-i de asemenea numele și figura, ca și cum legătura dintre oraș și omul de stat ar fi prilejuită de o împrejurare din cele mai cordiale. În galantarul unui ceasornicar, capul președintelui conturat în furnir servește chiar drept cadran unui orologiu, sub care s-a săpat cu litere mari deviza națională „*In God we trust*” (Credem în Domnul).

Suntem curioși, așadar, să vedem care e reacția spontană a omului de pe stradă. Primul trecător întrebat de „locul unde a fost ucis Kennedy” face un gest de descumpănire, apoi își revine din surpriză și ne conduce câțiva pași indicându-ne direcția. La fel, un al doilea, ne însoțește și el câțiva pași și ne asigură încurajator că vom ajunge în câteva minute. Un al treilea, însă, pur și simplu ne întoarce spatele, iar următorul ne privește cu ostilitate când fotografiem monumentul. Iată, deci, că orașul acesta vinovat are și complexe: pe de o parte se jenează și regretă, pe de altă parte este enervat de cei ce par să-l caute mai mult pentru culpabilitatea sa. Toate dovezile exterioare de considerație - din vitrină, din stradă - sunt justificări în fața propriei conștiințe, dar nu se admite să fie luate drept scuze în fața eventualelor incriminări.

Am observat, de altfel, o demitizare a lui Kennedy, chiar în discuțiile cu foști susținători ai săi, chiar în coloanele presei care-l susținuse pe vremuri. Idolul anilor '60 a devenit peste noapte fiul unui contrabandist, inițiatorul războiului vietnamez, „nu mai bun decât alții” etc. Să fie adevărat că americanii nu-și suportă președinții care se ridică deasupra înțelegerii medii? Sau să fi învins, oare, până la urmă, definitiv, ucigașii președintelui? Pentru că, admitând chiar că Lee Oswald ar fi tras în numele său, el tot a fost, indirect, exponentul nebuniei sau intereselor unor oameni, după cum un exponent al altor anumiți oameni fusese și președintele... Întâlnirea lor pe „Elm Street” nu a fost întâmplătoare, ci a aparținut istoriei.

Crima s-a petrecut la mică distanță de locul unde este păstrată simbolic, în mijlocul unei piețe gigantice, întâia casă din Texas, coliba de bărne datând din 1841 a bătrânului John Neely Bryan. Urmează o clădire roșie, masivă, înzorzonată, care închide o întreagă latură a pieței, apoi perpendicular pe ea o stradă largă, plină de copaci, cu fronturile continue, de clădiri în cărămidă aparentă. Într-una din acestea - „Caraway Building” - la etajul patru, geamul al doilea, a răsunat arma; în acest punct de pe asfalt se afla în mers lent mașina pe pernele căreia s-a prăbușit trupul...

Întorcând puțin capul înapoi, zărim un monument: patru pereți de granit ajb, fiecare având o fantă de intrare, în partea mijlocie; incinta care se formează astfel adăpostește o piatră simplă, neagră, având înscrise numele, anul nașterii și anul morții președintelui. Un mormânt imaginar ridicat pe locul crimei? Ploaia îl spală mereu, iscând pe lespede funerară de marmură clăbuci nevinovați, ca într-o joacă de copii...

Autobuzul ne duce grăbit spre Austin, printr-un peisaj ce amintește iarăși, insistent, farmecele Subcarpaților. În microfon răsună parcă mai des și mai grijuliu ca oricând sloganul umanist: „*Watch your step!*”, „Atenție la pași!”

Ziua a 118-a:

LA ȘEZĂTOARE

Pe nesimțite, în cursul drumului, ploaia s-a oprit și cerul s-a luminat. Trec însă prin niște stări ciudate. La început am fost nervos din cauza jurnalului necompletat (câteva zile, sărite la timpul lor, rămăseseră veșnic restante, iar acum ar fi fost momentul să le recuperez), pe urmă am scris, și pentru puțină vreme mi-am revenit; dar absolut fără motiv (vremea e acum frumoasă, iar caietul - la zi) m-am pomenit pradă unei tensiuni nemaipomenite, unei neliniști ciudate, și am ajuns la concluzia că oboseala drumului începe să se facă simțită, să se adune. Ori este influența Sudului, spre care ne îndreptăm?

Ca peisaj, tot traseul de 300 de kilometri Dallas-Austin seamănă uimitor cu România. Nici o plantă în plus sau în minus nu tulbură coincidența, de aceea ne simțim familiari. În autogară ne așteaptă Christopher Middleton, organizatorul festivalului de poezie la care urmează să citească Ana (îl recunoaștem după barba blondă pe care ne-a spus că o poartă, dar l-am fi recunoscut oricum după aerul de poet - inconfundabil). Cu minusculul „Volkswagen” - vedetă a șoselelor americane după declararea crizei petrolului - ajungem la hotel, lăsăm bagajele, citim în fugă scrisorile de acasă (sosite pe adresa dată aici de noi), apoi mergem la sala „Auditorium”, unde Ana urcă direct pe scenă, emoționată, iar eu rămân în sală să manevrez un aparat de proiecție. Invitații - opt, din șase țări - vor rosti versurile fiecare în limba proprie, iar pe un ecran, deasupra (sala e cufundată în semiîntuneric), vor putea fi citite traduceri în engleză. Un procedeu foarte simplu - imprimarea pe foi de celuloid a textului care trebuie proiectat - permite această operație de transfer magic și al

Ana Blandiana - sala „Auditorium”, Austin

conținutului, și al sunetului original, așa cum îl aud înșiși autorii lor, realizându-se astfel maximul posibil în materie de osmoză poetică.

În amfiteatru sunt sute de locuri, dar numeroși spectatori, nemaigăsind scaune libere, s-au plasat (disprețul pentru haine le dă chiar voluptăți pentru asta) pe intervalele dintre rânduri. Nu poți lăsa să cadă un ac și contrastul între această aglomerație și figurile serioase, aspre, lipsite de jovialitate, ostile aproape, ale acestor tineri te face să crezi că va urma o înfruntare pe viață și pe moarte, că au venit să asiste la un proces sau la execuția unor idoli falși. De altfel, ce altceva poate părea mai absurd - în concepția pe care o avem noi despre America - decât cinci sute de tineri americani care să se prăpădească de dorul poeziei, să vină într-o sală de dragul unor poeți?

Vor citi: un poet indian din tribul Picioarelor Negre (cu studii și drumuri pasionate în Grecia), un german din Köln (*visiting profesor*

aici, la Austin), un yankeu din Connecticut, Ana, un nigerian cu bursă de studii, un brazilian de origine rusă (care a trăit o vreme și în China), un spaniol cu logodnică italo-americană (care ar vrea să rămână, prin căsătorie, aici) și, în sfârșit, o poetă de culoare din Arizona (cu unul din părinți filipinez) - așa încât nimeni nu s-ar putea plânde de compoziția acestui Turn Babel al poeziei...

Indianul Picior Negru citește două poeme lungi, între reportaj și baladă, sugerate de viața unei rezervații, iar sala începe să se urnească din adversitatea mohorâtă pe care o anunța. Germanul încearcă, evident, să facă puțină senzație - se mișcă fără încetare prin fața ecranului, acoperind mereu cu capul și cu mâinile traducerea propriilor versuri, care sunt, din păcate, un inventar de capodopere plastice italiene, luate în derâdere teribilist, în numele emancipării moderne; sala nu se lasă impresionată, dar iese complet din rezerva enigmatică pe care și-o luase. Următorul, poetul american, urcă la microfon dintr-o dată, ca un învingător, pentru că va citi niște fabule erotice la culme, cu aspect de glume rimate; în sală, amuzament, și atâta tot, ca în fața oricărui *entertainment*. Poeziile Anei par să cadă acum într-un gol, dar publicul se încălzește treptat și - deși se face o greșală de proiecție, sărindu-se trei versuri dintr-un final - se dezlănțuie finalmente în scandări neașteptate. Acum cauza poeziei este evident câștigată. Nigerianul adaugă versurilor sale pe acelea ale unui prieten mort în războiul Biafrei; gestul e atât de impresionant că e suficientă o invitație și toți se trezesc repetând după el un refren ciudat - „Zu-ma-ri-zu” dând sunetelor nearticulate un înțeles melodic. Iată cât m-am înșelat: ceea ce păruse aroganță fusese de fapt emoție și concentrare. N-am pomenit un public mai calm și mai ascultător, mai resemnat și mai automat în gesturi, dar totodată mai participant și mai angajat decât tinerii aceștia tăcuți pe care nici nu-i plouă, nici nu-i ninge, ci parcă așteaptă mereu solicitări și comenzi. Numai câțiva inși mai bătaioși dau replicile ironice pe care nici tinerii de la noi nu s-ar abține să le folosească dacă li s-ar părea că li se pune la încercare prea grea sentimentalismul sau naivitatea.

Este cazul cu poeta din Arizona, care face un circ continuu și care este fluierată și huiduită. Dar fata se încăpățânează în umorul ei tenace (se întrerupe des din lectură, cere să i se stingă veioza de pe pupitru, care i-ar bate în ochi, să se aprindă lumina în sală, ca să vadă cui citește, să i se dea apă pentru a-și drege vocea etc.) și atunci chiar rezistenții aceștia se dau bătuți și sfârșesc prin a o aplauda. De altfel, ea spune versurile într-un chip ciudat, într-o melopee dură și dușmănoasă, părând că nu-s ale ei și că de fapt le urăște; mai amestecând din când în când și câte o glumă pipărată despre condiția ei de femeie singuratică, și câte un vers dintr-un poet preferat... Dintre ultimii cititori, brazilianul-rus obține un succes complezent (versuri minore, autoironice, spuse cu un patos de epigramist provincial), în timp ce spaniolul are soarta cea mai grea, căci, pentru a-și face înțelese satirele tari și pasionate la adresa realităților din țara sa, se simte obligat mereu să explice publicului când este vorba, de pildă, de parodia unei realități și când de un sens direct, cu alte cuvinte să-și facă un comperaj continuu la propriile poeme. Avea dreptate Camus să vorbească de acei enoriași care nu înțeleg decât predicile spuse de preotul din parohia proprie!

În sfârșit, descătușați de emoțiile festivalului, am fost imbarcați în mașini și duși la un *party*, în casa unei bogate „bătrâne doamne”, umblată prin toată lumea și întoarsă acum, cu rol de mecena, în orașul ei de baștină. Recepția are loc în cartierul numit sugestiv *Balconies* (pentru că e cocoțat pe o culme împădurită), într-o vilă de lemn atârnată deasupra panoramei întregului oraș, de unde totul se vede dulce și unde aerul e în același timp pur și tare. Grea seară și încercare a puterilor! Căci la numai douăzeci și patru de ore după camera mizerabilă din Dallas, în care n-aveai curajul nici să pui mâna pe clanță din cauza murdăriei, iată-te aici înconjurat de peste o sută de invitați, zburdând mereu unul spre altul pe parchetele lucioase, sub lustrele orbitoare, și neconcepând în ruptul capului să nu-ți adreseze cuvântul, să nu-ți spună când și cum au fost la București - ei, sau părinții, sau prietenii lor - și cam tot ce știu ei despre acest depărtat oraș de la

porțile Orientului, unde oficiul de turism român îi invită din nou (scot din buzunare pliante mototolite) să viziteze „locurile lui Dracula”. Evident că tot ce știu cât de cât mai bine se referă la perioada interbelică, pentru că majoritatea invitaților sunt în pragul senectuții, media lor de vârstă s-ar spune că este în jur de șaizeci de ani: *doni* înalți și impunători îmbrăcați în negru, cu fulare lungi, roșii, înfășurate de mai multe ori pe după gât și lăsate vetust pe spate; soții zvelte și tăcute, îmbrăcate în rochii regale, cu priviri timide și jucăușe în același timp; profesori puțin țepeni și foarte buimaci, deschizând conversații stereotipe, în genul pisălogilor din romanele secolului trecut; femei între două vârste, singure și independente, profesoare la universitate, părând foarte mândre că se descurcă de capul lor într-o lume a bărbaților; un vienez meloman, mărunțel, alb ca zăpada, care se prinde obligatoriu în toate dansurile (petrecerea s-a încheiat, cum e moda acum, cu un potpuriu de dansuri grecești)...

Uimitor este faptul că, în acest Texas de care europenii se tem și își bat joc, întâlnim standardul și manierele cele mai... europene. Mâncărurile, preparate de câteva dintre invitate, au arome subtile de capodoperă culinară (nu lipsește nici chiar o pâine aburindă, scoasă acum din cuptor), fiind opusul standardizatei meniuri de pe la *party*-urile din alte părți. Una din autoarele lor, Ann Clark, iubita lui Christopher Middleton (o ființă serafică, transparentă, vorbind o franceză impecabilă și având la activ numeroase călătorii în Europa), a deschis, de altfel, pe cont propriu, un „curs de bucătărie franțuzească”, urmat de multe din doamnele prezente (iar acum se interesează de cărți de bucate din țara noastră, pe care ar voi să le traducă). Cât privește băuturile, vinurile sunt nobile și inspirate, berea (produsă, nu știu cum, într-o mașină, la fața locului) este populară și optimistă; astfel încât de alcoolurile tari aproape nu se mai apropie nimeni.

Discuțiile - după ce trec de pragul generalităților - se transformă în cozerii spirituale care se întorc la eternele subiecte ale Europei, ale artei și tradițiilor sale. Ele curg ușor, fără întreruperi, fără opintiri ale glumei și seriosului, fără acele elementare nepotriviri de sensuri și de

umori care, în alte părți, te puteai aștepta în orice moment să se interpună între tine și con-vorbitor, izolându-te de el. Un hedonism de modă veche, în felul de trai și în spirit, străbate gesturile și gusturile texanilor. Radiază din toate o atmosferă de *fin de siècle*, ca și cum oamenii aceștia care știu petrece plăcut și gândi cu capul lor (cel puțin ca oameni de societate) ar fi rămas neschimbați, ar fi trecut pe sub vârste, mode, războaie și crize și ar fi ieșit la lumină din tunelul timpului anume pentru această petrecere.

Aici, lângă paralela 30, am găsit un fragment de Europă veche, încă vie, încă plină de farmec și de imaginație, și m-am gândit ce adânc a lucrat „sentimentul frontierelor” asupra caracterului american. Secole de-a rândul, Statele Unite au fost un organism în expansiune, frontierele, limitate inițial la o mică fâșie de pe coasta atlantică, mutându-se neîncetat până au atins Pacificul la vest și Rio Grande la sud... De multe ori, oamenii au luat-o înainte, pășind ca pionieri în necunoscut, ducând în spate obiceiurile vechii lor țări și trăgând apoi frontiera, ca pe o poartă, după ei. Întotdeauna, cât mai erau terenuri necunoscute, frontiera a fost instabilă, provizorie, se știa că dincolo de ea mai este o speranță, și dincolo de ea alta, încât această disponibilitate a modelat întreaga istorie, a stratificat caracterul american. Antagonismele, luptele sociale au fost mai puțin explozive, pentru că nemulțumitul știa că își va putea căuta dreptatea dincolo de frontiera acestui moment, dincolo de legile acestui stat. Nu există, la drept vorbind, bucățică din Statele Unite care să nu fi fost la un moment dat frontieră, căci această a doua „migrațiune a popoarelor spre Vest a măturat ca un val întregul teritoriu. Dar, în fiecare loc, marea a lăsat un alt fel de oameni. Conservatorii, cei ce și-au văzut satisfăcute dorințele sau care s-au mulțumit cu puținul de la început, au rămas pe Coasta de Est, în orașele și fermele puritane ale Noii Anglii. Evident că, pe baza acestui raționament, cei mai vii, cei care și-au păstrat spiritul neschimbat prin continua alergare dincolo de frontiere au ajuns la scop mai târziu și mai departe. Istoria i-a surprins la marginea țării, acolo unde granițele s-au închis în sfârșit în fața

idealului lor infinit. Poate exemplul cel mai elocvent îl dau texanii, care s-au dovedit la timpul lor cea mai nemulțumită și au rămas până azi - în arheologia socială - cea mai tânără populație a Statelor Unite.

Ca în atâtea rânduri, însă, Europa, cu plăcerea ei de a absolutiza, s-a înșelat. Dacă în cazul Los Angeles-ului, de pildă, am arătat că europeanul idealizează, concepțiile lui despre Texas sunt nedrepte, întârziate cu peste un secol. Texas este, în concepția europeanului, un loc frumos dar sărac, primitiv dar și primitiv, pe care este mai precaut să nu-l vadă decât în westernuri. Părerea sa a rămas conformă cu legendele lăudăroase despre judecătorul Roy Bean, omul care făcea dreptate după capul lui.

Lăudăros este, într-adevăr, prin tradiție, texanul. El a intrat în anecdote ca un ins pantagruelic și cam năzdrăvan, care face din țânțar armăsar și îngheață apele când vorbește despre isprăvile sale. Dar, așa cum îl vedem de aproape două zile, el este, sub aspectul muncii și al spiritului, altceva decât bădăranul și necioplitul proprietar de turme sau de puțuri de petrol acreditat în viziunea noastră. Voinic și subtil, dinamic și glumeț, puternic și expresiv, el reprezintă poate amestecul cel mai proaspăt și cel mai exploziv de tradiție europeană și de vitalitate americană, fiul mezin al acestei logodne.

Cu mașina de împrumut a poetului spaniol parcurgem în mai bine de o oră drumul până la hotel, timp în care el încetinește la fiecare răspântie și se întreabă încotro să meargă mai departe, repetând amuzat și până la absurd „Pare-se” - o vorbă care s-a nimerit să sune în ambele limbi cam la fel...

Ziua a 119-a:

CEL MAI BINE E ÎN ALTĂ PARTE

Primul drum pe jos în oraș - avem această superstiție antică: de a cunoaște fiecare loc neapărat cu pasul - îl facem pe o vreme cu aspect subtropical: cerul senin, de un albastru aproape greșos, temperatura 90° Fahrenheit (32 pe scara Celsius) și o umiditate care ne sperie (instalațiile de climatizare din hotel funcționează ca ventilatoare - și tot nu reușesc să facă aerul respirabil). În plus, azi-noapte am făcut imprudența să-mi spăl perechea de pantaloni, mototolită în geamantan, cu care aveam de gând să ies azi, convins că bogata căldură care atârna în aer, aproape materială, îi va usca și-i va netezi în același timp. Dar iată că după șase ore pantalonii sunt la fel de uzi ca-n clipa spălării. Umezeala i-a ținut într-o continuă stare de saturație. Atunci, din pură încăpățănare, fac gestul nesăbuit de a-i îmbrăca uzi, convins în continuare că se vor usca în câteva minute, datorită mersului. Pantalonii nu s-au uscat toată ziua, dar măcar comicăria aceasta ne-a ținut treji, scoțându-ne periodic din prăpăstiile oboselii prin hohote de râs homerice.

Libertatea Texasului vine de acolo că este o îmbinare spontană între natura omenească și natura locurilor. Ea nu este un obiect ținut pe o poliță, pe care mai greu e să îl cumperi, pentru că apoi poți să-l folosești în cele mai absurde moduri cu putință (cum se întâmplă cu mohorâtele orașe ale Nordului). Libertatea texanului este de la început profund firească, legată organic de natură, formată după normele bucuriei de viață, ale indiferenței față de ierarhiile și constrângerile sociale. Principalele ramuri economice - agricultura, creșterea vitelor și petrolul - desfășurându-se sub cerul liber, soarele acționează chiar în

lumea modernă - după expresia cuiva - ca un agent de circulație pe

Muzeul din Austin

care nu-l zărești niciodată și tocmai de aceea îl respecti.

Cu sfertul său de milion de locuitori, Austin reproduce Texasul, doar că este un concentrat, o reducere la esență, ca și cum, printr-o scuturare de umeri, s-ar fi debarasat de sărăcie, inegalitate, spaime, păstrându-și miezul lucrurilor. A fost gândit și construit direct ca o capitală, în 1839, an care cădea în intervalul nehotărât când Texasul nu mai era nici spaniol, dar nici nu devenise american, când fusese luat mexicanilor, dar încă nu fusese admis în federația Statelor Unite. Cincizeci de care cu boi au transportat atunci arhivele guvernamentale și însemnele capitalei de la Houston (pe malul golfului Mexic), unde apropierea frontierei le-ar fi putut primejdui, în acest oraș tânăr, ascuns între coline și apărat de păduri, protejat de un cer calm și mângâiat de lacuri albastre. Bogăția și măreția Texasului (după Alaska,

cel mai întins - „un stat din care s-ar putea face cinci”) s-au concentrat în frumusețea acestui giuvaer, căruia i s-a dat un stil blând și lipsit de emfază, umanist și mediteranean, potrivit parcă seninătății naturii sale.

În afara funcțiilor sale de capitală, Austin este cel mai mare centru de studii al Texasului și al întregului Sud. Universitatea - înființată în 1883 - are peste 40.000 studenți. Mărginită de șiruri lungi de copaci, care din când în când debordează în parcuri nesfârșite, de fapt în păduri orășenizate, strada este un drum al naturii care duce la universitate. Se umblă de obicei în șort, fără pantofi, cu talpa pe asfaltul calduț. Cine are de comunicat ceva scrie un afiș și îl lipește pe un zid. Cine are de ținut un discurs, scoate o masă dintr-un amfiteatru și o transformă în tribună. Cine vrea să vândă ceva, întinde o pătură pe trotuar sau pe iarbă, transformând-o în tejghea. Traversăm campusul, în atmosfera aceea frățească atât de cunoscută, printre clădiri academice, scuaruri, bănci, tăpșane cu iarbă groasă, coafată curios, copaci întortocheați și bătrâni, priviri tinere, inteligente, directe. Ana urmează să ridice de la casieria universității onorariul pentru festivalul de ieri, o sumă neplanificată care ne va permite încheierea călătoriei - amenințată altfel de faliment. Găsim clădirea cu greutate, după ce ne rătăcim pe coridoarele unei școli de muzică unde se cântă la pian Beethoven, după ce deschidem din greșală ușa unei săli cu tablă gigantică pe care un profesor o împetritează cu cifre. În față, la diferite tarabe, se vând cărți, ziare, se colectează bani pentru arabi, pentru săraci, pentru creștini. Mai departe, pe o stradă cu restaurante și librării, se cântă pe trotuar, cu o farfurioară în față (niște tineri tolăniți pe asfalt care nu par să o facă din mizerie, ci mai degrabă din teribilism), iar o mică fundătură a fost transformată într-un pitoresc bazar de artizanat. Înconjurată de o lume curioasă, care mai mult privește decât cumpără, sunt expuse pe pleduri de cânepă tot felul de nimicuri indiene: obiecte de argint, curele, covoare; dantele, hamacuri - toate făurite de acești tineri cu figuri de studenți (de fapt, chiar studenți) care le și vând. În librăria „Garner and Smith” (unde Anei i s-

au și vândut, ciudat, cele două cărți - românești! - expuse în vitrina dedicată festivalului), privim îndelung - vreo oră bună - rafturile. Discutăm apoi cu vânzătoarele întrebând, din curiozitatea comparării, care anume cărți se epuizează mai repede („G+S” este o librărie universitară, de genul lui „Epstein” din Iowa City). Ni se răspunde că lucrările de „știință pasionantă” (de la acupunctura la memorii de război și de la jurnale de călătorie la ocultism). Poezia mai degrabă se răsfoiește în librărie, iar proza are succes, paradoxal, numai când e vorba de anumiți autori mai tineri. În celelalte librării - ne spun tot ele - locul întâi la vânzare îl dețin „cărțile făcute după filme”, adică acele sinopsis-uri concentrate și semidocte care apar odată cu premiera filmelor de succes garantat.

Puțin dezolați de aceste constatări, ne întâlnim la locul fixat cu poetul Middleton, care ne invitase pentru această după-masă la el, în ceea ce numise „refugiul” său. Tot drumul demitizăm „lumea bună” universitară, care se pare că privită de aproape își pierde aura idilică, cum se întâmplă cu orice lucru la a doua vedere. Suntem deprimați că rămânem și fără aceste iluzii. Suntem deprimați și când facem - în mașină - o coadă de jumătate de oră la singura stație de benzină deschisă din oraș. Pentru a mări prețul, pompistii închid prin rotație benzinăriile, provoacă aglomerații, și atunci americanii, neobișnuiți cu nervii și rândurile, se descarcă uneori violent. Nu mai departe ca ieri - ne spune Middleton - la o astfel de coadă, ia New York, a avut loc o adevărată încăierare, cu împușcături și morți...

— De altfel nici Austinul nu a fost scutit de violență, ne previne el. Ați văzut „Turnul lunii”, nu?

Da, îl văzusem. Nu departe de aici este un turn de douăzeci și șapte de etaje, luminat noaptea cu vapori de mercur („lumină de lună”), folosit ca belvedere și mascotă a orașului. Middleton ne povestește cum, acum câțiva ani, într-o seară de vară, un tânăr - nebun sau furios - s-a urcat în turn cu un automat și a început să tragă la întâmplare, ucigând pe loc, până să fie imobilizat, douăsprezece persoane.

Uităm însă de toate în drum spre cabana unde locuiește poetul. Lăsăm orașul în urmă, intrăm într-un crâng și după cincisprezece minute oprim în fața unei porți, aproape inutilă pentru că a fost năpădită de rămurișul a zeci de copaci, de lăstăriș și ierburi înalte. De afară nici n-ai bănuî că înăuntru este o curte, o casă. Bambuși, nuci, stejari țin îngropat acoperișul jos de țiglă sub o boltă de verdeață. Umbră, ciripit ireal de păsări, greieri, scaune împăratești în jurul unei

Cabana familiei Middleton, Austin

mese lungi de brad... Cumpărată de la niște bătrâni, care au moștenit-o la rândul lor de la bunicii lor, casa aceasta îl desparte și în același timp îl leagă pe colegul nostru de ceea ce înseamnă Texasul azi, de ceea ce însemna el înaintea legendelor.

Împreună cu Ann Clark, profesoara de bucătărie, cu poetul Picior Negru și cu un student al lui Middleton, sosiți între timp și ei cu soțiile, discutăm toată după-masa, înghesuiți ca petalele unei flori pătrate, pe marginile unei pături întinse pe iarbă. Ce poate fi mai calm și mai liniștitor decât să stai pe iarbă, într-o pădure dintr-o țară necunoscută, lângă o cabană de pionieri pierdută printre crengi, și să găsești niște oameni cu care să te poți înțelege ca și cum i-ai cunoaște de mulți ani. Discutăm - în italiană, apoi în franceză! - despre Italia, despre Franța, despre locurile lor calme, ascunse, neturistice, cum a fost acest Austin, acum, pentru noi. Simțim totuși ceva neliniștitor, simțim că de la ucigașul din turn la oamenii aceștia liniștiți este o lume întreagă, fără nuanțe.

O lume din care Middleton - englez strămutat doar acum vreo zece ani în America, purtând încă o nostalgie grea pentru Europa - ar vrea să plece mai departe, pe principiul - pe care acum îl descopăr și-l formulez, spre hazul tuturor - că nicăieri nu este mai bine ca în altă parte...

Încheiem seara cu o disperare mocnită care ne urcă în gât. Evident, nicăieri nu vom găsi oameni fericiți, dacă nici printre acești fii ai naturii și ai literelor n-a fost posibil. Peste tot oamenii își păstrează o rezervă de tristețe, peste tot, în locurile unde candoarea are curajul să se înfiripe, apar brutalitatea, meschinăria, plictiseala, care o alungă. O lume care - obiectiv - nu este cea mai rea din cele imaginabile nu va putea deveni nici cea mai bună, pentru că peste tot fericirea va mai avea ceva de cerut, iar dintele nemulțumirii va mai roade din trupul ei împiedicând-o să se împlinească.

Ziua a 120-a:

O ZI ÎN MIDDLE CLASS

Cu familia Malek ne-am cunoscut prin corespondență. Ei ne vor fi sponsori în San Antonio, oraș pe care intenționez în ultimul timp să nu-l mai vizităm din cauza crizei de timp și a vizelor de trecere în Mexic (despre care am aflat, printr-un telefon dat la ambasadă, că nu pot fi obținute decât în cazuri excepționale). Frontiera mexicană este la două ore și jumătate de San Antonio, iar până la Ciudad de Mexico *Greyhound*-ul ne-ar fi dus în șaisprezece... Dar n-am avut noroc...

Mai avea rost să mergem la San Antonio? Amabila insistență a Malek-ilor ne-a convins că da. Câte scrisori, câte telefoane ne-au dat! Parcă văd scrisul cuminte, ordonat, frazele clare, corecte, parcă aud vocea prietenească, stăruitoare a doamnei Barbara, care a fost tot timpul - la propriu - purtătoarea de cuvânt a gazdelor. Dacă am intrat în horă, trebuia să jucăm. Am răspuns la scrisori, am făcut promisiuni *long distance* (interurbane). Acum urmează să ne întâlnim în *lobby*-ul hotelului din Austin. Au stăruit să vină după noi cu mașina - 110 kilometri -, deși le spuseseam că avem abonamente la *Greyhound*. Cum ne vom recunoaște?

În sfârșit, iată-i, chiar în clipa când pendula de la recepție bate ora exactă. Își fac apariția pe ușă de plexiglas care se deschide automat în fața lor și ne ghicim imediat. Amândoi sunt înalți, vânjoși și par, deși au aproximativ vârsta noastră, cu vreo zece ani mai maturi, mai conștienți de sine. Barbara este secretară a unui avocat, iar James - inginer electronist, de unde - poate - se explică la amândoi această lentoare în gesturi neconformă cu vârsta, această importanță disproporționată pe care și-o dau. Ne fac încă din ușă un gest prietenesc. Îmbrățișările de bun găsit sunt cam jenate, și pe drept cuvânt, căci ne vedem prima

oară și nu avem încă nimic comun. Insistă să ne urcăm în mașină imediat, ca și cum ar spune că nu mai avem ce căuta în hotelul acesta străin, din moment ce suntem în grija lor. Parcurgem drumul în trei ore și jumătate (cu *Greyhound*-ul ar fi fost numai două), după ce ne oprim și la un bar pe autostradă, ca să fim tratați. Inutil, căci le spunem că suntem frânți de oboseală, după atâtea nopți de călătorie și petrecere. În bar ne mulțumim să bem un ceai; singurul care are chef de alcool este James, dar el trebuie să se abțină, fiind la volan... Și, din aproape în aproape, totul iese cam anapoda.

Căutăm de zor subiecte de vorbă. Repetăm lucruri de mult lămurite în scrisori - vârsta, ocupația, scopul călătoriei noastre. Insistențe asupra acestui ultim subiect. Malek-ii nu înțeleg efortul pe care-l depunem ca să le vedem țara fără a urmări un *business*. Am observat asta și la alți americani - nu concep nici o acțiune fără finalitate practică. Le spunem că acesta este tocmai *business*-ul nostru și ne înveselim cu toții. Dar în fața a tot ce e cultură simțim cum se cascadează o neînțelegere tare ca piatra, așa că ștergem dintr-o dată temele culturale din discuții. Următoarea neînțelegere vine, culmea, din cauza îmbrăcămintei. Barbara și James nu par marcați în vreun fel de sărbători (astăzi e sâmbăta Paștilor), însă privesc cam îngrijorați spre tinereștile noastre costume de călătorie și se întreabă probabil dacă în sumarele bagaje avem și niște haine mai acătării. Până la urmă ne pun chestiunea de încredere și ne oferă foarte amabili, pentru „ieșiri”, niște haine socotite mai reprezentative din garderoba lor, anunțate cu tot dichisul: un veston de gală, un papillon, o rochie de bal lungă până în pământ, o diademă, o broșă etc. Mulțumim tot atât de amabil, dar negativ, traducându-le proverbul „nu haina face pe om”. Între noi se instalează însă o atmosferă mocnită și înclădată. Nu contenim să ne întrebăm ce căutăm, oare, împreună, ce ironie ne-a adunat cu acești oameni atât de cumsecade în felul lor, dar ținând complet de o altă lume (nu e vorba de America, ci de o concepție mai degrabă europeană, exacerbată aici ca orice lucru maimuțarit). Cel mai mult ne

intrigă însă acele „ieșiri” (anunțate destul de solemn) câtă vreme noi am vrea să vedem orașul, muzeele...

Dar ne lămurim foarte curând, ajunși la destinație: vom merge la un restaurant. Casa Malek-ilor este o cabană destul de drăguță, în marginea de nord a orașului. Pare, ce-i drept, nelocuită, în ciuda faptului că e aranjată frumos și chiar cu migală. În baie, de exemplu, dușumeaua, cântarul și closetul sunt tapetate tacticos cu pâslă de culoare vernil, iar toate mobilele din celelalte încăperi sunt pline - se simte apropierea graniței - cu obiecte de artizanat mexican. Dar nu se vede o carte, o floare și - în ciuda pretențiilor festive - lipsesc elementarele pregătiri de Paști: un cozonac, o prăjitură sau un ou roșu. Gazdele ne explică ce ocupate sunt, cum se văd doar seara târziu, după ce pleacă de acasă dimineața devreme, cât de mult călătoresc în interes de serviciu. Iar acum, la ce restaurant am vrea să mâncăm? Unul spaniolesc? Unul „european”? Unul oriental? Convenim pentru ultimul, știind că slăbiciunea americanilor atârână spre mâncărurile acestea cu ouă crude, cărnuri putrede și condimente trăsuitoare. De altfel, din acest moment ne propunem să nu ne mai enervăm că vom pierde timpul destinat muzeelor printre tacâmuri, liste de bucate și convorbiri fade și ne resemnăm la gândul că, în ciuda nepotrivirii de gusturi, este și aceasta o documentare în felul ei și va trebui s-o apreciem ca atare.

La restaurant (semiîntuneric, flori de plastic, lumânări aprinse - cum place clasei mijlocii!) este de reținut doar discuția pe care o ducem cu gazdele noastre pe tema limbii materne a americanilor - dacă se păstrează dincolo de limitele celei de a doua generații, dacă e bine să se uite sau să se mențină, sau dacă e totuna. Când ne simțeam mai bine - evident că discuția o socoteam exclusiv redusă la masa noastră - ne trezim apostrofați din senin de o bătrână mărunțică de alături, cu ochii migdalați de japoneză, dar purtând pe cap o vastă pălărie americană cu flori: „Nu e bine ce gândește domnul cu papillon (este vorba de James...), limba trebuie păstrată, noi suntem numai șapte mii aici, în oraș, și am reușit; cu atât mai mult voi, europenii, care

sunteți așa de numeroși...” Comesenii bătrânei o aprobă, dând din cap mărunț și caraghios, dar, cum James își apără teza plin de sine, vorbindu-i peste umăr, vocile lor mărunte și pițigăiate trec la asalt, înțepându-l din toate părțile, tot mai precipitate și amenințătoare, așa că ne grăbim să sorbim ciudatul desert pus într-o ceșcuță cât un degetar și să plecăm...

Cealaltă „ieșire” promisă este la o familie prietenă cu Malek-ii. Drumul trece prin niște câmpuri tenebroase, enigmatice, fâșia de asfalt reducându-se la stricta lățime a mașinii, dar ducând, după obiceiul foarte sănătos de aici, până în pragul locuinței. În curtea luminată destul de slab latră țărănește un câine, dar observăm numeroase mașini. Gazdele - el inginer, coleg cu James, ea profesoară, amândoi de origine germană și având în jur de 35 ani - și-au alcătuit în această noapte de Înviere înfățișările cele mai interesante cu putință. John poartă o pereche de pantaloni cadrilați, gata să plesnească pe picioarele cu jamboane puhave, ținute continuu unul peste altul, iar cu cât te apropii cu privirea de chipu-i, îți dai seama că toate detaliile vor să-l prezinte drept un intelectual sofisticat: pipa ținută pedant în podul palmei, vestonul cu deschizătură largă la revere, lavaliera uriașă de culoarea muștarului, perechea groasă, aproape bufantă, de mustăți, placiditatea studiată a obrazului, contrazisă însă brutal și demascator de fălcile dure, gata să muște. Ea, doamna Gertrude, poartă o imensă rochie de tafta argintie, lucitoare ca un cer de vară, peste care a mai presărat de-a lungul reverelor și la talie zeci de floricele de hârtie, roz și verzui. Pe masă sunt două farfurii cu prăjituri de aluat și o sticlă cu lichior foarte dulce din care fiecare își toarnă când pofteste. Discuția, cum se întâmplă de obicei, a fost acaparată de doi inși mai vorbăreți (mai sunt două familii în vizită), care se tachinează continuu și spun glume destul de nereușite. Când se ajunge la bancurile cu specific local, participanții se împart în grupe: texanii de o parte, iar cei veniți din alte state, de alta. Bunăoară, Barbara îi cere lui James să spună - poate mai mult pentru noi - gluma aceea răscunoscută cu zidul de aur: „Un californian ca Gerald - a început James, arătându-l șăgalnic cu

degetul pe unul din meseni - i-a spus unui texan: «Aurul nostru ar fi suficient să vă înconjurăm Texasul cu un zid de înălțimea omului». Și ce credeți că i-a răspuns texanul? «Foarte bine. Dacă îl faceți, îl vom cumpăra!»” Se râde mult, oamenii se bat pe spate vârtos și, din când în când, își aduc aminte de rangul lor și redevin serioși, interiorizați. Dl John bate plin de importanță pipa pe marginea scrumierei. Din camera alăturată scâncesc niște copii mici, lăsați singuri în coșulețele lor - treziți poate de vehemența râsetelor - și două din invitate se ridică de fiecare dată, ca la un semn, și, cu mișcări agale, de regine deranjate din marțialitatea lor, se îndreaptă să-i potolească.

Rădem și noi, dar cam neinspirați, și atunci, de câteva ori, în golurile de conversații, atenția se îndreaptă asupra noastră și întrebările obișnuite încep să curgă: vârsta, profesiunea, de ce călătorim, ce rost are să umblăm așa, fără rost, ce impresii avem... etc. Dar Barbara a învățat lecția și, când ne vede paralizați de absurd sau de oboseală, răspunde în locul nostru cu perspicacitatea și intuiția tactică a femeilor.

Dimineața, la șapte, gazdele se duc la înviere. Aici s-a renunțat de mult, în numele confortului, la serviciile religioase nocturne, și învierea are loc dimineața, după ce pastorii și credincioșii au dormit sau au petrecut toată noaptea, destinzându-se înainte ca evenimentul simbolic să se fi produs. Biserica anglicană este o clădire modestă și informă, ca o magazie. Pastorii așteaptă pe enoriași la ușă, cu surâsuri lipite profesional pe chip. Slujba este cam oficială, ca o lecție de muzică, fără fiorul acela popular și de basm care trece prin liturgiile vechilor biserici. Lumea cântă în bănci o melodie de Palestrina pe care Barbara și James o urmăresc diligent și demonstrativ - pentru noi - pe partitură, iar când pastorul face un semn toți se lasă în genunchi pe pernuțele prinse de pupitre, într-un scârțâit unison de balamale. La sfârșit, o cuminecătură fără spovedanie, cu niște buline albe, scoase parcă nu din tradițiile istoriei, ci din arsenalul maselor plastice contemporane, și armata de credincioși se urcă în mașini și demarează într-un scrâșnet general de ambreiaje și eșapamente.

Ziua a 121-a:

VIAȚA ȘI CEARA

O nouă vizită (pe care n-o mai descriu), o nouă masă la restaurant (un restaurant rotitor, panoramic, în vârful unui turn înalt de 200 metri!), și ajungem să vedem ceva din orașul propriu-zis abia la amiază. Diseară vom pleca spre New Orleans, rămânându-ne o noapte întreagă să medităm cu duioșie la oamenii aceștia neștiuți și silențioși, care prin felul lor de a se purta „cum cred că ar trebui”, nu cum le-ar dicta adevărata lor fire, ne-au atras atenția asupra existenței lor în America, și încă în număr atât de mare.

San Antonio este un oraș cu adevărat istoric. O secțiune din trecutul lui cuprinde tot ce s-a întâmplat în trecutul Texasului și al Sudului: întâi prezența compactă a triburilor de indieni; apoi pătrunderea spaniolilor, prin intermediul misiunilor catolice (menite să-i apropie, să-i convertească și să-i civilizeze pe băștinași) și al forturilor de apărare - *presidio* (menite să-i apere pe misionari); apoi transformarea terenurilor pustii, practic neîntrebuințate (și peste care, printr-o tragicomică suprapunere a puterii, indienii se socoteau ei stăpâni) în dominion spaniol; apoi dobândirea independenței, ca provincie autonomă a Mexicului; în sfârșit, trecerea peste frontieră, în căutare de terenuri libere pentru agricultură, a mii și mii de coloni americani, care în 1836 îi alungă pe mexicani, declarându-se republică independentă, iar în 1846 devin cetățenii celui de-al 28-lea stat federal... Toate aceste evenimente se găsesc și azi înscrise în înfățișarea orașului, pe care-l străbatem până în amurg pe străduțe strâmte cu caldarâm, pe sub arcade de porfi și poduri, printre monumente tocite de vreme. Râul San Antonio a fost de-a lungul timpului o mlaștină sinuoasă (indienii îl numeau „Bătrânul beat care se

întoarce noaptea acasă”). În 1930 a fost drenat, și de atunci construcțiile de pe malul lui sunt obligate să respecte linia arhitecturii spaniole. Cu timpul, pe meandrele betonate (râul parcurge cele șase mile ale așezării în ocoluri totalizând cincisprezece mile) s-a format un labirint de clădiri răsărite direct din apă, iar orașul a fost supranumit, din această cauză, „Veneția Americii”. Bineînțeles, o Veneție artificială și prea frumoasă, antiseptică și „pusă la punct”, dar, comparativ cu pustiurile de beton și de nylon ale altor orașe, fantezia aceasta emoționează. Case vechi de chirpici, îmbrăcate în iederă, și zgârie-nori recentți de beton își înfrățesc imaginea în undele apei cu sălcii plângătoare și copaci tropicali, cu lebede și rațe sălbatice; vaporase cu turiști și bărci cu perechi de îndrăgostiți trec pe sub geamurile băncilor și societăților de asigurare pe care, tot atât de neașteptat, unghiulația spaniolă a balcoanelor, arcadele și decorația ogivelor le umanizează. Dar dincolo de cele două șiruri de case liniștea nefirească dispare și orașul își ia în primire funcțiile și avatarurile modeme.

A fost dedicat Sfântului Anton din Padova la începutul secolului optsprezece; în jurul unui vechi sat indian, spaniolii au clădit cinci misiuni, cuprinzând biserici, școli și terenuri pentru grădinărie. Toate cele cinci sunt încă și azi în picioare. Poate de aceea San Antonio este socotit „orașul ales” al Sudului. Dar, evident, și pentru că aici, în Misiunea Los Alamos, a avut loc lupta care i-a transformat pe coloniștii nesupuși în martiri și a dat astfel americanilor prilejul să-și adjudece Texasul. Fortificați între zidurile misiunii ca într-o cetate, 187 americani au rezistat - spune istoria - asediului a 4.000 soldați mexicani conduși de generalul Santa Anna, iar când, după două săptămâni, au fost uciși cu toții, strigătul „Să ne amintim de Los Alamos” a servit de pretext și încurajare pentru ca armata răzbnătoare condusă de Sam Huston să pătrundă în Mexic, obținând cu forța independența. i

Într-o piață, în fața unei clădiri, întâlnim o altă oază de trecut, un grup impunător de statui mexicane: capete ciudate aztece, cu guri mari, ca de oracol, un soare cu inscripții și cu litere ciudate, un Hrist dramatic cu brațele contorsionate pe cruce... Ne apropiem avizi să le

contemplăm, dar după câteva minute de extaz unul din noi atinge din greșeală presupusa piatră și descoperă după sunetul gol că totul, absolut totul este carton, mulaj de carton, perfectă și deșartă imitație hollywoodiană.

O și mai totală senzație de vid ne lasă așa-zisul - pompos - „Hall of Texan History”. Intrarea în muzeele americane de obicei este gratuită. Dar aici apare afișată o taxă - și încă destul de mare. Înseamnă că este un așa-numit *Wax museum*, un muzeu de ceară. Ceara joacă în istoria americană un rol primordial. Acolo unde arhivele au lăsat doar un rând sau legende doar un nume, ea vine să completeze, să ordoneze, să eternizeze. Sculptorul în ceară nu se mulțumește cu portretul unui erou, el îl plasează, alături de alte personaje, în împrejurarea istorică în care s-a consacrat, despuindu-l în schimb de orice trăsătură vie, ca să nu mai vorbim de trăsăturile de caracter. Fiecare întruchipare din acest tip de muzeu poate purta un titlu de manual: „semnarea tratatului cutare”, „scenă de luptă în valea cutare” sau „sosirea ajutorului în bătălia cutare”... Un fel de tablouri vivante, unde însă focurile de tabără scot fum adevărat, felinarele ard de-a binelea, răniții poartă eșarfe de pânză, iar câinii cercetași dau cu credință din coadă; în care adevărul se pretinde mai adevărat ca istoria, iar chipurile, siluetele *life-size* (mărime naturală) seamănă înspăimântător cu eroii celui alt veac, făcându-te să te temi de ele ca de niște fantome.

Mult mai credibilă este, în vecini, Expoziția culturilor texane, deși nici aici nu lipsesc aspectele puerile. Propunându-și să arate contribuția fiecărui grup etnic texan (douăzeci la număr!), organizatorii nu s-au putut abține să plaseze în căruțele cu coviltir ale indienilor benzi înregistrate cu cântece de greieri și țipete de coyoti. Întâmplarea face să zărim puțin mai departe un greiere adevărat, și primul reflex este să ne întrebăm dacă este autentic sau - nu cumva? - este și el o genială imitație de material plastic. Mai departe, pe măsură ce grupul etnic este mai mic, exponatele sunt procurate cu mai multă dificultate. Locul marilor fapte de arme, al rafinăriilor grandioase și al imenselor herghelii pe care - se arată în fotografii - le-au pus la cale englezii este

luat, în cazul grecilor de pildă, de câte un tablou de familie cu câțiva frați mustăcioși cu veste și pălării, dintre care doi au devenit bancheri, iar ceilalți negustori de măsline. Acolo unde populația respectivă n-a făcut nici măcar negustorie, sunt etalate niște obiecte oarecare - un scaun, un ștergar sau un costum național -, iar deasupra numele și portretul donatorului. O perfectă democrație în fața istoriei este sugerată astfel.

Prin orașul istovit de duminică ne îndreptăm, seara, spre autogara. Barbara și James au redevenit tandri, după mulții nervi pe care li-i vom fi pricinuit la rândul nostru. Treizeci de ore de conviețuire ne-au rodat sentimentele, ne-au învățat să ne respectăm așa cum suntem: ei cu orgoliul lor plin de modestie, noi cu modestia noastră orgolioasă. Autogara este pustie: seară de Paști. Nici o sărbătoare nu se citește pe fețele, în veșmintele celor prezenți. Numai negrii sunt febrili și ceremonioși; îmbrăcați în costume albe ca zăpada, familii întregi - părinții și trei-patru copii - trec ținându-se de braț: cu cruciulițe la gât, flori la butoniere, umerase cu haine suplimentare învelite în celofan...

O ediție specială a unui ziar anunță că gangsterul C. (un nume spaniol) s-a reîntors în San Antonio. E vorba de un traficant de droguri periculos care a omorât cu ani în urmă un polițist. Cetățenii sunt îndemnați să-l demaște și totodată să se ferească de el. Ne urcăm în autobuzul de New Orleans - zece ore de drum, peste noapte - cu sentimentul că am scăpat măcar de această îndatorire.

O săptămână în Louisiana:

FRAGMENTE DIN NEW ORLEANS

Dacă San Antonio a fost poreclit „Veneția Americii”, New Orleans este „Parisul” ei. Un troleibuz supraîncărcat cu gospodine și tineri negri (practic suntem singurii albi, noi și șoferul) ne duce de urgență în centrul orașului, unde găsim surprinzător de ușor un hotel ieftin, la intersecția străzilor *Canal* și *Rampant*, magistralele perimetrului turistic. Instalarea (într-o cameră veche, scârțâind din toate mobilele și podelele, situată sub litera gigantică a unei reclame care ne va trage, evident, cu ochiul toată noaptea) durează câteva minute, și iată-ne pornind fără preget pe străzile povărnite ale faimosului cartier „Vieux Carré”, inima istorică a orașului. Îmi amintesc groaza pe care mi-o dădea în anii copilăriei simpla rostire a cuvântului „hotel”, care semnifica desfrâu, misterul și groaza la un loc. Astăzi, se împlinesc - de la sosirea în America, și scăzându-le pe cele dormite în autobuz - o sută de nopți petrecute în această instituție, care a devenit cea de-a doua natură a noastră. Chiar dacă instalarea într-o cameră străină nu-i o plăcere, momentul imediat următor răsplătește totul: e vorba de primii pași pe străzile unui nou oraș, acea mică renaștere - indiferentă la oră, timp sau anotimp - în care simți că totul, fiecare lucru, îți aparține mai mult ție decât orașului însuși.

Iată-ne, așadar, și pe străzile orașului acesta, fără bagaje și fără grija unde vom dormi la noapte, simțind că ne-au crescut aripi și că, indiferent ce se va întâmpla, nu ne vom întoarce în camera mohorâtă de hotel, două zile, decât ca să dormim câteva ore peste noapte. În rest vom hoinări fără țință pe străduțele strâmte, prin scuarurile animate, prin cotloanele neștiute. New Orleans nu poate fi cucerit

altfel decât cu armele lui: contemplându-l și savurându-l în ritm moleșit... o dată, de mai multe ori, de zeci de ori.

Voi nota de-a valma tot ce văd și știu, pentru că este singura posibilitate de a aduna în focar aceste hoinăreli leneșe, caleidoscopice...

Palatul Cabildo. New Orleans este orașul altor părinți, el a intrat în fluxul american din izvoarele altor seminții. Colonizarea a fost făcută de francezi, târziu, în jurul anului 1682. O expediție condusă de La Salle ar fi coborât cu pirogile tocmai din Noua Scoție prin Marile Lacuri, apoi pe râul Illinois, și în sfârșit pe Mississippi - cale de câteva mii de kilometri - ajungând la vărsarea fluviului în mare. Nobilul acadian ar fi dedicat pământurile acestea regelui Ludovic al XIV-lea, de unde numele de Louisiana. Primele așezări stabile au apărut la mari intervale de timp: un fort (în 1699), apoi un orașel, Natchitoches (în 1714) și, în sfârșit - din inspirația lui Sieur de Bienville, care l-a închinat ducelui de Orleans - orașul care avea să devină metropola de azi. Dar Franța colonială intrase în amurg: în 1763, după războiul de șapte ani, ea era silită să cedeze Louisiana Spaniei, care ceda în schimb Angliei învingătoare Florida. În 1800, Napoleon obține retrocedarea către Franța a Louisiane, dar tot el o vinde trei ani mai târziu americanilor contra sumei de 15 milioane de dolari, grăbit să câștige aliați împotriva englezilor și bani pentru vistieria secătuită de războaie. Anecdota spune că hotărârea împăratului a fost luată în cada de baie. Dar pentru istoria Statelor Unite ea a fost epocală, căci Mississippi devenea din acel moment un fluviu în întregime american, care avea să joace rolul cel mai important în unificarea națiunii. Aici, în palatul Cabildo, fostul sediu al guvernatorilor (numit de spanioli - se va vedea de ce - „Casa Capitular”) avea să se producă, la sfârșitul anului 1803, un șir curios de evenimente, poate unic în istorie: trecerea unui teritoriu, în decurs de douăzeci de zile, prin mâinile a trei imperii. La 30 noiembrie puterea era transferată de către spanioli francezilor; la 20 decembrie - de către francezi americanilor.

Sânge creol. „Miresmele“ și „culorile“ Sudului, în fața cărora se extaziază aproape copilărește americanii de azi, au fost obținute la New Orleans și în Louisiana din alambicuri mai fine și mai complicate decât în alte state. Amestecul populației franceze și spaniole a dus la un nou tip - „creol“ - de viață, de temperament, de moravuri, de bucătărie, de arhitectură. Rafinamentul hedonist al francezilor și patetismul fanatic al spaniolilor dăduseră naștere unui aliaj în care lipsa de scop a primilor și persuasiunea celorlalți se amestecau formând, prin inversare, alte valori: o resemnare împietrită în fața istoriei; o vivacitate strălucitoare în fața clipei. Când au sosit noii proprietari - yankeii din Nord, cei vechi - populația „creolă“ - au rămas neclintii, nu s-au retras spre vatra sudică așa cum urma să se întâmple în Texas și în celelalte state, cucerite de la mexicani. Dar sângele acestor seniori, trecuți pe sub furcile atâtor stăpâniri, prin nopțile atâtor petreceri, și văzuți mai puțin pe câmpurile de bătaie, s-a subțiat; viața neamului lor coborâse dincolo de amiaza de aur; izolarea printre străini avea să-i facă, în curând, să se complacă într-o existență de minoritari adulați pentru grația lor provincială, dar altfel lipsiți total de pretenții. În mijlocul agitației de azi, New Orleans reprezintă pentru american rezervația unor tradiții a căror mândrie a fost preluată din mâinile creolului - talentat la arte, dar lipsit de talent social -, ca să li se dea un sens mai concret și, paradoxal, mai istoric. Americanul yankeu își amintește de stilul de viață *ante bellum* cu o nostalgie atât de atașată că pare a fi vorba de el și de strămoșii săi direcți. „Era de aur“ a Louisiane petrecărețe este considerată în manuale și ghiduri ca o glorioasă, regretată preistorie. Aducerea în prezent a acestei epoci este departe de a avea numai aspecte sentimentale, iar în acest domeniu tot ce nu este sentiment devine turism. Tot ce ține de trecut este restaurat, înviat și oferit cu aparentă dezinteresare turiștilor; carnavalurile și cimitirele, fluviul și casele cu colonade, balcoanele de fier forjat și grădinile spaniole, caleștile și bisericile, caldarâmurile și mansardele, jazz-ul și rețetele de bucătărie.

Aici s-a născut cocktail-ul. Singura superioritate a civilizației acesteia vechi s-a născut, paradoxal, din lipsa ei de ambiții. Dacă nordicul venit în Louisiana a învins, a fost datorită seriozității și pragmatismului său; ca artist, el a rămas însă un ratat, sufletul său pierzându-se în standardizare și sterilitate. Dimpotrivă, omul latin, neconsecvent cu interesele sale, preocupat doar să trăiască ziua de azi, a reușit să lase urme mai durabile. Moștenirea lui plină de farmec s-a format aproape fără știință. Este un mod de viață în care joaca se insinuează și devine artă.

„Inutilitățile“ acestea pot fi văzute cel mai bine în podoabele arhitecturii. Cartierul „Vieux Carré“ este un labirint de clădiri cu 1-2 etaje, înșirate în front compact pe ulicioare pavate cu pietre mari de râu. Fiecare etaj are un brâu continuu de balcoane, care înconjoară clădirea cu dantele metalice, dându-i aspectul destul de caraghios al unui jupon pus pe sârme. Sus, acolo unde încep mansardele, mai retrase spre interior, balcoanele își fac datoria, urcându-se pe terasele blocului ca un fel de garduri care ar împărți cerul în bucăți. Ferestrele, toate, au obloane, lucrate și acestea cu risipă de fantezie. Unele dreptunghiulare, înalte; altele copiind linia arcadelor: eliptice sau hexagonale; în sfârșit, altele formate din jaluzele și pliindu-se ca niște penaje fragile. De la o casă la alta, nici un oblon și nici unul din balcoane nu se repetă ca formă, ceea ce dă ansamblului o notă de veselie, de generozitate. Parterele sunt ocupate cu mici dughene - băcării, măcelării, brutării, baruri, frizerii - cu ușile împetrișate de perdele din scoici și de umbrele multicolore. Numeroase pivnițe sunt și ele transformate în baruri, prăvălii de fructe sau mici localuri de dans. Se pare că multe din aceste bombe - îngrijite și curate dacă ținem cont de vechimea lor - își păstrează aspectul și destinația inițială, pentru că, iată, pe localul din strada Royale nr. 437 o inscripție arată că aici a fost inventat „cocktail“-ul de către un anume Peychaud; și iată casa, rămasă și azi bar, de unde a pornit, la 10 ianuarie 1857, primul Carnaval de Mardi Gras; și iată clădirea înaltă, prismatică, traversată

de numeroase scări exterioare, a lui „Old Cosmopolitan“, hotel azi ca și în ziua înființării.

În stradă. Peste spuzeala aceasta de franjuri, grilaje și împletituri, secolul și-a depus ornamentele lui mai pragmatice: reclame, fire de troleibuz, antene de televizor. Dar temperamentul oamenilor se desfășoară tot după legile sângelui: se vorbește peste drum, dintr-un balcon în altul, negustorii te înșeală la cântar (lucru de neconceput în Nord), copii despuiați dansează în stradă și ești asaltat de numeroși „ambulanți“ - caricaturiști, vânzători de ziare, pictori și escroci. Pe băncile din parcurile umbroase, bătrânii citesc ziare, alungați din case de zăpușeală și aliniați pe scaune ca la o expoziție de portrete; cete de negri cântă, braț la braț, formând lanțuri care ocupă tot trotuarul; pe scene ridicate anume pentru amatori, câte o pereche de îndrăgostiți sau câte o mică formație de *hippies* urcă și dau spectacole pentru cine vrea și cine nu vrea; bătrâne sărmane apar cu pungi de grăunțe sau coji de pâine și hrănesc miile de porumbei care li se urcă pe palmă, pe umăr...

Asta, în afara turismului. Dar unde să mai adaugi zecile de turme de excursioniști hurducându-și pașii prin dalele vechi (mersul pe jos este, la acest popor de șoferi, o adevărată nenorocire); miile de mirosuri exalând din ușile dosnice ale sutelor de restaurante; chelnerii veșnic agitați alergând pe străzi cu tăvi încărcate; caii cu pălării pe cap de la trăsurile de plăcere... Hotărât lucru, orașului acesta îi place să se arate, să trăiască sub cerul liber, să-și transforme existența într-o chermезă.

Uneori, sărăcia îl prinde bine. Mansardele îl umanizează. Rugina balcoanelor îi dă rang de noblețe. Scorojeala firmelor îl face idilic. Pentru că toate aceste accesorii n-au fost la vremea lor adăugate cu vreun scop practic, ci numai de dragul frumuseții, iar o frumusețe, cu cât este mai veche, cu atât este mai adevărată.

Două manifestări vorbesc despre firea exhibiționistă a orașului: înmormântările și Carnavalul.

Ceea ce în alte orașe se transformă într-o goană teribilă și parcă exasperată spre cimitir - înmormântarea - capătă aici caracterul și proporțiile unui spectacol. Convoiul se scurge pe străduțele orașului cu multe și stăruitoare opriri. Preoții fac rugăciuni la fiecare răscruce, iar între slujbe mortului i se cântă nu marșuri funebre, ci melodii de jazz prelungi și sfâșietoare. Jazz-ul s-a născut aici, la New Orleans, în sălile istorice de la Basin Club și Mahogany Hall, iar intonarea unui *blues* nu are nimic frivol, el este un cântec de dragoste și în egală măsură de moarte, ceva integrat în folclor, un fel de doină americană a secolului XX.

Convoiul ajunge, în sfârșit, la cimitir. „Metairie Cemetery“, în care am ajuns acum, este cel mai vechi din New Orleans. Primele morminte datează din 1873, când hipodromul orașului a fost desființat și locul lui dăruit celor eterne. Unde altundeva decât la New Orleans puteai să te aștepți la o asemenea risipă metafizică? Mormintele - magnifice, orgolioase, sfidătoare - par să fie din orice altă țară, numai din America nu (am arătat cum sunt acelea din Middle West). Din granit roz, cu numeroase ornamentații în formă de torțe, jerbe sau animale mitologice, ele ating dimensiuni incredibile, până la patruzeci de metri lungime, și sunt etajate și supraetajate, având uneori patru nivele. Întrucât solul orașului mustește de apă, mormintele sunt construite la suprafață, semănând cu niște sertare exterioare, în care sicriile sunt introduse și zidite cu mortar. Ni se spune că, pentru a permite ridicarea unor monumente cât mai impresionante, se alcătuesc asociații, în cadrul cărora oamenii se întovărășesc să fie colocatari în eternitate. Într-adevăr, pe cele mai multe din aceste ansambluri funebre citim nume deosebite, lipsite de orice rudenie, și, în plus, cu anii morții necompletați, semn că edificiul este recent, ca un imobil încă nedat în folosință.

Carnavalul de Mardi Gras, considerat cel mai mare spectacol în aer liber din Statele Unite, este și el sinonim cu New Orleans-ul. Dacă, din păcate, n-am reușit să fim aici în februarie, când a avut loc, reproduc câteva din explicațiile pe care le dă un prospect găsit la hotel, invitându-și clienții să-și rețină de pe acum locuri pentru ediția anului viitor.

Carnavalul este prevăzut printre sărbătorile oficiale ale Louisianei. Începe cu două săptămâni înaintea postului Paștilor și durează până în ajunul acestuia, adică până în noaptea dintre „marțea grasă” și „miercurea slabă”, termen care marchează la catolici spovedaniile. Ca și cum ar vrea să profite de ultimele libertăți înaintea postului îndelungat ce se anunță, oamenii se avântă într-un lanț de petreceri paroxistice, care dau peste cap toate activitățile orașului. Petrecerile sunt spontane și fiecare ins se străduiește să arate tot ce poate în materie de imaginație și eleganță. Totuși, există un calendar sacrosanct al ceremoniilor. Se începe printr-o serie de baluri particulare, cu parfum de epocă și *glamour* romantic, în care fetele și băieții își expun costumele și măștile confecționate anume pentru această ocazie. În următoarele zile, manifestațiile se mută sub cerul liber, urmând nu mai puțin de douăzeci și șapte de parade, cu care alegorice, baloane, mascote gigantice și steaguri groțști. O veselie nelimitată se revarsă în stradă, unde aerul fierbe sub presiunea a zeci de orchestre, circulația vehiculelor este oprită, iar miile de manifestanți, cu incognito-ul asigurat de măștile de pe față, dau drumul celor mai bune improvizații, farse, șotii, jocuri, dansuri, cântece, storcându-se de ultimele picături de energie și umor. Ceremoniile se mută, în ultima zi, pe importanta stradă *Canal*, împodobită pe toată lățimea ei - treizeci-patruzeci de metri - și pe o lungime de câțiva kilometri cu imense jerbe multicolore, lămpioane, cocarde, ghirlande de neon. Este ziua de „Mardi Gras” când paradele sunt închinată direct divinităților tutelare: dimineața, lui „Rex, regele Carnavalului”, iar noaptea, la lumina torțelor, lui „Comus, duhul Orgiei” - zeități de carton înalte cât o casă, care sunt duse spre

Mississippi plutind pe un alt fluviu format din capete, baticuri, coifuri de hârtie, pălării de cowboy și berete marinărești, colorat în cele mai neverosimile nuanțe.

Acum, când bulevardul s-a golit de figurația aceasta de bâlci, îți vine greu să crezi că ea a fost cândva într-adevăr reală, așa cum vor să te asigure fotografiile. Balcoanele, transformate atunci în loji suprapopulate, sunt pline azi doar cu haine și rufe întinse pe frânghii la uscat. Tramvaie liniștite fac înconjurul „cartierului francez”, plimbându-i gratuit pe noii-sosiți prin locurile istorice. Orașul pare ocupat de turiști, care îl supun examinării lor rituale.

Carnavalul a rămas ca un vis (poate inutil, dar cât de exact!) pe care locuitorii acestei cetăți asediate și-l oferă periodic lor înșile, clădind, fără să știe, din amintirile lui, o industrie mai rentabilă decât atâtea altele: turismul.

Risipitorii. Cine își îngroapă morții cu atâta fast și inventează spectacole atât de grandioase este fără îndoială un artist risipitor, pe urmele căruia trebuie ca altcineva să umble tot timpul pentru a-i aduna capodoperele. Acest „editor” calculat al improvizațiilor născute din geniul local este rețeaua de hoteluri și restaurante, care trage profituri serioase dând adăpost și hrană curioșilor veniți să vadă minunile la ele acasă. Pe câteva străzi, aceste localuri formează un șir neîntrerupt, stând ușă în ușă. Reclame bombastice anunță „specialitățile de bucătărie creolă” care se servesc (aici nu mai este loc pentru cele „orientale”), iar lângă unele firme sunt expuse cu orgoliu plăci memoriale care anunță cu litere de bronz că aici a luat masa ori a dormit câteva nopți sau câteva luni din anul cutare marele X sau ilustrul Y, diplomatul distins sau scriitorul faimos... Cât îi privește pe Mark Twain și William Thackeray, despre ei se adaugă chiar că au nemurit în pagini de roman saloanele sau felurile de mâncare ale uneia din aceste instituții culinare.

Pe Bourbon Street se atinge culmea spectacolului. Aici este sediul localurilor de petrecere. Ziua, deși funcționează, bombele acestea par năpărlite și jalnice, parcă s-ar apăra de lumină ca un Mefisto căruia i se pune o cruce în față. De cum se lasă întunericul, se pornește însă nebunia. Asaltul asupra mușteriiilor este dat pe toate fronturile: acustic, olfactiv și vizual. Orchestrele de jazz și de muzică *beat* își năpustesc sunetele în stradă, amestecându-le cu fum de friptură și cu țopăiala drăcească a reclamelor de neon. Misiți dubioși și insistenți te agață de braț, trăgându-te fiecare spre ușa localului său. O mulțime de gură-cască se scurge leneșă pe toată lățimea străzii. Patrulă de polițiști cu căști impunătoare, de luptă, circulă prin mijlocul ei, respectând și ele, exact, ritmul pașilor de promenadă. Străzile exterioare au fost blocate cu mașini ale poliției și cu baricade ciudate de lemn, care anunță, parcă și ele, o bătălie iminentă (în realitate ele împiedică accesul mașinilor). Câte o birjă cu cal (singurii cai pe care-i vezi în America) se anunță prin sunete de clopot. Fel de fel de personaje, printre care numeroși „travestiți” (bărbați deghizați în femei) își fac loc cu coatele prin mulțime. Unul din ei, cu picioare osoase dar suple, cu o față foarte fardată, dar având trăsături aspre, bărbătești, îmbrăcat într-o fustă mini de pânză, cu cercei la urechi și numeroase inele în degete, trece din local în local și face din ușă în ușă gesturi grațioase (flutură mâna cu o ușurință de aripă în zbor) muzicanților din orchestre, trompetiștilor negri, numai zâmbet. Dar nimeni nu vrea să-l ia în seamă, toți întorc capul întristați și atunci seraficul musafir, nepărând cătuși de puțin jignit de impolitețea celor dinăuntru, nici jenat de curiozitatea căpcăunilor de afară, se pune pe dansat singur, în mijlocul străzii, ținându-și poșeta pe vârful degetelor, ca într-o parodie, de fapt îngânând dansul celor din local, cu o ușurință uluitoare, părând că plutește imaterial, ridicat imperceptibil deasupra pământului. Nu cere nimănui nimic, mulțumindu-se că i se dă voie să trăiască, să se manifeste, numai că ochii, plutind peste cercul de oameni strânși în jur, par ai unui nebun ce vede doar în interiorul lumii lui, sau ai unui ratat care s-a plictisit să se mai vadă din afară.

Ne plimbăm până după miezul nopții pe acest corso care nu te lasă să stai locului, duși ca de o apă spumegoasă, iar într-un târziu, când rândurile mulțimii se răresc, ne oprim să ne tragem răsuflarea lângă grilajul unei grădini de vară. Dar luminile verzi care ne bat în ochi din niște boschete putrezesc contururile, dându-ne nouă înșine înfățișări sinistre de fantome. Cu puțină atenție, remarcăm că de fapt ceea ce vedem este un zigzag de opt oglinzi în care se reflectă din tot atâtea unghiuri un același interior. Interiorul este într-adevăr al unei grădini, iar grădina este atât de goală încât patronii vor fi recurs în ultima clipă la această metodă originală de a-și face reclamă. Pe o scenă mare, în fundal, se zbate trupul unei fete slabe, goale, executând - parcă mai mult cu teamă și disperare decât cu plăcere și grație - mișcările unui dans. Cu cât îl vezi în mai multe exemplare, trupul - singur pe scenă - pare mai plăpând, mai derizoriu, mai neînsemnat și, hăituită de ocheadele spectatorilor de afara - neplătitori, ingrați și gata numai de bârfă - fata sfârșește prin a mă impresiona. Ea este - sau mi se pare a fi, în acest moment - simbolul și similitudinea a tot ce se întâmplă cu arta, a ceea ce este ea de când o știm: viața văzută prin oglindă de spectatori necunoscuți și nerecunoscători.

La ora aceasta necruțătoare, cam o astfel de artă pare să fi devenit și New Orleans-ul...

Ziua a 129-a:

ATLANTA - TRECUT ȘI VIITOR

Nu toate orașele turistice trebuie să fie și frumoase. Cu imaginea ei contorsionată, cu străzile ei deșirate între trecutul ce nu mai poate fi dovedit și viitorul ce încă nu poate fi palpat, Atlanta este un exemplu.

Înainte „războiului între state” (de secesiune), orașul fusese sediul de afaceri al proprietarilor de plantații, locul tipic al balurilor unde se întrunea *highlife*-ul provincial, paradisul domnișoarelor de la țară (gingașele belles din literatura Sudului), seduse din plictis de chipeșii ofițeri în trecere de o noapte. Să fi fost chiar așa, ori este o imagine deformată de literatură? Aura nostalgică a romanului *Pe aripile vântului*, datorat lui Margaret Mitchell (fiică a orașului), și a filmului cu același nume (turnat tot aici, în 1938) este tiranică și acaparatoare. Când spui Georgia, când spui Atlanta, nu poți să nu vezi din primul moment casele roșii cu colonade albe în stil colonial, rochiile cu crinolină și pălăriile largi ale unor tinere alergând primăvăratice printre magnolii în floare, sălile de dans cu candelabre de cristal, trăsurile cu atelaje fastuoase. Orașul acesta - dacă el va fi existat - a fost distrus în 1865, iar ceea ce vedem este rezultatul unui secol în care Georgia sclavagistă - înfrântă și reprimată mai târziu în rândul statelor, dar după multă umilință - și-a căutat un alt destin.

Destinul Georgiei rămânând tot agricol și manufacturier (bumbacul, porumbul, arahidele, pomicultura, coca-cola, inventată aici, și industriile primare reprezintă, încă, baza economică) a devenit mai modern și mai elevat în ultimii zece ani, când izolaționismul Nord-Sud a început să dispară, când schimbul de specialiști între state a devenit mai dinamic, iar integrarea rasială, legiferată dar neaplicată atâta vreme, a început să pară oamenilor mai firească, dând abia acum

răgazul înnoirilor fundamentale. Toleranța, proclamată principiu activ și modern, pare să desfacă pe nesimțite o vrajă care paraliza de decenii atâtea energii și bune intenții. Chipul ei îl vezi în curțile școlilor, unde copiii albi și negri se joacă împreună; în holurile hotelurilor, de unde au dispărut restricțiile la adresa oamenilor din nord („*No yankees*” - scria înainte). Ilustratele cu baloturi de bumbac și cu inscripții de felul „Yankeul nu este mai greu decât balotul acesta și poate fi trântit la fel de ușor ca el”, deși se mai găsesc în tutungerii, par astăzi doar glume. După cum statuile eroilor sudiști, pe soclul cărora stă scris „Au luptat împotriva forței”, nu mai par azi săgeți provocatoare, ci simple consemnări împăcate ale trecutului. Ura a dispărut sau este pe cale să fie exclusă și, ca o consecință, statul rulează mai viu, energiile se descătușează, dezvoltarea economică s-a dublat în ultimii zece ani, viața provinciei s-a înviorat, numărul școlilor statale a devenit și el de două ori mai mare. Georgienii - considerați americanii cei mai imobili, cei mai legați de pământ - părăsesc fermele vechi de cinci-șase generații. Luându-și privirea de pe trecut și îndreptând-o spre viitor, sacrificând vechile valori și predându-se industriei, Georgia iese pentru prima dată din legendă și parcă tot pentru prima dată devine realitate.

Pe străzile Atlantei se demolează masiv; berbecii metalici pun la pământ în câteva minute, sub ochii noștri, o casă, peste copacii încă vii ai grădinii; ambele laturi ale străzii Piersicului (Peachtree Street) au răni mari de moloz, care dau arterei acesteia tradiționale, de doisprezece kilometri - bisectoare a orașului - un aer promiscuu și sărăcăcios. Dar dincolo de gardurile stacojii și lângă podurile prăfoase de scândură oferite de municipalitate pietonilor se înalță zgârie-norii arhitectului Portman, ale cărui ansambluri urbane (lucru nou și rar în America) își permit să sfideze prin îndrăzneala lor constructivă modelele din Chicago și New York.

Căutăm urmele orașului lui Scarlett O'Hara. Este greu să mai recunoști astăzi, fără sau chiar cu ajutorul ghidurilor, clădirile vechi. Casele au rămas mici, provinciale, iar altora capriciile proprietarilor le-au făcut adaosuri și „înfrumusețări” care le-au transformat în

caricaturi. În plus, imediat ce ieși din pătratul *downtown*-ului, străduțele devin neîngrijite, magazinele rău mirositoare, firmele scorjite și neglijente, stațiile de autobuz pline tot timpul de mulțimi inerte de oameni în așteptare. Reapar cerșetorii, în parcuri ești urmărit pe sub gene de priviri fanatice, în timp ce pe bănci zac alți indivizi, cu priviri de astă dată suspect de resemnate; iar - intermediari între aceste două stări - câțiva predicatori citesc din Biblie cu voce tare plimbându-se pe alei. Faci douăzeci de pași într-o altă direcție și simți din nou o boare proaspătă: un scuar plin cu flori și arteziene, așezat între zgârie-nori, un șir de magazine ultramoderne, vitrine sofisticate și pretențioase, tineri blonzi, sportivi, eleganți (parcă prea eleganți la scara americană)... o lume inegală și contradictorie în care luxul apare mereu ca un miraj, dar nu se poate despărți de sărăcie.

Epoca veche o găsim, în sfârșit, în așa-zisa „Atlantă subterană”, o porțiune de oraș care fusese depopulată și acoperită cu un planșeu prin anii '20, în așa fel încât cartierele înconjurătoare să poată fi racordate la nivelul podurilor nou construite. În 1968 cele câteva străzi, rămase prin această întâmplare întregi, neatinse, au fost scuturate de colb și funingine și, rămânând sub acoperișul deasupra căruia se desfășoară în continuare viața orașului, li s-au dat întrebuințări educativ-comerciale. Pe arterele subterane, cu felinare de gaz și parapeți de fier forjat, o parte din cele peste șaiszeci de încăperi au fost retransformate în instituții ale „epocii *ante bellum*” (tipografia, redacția, tradiționalul atelier de suflat sticlă), dar cele mai multe au devenit ceea ce li se potrivea mai puțin: *shop*-uri și restaurante de gust îndoielnic, dughene de mărunțișuri și de cartofi fripți, *rest room*-uri și muzee dubioase (între care și nelipsitul „Muzeu de ceară Madame Tussaud, cu toți ochii de fabricație germană!”), astfel încât în fumul de ulei și sub larma asurzitoare a megafoanelor, noul Pompei, bătut de curent și, pe deasupra, nu prea curat, pare mai mult decât o improvizație, dar mai puțin decât un loc respectabil. Totuși, vizitatorii coborâți din autocarele ce bântuie orașul în căutarea gloriei trecute par destul de mulțumiți cu ceea ce descoperă. Își umplu

buzunarele cu suveniruri și ilustrate, iau gustări frugale, se fotografiază în fața fiecărei uși pe care au deschis-o și apoi pleacă la fel de grăbiți precum au venit...

Ne îndreptăm și noi spre Capitoliul georgian, unde totul este, din nou, distins și civilizat. N-am scris, poate, cât ar fi meritat despre capitoliile vizitate în celelalte state. Aceste sanctuare în care s-a desfășurat viața politică - dacă nu istorică - a țării sunt privite cu mândrie neascunsă și despre ele se scrie în pagina întâi a oricărui ghid. Se arată, invariabil și cu o rară meticulozitate, cât a costat construcția și cât renovarea dintâi sau a doua; de unde au fost aduse marmura sau granitul, prin ce procedeu au fost ele prelucrate, ce alte construcții au mai beneficiat de acest material, cu ce material a fost suflată cupola, apoi dimensiunile coloanelor și numărul lor, locul unde au fost fabricate teracotele, instalațiile tehnice, fotoliile, candelabrele și, din nou, cât au costat fiecare în parte... Și totuși, curios, pentru ochiul unui străin clădirile acestea par aproape identice, deosebindu-le, poate, doar dimensiunile lor. Ceea ce diferă, într-adevăr, sunt interioarele, gustul mobilierului, aranjarea sălilor, aspectul sediului parlamentar, guvernamental etc. Și, bineînțeles, și mai mult diferă așa-numitul „muzeu al statului”, în care sunt prezentate geografia, istoria, ocupațiile locuitorilor și, ca un suprem omagiu, sunt expuse busturile celor mai iluștri dintre ei.

Singurul lucru într-adevăr demodat pe care-l întâlnim aici, la Atlanta, este tocmai acest muzeu. Pe suprafața ultimului etaj al Capitoliului sunt înșirate, într-o concepție foarte curioasă, obiecte, machete, reconstrucții, fotografii. Am notat, aproximativ în ordinea lor, pe cele mai interesante. Imediat la intrare, o reconstituire a sistemului solar, din sârme și mărgelă, iar lângă ea, machetele de carton ale principalilor vulcani de pe glob. Alături, păsări specifice regiunii (în ceară și ghips), dar și câteva exemplare de animale împăiate. Alături de acestea din urmă, o familie de șoareci din pâslă în compoziție de familie: unii cântând la vioară, alții jucând cărți, altul mânduind tacul de biliard. În camera următoare - o colecție de puști

istorice, așezate în rastele și - de-a valma, tot pe niște stativ, dar rotitoare - numeroase steaguri, pietre prețioase, farfurii cu grâu, porumb, alune... Fotografii imense ale frumosașelor peisaje georgiene stau alături cu niște machete animate, în care oameni cât degetarul sunt surprinși în muncile lor de fiecare zi: de exemplu, stând aplecați pe un câmp de bumbac, în timp ce soarele (un becul), lucește la orizont, trenuri minuscule se perindă pe o linie ferată din sârme, valurile marii, din clei lucitor, acoperă nisipurile unei plaje de nylon etc., etc... Sfântă naivitate!

Am preferat să ieșim repede la aer, unde, din fericire, soarele era natural, ploaia care începuse să cadă era din apă autentică, zgârie-norii - din beton, iar oamenii, sănătoșii georgieni și atrăgătoare *belles* ale zilei de azi, se plimbau pe străzi, în carne și oase și în mărime naturală. Ne-am suit într-un autobuz adevărat, lăsând în urmă țara aceasta, nu mai puțin adevărată, a candorii și muncii, a iluziei și viitorului. Peste patruzeci și trei de ore vom fi în Nord, pe un alt țărm, printre alți oameni, unde va începe ultima parte a călătoriei noastre în jurul Americii.

Ziua a 130-a:

CHICAGO ROMANTIC

Chicago este și el, pentru european, un nume livresc în sens rău, un nume de temut, care se asociază cu fumul, abatoarele, prohibiția, gangsterismul, teroarea. Este poate numele cel mai rezonant american, pentru că New York-ul, prin instituțiile și acțiunile sale internaționale, a ajuns să se lase cunoscut mai bine, să-și arate și chipul universal, în timp ce Chicago a rămas cel știut din filmele

western și romanele de groază. În plus, nu Washington, nu Detroit, nu New York și nu feericul Santa Fe reprezintă ideea de romantic, ci Chicago - orașul muză, orașul blestem și orașul fascinație, acest veșnic fiu risipitor al Americii.

Prima escală, în urmă cu patru luni, a fost - poate tocmai de aceea - subiectivă. După o noapte în izolarea autobuzului, primii oameni pe care i-am întâlnit aici fuseseră în autogara din Chicago. Cu urmele pernei întipărite pe chip, desfășurând mari ziare și citindu-le nepăsători, ne uimeau și mai mult prin nepăsarea cu care intrau în acea dimineață înfrigurată. Acum, revenind, aveam să controlăm schimbările ce se petrecuseră în noi, cei speriați de atunci, și totodată să luăm act de adevărata înfățișare a orașului, dincolo de a cărei autogară nu trecusem.

O dimineață morocănoasă ne-a luat în primire și acum. Aerul este rece și câlțos, ca un abces, ca o inflamație care nu doare, însă ține tot timpul sub o apăsare agasantă. În *rest room*, veche cunoștință, ne primenim și încercăm să ne înviorăm, dar oboseala nopții, nervozitatea crizei de timp (vom putea sta aici doar două-trei zile, ceea ce într-un mare oraș, dacă vrei să vezi totul, produce dileme tantalice), adăugate la situația meteorologică, ne fac să ezităm astenic, cu bagajele după noi, până când să ne hotărâm pe care din porțile autogării să ieșim. Totul pare altfel - mai mare și mai echivoc decât data trecută. Ce-i drept, la asta contribuie și faptul că nu avem nici cel mai mic indiciu despre topografia orașului, doar adresa unui hotel ieftin, pe care am aflat-o încă din țară, de la cineva care locuise acolo - amănunt vag care, în agitația uriașă a autogării, nu folosește la mare lucru. Pe cine să întrebi un nume de stradă în acest furnicar format din oameni grăbiți și din străini de oraș? Ne amintim cu recunoștință, cu pietate aproape, de chioșcurile „*Ente del Turismo*” din gările italiene, unde poți găsi nu numai o informație, dar și un pliant cu harta și descrierea orașului, și până la urmă ieșim la întâmplare pe latura care duce spre linia de metrou

La Chicago (acum nu mai folosesc o reminiscență din filme), metroul este o adevărată instituție. Se circulă foarte mult în această metropolă împrăștiată pe mari suprafețe, unde populația muncitoare nu-și folosește automobilele pentru dusul și întorsul de la fabrică și unde cei ce nu muncesc - șomeri voluntari sau nevoluntari - preferă de asemenea transportul în comun. Metroul - poate și asta îl face atât de caracteristic pentru Chicago - este aerian, survolând pe lungi distanțe strada, la o înălțime de șase-opt metri; picioarele de beton și metal din infrastructură, cât și calea propriu-zisă, îmbrăcată în tablă ca o pasarelă, dau peisajului un aspect cvasiindustrial. Pe eșafodajul acesta fumuriu, murdar și rău mirositor se pot citi - așa cum am auzit că se întâmplă și la New York - numeroase litere date cu bidineaua sau cu creta colorată, alcătuind cuvinte mari, sau cuvinte urâte, nume fără rost, o întreagă literatură eliptică, un fel de folclor al actualei generații nonconformiste. Acolo, în interior, în coridoarele stațiilor, trebuie să fie și celelalte inscripții, de care de asemenea am auzit: săgețile pe care și le fac - pentru a se putea orienta fără a trebui să se adreseze cuiva - noii veniți în capitala industriei, emigranții care, necunoscând engleza (dar uneori nici alfabetul), își petrec primele săptămâni bâjbâind între serviciu și locuințe, prin aceste labirinturi ale vieții lor însingurate.

Dar nu cu metroul va trebui să ajungem la îndepărtatul hotel (9,35 dolari pe noapte două persoane, în timp ce alții se laudă că au găsit „o cameră ieftină cu douăzeci de dolari”), ci cu un autobuz pe care niște gospodine, impresionate de încrederea cu care le întrebăm, ni-l și arată, câteva zeci de metri mai încolo. Până la urmă urcă și ele cu noi, cu sacoșele pline, deși ar fi vrut poate să aștepte un autobuz mai liber. Ne înghesuim (senzație cunoscută!) în vehiculul aglomerat al acestei ore de vârf și, când privim mai cu atenție (sau, mai precis, cu o neatenție care ne-a scos din obișnuință), observăm că suntem singurele persoane albe într-o masă de pasageri de culoare. Iar aceștia, majoritatea, sunt femei - adevărate matroane voinice, îmbrăcate modest, dar în culori tari, care în general se potrivesc bine cu pielea lor

mergând de la negrul abanosului la cafeniul cafelei sau la măsliniul măslinii. Numărul negrilor - ni s-a spus mai târziu - este la Chicago de un milion și jumătate, ultimele cinci sute de mii fiind datorate deceniului din urmă. Oricât de puternic, orașul nu poate absorbi această uriașă populație nouă, și atunci apare șomajul, nemulțumirea. Puțin mai târziu, vom zări noi înșine o manifestație mută a vreo douăzeci de negrese, flancate de trei polițiști, dintre care unul - culmea ironiei! - tot negru. Mica înfruntare (nu se știa pentru ce se făcea demonstrația, căci nu exista nici o pancartă, nici un cuvânt explicativ) dura de cine știe când și urma să mai țină cine știe cât timp, într-o relativă nepăsare, atât din partea trecătorilor, care după câteva clipe de studiu ridicau din umeri și își continuau drumul, cât și din partea chiar a celor implicați, căci una din tinerele de culoare intrase în conversație particulară cu un vlăjgan, încoifat și îmbumbat până la gât, dintre polițiștii care păzeau; și până la urmă totul ajungea să aibă aerul pașnic și somnoros al unei cozi la care nu se cumpără nimic, al unei cozi care așteaptă să se aducă ceva într-o prăvălie.

La etajul ultim al hotelului, camera e strâmtă, încât ne ciocnim la fiecare mișcare mai bruscă. Între cele două paturi, o noptieră înaltă (masă nu există), pe care e așezată o lăcășie de plastic într-o vază de sticlă gălbuie. Așternuturile au fost călcate recent cu fierul, dar înainte de a se fi încercat să se scoată de tot murdăria din ele. Miroase dulceag-acrișor - miros de străin, de hotel, peste care s-a dat cu un deodorant ieftin. Vom sta, oricum, numai în timpul somnului în această cameră, astfel că nu ne dorim altceva și nu regretăm că n-am putea-o face. Imediat instalați, o și pornim înapoi, spre centru. Pierdem câteva ore cu perindarea pe la consulatele țărilor prin care vom trece la înapoierea acasă (călătoria va fi cu vaporul și apoi cu trenul). Dar, constatând că venim dintr-o țară din Estul Europei, funcționarii ne trimit cu un zâmbet politicos la ambasada respectivă din Capitală, asigurându-ne că șefii lor ierarhici ne vor putea rezolva cererile mai bine. Frumoase promisiuni, dar așa am pierdut, în apropierea frontierei, și posibilitatea de a trece pentru o zi sau două în

Mexic; încât, vrând-nevrând, mai cuminte este să plecăm din Chicago cât mai devreme, rezervându-ne la Washington o cantitate cât mai mare de timp jertfit birocrăției internaționale.

Străbatem astfel în neștire, nu fără un sentiment de depozedare și de provizorat, străzile din centru, magnificele bulevarde, nesfârșita faleză a lacului Michigan, lucind sub un soare șoricesc, abia scoțând ochii prin pâcla tremurătoare a amiezii. Este ora liceenilor fugiți de la școli, care fumează și se sărută pe băncile din marginea plajei, ora doamnelor singure venite cu căței de zgardă, a vagabonzilor care nu știu ce așteaptă, a polițiștilor falnici care-și fac rondul, a iahturilor argintii ce plutesc departe, la orizont. Privim valurile acestea adevărate cu sentimentul că scrutăm o mare, dincolo de care încep visurile, infinitul. Dar libertatea aceasta se sfârșește când ajungi la noțiunea de lac, iar sublimul se întoarce înapoi umilit când realizezi că țărnul opus, deși invizibil, nu e mai departe de câteva ore.

Devine clar, în schimb, cât de abil a știut orașul acesta - care în 1830 abia număra cinci sute de locuitori - să utilizeze condițiile naturale, să-și aducă în folosul său tot ce ar fi putut să-i stea împotrivă. Michigan - pe timpul iernii mohorât și dușmănos - a devenit, printr-un sistem de canale la fluviul Mississippi (care la timpul său a suscitat vii discuții datorită costului ridicat de construcție) și prin strămoșia ce-l unește cu lacul Huron, calea de legătură a orașului cu întregul continent și, azi, cu întreaga lume. Aici, la întreținerea tuturor liniilor firești de apă și uscat, a tuturor șleaurilor de căruțe și potecilor de emigranți („Toate drumurile în America duc la Chicago” s-ar fi putut spune în secolul trecut), la întâlnirea mâinii de lucru ieftine, a grânelor din Middle West și a turmelor uriașe de animale din statele nordice, s-a născut întâi orașul marilor abatoare, târgul continental de cereale și vite, marele nod de cale ferată. Ca dintr-o mașină cibernetică a destinului, punctul acesta de pe hartă s-a dovedit cuibarul predestinat pentru o viitoare metropolă. Nimic nu l-a mai putut întoarce din drum. În 1870, când ajunsese la 300.000 locuitori, un incendiu total l-a risipit în patru vânturi, cu populație cu tot. Dar, ca printr-un făcut, a urmat imensul val de emigranți dintre 1880-1930,

care i-a dat un nou avânt, dimensionându-l acum pentru un destin și mai provocator, acela industrial. Mâna de lucru în continuă primenire, ca și minereurile ce se descopereau și puteau fi aduse atât de ușor, l-au transformat treptat într-un centru al oțelului și fontei, apoi al vagoanelor și mașinilor agricole, al locomotivelor și, astăzi, al aparatului electronic. De la 1.700.000 locuitori în 1900, metropola a ajuns la 7 milioane, fiind a doua ca mărime din Statele Unite. Dar, mai bine decât în oricare alt loc, se reflectă în istoria orașului evoluția națiunii, felul cum s-a forjat temperamentul american, ordinea americană. Aici au apărut, mai devreme și mai pronunțat, cele mai mari invenții, dar și marile vicisitudini americane. În 1870 - cu treizeci de ani înainte ca Ford s-o aplice în fabricile sale din Detroit - a fost introdusă în giganticele abatoare banda rulantă. În 1885 - cu trei ani înainte ca New York să pornească în cursa lui pentru supremație în materie de înălțime a caselor - a fost construit aici primul bloc cu schelet metalic, având 17 etaje - strămoșul zgârie-norilor de azi. Aici au avut loc primele mișcări muncitorești pentru ziua de lucru de opt ore (sărbătoarea europeană a muncii, de la 1 Mai, comemorează o astfel de manifestație, cea din 1886) și tot aici s-au desfășurat, pe malul lacului Michigan, două mari expoziții mondiale, în 1893 și 1933, care au făcut orașul să se dezvolte extraordinar din punct de vedere edilitar. La sfârșitul secolului, ca și între 1919 și 1933 - perioada mării prohibiții, când, prin amendamentul 18 la Constituție, consumul băuturilor alcoolice a fost interzis - aici au înflorit gangsterismul și ilegalitatea și s-a născut una din cele mai puternice, dar și mai corupte, poliții din lume. Chicago este azi unul din orașele lumii în care conviețuiesc industria cu finanța, comerțul cu agricultura și - peste toate acestea - literalele cu științele, căci - printr-o dorință de a se curăți prin spirit de exagerările materiei - magnații s-au simțit mereu chemați să facă donații școlilor, muzeelor, botezând cu numele lor - și nu cu ale geniilor spiritului - amfiteatre, biblioteci, săli de expoziție...

Ca tot ce e american - dar mai subliniat și mai violent - Chicago nu poate trăi decât din superlative - în bine și în rău. El nu poate face nimic la modul liniștit, el forțează mâna destinului și obține ceea ce

dorește prin mijloace senzaționale; dure și în același timp nobile. Chiar peticul acesta de uscat pe care stăm și filosofăm era pe vremuri sub apă, iar neostenita minte și hărnicie l-au cucerit lacului pentru a extinde orașul și a scoate de aici unul din cele mai frumoase cartiere ale sale. Cartierul imediat învecinat este un colț liniștit de veche Anglie, pesemne o urmare a ordonanței prin care, la sfârșitul secolului trecut, primăria limita, ca o interdicție la concurența ce se născuse, construirea de zgârie-nori. Aici te poți crede undeva în Europa bătrână, casele - cu trepte coborând până la trotuar - au ceva solemn și distins, parcă ar fi niște mari mobile rococo scoase la soare din niște case și mai mari, iar trecătorii par niște lorzi englezi, având lipită de chip până și decadența acestora (cine a spus că americanii au castele, dar nu au nobili?). Intrăm într-o alimentară, prețurile sunt aici aproape duble față de cele din restul provinciei. Taxa pe cumpărături, pe care ți-o trece automat, pe bon, fata de la cassa automată, este și ea aproape dublă ca la Iowa City. Ca într-o răzbunare, cumpărăm un sfert de pepene verde, foarte zemos, învelit într-un celofan, și-l sorbim stând pe o bancă de pe malul lacului, admirând ultimativ perspectiva blocurilor bizare de pe malul perpendicular.

Apoi o apucăm agale spre centru, spre Michigan Avenue, strada care ne duce spre muzeul de artă. Norii sunt acum la fel de compacți, dar lumina radiază prin cortina lor - galben, aburit, înăbușitor. O porțiune îngustă, ca un istm, apoi ne pomenim într-o promenadă iargă și luminoasă, plină de o prietenească veselie a formelor. Nu e lățimea fără replică pe verticală a străzilor din Vest, unde totul ia aspectul plat al decorurilor de western. Este o amplitudine familiară, parcă, în care gigantismul și cotidianul se înfrățesc. Privit la nivelul parterului și al etajului întâi, al ritmului mașinilor și trecătorilor, Michigan Avenue seamănă cu bulevardul Magheru din București, în partea sa dinspre Piața Romană, este un loc care te atrage prin nu se știe prea bine ce - prin formele masiv armonioase? prin sobrietatea vitrinelor? prin graba necongestionată a pietonilor? prin stațiile de troleibuz unde lumea, totdeauna numeroasă, se înghesuie, dar nu prea tare, știind că alte

vehicule urmează să sosească? Deosebirea începe dacă ridici puțin capul - un ridicat care ți se va părea infinit, căci majoritatea acestor clădiri sunt de fapt zgârie-nori, o creastă muntoasă de zgârie-nori, desenată cu fantezie pe cerul dezlânat - creste și zimți, săgeți și arcade, zigzaguri și ovaluri, turle și creneluri, piscuri zburlete și domolișuri line coborând și urcând armonios... (Câteva vârfuri sunt cu adevărat intrate în nori, justificându-și numele fără nici un efort)... Strada nu mai este un uluc întunecos strecurat printre clădiri, cum se pare că se întâmplă la New York, ci o albie firească pentru vehicule, pentru oameni, pe marginea căreia s-a dat drumul construcțiilor. Poate de aceea, șirul acesta de cavaleri încușmați este mai armonios și face o impresie mai bună decât turma de zgârie-nori a New York-ului, așa cum o știm din fotografii și jurnale, care dă o impresie nepământeană și neomenească, părând că se năpustește asupra suprafeței, gata s-o strivească. Competiția invidiei și ambițiilor se pare că s-a desfășurat până la urmă și aici, ca la New York și în celelalte citadele, fiecare firmă dorind să-și etaleze reclama prin superlativalele turnului său (nu altfel decât la San Gimignano, în Italia, unde în Evul Mediu seniorii se întreceau pe verticală prin turnurile de piatră pe care ie ridicau). Dar aici, la Chicago, competiția a fost controlată (dovadă chiar interdicția din 1900, a edililor), punând mintea arhitecților la încercări mai grele, nu numai la proba inginerescă a altitudinii.

Iată, în altă parte a orașului, au fost construite două blocuri cilindrice - „Marina City” - care par să vină dintr-o arhitectură a viitorului. Ele seamănă cu două uriașe șuruburi spiralate: până la etajul 20, spațiul este rezervat pentru garaje, iar spiralele servesc de piste auto, de la acest nivel în sus sunt birouri și apartamente (aproape nouă sute), iar spiralele sunt nișe pentru terase circulare... Priveliștea e înălțătoare și stranie în același timp.

Dar aici, pe Michigan Avenue, ne continuăm drumul destins spre muzeu, acum întrebând pe câte cineva unde este străduța cutare (în care am găsit o casă curioasă de la începutul secolului), acum făcând un mic ocol spre lac (față de care toate străzile centrului merg

paralele), acum căutând ciudata compoziție metalică plantată de Picasso într-o piațetă din fața *building*-ulm imens al primăriei (unde, chiar acum, o orchestră simfonică se produce în aer liber)... După care, la numai câțiva pași de artera principală, ne pomenim pe niște ulicioare suspecte, cu proxeneți cu păr sârmos și maxilare puternice, cu firme și vitrine de cinematograf vulgare, la marginea nu numai a pornografiei, dar și, ce-i încă mai grav, a gustului prost și umilitor.

...Și așa, din contraste, orașul trăiește viu și violent și ți se impune. Dar cea mai puternică impresie ți-o lasă „Chicago Art Institute”, acest sanctuar al artei de pe toate meridianele și din toate timpurile, care șterge și face să pară ne semnificative muzeele de ceară împinse în cale, ca unică alternativă, de alte orașe de până acum. Ca într-o încercare supremă de a recupera ceea ce istoria lor nouă nu le-a permis să aibă, ambițioșii din Chicago au achiziționat capodopere și le-au adus în adăpostul colecțiilor particulare, apoi al muzeelor, unde săli întregi poartă nume de donatori ce se fac astfel cunoscuți posterității. „Art Institute” este un summum al acestui orgoliu recuperator. Până la ora de față mi se pare muzeul cel mai bogat din America, dacă „National Gallery” din Washington și mai ales „Metropolitan”-ul newyorkez nu vor răsturna această întâietate. De la arta extrem orientală - indiană și chinezească - aleasă cu mare grijă și numai prin piese de mare valoare - până la arta măștilor și statuetelor culturilor africane și la ulcioarele peruviane în formă de cap de pasăre, sau de animal, sau de om; de la pictura italiană prerenascentistă la cea flamandă și germană din perioada Renașterii, de la realiștii și impresioniștii francezi (Monet și Degas, mai ales) la câțiva Brâncuși, câțiva Arp, nenumărați Picasso, la splendizi Chagall, Giacometti, Moore, la pictura complet geometrică purtând nu știu ce titluri și semnături și prezentând în câteva rânduri pânze complet negre sau complet albe; până la uriașe portrete pictate cu nemaipomenită migală, încât trebuie să dispui de o conștiincioasă atenție pentru a

Ana Blandiana, *The Chicago Picasso*

observa că nu sunt fotografii mărite; până la ultimele experimente, constând din sprijinirea de un zid a unei măturii și din afișarea alături a fotografiei măturii sau din rularea neîntreruptă la televizor a unui minuscul film cu un bărbat care își mișcă brațele pentru a-și arăta mușchii - în totul, de la marea artă a Evului Mediu la disoluția (cine știe dacă nu creatoare, până la urmă) de azi, se simte dorința de a discerne, de a selecționa cu finețe, de a oferi cu precauție...

Am părăsit muzeul târziu, odată cu ultimii gardieni - acești foarte politicoși și elegant costumați soldați de operetă, care la ieșirea prin ușile din dos păreau din nou inși cu personalitate, unii poate studenți cu *job*, alții oameni îngreunați de familii, pornind, dintr-o dată grăbiți, spre treburile lor omenești, reînviată.

Cu un taxi am traversat orașul până în campusul uneia din cele cinci universități, cea mai importantă fără îndoială: „The University of

Chicago“. Șoferul e un ceh tânăr și cumsecade, care, din cele știute de la bunicii săi, rezidenți pe vremuri la noi în țară, ne spune complezent câteva vorbe și localități românești. Prin străzi cotite la infinit ne transportă, pe traseul cel mai economic, în campus. Aici e locul unde s-au desfășurat cercetări științifice cât pentru o țară întreagă, numeroase distinse cu Premiul Nobel, fie de-am aminti-o numai pe cea a lui Enrico Fermi, care la 2 decembrie 1942, în plin război, ducea la prima reacție nucleară în lanț controlată, spre a nu vorbi detaliat de altele, în fizică, chimie, medicină etc. Regăsim peisajul acela binecunoscut de la Iowa City și Austin, dar aici având mai multă patină și noblețe: clădirile roșii, crenelate, „englezești“, ale facultăților, vilișoarele sufocate de vegetație, aleile liniștite pierdute în grădini, pe care numai tăblițele de lemn plantate la răscruci, pe trotuar, ca niște săgeți indicatoare pe o potecă de munte, le indică drept străzi în toată puterea cuvântului...

Aici, într-o casă modestă, semănând cu toate celelalte, locuiește Mircea Eliade². Am ajuns cu câteva minute mai repede la întâlnirea pe care ne-o fixase încă din ajun. Tocmai când verificam numărul casei, l-am văzut venind agale din partea opusă a străzii. Nimic nu ne putea face să știm că este el, nu mai semăna cu fotografiile degajate și oarecum orgolioase din tinerețe, nici cu întreaga sa literatură, pătrunsă de o mare siguranță a spiritului, de o provocatoare, incitantă exactitate a detaliului. Venea spre noi un om încercat de viață, deși purtând în pas o demnitate nemărturisită, o aură a senectuții suportate cu mândrie. Un intelectual liniștit, așa cum poți vedea mai degrabă pe străzile studioase ale Bucureștiului, decât cum ne așteptam să vedem aici, la Chicago. Felul cum ne zâmbea, acea lumină familiară, protectoare pe care i-o citeam pe față ne erau de asemenea cunoscute, venind de departe, dintr-un ritm vechi al memoriei noastre.

² În ediția din 1979, din cauza cenzurii, numele lui Mircea Eliade nu a putut să apară explicit, autorul îl amintește sub numele de „Gânditorul“.

Timp de câteva secunde nu am fost siguri, abia când ni s-a adresat românește n-am mai avut nici un dubiu. În apartamentul de la etaj, împreună cu soția care-i ocrotea cercetarea și-l pune la adăpost de amenințarea lucrurilor practice și prozaice, am stat de vorbă îndelung, după care am luat masa la un restaurant al campusului și din nou ne-am întors aici, până aproape de miezul nopții. Interiorul e zidit de cărți, iar printre ele, în luminișuri tandre, lucruri românești, icoane pe sticlă, obiecte vechi care au răzbit aici, în această a doua viață, aduse de cunoscuți, de prieteni. Am găsit aici multă dragoste pentru tot ce a lăsat acasă, pentru tot ce e autentic, pentru tot ce continuă o tradiție din a cărei descifrare viața omului care ne găzduia astă-seară își făcuse un țel neîntreput și o curiozitate pentru ce este acolo, în depărtarea pe care o vedeam cu toții, acum, cu ochii umezi, nici unul din noi mai puțin nostalgic, legați de acel pământ prin rădăcini misterioase, neexplicate...

Aici, în cetatea cosmopolită și dură, pentru care zâmbetul și blândețea pot părea semne ale slăbiciunii, ne întâlneam cu cel ce fusese până azi doar un nume stimat, și încă o dată ne convingeam că, oricât de departe de patrie, românii nu fac decât să-și scurteze mereu distanțele, să se apropie dureros de ea, pe mărele spațiului și timpului. Legați de trecut prin sentimente, așa cum iobagii erau legați de pământ prin legi, ne simțeam nepotriviți și bizari în această lume unde momentul este rege, iar cerul pe sub care treci este Dumnezeu.

Ziua a 132-a:

NIAGARA: NATURĂ ȘI SPECTACOL

Lucrurile senzaționale pot fi ucise și cu vorba: din copilărie am tot auzit rostindu-se „Niagara” - în lecții, în glume, în comparații. Și iată că e destul să fii la fața locului: numele defunct învie în realitate extraordinară.

Ca și Grand Canyon, Niagara ți se dezvăluie brusc, dintr-o singură fulgerare. Însă pe urmă simți, tot atât de simplu, că nu vei mai putea înainta cu înțelegerea: pasul se oprește la marginea genunii, iar rațiunea la marginea frumuseții. Te abandonezi contemplării și te simți umilit că descrierea a ceea ce vezi nu va putea să fie decât o schemă, o cronică, dar nu un tablou.

... Pentru că Niagara este mai degrabă inefabilă decât grandioasă, neașteptată decât superbă. Ea este mai mult decât un peisaj: un spectacol total, regizat meticulos, cu pregătiri, cu gradații, cu surprize.

Încă de la mare distanță se aude un uruit formidabil de angrenaje, un tremur de moară la proporții planetare. Dar, paradoxal, în momentul când ajungem aproape și ni se dezvelește cascada, zgomotul se reduce și se vătuește, ca și cum ar fi fost întors un buton de amplificator, ca și cum simțurile celelalte, copleșite de văz, ar refuza să mai funcționeze, lăsând totul pe seama ochilor.

Imaginați-vă, pragul de sus al cascadei este la nivelul tălpilor noastre. Spre noi se îndreaptă acum o masă uriașă de ape orizontale, venind încet, cu oarecare zăbavă, cu o viteză lentă, provizorie, ca un puhoi de după dezghețuri. La buza prăpastiei, masa aceasta lichidă are un mic recul în sus, se transformă într-un tăvălug puternic, gros, răzbunător, și se aruncă apoi în neant, în împărăția albă de dedesubt.

Poporul infinit de stropi, care venea de veacuri nedespărțit, ca la o manifestație, a acceptat parcă în acest moment o sinucidere colectivă. Până la aproximativ o treime din adâncimea cascadei, el mai încearcă să-și păstreze forma, solidaritatea - disperat, năucit și șovăitor ca și cum un amfiteatru întreg ar lua-o la vale și s-ar trezi lunecând în gol. Dar pe ultimele două treimi echilibrul se strică și potopul de ape își pierde materialitatea, se zbate încercând să o apuce iarăși în sus, se desface în picuri și spume, în cețuri și chiciuri, în promoroacă și irizări. Impresia este că s-a rupt cerul și că din el a ieșit un vis alb și strălucitor, care a luat cu sine lumina de dincolo de nori, a soarelui. Peste o secundă, acolo, jos de tot - unde se termină lacul Ontario și începe lacul Erie: grămadă de stânci, de zăpezi maculate și de bulboane negre - totul este deja sfârșit. Apele se odihnesc murdare, balansând rar în bălți negre, energia spectacolului consumat așa de repede își așteaptă parcă o nouă întrebuintare.

Din păcate, ca spectacol, dar ca spectacol lucrativ, este văzută Niagara și de administratorii ei. Spre deosebire de Grand Canyon, unde pietatea era respectată aproape fetișist, pe scena turistică a cascadei trebuie să se întâmple fără încetare ceva excitant. Ascensoare cu vizitatori îmbrăcați în combinezoane impermeabile coboară în galeriile de sub cataracte, bărci speciale preiau această încărcătură și o plimbă în unghiul mort al căderii, alte vase ies în largul lacului, de unde perdeaua de ape poate fi admirată frontal. Dintr-un turn se poate admira ansamblul, dintr-un magazin turistic se pot cumpăra milioanele de nimicuri legate de cascadă, aliniate uniform în rafturi ca soldații într-o cazarmă. Seara, zeci de reflectoare colorate transformă panorama în joc de lumini, iar împrejurimile, ca și când atâta feerie ar putea să strice echilibrul spectacolului, sunt ticsite de localuri cu „tuneluri ale morții”, figuri de ceară macabre și filme de groază. Acest *exciting* al locului este de altfel tradițional: încă în 1829 a început la Niagara un serial de performanțe acrobatice pe cont propriu, care nu s-a întrerupt nici în zilele noastre, când riscul este teoretic interzis prin lege. Feluriți cascadori și artiști încearcă traversarea sau coborârea

abisului, fie pe sârmă, cu prăjina, fie în bărci, butoaie, anvelope de cauciuc etc. Unii izbutesc și sunt immortalizați în broșurile dedicate supraviețuitorilor Niagarei, cei mai mulți însă eșuează și sfârșesc în spitale sau cimitire. Altă categorie de victime - cele provenite din accidente și sinucideri (loc preferat, ca și Golden Gate Bridge din San Francisco) - atrage după sine existența altor „performeri”: aceia care se fac celebri salvând pe imprudenți sau strângând recolta de cadavre de pe fundul agitat al cascadei.

Dar - cu una, cu alta - Niagara reușește să fie așa cum o sfințește ochiul fiecăruia, așa cum o prind nenumăratele aparate de fotografiat care ronțăie imagini pe belvederile sale, așa cum are noroc fiecare spectator de soare, de căldură, de vânt.

După o plimbare de jumătate de oră prin împrejurimi, ne întoarcem și o regăsim în altă dispoziție. Încă de la sute de metri ne sufocă o burniță mărunță, deși cerul este senin. Bănuind că sunt pulberile ei fine aduse de vânt, ne apropiem, dar bolta nu se mai vede curând, este cuprinsă acum și ea de ceață, care formează o continuitate cu stropii cascadei, încât curiozitatea constă acum din a afla unde este punctul lor de unire, unde este iluzia și unde realitatea, unde începe cerul și unde se sfârșește pământul. Peste o clipă, stropii se diferențiază de ceață și ar vrea parcă, grei, să se cațare îndărăt, spre înalt, ca un nor care ar fi ieșit din pământ și ar năzui să se ridice spre un cer pe care îl caută. Ciudat, mai târziu, un vânt călduț te îmbracă din când în când în mătase caldă, iar spuma diafană pe care o aduce se transformă, la cea mai mică rază trimisă de soare, în curcubeu de o clipă. Numai sus, acolo unde Ontario se pregătește de pieire, apa curge fără încetare, calm, galben, verzui, ca un brâu larg de înțelepciune și de forță, și e destul s-o privești mai mult ca să te simți mai bun și mai tare. Aș vrea, în clipa asta, să-i pot face s-o vadă pe cât mai mulți din prietenii și chiar din inamicii mei, pentru a le oferi această lecție de bucurie în fața eternității pe care știe s-o scoată natura chiar în momentele ei de discontinuitate, de moarte temporară.

Aici e limita dintre Statele Unite și Canada, și e greu de spus dacă veverița zbârlită și cabotină care se lasă fotografiată de la un sfert de metru, oferindu-și chiar și profilul, ca o actriță, a coborât dintr-un arbore aflător dincoace sau dincolo de frontieră...

Ziua a 133-a:

DESCULȚI PE TROTUARUL FIERBINTE

Autogara din Washington este o rotondă, cam ca aeroportul Băneasa, dar realizezi imediat că a rămas mică față de amploarea orașului. Ieșiți în stradă, despăturim harta și încercăm să evaluăm cât avem de mers până la destinație. Nu pare greu: străzile Capitalei, ca și cele din alte locuri de pe coasta răsăriteană, sunt botezate după un sistem matematic, de la un oraș la altul diferind doar simbolurile și felul cum sunt puse în pagină. Aici, străzile de pe orizontala hărții poartă nume de litere, iar cele de pe verticală nume de cifre. Casele au și ele numere de ordine, dar în general pentru indicarea uneia din ele se precizează doar întreținerea cea mai apropiată (o cifră și o literă) plus - pentru o și mai rapidă orientare - partea de oraș, indicată prin inițialele punctelor cardinale. Scădem deci „literale” pe care le avem de mers înainte și „cifrele” pe care le avem de făcut la dreapta și totul ni se pare floare la ureche. Binecuvântăm pe urbanistul care a imaginat aceste simetrii și o pornim cu bagajele, agale, spre destinație...

Washingtonul nu are metrou, dar are o rețea foarte dezvoltată de autobuze. Curând vom regreta că nu ne-am interesat de unul și că am preferat aventura pedestră. Este una din acele zile sucite de primăvară în care ți se pare caraghios că te-ai lăsat înșelat de răcoarea dimineții,

neprevăzând că va veni o amiază toridă. Ca o dovadă cât e de cald, cu cât înaintăm spre centru, pe peluzele verzi, cu iarba tunsă scurt, militărește, și totuși mătăsoasă, elastică, zărim tot mai multe grupuri de funcționari în pantaloni și cămașă, desfăcând pachetele cu mâncare sau pur și simplu jucându-se, alergându-se, hârjonindu-se sau stând întinși pe spate, într-un chip sobru și colegial, lipsit de pasiune și de multă veselie, cu o interiorizare, cu o stăpânire de sine tipic americană. Se vede că nu fac în fiecare zi acest lucru, dar că azi, fiind întâia zi de primăvară - sau unul din începuturile primăverii, căci vremea instabilă ne-a mai dat de câteva ori iluzii - își permit această excepție. Sau - invers - că își pot permite acest lucru oricând, deși se află în perimetrul oficial, în fața băncilor și ministerelor în care muncesc, dar că și-au rezervat această libertate doar pentru azi, când vor să sublinieze prin gestul lor că e întâia zi de primăvară... Sau una din întâile zile de primăvară,...

Cu geamantanele noastre (s-au adunat iarăși multe, căci am cumpărat între timp numeroase cărți și câteva ziare voluminoase cât niște saltele, de care nu mă îndur să mă despart înainte de a le fi despuiat cu foarfecă), înaintăm printre membrii ciudatului picnic, care - ni se pare numai, sau într-adevăr?... - trag spre noi cu coada ochiului. Dar nu atât aceste priviri, cât soarele necruțător, oboseala și ora care înaintază repede pe cadran ne obligă să oprim expediția înainte de a fi ajuns în dreptul Casei Albe, de unde - după planurile noastre - ar fi urmat s-o cotim la dreapta. Greșeala a provenit din proasta estimare a distanțelor, mai precis din faptul că Washingtonul este un oraș-grădină, unde două străzi mărginesc de fapt nu un careu limitat de beton, ci o frântură neîngrădită de natură. Aflăm mai târziu că 2.500 de hectare din suprafața lui sunt parcuri.

Cu un autobuz parcurgem în câteva minute drumul rămas, mărinimos anunțați de câțiva voluntari că am ajuns, cu grija pentru oaspeți pe care numai în tramvaiele bucureștene o mai observam când locuim în provincie.

Destinația este un hotel pentru tineri („*International Youth Hotel*“) despre care aflatam încă la Iowa City, notându-ne conștiincios adresa. O vilă - de fapt - cu aspect foarte banal, în marea de verdeață a acestei capitale fără zgârie-nori, care nu încetează să ne surprindă și să ne liniștească. Dar găsim ușa zăvorâtă și nu se simte înăuntru nici o mișcare. În sfârșit, un cap zburlit la un geam de la etaj, și aflăm că hotelul este închis zilnic între orele 10 și 16 pentru curățenie și că - oricum - va trebui să ne înscriem și să plătim niște taxe în clădirea de vis-à-vis. Dacă ne-am îndărătnicit să ne considerăm tineri, atunci haide să trecem drumul și să ne supunem acestui regulament curios!

Două tinere somnoroase, foarte mirate că mai au din când în când câte un mușteriu (hotelul nu e al lor, ci al unei societăți unde și-au găsit și ele o leafă!) ne poftesc într-o odaie și ne completează o legitimație. Costul acesteia - șase dolari - ni se pare o mare risipă, dar el ne va permite accesul și în hotelurile din alte orașe, inclusiv din Europa. În schimb, prețul pentru o noapte este incredibil de scăzut: 1,75 dolari, plus un dolar pentru așternuturile curate. Se presupune, deci, că unii ar veni cu așternuturile lor?

Așa este, deoarece la 4 p.m., când ne înființăm la ușa hotelului, observăm că majoritatea celor ce așteaptă să intre, ca noi, sunt excursioniști, tineri firavi pe lângă imenșii bocanci cu tălpi țintuite pe care-i poartă, pe lângă pantalonii bufanți ca ai celor mai feroci vânători și, desigur, pe lângă cocoașa covârșitoare a rucsacului kaki. Desigur că, în adâncul misterios al acestor saci de voiaj, cei mai mulți - buni cunoscători ai regulamentului - vor fi pus și un cearșaf și o pernă. De altfel, iată, în lobby-ul hotelului (acesta seamănă și în interior cu o casă dintr-un film englezesc), pe masa cu tablă de șah, lângă balansoarul de pai împletit și canapelele adânci de piele maro, o fată calcă tocmai acum niște albituri, cu aerul cel mai casnic cu putință. Încă un lucru pe care trebuie să-l aflăm: deși pensiunea este „mixtă“, fetele vor dormi în dormitoarele de fete, iar băieții în cele de băieți (camere mari, cu paturi suprapuse). - „Dar avem geamantane comune“ (suntem singurii posesori de geamantane din această populație). - „Câte zile stați?“ -

„Cinci.” - „Pentru două nopți vă pot lăsa la nr. 9, singura cameră matrimonială. Poimâine va sosi o excursie din Europa, iar camera a fost rezervată profesorilor.” Cel ce ne spune aceste lucruri e un student care - și el - își face aici un job din a repartiza pe noii-sosiți în camere.

Odaia e foarte aproape de bucătărie și de camera frigiderelor. Vom avea posibilitatea să ne gătim singuri, ca la Iowa City, economisind sume importante din bugetul alimentar. Și, dincolo de orice economii, ne era dor de o mâncare caldă, de intimitatea - dacă vreți să credeți - a unei bucătării! Ne plasăm alimentele în frigiderul nr. 2 și, pe o masă lungă, apoi la soba cu plită imensă, imaginăm primul meniu. Doi băieți, privindu-ne cu o insistență cam misterioasă, încearcă să ne ghicească naționalitatea după specificul mâncărilor gătite. Într-un târziu ne mărturisesc ce intenție au avut și recunosc că n-au putut ghici. Poate n-am reprezentat noi bine specificul național, sau poate - mai mult ca sigur! - n-au mai văzut ei români în această casă... și atunci, dându-se bătuți, facem cunoștință. Sunt veteranii hotelului, unul stă aici de opt luni, iar celălalt de șase; primul este în așteptarea unei slujbe, celălalt urmează să dea un concurs muzical. Seara, la o veioză, cu abajurul format din țurțuri translucizi, ca-n vremea bunicii, primul citește ofertele de serviciu de prin ziare și formează numere la telefonul public din salon; la un pian nu prea de curând acordat, dar, oricum onorabil, celălalt se exersează pe două valsuri de Chopin. Salonul nu este mare, dar are un colț pentru toți locatarii. Majoritatea se uită la televizor. Aici gusturile sunt mai greu de împăcat, dar oricum, prin selecție naturală, au prioritate locatarii cu stagii mai vechi. Cei veniți azi n-au încă nici glas, căci li se pare o fericire prea mare să fi găsit un loc atât de pașnic într-un oraș atât de necunoscut.

— Aveți grijă, hotelul se încuie la 10 seara - inclusiv frigiderele: dacă aveți de gând să veniți mai târziu, cereți o cheie, puneți-vă ceva de mâncare în cameră - ne strigă chopinianul de la pianul său, suprapunându-și registrul vocal valsului cu care bruiază westernul de la televizor.

Și, din prag, ne întoarcem. Împrumutăm o cheie de la responsabil și ne așezăm pe noptieră o bucată de pâine și un pachet de lapte, unul din acele mici ghiozdane de carton pe care e desenată o vacă verde cu ugerile doldora...

Cât de liber te simți pe o stradă nouă, într-un oraș nou, fără bagaje și, mai ales, având în buzunar cheia unei case în care locuiești. Cunoscutul sentiment se repetă.

Strada pe care mergem acum o vom străbate zilnic de două, de trei sau chiar de patru ori. Este „16th Street”, artera marilor hoteluri (Washingtonul are 130!). Când ți-e lumea mai dragă auzi un țigălaș ca de polițist - dar de fapt de comisionar - chemând un taxi în fața intrării imperiale, unde un boss solid, înconjurat de valize ca o cloșcă de pui, trage din trabuc impasibil, ca-ntr-o caricatură anti-imperialistă, așteptând să se rezolve problema, parcă valizele nici nu i-ar aparține. Omul de serviciu fluieră, iar se zbate, și în sfârșit deschide portiera și-i aranjează valizele în portbagaj cu o pedanterie care cere răsplată și care intră în profesionalismul lui.

Printre peluzele altfel liniștite, cu miros de trandafir și magnolia, cu jeturi de arteziene, ale lui „16th Street”, pietonii sunt puțini și mersul lor foarte calm dă impresia că te afli într-o stațiune de odihnă. Bătrâni cu baston și ochelari sunt duși de braț cu oarecare servilism de emuli slabi și lipsiți deocamdată de personalitate. Senzația este că te afli în pauza unui congres științific. Încep să se perinde apoi clădirile, părănd pustii, ale ambasadelor. Cea a Nigeriei - mai răsărită și mai impozantă decât celelalte (în temeiul, poate, al provenienței de acolo a multor negri americani?...) - apoi altele, și altele...

O stropitoare-cisternă aruncă pânze de apă pe asfaltul încins, și apa se încălzește atât de brusc încât parcă se simte cu ochiul liber. Ținta vagabondării noastre de astă-seară este Casa Albă, pe care o știm așa de bine din fotografii și ilustrate, că șovăim aproape s-o vedem spre a ne mai amăgi impresia reală. Cu aceeași teamă superstițioasă -

Romulus Rusan, Casa Albă, Washington

sau poate chiverniseală a amintirii - o evitasem azi-dimineață, când o întrezărisem printre coroanele de arbori, dincolo de grupurile de funcționari. „Casa” luminată *a giorno* la ora aceasta, decupată din întuneric, pare mai mică decât este, probabil. Pe creștet flutură, neobosit, steagul cu stele și dungi. Lângă grilajul imensei curți, un manifestant ține în mâini o pancartă, păzit de un polițist impasibil, curios, parcă, dacă și cât va mai dura acest spectacol ce-l răpește confortului din camera de gardă. Slăbiciune capitalistă!

Ne oprim la o distanță convenabilă și privim celebrul edificiu pe care - fiind copil - îl identificam cu diminutivul său din romanța „La căsuța albă”, dar pe care, crescând mai târziu și revenind la realitate, l-am apropiat tot mai mult de semnul puterii și importanței sale obiective, până la a ajunge la concluzia, în acest moment realizată

brusc și aproape dureros de clar, că de aici, de dincolo de acest grilaj, și de acest gazon, și de acest nemulțumit, și de acest păzitor al ordinii, din clădirea cu aspect pașnic și livresc, se decide - măcar teoretic - soarta unei mari părți a globului pământesc: din clădirea cu coloane albe și logii curbate, a cărei temelie o pune George Washington, singurul președinte al Americii care n-a apucat să locuiască aici..., din clădirea despre care îți dai seama că inițial fusese foarte mare, când importanța ei era mai mică, dar că - importanța ei crescând - a devenit neîncăpătoare, rămânând mai degrabă un simbol decât o construcție...

Mai mult nu avem ce vedea acum... Ne vom întoarce agale spre hotelul a cărui cheie o avem în buzunar și care are cinstea de a se afla - prin ce ironică îngăduință? - pe același meridian al orașului („16th Street”!) cu una din cele mai celebre case din lume. Un gură-cască ne spune că reședința președintelui poate fi vizitată la anumite ore, în anumite zile ale săptămânii, de către oricine dorește, *free* - gratuit... (*Free*, cuvântul acesta - în sensul original însemnând „liber” - determină aici nu numai libertatea, ci și garanția ei valorică!)

Ca să valorificăm acest sens, ne hotărâm să facem drumul de întoarcere desculți. Și într-adevăr, parcurgem cele vreo două mile ale arterei cosmopolite cu tenișii ținuți de șireturi, în mână. Trotuarul e atât de fierbinte încât curând nu ne mai simțim tălpile și trebuie să te răcorim pe iarba proaspăt udată a peluzelor. Ana, mai apropiată decât mine de aventurile și nonconformismele tinereții, e fericită, și bucuria i-ar fi poate și mai completă dacă cineva ar lua act, s-ar indigna ori ne-ar admonesta pentru cutezanța noastră.

Dar nimeni - acum - din oamenii din fața hotelurilor de lux și a ambasadelor, nimeni din cei ce ar trebui să se simtă lezați de această libertate pe care ei n-o au, nimeni nu pare să ne dea vreo atenție.

Ceea ce umbrește puțin din bucuria acestei victorii.

Washingtonul - îmi pare rău că o repet mereu - e un oraș-grădină, un anti-oraș. El este primul din istoria lumii care a fost proiectat

anume și exclusiv pentru a fi capitală. În 1792, George Washington și Thomas Jefferson - doi din marii întemeietori ai Americii - i-au încredințat inginerului francez Pierre Charles L'Enfant, fost luptător în armatele revoluționare, misiunea de a imagina aici, pe malurile păduroase ale Potomac-ului, capitala statelor federalizate. Înainte de a fi primit numele fondatorului său, orașul se și numea Cetatea Federală. La înființare se împlineau trei secole de la debarcarea lui Columb pe țărmul Americii și momentul a fost special ales pentru a se pune, simbolic, piatra de temelie. Trecuseră 17 ani de la proclamarea independenței și Statele Unite, ieșind din *melting pot*-ul inconștient în care se amestecaseră până acum destine și indivizi dispași, se considerau singura națiune care se naștea singură pe sine însăși, care își avea viitorul în propriile mâini. Crearea unei capitale artificiale făcea parte din acest viitor conștient imaginat de părinții națiunii. Ea era așezată atunci oarecum centric („Vestul” Americii încă nu exista...) și, crescând din nimic, nici unul din statele federale nu se putea supăra că nu o are pe teritoriul său. Neutralitatea era asigurată și prin crearea Districtului Federal Columbia, un fel de mic „stat” în jurul Capitalei, ai cărui locuitori nici n-aveau (până în 1960) drept de vot. Prima clădire oficială a fost Casa Albă. Pe urmă au fost atacate clădirile Congresului, Senatului, Bibliotecii, Curții Supreme... Orașul avea pe atunci mai mult străzi decât case (subiect a numeroase glume în epocă...) și el a fost umplut pe rând cu imobile, ca o tablă de șah pe care se așază treptat piesele. Pentru a păstra armonia, înălțimea clădirilor a fost plafonată la înălțimea Capitoliului. Industria a fost interzisă prin definiție. Numai mici întreprinderi alimentare, apoi treptat ateliere de suveniruri pentru turiști, o fabrică de hârtie și o serioasă poligrafie, căci Washingtonul este sediul unei prese foarte puternice, ca și al unei birocrății prin mâinile căreia trec zilnic tone de hârtoage. 90% din populație este prinsă în serviciile oficiale - în ministere, muzee, institute de cercetări -, abia restul intrând în sfera producției materiale. Ca urmare, orașul are o viață tihnită, aproape balneară (deși se află pe locul 8, ca populație): locuitorii (foarte mulți - majoritatea -

negri) preferă plimbările pe bicicletă; când în față și în spate se atașează și o coșniță (uneori un scăunaș pentru un copil), vehiculul este la fel de util ca o mașină, dar mult mai ieftin.

Alte spectacole obișnuite: tineri cu saci de spate în care și-au cocoțat moștenitorul: peste tot, acest tip de deplasare este uzual, dar aici el se încadrează într-o ambianță. Apoi, bătrânii care preferă să poarte de zgardă un câine; am văzut - ceea ce în sobrietatea de aici poate fi considerat un lux - extrem de mulți câini, de rasă sau nu, așteptați cu răbdare la fiecare stâlp - nu atât de mulți, poate, ca în Franța, dar oricum, dând orașului o frivolitate și miresme aproape franceze. Am văzut în parcuri mai mulți crosiști ca oricând, mai multe partide de baseball ca oriunde. De peste tot, vegetația năvălind, înghițind clădirile ca pe niște cuburi pentru copii. În toate un aer de idilică, paradoxală provincie..., ca oriunde inutilul este lăsat să se considere cât de cât util.

Ziua a 134-a:

ZIUA MEMORIEI

În ziua a doua washingtoniană, am pornit-o de dimineață spre marile sanctuare ale capitalei. Dacă secolul XIX i-a dat naștere, sfârșitul lui și prima parte a secolului XX au fost perioada care a dăruit capitalei memoria, conștiința istoriei. De acum datează marile instituții culturale și muzeistice și mai cu seamă cele trei monumente memoriale înălțate președinților însemnați ai națiunii. Ca să ajungem la ele, ne abatem din nou pe la Casa Albă, triajul cotidian al drumurilor noastre și - fiindcă observăm că în latura din stânga a edificiului s-a format o imensă coadă - ne oprim puțin, cu gândul să descifrăm fenomenul. Coada se

mișcă foarte alert, aproape în pas de stradă, flancată din cincizeci în cincizeci de metri de un agent de ordine, care servește mai mult de jalon căci, ca peste tot, se păstrează o disciplină aproape de neconceput pentru temperamentul unui european. Deducem că sunt orele de vizitare a Casei, ezităm la început, dar apoi ne lăsăm ispitiți de viteza înaintării (cei pe care îi reperasem ca fiind ultimii, intră acum pe poarta larg deschisă) și ne înscriem în rând. Până la intrarea în clădire (în curte, lungimea cozii, șerpuită, fusese și mai mare decât în stradă) facem exact treisprezece minute. Vizitarea numeroaselor săli, birouri durează încă vreo câteva minute, după care ne pomenim din nou în curte, expandați ca niște aburi netrebuincioși. Ni se spune că am parcurs aproape întreg parterul (itinerarul cotit nu ne-a permis să ne dăm singuri seama), cu excepția unui birou unde președintele primea tocmai atunci niște ziariști. La etaj nu se urcă, acolo fiind locuința privată a șefului statului. Reajunși în stradă, privim coada, care nu se mai sfârșește, cu un aer de superioritate și, încercând să recapitulăm scurta trecere, rămânem cu un gust de aurărie, de smălțuri, de stucatură, de culori nuanțate obsedant („salonul albastru“, „salonul verde“), de încăperi și mobile nelocuite, ca de muzeu, care au înmagazinat în ele preferințele succesive ale celor treizeci și șapte de locatari și ale soțiilor lor.

Exact în spatele Casei Albe se găsește așa-numitul „The Oval“, loc pentru întruniri populare, dar care acum seamănă cu un vast imaș, amestecând petece de iarbă mățăsoasă cu smocuri înalte, țepene, cu chelii bătătorite, cu poteci crucișe și pomi uriași în care zburdă veverițe și sub care sunt parcate mașini. Nu te-ai mira - este unul din aspectele nonșalanței americane, atât de utilitare - să vezi aici, în coasta palatului prezidențial, două echipe învărtind bastoanele de baseball sau întinzând o plasă și jucând volei. Nu se întâmplă nimic din toate acestea acum, la ora aceasta matinală, cel mult zărești o pereche de amorezi întinsă pe gazon într-o poziție care altundeva ar face să iasă flăcări de indignare din ochii puritanilor.

Monumentele președinților - trei la număr: al lui Washington, al lui Thomas Jefferson și al lui Lincoln - sunt tot în spatele Casei Albe, dar

verbul acesta - *a fi* - este prea slab: ele domină, ele încoronează, ele fac să trăiască o perspectivă grandioasă de parcuri și ape, pe care și-o asumă ca pe un omagiu natural adus eternității istoriei. Poate același rol îl aveau piramidele din valea faraonilor antici. Americanii vin aici festiv, la zile mari, și își înscriu pentru restul vieții data în amintire, fie că o fac din sincer patriotism, fie din orgoliu, fie din fetișism, fie dintr-un automatism snob. Singurii care trăiesc însă cu certitudine evenimentul sunt copiii, aduși din toate colțurile țării aici, să se întâlnească o dată pentru totdeauna cu o istorie pe care sunt învățați s-o continue, ținând aprinsă flacăra marilor principii constitutive ale națiunii, de atâtea ori amenințate să se stingă din indiferență, trufia, naivitatea câte unei generații. Nu există, cred, copil care să nu-și dorească să vină aici, să urce în turnul lui Washington, să se plece sub cupola înconjurată cu arbori a iui Jefferson, să urce pe scările lui Lincoln.

Pe hartă, triumghiul acesta memorial apare strâns și armonios, de parcurs cam într-o oră. Dar optimismul ne dispare curând: făcute pe jos distanțele sunt - iarăși - mari și anevoioase. Relieful vălurit este înșelător pentru pas, numerotarea clasică a străzilor este întreruptă de văi, lacuri și crânguri. Perspectiva amăgește ochiul, dând intimitate grandorii. Până la memorialul lui Washington (obeliscul acesta placat în marmoră, dominând întreg orașul prin silueta lui ciudată: un creion înalt de 169 de metri!) facem aproape o jumătate de oră, căci, în grabă, parcă și timpul se dilată odată cu distanțele. De sus, de pe dâmbul care domină priveliștea, evaluăm că ne-ar trebui cel puțin tot atâta timp ca să ajungem la memorialul lui Jefferson, care lucește undeva în vale, foarte aproape, deși confuz, gălbui-roșcat, printre florile roz și frunzele verzi ale împrejurimilor sale. Aici, la „creion“, e înghesuală mare. Câteva zeci de autocare cu elevi au descins în parking-ul alăturat și toată această mulțime mut-fremătătoare a format un șir care nici vorbă să se perinde cu viteza celui de la Casa Albă, pentru că e vorba de o deplasare cu ascensorul, până la vârf și de revenire, peste alte minute, la sol (cu piciorul, se urcă 900 de trepte!).

Dacă și la „Jefferson” e la fel? Ne mulțumim, deci, să vedem ce e de văzut aici (mai bine n-am vedea, pentru că parterul giganticului obelisc e transformat în casierie, bufet și chiar în *rest room*) și renunțăm la „Jefferson” în favoarea lui „Lincoln”, răpiți poate de priveliștea clară ce se deschide spre acest din urmă memorial.

În josul dealului pe care ne aflăm se deschid tăpșane drepte, ca niște muchii de piramidă (Ana se dă de-a dura pe acest derdeluș care ar trebui ocolit, iar eu cobor la pas, spunându-mi că am în grijă aparatul de fotografiat), iar de la baza tăpșanelor pornește spre dreapta un bazin nesfârșit de apă, părând o oglindă lungă care ar servi de axă priveliștii simetrice, de scuaruri și pădurici, ce se deschide. Acolo, la capătul opus al oglinzii - din luciul căreia țâșnesc spre înalt stoluri de rațe sălbatice, cu țipete nostalgice - zeci sau poate sute de trepte urcă spre un templu grecesc. Treizeci și șase de coloane (numărul statelor americane în timpul lui Lincoln) înconjoară statuia, găzduită în interior, a președintelui, ca tot atâția martori și apărători ai memoriei sale. Imensă, supradimensionată, dăltuită în piatra galbenă, statuia îl înfățișează pe Lincoln, într-o poziție gânditoare, așezat într-un fotoliu, cu mâinile lăsate pe brațele acestuia, cu ochii - pătrunzătorii lui ochi din toate portretele - privind undeva foarte departe și în același timp în jos spre o soartă tragică, pământeană, prevăzută dar acceptată ca atare. Flori de câmp sunt depuse la picioarele jilțului și atmosfera de aici - cu oameni mai puțini, mai reculeși, și neavând la îndemână mijloacele mecanice care să le transforme vizita într-o performanță tehnică - ni se pare mai apropiată de rostul unui loc istoric.

Într-un alt capăt al orașului, printre aceleași coline verzi care disimulează atmosfera de capitală, se află mormântul unui alt președinte-martir: John Fitzgerald Kennedy. Ca să ajungem acolo, la Cimitirul Național Arlington, ni se spune că trebuie să ajungem întâi într-o piață, de unde vom lua un autobuz. Piața este în imediata apropiere a clădirilor guvernamentale și parcurgem, sub arșița grea, un lung drum pe jos până acolo.

Este tocmai ora ieșirii din servicii, iar piața - ceva între o uriașă stație și o autogara, fără clădiri și săli de așteptare - seamănă cu o pompă care ar scoate oamenii din oraș și i-ar trimite spre locuințele lor. Se spune în glumă că Washingtonul se află pe teritoriul a trei state: districtul Columbia, Virginia și Maryland. Într-adevăr, ca în niște veritabile dormitoare, navetiștii birocrați (renumiți „*commuters*”) se retrag după orele de serviciu, ducându-și viața acolo unde au aer, liniște, spațiu pentru joaca și educația copiilor. Unele mici localități s-au și unit cu capitala, ca niște excrescențe pe trupul ei dreptunghiular și pedant. Printre acestea și Arlingtonul, în direcția căruia este și cimitirul căutat (se află, formal, în statul Virginia). Dar, ca un făcut, nimeni din mulțimea aceasta, care stă fără treabă și-și așteaptă autobuzele, nu are idee cum ajungem acolo. Până la urmă suntem îndemnați să urcăm într-un autobuz - nr. 9, mi se pare - care ne va duce până la un pod, de unde va trebui să o apucăm mai departe pe jos.

Autobuzul ne depune într-adevăr, în jumătate de oră, lângă pod, dar vom constata mai târziu, depășiți de un altul, că ar fi trebuit să ne urcăm în acela, care ne-ar fi dus chiar la poarta cimitirului. Ca printr-o compensație, parcurgem pe jos podul acesta monumental, putând să-i observăm de aproape și pe îndelete decorațiile gigantice - bărbați, femei și cai de bronz alegorici. Podul este un cadou al Italiei făcut poporului american, și s-ar fi putut ghici cu ușurință că e o operă meridională după hedonismul accentuat al formelor. Mai departe, o buclă elegantă de șosele străbătută de vehicule în mare viteză (în oraș vitezele sunt minime) ne pune la grea încercare, neavând, ca pietoni, cum și pe cine să întrebăm încotro trebuie apucat. Cu puțin noroc, ajungem totuși la destinație, nu înainte de a vedea alt cadou - carillonul cu multe clopote dăruit americanilor de către olandezi, amplasat aici, lângă cimitir, într-un moment de mare inspirație, pentru că face un racord evocator între realitate și irealitate, într-adevăr, el cântă din când în când, polifonic, o aceeași melodie, dând ambianței o notă de reculegere, parcă în fața puterii destinului.

Fiind un cimitir în primul rând al eroilor (80.000 morminte!), Arlington nu diferă, la prima vedere, de alte cimitire, civile, văzute în America. Aceleași plăcuțe dreptunghiulare ca peste tot, plăcuțe de marmură puse direct pe pământ, fără cea mai mică movilă, podoabă, îngrăditură în jur. Numai că aici uniformizarea merge până la dimensiunea, materialul, spațierea plăcuțelor, încât costișa de câteva hectare seamănă cu o uriașă compoziție geometrică, în care se poate găsi o aliniere perfectă, atât în lung, cât și în lat, și chiar pe diagonală. O uniformizare de data aceasta înălțătoare, pentru că uniformă a fost și soarta tragică a morților așezați aici în ordinea războaielor în care și-au dat viața. Pe generații, vezi înșiruite nume și grade de băieți și bărbați care au cuprins în ultima privire locuri străine, de unde au fost aduși cu onor în această margine de capitală, unde din când în când se trag în amintirea lor salve de tun și se intonează imnul național. Câte o floare sprijinită de tăblița de un alb orbitor vorbește impresionant de vizita recentă a unei rude. Dar florile sunt, și ele, fie din material plastic, fie naturale dar învelite în pungi de celofan identice, împingând în aceeași nevrută standardizare sentimentele celor ce trec mai târziu pe aici.

De la un punct, în timp de pace, mormintele urmează cronologic, ca filele unui calendar, iar vârstele înscrise pe pietre cresc. Buchetele se înmulțesc și ele, căci e vorba de veteranii rezidenți în Capitală, cei care au avut norocul să scape în războaie și să moară de bătrânețe, aproape de familiile lor.

Sus, pe colina tot mai abruptă (ca în orice cimitir, înălțimea locului de veci respectă și aici înălțimea ierarhiei sociale), urmează mormintele generalilor, ale oamenilor din administrație, ale oamenilor de stat. Pietre groase, fără multe explicații, ca și cum privitorul ar trebui să știe cine a fost și când a trăit acel defunct cu nume uitat acum. Pentru a ajunge la locul căutat ne lăsăm călăuziți de acel instinct febril pe care ți-l dă automat explorarea locurilor noi, până când ajungem în fața unui indiciu adevărat - o săgeată simplă pe care a fost vopsit cu mâna „Kennedy Tomb“. De aici încolo mormintele devin și

mai mari, iar cărările mai întortocheate. Pătrundem într-un pâlc verde - un crâng aproape, cu arbuști fragili și grațioși - a cărui margine bruscă se dovedește imediat a fi fundalul unei opere de artă, de o simplitate impresionantă. Mormântul lui John Kennedy - o placă dreptunghiulară mare și simplă, la căpătâiul căreia arde o flacără veșnică - este mărginit în stânga și dreapta de alte două, mult mai mici, ale fiilor dispăruți înainte de vreme, înaintea morții sale năpraznice. Din baza acestor trei lespezi inegale se deschide un semicerc de beton în care sunt gravate fraze din discursurile președintelui. Soarta a vrut ca însoțirea cu mormântul celui alt Kennedy - Robert, cel venit să se așeze alături, în țărână, cinci ani mai târziu - să formeze un ansamblu de o rară putere evocatoare și simbolică. Plasat asimetric, câțiva metri mai jos, în pantă, mormântul acesta este tot o lespede largă, dar peste care se prelinge în perpetuitate o pânză lină și tăcută de apă. Să fie o comparație între temperamentele celor doi frați? Oricum ar fi, alăturarea heraclitiană a elementelor fundamentale te duce cu gândul la lumea austeră a antichității mai mult decât numeroasele imitații de monumente grecești, cu socluri și coloane, ce încep din această parte, mai aristocratică, a cimitirului.

Printre asemenea opere bombastice ajungem în creștetul colinei, dominat de o casă - o locuință pentru vii în această lume a morților. Locuința („Curtis-Lee Mansion“) este un fost conac construit de fiul adoptiv al lui Washington, la începutul secolului XIX, pe o imensă plantație. Primii morți au fost îngropați în timpul războiului civil, cimitirul extinzându-se treptat pe întreaga suprafață. Lângă intrarea casei, pe stânga, este mormântul destul de modest al inginerului L'Enfant. Dar interesantă, de astă dată, nu este înfățișarea, ci poziția mormântului: el domină de sus întreaga panoramă a Washingtonului, supraveghind parcă și arătând autorului cum se împlinește sau cum nu se împlinește proiectul său.

De aici spre poarta principală se coboară pe un drum larg, asfaltat, ca o mică șosea, și în vale, pe un platou înconjurat cu lanțuri și afeturi de tun, păzit de santinele solemne, înălțat la meditație patriotică de

numeroase drapele cu stele și dungi fluturate în vânt, întâlnim mormântul eroului necunoscut. Santinelele care până atunci stătuseră lejer și probabil conversaseră, își iau la venirea noastră ținuta încremenită, de gradă, apoi - cât timp rămânem - trag fin cu ochiul la noi pe sub caschetele oficiale, parcă așteptând, ca de la generație la generație, o întrebare mai destinsă pentru a intra în vorbă cu noi, aici, lângă mormântul bunicilor și unchilor lor necunoscuți.

Dar nu apucăm nici măcar să ne punem această problemă, căci auzim un sunet neașteptat de motor și zărim aproape instantaneu autobuzul cel adevărat, autobuzul care ne va culege salvator din această poartă - eroică, dar totuși funebră - acum, când se lasă înserarea. Din vehiculul care se pune imediat în mișcare - căci noi suntem singurii pasageri la această oră - îi surprindem pe ostașii din ultimul contingent reluându-și pozițiile comode și discutând, poate, scurta noastră vizită. Apoi, în urmă, se lasă la scurt timp încă o poartă - cea de întuneric - a nopții.

La trecerea peste Potomac (pe un alt pod, acum, decât acela cu oameni și cai) zărim un jet de lumini epatante, de o strălucire care anunță o clădire sau un grup de clădiri ieșite din comun. Ne interesăm curioși și ni se spune că este „Kennedy Center” marele complex de săli de spectacol ridicat în ultimii ani ca omagiu adus președintelui dispărut. La ora aceasta, dincolo de uriașele candelabre, bănuiești rumoarea și foșnetul, toaletele vapoase, sunetele de gong, misterul culiselor, micul fast ce precede reprezentațiile.

Viața își reia deci înfățișările ei obișnuite și chiar monotone, lăsând gloria morților să treacă înainte, prea puțin deranjantă și mereu provizorie povară...

Ziua a 135-a:

VIZE ȘI MUZEE

Cât timp am fost sedentari la Iowa City, casa era atât de departe încât ni se părea inaccesibilă și renunțam să ne-o figurăm. Ne separau nouă mii de kilometri, dintre care cei de pe ocean puteau fi parcurși numai cu un anumit vapor, numai la date fixe. Și ne mai aștepta și călătoria în jurul continentului, cu peripețiile și temerile ei. Înfundându-ne în Far West, apoi în Sudul excentric, simțeam - paradoxal - că, îndepărtându-ne, casa se apropia prin simplul fapt că, pornind în sfârșit la drum, ne îndreptam spre orașelele coastei atlantice și implicit spre traversarea oceanului. „Acasă” se muta temporar aici, pe Coastă, de unde totul urma să intre în linie dreaptă. Acum, ajunși aici, casa ne-a fugit din nou de sub picioare. Ea este la locul ei adevărat, sau în Europa cel puțin, căci orice vorbă italienească ori spaniolească, de pildă, ni se pare în limba maternă.

Chiar așa fiind, cu gândul evadat din nou peste ocean, lumea în care am intrat ne este familiară. Din cărți? Din filme? Poate dimpotrivă, nimic nu a falsificat mai mult America de toate zilele decât propria literatură și mai ales propria cinematografie. Ca niște dușmani inveterați, acestea - mă gândesc la operele care ai nădăjduit să obțină succesul imediat prin accentuarea violenței și senzaționalului - au schimonosit viața străzii în rictusuri înspăimântătoare, au adăugat pe chipul oamenilor măști cumplite de ură. Iar coborând în strada aceasta mult bârfită constăți că oamenii merg pe trotuar foarte liniștiți, că nu tresar deloc dacă îi întrebi cât e ceasul sau încotro trebuie s-o apuci, că mașinile aleargă foarte rezonabil, cu viteze cât se poate de moderate, că din turnuri și de la etaje nu răsună nici o mitralieră. Știi totul de

când lumea. Te mai șochează cel mult lățimea unui bulevard, culoarea ciudată a unei case sau mașini, forma burduhănoasă a cutiilor poștale.

Față de locurile pe unde am trecut până azi - locuri în plină schimbare, ori în curs de a se schimba - viața este mai așezată, mai pura și mai deschisă în clasicismul ei, mai „europeană”. S-a terminat cu muzeele totalitare de ceară, cu cartierele exotice și cu celelalte *attractions* din ghidurile turistice. Capitoliile nu mai sunt cele mai importante monumente ale orașului, iar cabareturile *topless* - dacă și unde sunt admise - își au publicul lor limitat. Viața în Est a devenit atractivă pe spirale mai înalte.

Muzeele de artă sunt locuri obligatorii pentru turist, fără de care acesta rămâne dator spiritului orașului. În ele, tot ce părea până acum că reprezintă America devine neesențial. Strada, la rândul ei, este o a doua scenă obligatorie. Dar, ciudat, ea te acaparează nu prin pitoresc, ci tocmai prin banalitatea ei, prin asemănarea cu străzile Europei. Redescoperirea firescului, faptul că te plimbi în voie, ziua și noaptea, pe locurile unde legendele și filmele de sâmbătă noaptea făceau să se audă doar de crime și împușcături, mai mult, indiferența totală de care te bucuri, putând să umbli - dacă ai vrea - în costum de baie fără să ți se dea atenție, iată experiențe pe care le poți practica până te plictisești. Au început să apară și aici aspecte ale vieții fără o însemnătate direct profitabilă, cum ar fi o statuie de Moore sau Picasso într-un scuar, un târg al anticariatelor, o coadă la intrarea într-un muzeu. Ceea ce în Europa plină de ifose se numește, până la pierderea înțelesului, spiritualitate.

Aici este fundamentul vechi al Americii, locul de start de unde s-au revărsat spre frontiere neastâmpărații, aventurierii, inventatorii, oamenii viitorului (sau poate lașii care au fugit de greutate?). A rămas spiritul conservator, cumpănit, mai puritan, mai sofisticat, și adepții lui - gânditorii, profesorii, diplomații, oamenii trecutului.

În rezumat, marile orașe din America răsăriteană au fost pentru noi - dacă mă gândesc bine - o continuă colindare de străzi și contemplare de muzee. Adunare de detalii, fără să le mai putem

sintetiza pe loc, cu accentul pus mai mult pe aspecte decât pe moravuri. Ajunși la ultimul salt al călătoriei, curiozitatea se crispează să nu piardă ceva tocmai acum, punându-ne la eforturi până la limita puterilor. Mai mult, în zilele din urmă timpul ne-a fost vămuț nemilos de obligații pe care înainte nu le aveam. Va pleca vasul „Michelangelo” la data stabilită sau, din cauza crizei combustibilului, va fi anulat? Va pleca altul, altă dată? Cum vom trăi până atunci? Prețul biletului va fi majorat? Cu ce vom plăti diferența? Curse plicticoase pe la consulate, pentru vize, pe la felurite depozite, pentru obținerea cutiilor necesare pachetelor cu cărți, pe la poștă, pentru informații despre expedierea lor prin vapor... Nenumărate ilustrate pe care n-am izbutit să le scriem până acum, alegere și cumpărare de cadouri pentru prieteni, cărți și discuri greu de găsit, filme pe care nu le-am putut încă vedea... Mult timp am pierdut cu deplasările dintr-un punct în altul, distanțele fiind imense și, în anumite direcții, de neparcurs în absența automobilului (localnicii se și mirau când reușeam să descoperim autobuze potrivite pentru câte o anumită direcție...). Și mai erau vizele... Formalitățile lor greoaie ne-au segmentat viața, ne-au transformat și pe noi în adevărați navetiști, obligându-ne să ne trambalăm mereu, în funcție de programul și cerbicia consulatelor. Ca niște oameni moderni, se putea întâmpla să dormim într-o metropolă, să dăm o cerere în alta, să vedem un muzeu în a treia, iar în a patra să dormim în noaptea următoare. Ceea ce, din nou, însemna ore întregi pierdute cu făcutul și desfăcutul bagajelor, cu găsirea hotelurilor, cu instalarea în ele.

Viața călătorilor s-a schimbat. Dar, oricum, cu mâna căzând uneori, de somn, pe hârtie, am scris jurnalul noapte de noapte (nici n-am realizat înainte ce mult timp ne lua!) și - dormind apoi trei-patru ore - o porneam din nou în expediția descoperirii orașului. Aici nu merită și nu poți să stai locului. Ne gândim, în schimb, la urcarea în vapor ca la un concediu...

Pentru că strada am vernisat-o în nenumărate rânduri (ba chiar și locurile de pelerinaj care aici, la Washington, sunt un caz particular al ei), pentru că am reușit să depunem toate cererile de vize (și, în

general, odiseea lor nu merită un loc în jurnal), putem spune că a venit timpul despuierii muzeelor. Unde să mergem? E greu de ales. Muzeele americane sunt de o diversitate extremă: fie de prost gust (ca acelea de ceară), fie de un rafinament discret, bazat pe puterea de cumpărare a marilor colecționari. În Capitală predomină ultima categorie. O perfecțiune grea, de care e greu să te poți apropia cu cuvintele, respiră din atâtea și atâtea exponate.

La „Colecția Phillips” (particulară) am găsit în materie de impresionism și post-impresionism mai mult decât în galeria de stat a unei țări obișnuite. Cred că Franța ar putea jindui după acea formidabilă petrecere pe yacht a lui Renoir, ca și după celelalte pânze ale marilor săi boemi și vizionari din jurul anilor 1900.

După cum Italia ar putea face schimb, fără să piardă, cu formidabila colecție de capodopere pre-renascentiste din „Galeria Națională de Artă”. Care este, oare, raportul exact între numărul capodoperelor rămase în Italia și a celor - incredibil de multe - ajunse aici?

La „Muzeul de Istorie și Tehnologie” (ce nume ciudat!, ne-am spus în prima clipă) se observă curând că nu e vorba în titlu de o eroare, nici de un gust eclectic, ci de o concepție, dacă vreți, asupra rolului tehnicii în viața oamenilor. Având o istorie atât de nouă, datând de fapt de abia din era invențiilor tehnice, americanii se bucură să poată face această dulce confuzie. În clădirea sobră și mare, cu trei etaje, a muzeului, au fost îngrămădite mai mult piese de mașini decât hlamide, mai mult obiecte tehnologice decât hrisoave. Uneori, tehnica a jucat rolul de conservant al istoriei și atunci - decât să vezi pe veșnicii *life-sizes* din ceară - ți se arată un film despre primul război mondial sau evoluția întâiului din seria nenumăratelor aparate de filmare. Mai departe, separatoarele de lapte stau alături de biciclete caraghioase, iar locomotiva „Billy Boy” lângă dantelele din epoca secesiunii. O cofetărie-stil de la 1900 este alăturată rochiilor soțiilor de președinți, puse pe manechine. Pistoalele se învecinează cu uneltele dulgherului, iar plugul cu jobenul și cu mobilele. Din toate se vede o mare stimă

față de obiectul anonim, lucrat de o mână de strămoș, stimă izvorând însă nu neapărat din motive istorice, etnografice sau sentimentale, ci din considerente tehnice, de descifrare a unei experiențe. Istoria oamenilor era exprimată prin istoria muncii și a răbdării.

Muzeul nu era, la ora când l-am vizitat, prea frecventat de vizitatori, dar răbdarea și curiozitatea cu care câte unul din ei stătea minute, ore întregi, în fata unui același exponat, luând note și schițe, te puneau pe gânduri. Era semnul seriozității - dusă până la candoare, până la uitare de sine - pe care s-a sprijinit istoria materială a americanilor. Și - dacă mă gândesc bine - oamenii cu care ne intersectam nu erau numai vizitatorii, ci făceau parte ei înșiși din acest muzeu al muncii și al lucrurilor, în care fiecare piesă a fost, la timpul ei, rodul unei asemenea concentrări adânci asupra materiei.

În sfârșit, de la acest muzeu până la clădirea Capitoliului - sediul Senatului și al Camerei Reprezentanților - nu e o cale prea lungă, deși din nou avem această impresie, deja cunoscută, de derută a distanțelor, strecurându-ne printre vastele clădiri ale câtorva „departamente” (ministere) și trebuind să ținem linia dreaptă prin tot atâtea parcuri înșelătoare și printre bazine ce gătuiesc numerotarea străzilor. Ajungem astfel la Capitoliu abia cu zece minute înaintea ultimei admiteri a vizitatorilor (care se face în grupuri ghidate). Din greșeală, însă, în partea opusă și, până ocolim, grupul a și plecat, iar nouă ne mai rămâne doar să ne mulțumim cu vederea din exterior - foarte grăitoare și ea - a imensului edificiu. Deși amplasată aproape de centrul orașului, aceasta suferă de o anume singurătate oficială, lucru pe care îl subliniază parcă ultimii vizitatori - siluete modeste, covârșite de înălțime - ce ies treptat pe o poartă uriașă, însoțiți de gardianul negru care i-a însoțit probabil. Împrejurimile sunt, ca și în restul Washingtonului, pădurici întinse de fag și stejar, cu mari luminișuri, unde oricine poate să se întindă, să contemple, să deschidă un caiet sau chiar să desfacă un mic dejun la iarbă verde. Ne așezăm jos și privim pe îndelete gigantul acesta care este, se pare, o mândrie a arhitecturii Washingtonului, atât de tributară - în perioada

începuturilor sale - modelelor antice și clasiciste. Pentru a-ți face o părere despre Capitoliu, trebuie spus că este (citesc într-un ghid) lung de 229 metri, lat de 107 metri, înalt - în zona pavilionului central - de 79 de metri. O clădire, deci, de dimensiuni colosale, din marmură, tip dom, cu fronton triunghiular și cupolă ovală, elansată în mai multe etaje. Clădirea centrală se prelungește însă cu încă patru sau cinci temple greco-romane, puse unul în flancul celuilalt. O senzație ciudată te cuprinde, de pleonasm acceptat cu seninătate: construcția ar putea continua la infinit (se și continuă, puțin mai departe, cu Biblioteca și Curtea Supremă...), așa cum un sonet - odată rostit - poate fi trecut în alte numeroase variante fără a-ți mai produce mișcări sufletești, ba diminuând-o chiar pe cea inițială. Este un mod, în acest stil de construcție, de a-i da fiecăruia ce-și dorește: amatorului de grandios - grandiosul, celui căruia nu-i place să se lase impresionat - sentimentul că spectacolul n-a fost dat pentru el.

Se spune că Washington nu e decât una din capitalele Americii. Dacă New York este cea financiară, Chicago cea industrială, Philadelphia cea istorică și Boston cea religioasă, el este capitala politică. Dar adevărul este că, privind coloanele nesfârșite de marmură, te-ai putea crede mai degrabă într-un oraș-expoziție decât într-un loc de dezbateri, de manevre și tactici oratorice în funcție de care se hotărăște destinul națiunii. Căci Washington pare făcut pentru contemplație. Sau, poate, contemplația este antidotul menit să ascundă ambițiile, să potolească patimile și să dea vanității prea mari perspectiva descurajatoare a eternității?

Ziua a 136-167:

SÂMBĂȚĂ SEARA, DUMINICĂ DIMINEAȚA

Vize și vizite. Câteva zile, viața noastră s-a împărțit între vize și muzee. Formalitățile ne-au legat de birocrație ca de un țărșuș, iar traiul ne-a devenit o continuă navetă pe Coastă. Între două ștampile de tranzit vedem o colecție de artă, iar până la următoarea ștampilă ne urcăm în *Greyhound* și vizităm următorul oraș. În plus trebuie să începem trimiterea, prin poștă, a bagajelor excedentare, care au devenit pe parcurs o povară. Tracasați de birocrație, umiliți de propria noastră grabă - așa se întâmplă să vedem câteva orașe, printre care și Bostonul, cea mai veche, cea mai puritană, cea mai tradiționalistă, cea mai republicană din metropole, așa-numita „Atenă a Americii”.

Încă de ieri, dintr-un muzeu, am telefonat familiei Pope că vom sosi azi la 7:45 p.m. Seara, n-am apucat să facem bagajele pentru București, cum ne propusesem, așa că toată dimineața se duce cu terorizantele operații visate și în somn: burdușirea hainelor și cărților în valize, lupta cu zarurile și balamalele, apăsatul genunchiului pe pielea valizei, legarea strașnică a curelelor... Izbutim chiar, în disperarea momentului, să încropim din cărțile netrebuincioase acum două colete pe care Ana le duce degrabă la poștă, spre a le expedia spre casă, în timp ce eu continuu ecarisajul bagajelor, rămânând să mai fac tăieturi din ziarele ca niște saltele, navetate atâta timp.

Poate acest sentiment de ușurare ne face să vedem drumul atât de idilic. De la New York în sus, pe autostrada nordică, intrăm aproape instantaneu într-un uluc fermecător de verdeață. Copaci scăldați în flori albe, sălbatic, tufe roz și roșii de plante ciudate, case de lemn, dar solide, ocrotitoare, înecate în iederă, coline delicate și văi fragile înspumate de liliaci înfloriți, un relief mioritic, micșorat, parcă privit cu

binoclul pe dos... Connecticut, New Hampshire, Massachusetts... țările mici și binecuvântate ale Noii Anglii. Ajungem la Boston cu douăzeci de minute mai devreme decât prevedea mersul autobuzului, avans în timpul căruia ne punem emoționați întrebarea cum vor fi gazdele noastre de o zi, dacă nu cumva vom repeta experiența de la San Antonio...

Răbojul ursitoarei. De cum ne vedem, ne dăm seama că va fi altfel. Deși americani prin adopție, emigrați de un timp relativ mai scurt, Pope-ii sunt oameni bine adaptați, cu o vedere clară, cu o voință a gesturilor și acțiunilor care impune ordine, chiar când concepția de viață pe care o exprimă diferă de a ta. Tatăl, funcționar la o bancă, este tipul omului nu prea favorizat de soartă, dar care nu disperă și nu se dă niciodată bătut, glumind calm asupra ei. Ne povestește, de pildă (și ni se pare tipic), cum, cu un an în urmă, când se vorbise de scumpirea drastică a cărnii, a refuzat să stocheze în congelator, cum îl sfătuiseră vecinii. „Vițelul tot crește, din ouă tot găini vor ieși”, i-a spus el soției, cu înțelesul de: lumea nu se sfârșește din atâta lucru! Are o încredere teribilă în trănicia sistemului, pe care îl vede cu părțile lui bune și rele, ca pe o parte a riscului pe care și l-a asumat venind aici. Casa în care locuiesc - într-un cartier de vile și grădini - are practic tot ce e necesar confortului, dar e luată pe credit. Una din ursitoarele americanului, ne spune dl Pope, vine cu un răboj în mână, și o viață întreagă, pe urmă, acesta va trebui să fie dator - ba pentru a-și plăti locuința și mașina, fără de care nu e considerat om, ba pentru instalațiile casnice, ba pentru o călătorie, ba pentru acontarea asistenței sanitare, în lipsa căreia totul e un coșmar, căci peste noapte o boală poate strica totul etc., etc. Iar această arvunire prin propria persoană îl obligă să muncească fără oprire, dar absolut fără oprire. Dl Pope își arată mâinile, ca pe o mărturie orgolioasă a acestei trude fără odihnă, și în palmă - deși el e contabil - citim câteva bătăături, semn că după orele de bancă a zidit, a bătut cuie, a săpat în grădină și, poate, a făcut

curățenie în interiorul dotat ca un laborator al casei. Doamna Pope este și ea funcționară (dar schimbând mereu serviciul și având o leafă mult mai mică din cauza dificultăților de limbă pe care le întâmpină), iar fiul lor, student la medicină, lucrează într-o clinică făcând gărzi plătite, izbutind după trei ani să-și cumpere o mașină proprie. Ajută și el la treburile casnice, având câteva atribuțiuni precise: aprovizionarea cu alimente, cu băuturi și ziare, iar uneori asistența la spălatul rufelor. Noțiunea de femeie de serviciu este inexistentă în America oamenilor mijlocii, iar munca este atât de acceptată că, prin universalitate, se transformă într-un fel de religie.

Peripețiile artei: Astăzi (a doua zi) este „Ziua mamelor”, sărbătorită în toate statele americane, dar la modul acela cam oficial care desființează emoția și transformă totul în ceremonie comercială, cu șnururi, prăjituri glazurate și felicitări standardizate. Felicităm cam în treacăt pe doamna Pope și, după ce suntem duși cu mașina în centru, ne despărțim de cei doi bărbați care au o afacere în oraș și declară, de altfel, că nu vor să vadă muzeul de artă. Vor să ne lase la dispoziție o oră, noi cerem două și până la urmă se fac trei. E o vreme închisă și foarte rece (ieri, în drum, fusese toridă...), din când în când poți să prinzi chiar câte un fulg în palmă...

Muzeul e ticsit de vizitatori, cei mai mulți străini, dar și de tineri localnici, albaștri (*blue jeans*), trăgând saboți sonori pe dușumelele lucii sau transportându-și copiii în rucsacuri... Ca peste tot - flori proaspete și muzică la pianissimo. Aglomerații în fața standurilor unde se vând diapozitive și albume. Muzeul are - ca și „Metropolitan”-ul - o secție de arheologie, ceea ce îi dă dintr-o dată o aură de noblețe în acest continent fără Antichitate, unde „*Wax Museum*”-ul a distrus noțiunea de unicat și a înlocuit istoria cu propriile ei rezumate în ceară, la timpul prezent... Deosebirea între cele două tipuri de muzeu definește două feluri de a înțelege cultura - unul la nivelul surogatelor ordinare, multiplicare în serie, altul la nivelul unicatului de valoare

inestimabilă, între aceste două nivele se deschide un gol fără nuanțe. Dacă, de pildă, în multe muzee colecțiile de primitivi italieni sau de impresioniști francezi sunt mai valoroase chiar decât cele rămase în Italia sau Franța, nu e mai puțin adevărat și că muzeele de ceară se dovedesc fără egal în Europa, prin simplismul lor. Adevărul e că nu există muzee mijlocii în America - ele țin parcă morțiș să te frapeze indiferent sub ce formă, dacă nu prin elevația, atunci prin aerul lor rudimentar.

Aici, la Boston - ca în toate marile muzee de pe Coastă - bogăția este întrecută doar de risipă. N-a mai rămas nici un moment al istoriei - de urcuș sau de coborâș - nereprezentat. Sălile egipteană și greacă te încremenesc în hieratic, pentru ca printre pietrele din galeria romană fiorul să se descompună în rațiune pragmatică. Într-o capelă catalană din secolul XII cântă o orgă veche (două corale de Bach), iar pânzele medievale te urcă pe culmile ascetismului; dar brusc, parcă ajunși pe o culme, vedem până departe, în zări, prin operele Renașterii, și coborâm apoi, tot așa de precipitat, în decadența industrială a secolelor XVII și XVIII. Credința în artă își pierde intensitatea și o dată cu ea pânzele încep să semene între ele, să devină variațiuni pe o singură temă, suprafețe acoperite, cu cărnuri grele și veșminte dantelate, apoi compoziții simple, romantice, cu perechi de tineri fugind de furtună, arătând cu mâini disperate orizonturi luminoase dar inaccesibile. Ca să nu mai vorbim de nenumăratele portrete ale secolelor XVII-XIX, formă de artă oficială a epocii, de la care nu se dau îndărăt nici maeștri încercați ca Rembrandt, dar pe care o depășește prin viziune și sarcasm un Goya, de pildă. Muzeul are colecții sistematice de Van Gogh, Gauguin, Monet, Manet, Cezanne. Itinerarul devine însă haotic cu cât ne apropiem de zilele noastre. Pentru a găsi sălile de artă modernă - cu mulți Picasso, Arp și cu câțiva Brâncuși - facem cros printre compoziții obiectuale - mături, baloturi și felinare, înfrățite prin titluri metaforice - și încheiem cu sufletul la gură circuitul unuia din cele mai mari și neașteptate muzee americane.

Căci Bostonul este consacrat mai degrabă ca un oraș-muzeu decât ca un oraș al muzeelor. Casele sale vechi, dintre care câteva au fost conservate pe dealul Beacon și în perimetrul centrului, la umbra zgârie-norilor, evocă timpurile de început colonial. Coloanele lor ionice, ritmând fațadele albe, tăiate de geamuri înalte, sunt pandante sub cerul liber - proporționale ca vârstă, dacă ne gândim la scurtimea istoriei autohtone - ale clădirilor medievale aduse din Europa sub cupola muzeului. Revoluția americană, a cărei scânteie a pornit de sub cerul intransigent al Bostonului, își are și ea locuri de aducere aminte, printre care *Sala Faneuil* (unde s-au rostit câteva discursuri pentru independență) și *Cimitirul Granary* (unde odihnesc numeroși insurgenți, redimensionați în marmură de stima urmașilor).

Cambridge, pe ploaie. În drum spre râul Charles, de unde începe Bostonul universitar, trecem pe lângă cupola demodată, dar impunând respect prin austeritate, a ziarului „Christian Science Monitor”, unul din „bătrânii unchi” ai presei americane, faimos prin conservatorismul său îmbrăcat în forme modeme și percutante. Ziarul aparține nu mai puțin bizarei „Științe creștine”, religie caracteristică Bostonului, în dogmele căreia aspectele obscurantiste se împletesc cu un umanitarism degajat, iar puritanismul cu înțelegerea paradoxal de largă a unor aspecte din existența contemporană.

Clădirile din Cambridge - cel mai vechi campus american, fondat în 1636, la numai șaisprezece ani după debarcarea pelerinilor de pe „Mayflower” - evocă lumea Albionului: palate roșii de cărămidă, turle gălbui, crenelate, aruncate cu dezinvoltură, ca decorațiile pe un tort, ziduri sufocate sub pelerine de plante urcătoare, parcuri și peluze tunse cazon, mărginite de grilaje... Doar pe străzi, uniforme negre ale colegienilor englezi sunt înlocuite cu nelipsiții *blue jeans*. Universitatea Harvard și MIT (Massachusetts Institute of Technology) se numără - prima pe plan umanist, a doua pe plan tehnic - printre vârfurile învățământului american. Ca în toată istoria sa, orașul este compus și

aici din perechi; așa cum a fost, rând pe rând, fugar și potolit, bigot și revoluționar, înțelept și coleric...

O ploaie torențială ne obligă să spunem Bostonului adio printr-un parbriz abia limpezit de ștergătoarele mașinii, în timp ce orașul rămâne în urmă mai necunoscut de cum l-am găsit, cu turlele lui neogotice redevenite stăpâne pe un cer ale cărui construcții moderne au dispărut de-a binelea în nori, pedepsite de propria lor trufie.

Ziua a 138-a:

UTILUL ȘI PLĂCUTUL

Orașul fraților. Cu aceeași grabă, plecăm spre Philadelphia, „orașul fraților”, fondat în secolul XVII de William Penn, devenit în scurt timp al doilea - ca mărime - oraș de limbă engleză din lume, iar astăzi având o populație depășind-o pe aceea a tuturor coloniilor americane de dinaintea revoluției, luate la un loc. Șoseaua aleargă printr-un tunel de azalee, izbucnite din pământ la ceasul fixat de grăbita primăvară atlantică. Departe, la stânga, sticlește din când în când oceanul, ca o orbită albă sub pleoape înroșite de astenia naturii. Oraș de uscat, la peste o sută de kilo-metri de țărm, Philadelphia respiră totuși atmosfera oceanului, la care o comută fluviul Delaware, o rețea deasă de autostrăzi și mai ales clima blândă, feminină, meridională.

Doctrina lui Penn era simplă, dar revoluționară: o religie a tuturor religiilor înfrățite, a toleranțelor, a „fraților” legați nu printr-o credință unică, ci prin respectarea credinței celuiilalt. Nu întâmplător, pe acest pământ al democrației simțirii (nu prea agreat de Coroana engleză) s-au copt la timpul lor primele roade ale americanismului. Aici s-a semnat la 4 iulie 1776 „Declarația de Independență”, bazată pe

principiul faimos: „Ne jurăm în fața lui Dumnezeu să respectăm dreptul la fericire al fiecărui om”. Aici a fost dezbătută și votată în 1787 Constituția americană, prima cartă republicană din lume. Aici a fost întâia capitală a coloniilor eliberate și tot aici, prin oamenii practici pe care i-a dat ori i-a atras orașul, s-au născut instituțiile și invențiile fundamentale ale civilizației moderne: primul ziar, prima bibliotecă cu subscripție, primul teatru, primul muzeu, prima grădină botanică, prima bancă, primul serviciu de pompieri, primul telefon și prima locomotivă, dar și - în zilele noastre - primul microscop electronic și primul calculator. Așa cum ni se arată în dimineața transparentă, orașul nu e prea atrăgător, cu clădirile lui austere, de granit, părănd temple neogotice afumate, cu străzile vechi spintecate de autostrăzi aeriene, cu amestecul său de istorie și utilitarism din care a rezultat până la urmă un stil nedefinit prea bine, nemaisemănând cu nici una din componentele sale.

Întoarcerea spre izvoare. Istoria trebuie căutată însă în colțul de sud-est al orașului. Sala Independenței, clădire spațioasă, de cărămidă aparentă, este o Meccă a fiecărui american. Aici, prin încăperile fostului hotel „Continental”, locuit în epocă de semnatarii „Declarației”, grupurile de vizitatori, ghidate de călugărițe, se scurg neîncetat, ca nisipul într-o clepsidră. Călimara de argint în care au întins condeiele semnatărilor, băncile scunde, lustruite, alături „clopotul libertății” - simbol al emancipării noii națiuni - evocă fiecăruia un veac al principiilor fundamentale, o cumpănă a izvoarelor spre care tot mai multe conștiințe se întorc, obosite de inconstanța modelelor contemporane. Peste drum de Sala Independenței este cimitirul istoric, unde odihnesc mai mulți din părinții națiunii, între care Benjamin Franklin (dar din păcate nu este departe nici muzeul de ceară, unde trecutul este din nou stâlcit, multiplicat, adus în prezent, sub forma scenelor alegorice și a manechinelor). După alte câteva sute de metri, paralel cu fluviul Delaware, un cartier din secolul XVIII -

„Society Hall” - este însă restaurat cu migală și adus la înfățișarea sa istorică. Sute de case, dintre care multe particulare, au fost întoarse la înfățișarea lor din vremea lui Penn - începând cu obloanele și canaturile și sfârșind cu picturile interioare fiecare proiect fiind avizat de o comisie federală și integrat într-o concepție unificatoare. Mai la nord, un alt nucleu paseist înglobează „Biserica lui Hristos”, construită la 1695 în stil georgian timpuriu și preferată la vremea ei, ca loc de reculegere, de Washington și Franklin, „Casa lui Betsy Ross” (femeia care a țesut în timpul revoluției întâiul steag american) și „Aleea Elfeth”, stradă a meșteșugarilor vechi, adusă și ea la arhitectura originara, bazată pe alternanța cărămizii aparente și a pietrei de râu, rimând în proporții vesele, optimiste.

Oaspeți de piatră. Orașul artistic este însă în partea opusă a centrului, grupat în lungul celui de al doilea râu ce mărginește *downtown*-ul, Schuylkill. Amestecate cu bănci, societăți de asigurări, magazine gigantice și posturi de radio (care ocupă clădirile înalte și fără personalitate ale prezentului), ținute parcă în genunchi de umbra grea a zgârie-norilor, o mulțime de fundații, academii, uniuni, alianțe, colecții, muzee și institute vor parcă să arate că orașul nu și-a uitat vocația dublă - de promotor al faptei și totodată al frumosului. Hoinărind pe străzile nesfârșite - părând și mai lungi decât sunt, din cauza monotoniei - observăm în curând că nu există răscruce, scuar sau loc mai retras în care să nu se înalțe o statuie. Uneori, mici opere de interior au fost puse pe câte un soclu în fața locuințelor, părând obiecte pe care proprietarii le-au scos în stradă să se aerisească puțin ori ca să țină, ca în curțile romane, locul unor blazoane. Am început să le numărăm târziu, și chiar așa, cu adunarea incompletă, am socotit pe câteva străzi patruzeci și patru. De la simple busturi academice la ansambluri modeme (cum este cel de pe șoseaua Franklin, înfățișând familia meșteșugurilor), de la improvizații vanitoase la sublime vise diafane abia rezistând luminii soarelui, de la statuile marcând un

eveniment oarecare și până la cele, desprinse de real, figurând un simbol sau o idee, monumentele Philadelphiei devin cu timpul, pe măsură ce le descoperi și te lași obsedat de ele, o populație de oaspeți de piatră pe care orașul a adoptat-o fără să-și mai pună întrebarea dovedită de atâtea ori fatală frumosului american: „De ce? La ce bun?” Materia, atât de sigură pe sine, s-a lăsat ademenită de spirit în cea mai debordantă aventură a sa, neobișnuită chiar în Europa, cu atât mai mult dincoace de ocean.

Un „Gânditor” gigant, cu maxilarul rezemat în pumnul drept, a ieșit parcă în stradă și s-a așezat pe un soclu alb, în fața unei clădiri cu înfățișare de templu grecesc: acolo este Muzeul Rodin, fost atelier al artistului, pierdut în nesfârșirea parcului Fairmount, sub bolta copleșitoare a verdeții. Înăuntru sunt expuse nenumărate lucrări - desene, mulaje, eboșe, machete, bibelouri, busturi, basoreliefuri și compoziții - într-o înghesuială familiară ce păstrează parcă intimitatea mâinii sculptorului. Trebuie să ne grăbim, căci observăm într-un colț, pregătită, o masă încărcată ca pentru un cocktail. Este așteptat un oaspe de seamă, care se pare că vizitează în acest moment Muzeul de Artă din vecinătate. Ne apropiem în grabă și de acest lăcaș, așezat pe muchia unei coline, ca un diamant pe o tiară. Este în stil antic și el, semănând cu un templu, ca și majoritatea caselor importante din oraș. Sumedenia de scări ce urcă spre intrarea principală este înțesată de curioși, iar semicercul, format din limuzine, închizând piața, este păzit de detectivi cu privirile ațintite spre muzeu. Aflăm că oaspetele este o alteță, sora reginei Angliei, venită în vizită particulară, și realizăm brusc înțelepciunea timpului, care permite orașului celui mai antimonarhic să primească în onor, sau în orice caz din curiozitate, pe un urmaș al Coroanei respinse acum două veacuri. Dar asemenea gesturi cumpătate sunt, poate, posibile numai la Philadelphia...

Sori în conjuncție. În interiorul muzeului, drumurile duc toate spre un singur punct. Inutil să mai enumăr bogăția colecțiilor, repetând

iarăși istoria artei europene în ritmurile de adopție ale Lumii Noi. Gardieni impozanți, cu vipuști roșii de general (fără îndoială mai eleganți decât publicul intelectual, costumat în nelipsita-i uniformă albastră!), lumini ascunse în pereți și o anumită animație a coridoarelor te conduc pe nesimțite spre partea finală a galeriei, cea dedicată artei moderne. Suspansul este păstrat până în ultima încăpere a muzeului. Aici, la o întretăiere de coridoare, ce vin fiecare dintr-un alt punct al clădirii, o lumină puternică atrage privirea. Dincolo de o ușă larg deschisă este un fel de altar în care fiecare obiect se cere parcă venerat în parte, cu emoție, dar în care, toate la un loc, alcătuiesc o lume magică, nepământească, depășind puterile spiritului. O mulțime de spectatori, tăcută și reculeasă, stă locului, parcă ar aștepta să se producă din clipă în clipă un miracol, o revelație, o înviere. Pe socluri de un alb vaporos, incolor, așezate în scară descrescătoare, sunt cele șaisprezece lucrări de Brâncuși ce alcătuiesc colecția Arensberg, poate cea mai valoroasă din lume. Fiecare operă ne este bine cunoscută din alte variante sau din reproduceri, dar așa cum ne-au întâmpinat aici, în magică înălțare interioară, ni se pare că suntem undeva în cosmos și că am descoperit punctul ideal de unde se observă cel mai bine ansamblul unei constelații necunoscute încă.

Un alt vis? Alt fiu al Philadelphiei, bostonian ca și Franklin, dar adoptat de „orașul fraților” în plină vârstă creatoare, este Edgar Allan Poe. Casa lui o găsim pe hartă undeva, departe, într-un punct al orașului lipsit de alte atracții turistice, la intersecția străzilor 7 și 530. Tentația de a mai hoinări ne-a decis să pornim în căutarea ei ca pietoni. Dar nimeni nu ne poate da vreo lămurire și curând renunțăm să mai întrebăm pe cineva. Poe nu este foarte popular în America și nu este de fapt un veritabil american (spre deosebire de Whitman sau Emerson), poate pentru că spiritul lui, combustibilul creației sale sunt incompatibile cu utilitarismul și entuziasmul literaturii clasice. Căutarea aceasta în necunoscut ne-a dus la o aventură stranie, ruptă parcă din paginile fantastice ale celui pe care voiam să-l descoperim.

Se lăsa amurgul când, extenuați de atâtea băjbăieli și întoarceri pe străzi monotone și asemănătoare, am ajuns în sfârșit undeva, într-un luminiș al pietrei și cărămizii, pe un fel de tăpșan verde locuit doar de câteva case ciudat de rurale, gospodărești. În fața celei mai apropiate dintre ele se jucau câțiva copii, dar n-au știut nici ei să răspundă întrebării noastre, ba mai mult, nici nu s-au obosit să-și întrerupă jocul și să ne asculte. Atunci am început să batem pe rând în ferestre, intens și lung, câteva minute în șir, două, trei, patru minute care ni s-au părut infinite, pentru că în disperarea și descurajarea lor (nu mai știam acum nici drumul înainte, dar nici pe acela de întoarcere) amurgul a mai virat cu o nuanță spre întuneric. În cadrul unei ferestre, care părea să nu fi fost deschisă de multă vreme, s-a ivit într-un târziu o femeie cu păr lung despletit, ca și cum am fi întrerupt-o în momentul când era gata să se spele pe cap. Nu țin minte să ne fi spus vreo vorbă, dar știu cu exactitate gestul vag pe care l-a făcut într-o anume direcție, după care s-a retras și a închis oblonul fără să salute.

Arătase în direcția casei căutate de noi sau în direcția punctului pe care l-am descoperit brusc urmărindu-i mâna? Pe un viaduct negru, înălțat neobișnuit de sus deasupra unei întinderi plate (ceea ce îi dădea un aer straniu, inutil) am zărit câteva trenuri scurte ca niște năluci, al căror zgomot și a căror imagine s-au stins în curând.

Am coborât deci în fugă tăpșanul și am apucat-o grăbiți într-acolo, crezând că e prin apropiere vreo stație de metrou, dar până să ajungem sub pod ne-am trezit străbătând - câteva sute de metri - un câmp viran, nisipos. Ajunși sub pod am constatat că aici nu era un fluviu, cum s-ar fi crezut de departe, ci un lanț nesfârșit de movile de gunoi. Am vrut să ne întoarcem ca să găsim un drum mai clar, dar piramidele pestilențiale erau așa de asemănătoare că, învârtindu-ne pe loc, ne-am trezit înconjurați de ele și cu orice posibilitate de orientare tăiată. Am încercat să escaladăm podul (unul din picioarele lui de beton, mare cât o casă, era chiar în dreptul nostru), dar după câteva scări ne-am întors, realizând că tot n-am fi avut cum să intrăm în presupusa stație, chiar admitând că am fi ajuns pe suprastructura de metal. Jos am făcut iarăși un disperat efort de a ieși din peisajul fără

puncte cardinale al gunoaiei, și într-adevăr am simțit la un moment dat un miros, jilav și putred - de port, de apă... Pe o cazemată cenușie de beton, am zărit o săgeată ștearsă de ploie; am apucat-o cu hotărâre în direcția aceea și, curând, am reușit să scăpăm din împresurare (senzația era, însă, că nu datorită meritului nostru, ci pentru că așa au vrut ele, gunoaiele, binevoind să se termine). În fața ochilor ni se deschidea acum un câmp imens de molozi, un covor nesfârșit de giurgiuvele, cărămizi, pietre, țigle, broaște de ușă, mobile stricate, ca și cum am fi nimerit în epicentrul unui imens cutremur. Un bătrân în palton lung și diform, ca de paznic, ajungându-i până la călcâie, culegea obiecte din câmpul pustit. Era o liniște atât de mare că auzeam cum, ceva mai departe, un câine rodea un os găsit prin ruine. Am înțeles că este un cartier din cine știe care mahala a Philadelphiei. Demolat, locul lui va fi transformat în parking, așa cum se întâmplă cu majoritatea spațiilor virane. După alte cincisprezece minute de marș prin câmpul dezastrului, am ajuns, în sfârșit, într-un alt cartier, locuit. Într-o cârciumă cânta asurzitor un tonomat.

Băutorii ieșiseră cu sticlele în stradă și ne priveau cu o curiozitate ostilă, aproape agresivă. Dar eram atât de bucuroși că am întâlnit niște oameni, încât ne-am îndreptat spre ei cu un larg zâmbet american lipit de figură și i-am întrebat unde e casa lui Poe.

Casa era acum destul de aproape. Dar ne-am dat seama că mai sunt doar câteva minute până la închidere și că vizita e ratată. În afara constatării fațadei zăvorâte, ne-am ales cu una din peripețiile cele mai stranii ale călătoriei: cu o vedenie descinsă parcă din adâncurile operei lui Poe...

Ultimele zile la New York:

ORAȘUL ABSTRACT

După ce l-am atins de două ori tangențial, iată-ne în sfârșit mai statornic la porțile New York-ului. Greu însă de știut unde și când începe colosul acesta, căruia poate chiar și primăria i-a pierdut evidența. Populația lui trece de șapte milioane de locuitori, dar cu tot hinterlandul, cu toți navetiștii și furnizorii atinge paisprezece! Unde e limita, în spațiu, la care se oprește statistica?

În stânga noastră, pe șosea, se perindă fluvii de automobile cu oameni care se duc la lucru. Periodic, din pricina aglomerației, șirurile de mașini se blochează, ca și când în rostogolirea oarbă s-ar fi ivit un obstacol, apoi, ca și cum obstacolul ar fi fost înlăturat, țâșnesc mai departe. Frânturile de timp ne aduc astfel, ca pe un ecran, în dreptul geamului autobuzului, mereu alte și alte figuri. Bărbați duri, somnoroși, îmbufnați, stau cu mâinile plictisite pe volan și privesc în gol, ca niște prelungiri cu chip omenesc ale metalului. Pornesc mai departe printr-o zvâcnitură, dând impresia că mașina s-ar fi urnit fără voia lor, iar ei s-ar lăsa duși înainte din inerție. Nu par din cale afară de entuziaști și energici, în marginile autostrăzii, dimpotrivă, apar acum fabrici dure, uriașe, labirintice, estompate de ceață, pe care un ochi distrat le-ar putea foarte bine confunda cu niște orașe. Printre ele, ca niște munți, mormane de gunoaie. Și, în sfârșit, după atâtea iluzii, turlele New York-ului se ivesc și ele departe, la orizont. În prima clipă, s-ar putea spune că seamănă și ele foarte bine cu o industrie, cu verticalele unor furnale sau rafinării. Strânse unele în altele și cu creștetele în nori, n-au nimic din dulceața așezărilor umane, ci par mai degrabă coșmaruri în sine ale materiei. Cu cât ne apropiem, se deslușesc și intră în ochi violent. Au ceva artificial și „lipit“, parcă ar fi

poze decupate dintr-o revistă și adăugate orizontului. Este ora șapte treizeci - într-acolo se duc, de astă dată e sigur, bărbații înțepeniți în propriile lor mașini ca-n niște tancuri de luptă. Înaintarea lor mă sperie, dar simt în același timp că îmi răspunde unei întrebări.

O treime din populația New York-ului lucrează în finanțe și în comerț, adică în coloșii misterioși de sticlă unde țacăne mașini de socotit și visează computerele. Trecând pe lângă *business building*-urile din fiecare oraș de până acum am simțit o descurajare. Nu înțelegeam în ruptul capului ce se poate întâmpla opt ore acolo, sub lămpile de mercur care ardeau în plină dimineață la etaje al căror număr nici nu-l mai puteam socoti din pricina înălțimii. Am realizat treptat (nu știu dacă impresia este exactă, dar este justă în orice caz) că mai există o Americă - în afara celei pe care o vedeam cu ochiul liber pe străzi, în hoteluri, în fabrici - o Americă de hârtie care transformă lucrurile cele mai naturale în cifre, în polițe, în cecuri, în împrumuturi și datorii, în redevențe și acțiuni. O Americă abstractă care aspiră averile celeilalte Americi - banii, proprietățile, valorile materiale - și, ținându-le pentru sine, aruncă în lume doar valoarea lor virtuală, definițiile, bucățile de hârtie cu care oamenii concreți continuă să trăiască, să cumpere, să bea, să mănânce, de care se tem, în care speră și care le asigură, printr-o convenție, securitatea. Dacă am înțeles aceste rosturi, nu mi-am putut însă niciodată imagina cum arată oamenii care le realizează. Este șapte patruzeci și cinci, iată-i: nervoși că vor întârzia la serviciu, că șeful se va uita urât la ei, că li se va tăia din salariu, ființe automatizate ca fantasmile abstracte de care depind, pe care le trec prin ordinatoarele, din care scot concluzii valabile pentru o țară, pentru un continent, pentru o lume.

În sfârșit, pe drumul binecunoscut de acum cinci luni, când *Greyhound*-ul ne azvârlea spre necunoscutul Middle-West-ului, iată-ne ajungând la autogară. Îmi vine să râd, căci prima dată mi s-a părut mult mai mare și, pe deasupra, nu îndrăzneam să-i trecem pragul, în exterior. Ana dă obișnuitele telefoane la hoteluri și găsește, cu opt dolari, pe baza legitimației de *Youth Hostel*, o cameră convenabilă. Ne

grăbim într-acolo direct cu bagajele, se află destul de aproape, la numai câteva *block*-uri. Urcăm la etajul al cincisprezecelea, ultimul, al unei clădiri de cărămidă murdară. Liftul e plin cu indivizi suspecti, murdari, conversând complice în dialecte hârâte, necunoscute. Dar cabina are și o celulă de televiziune, ceea ce ne face să ne privim cu mai multă liniște bagajele. Culoarul e îngust și rău mirositor, tapetul a fost dat probabil la spălat căci dușumeaua este jilavă și noroioasă, ca și cum ar fi stat multă vreme, până acum, acoperită. Un singur telefon pe tot etajul, spălătoare și toalete de bărbați și, separat, de femei, lumină slabă și râncedă, totul evocă o închisoare. Cămaruța e îngustă, cu un dulap și două paturi, fără masă, abia ne putem învârti chiar așa. Ne urcăm nerăbdători în pat să vedem pe gemulețul - aflat nu se știe de ce sub tavan - privescetea New York-ului. Dar, ghinion, blocul nostru are tocmai în față un zgârie-nori (nu reușim să-i vedem creștetul, ci numai câteva ciori cocoțate pe grilajul unei ferestre) și tot ce se poate zări pe de lături este o fâșie îngustă, înghesuită, cu case urâte, de raport, în schimb ne consolăm cu sunetul. Am citit cândva că newyorkezii aud mai rău decât media, că urechile lor au slăbit din cauza zgomotelor. Așa să fie? La prima vedere totul pare suportabil. Sunetele - fără imagine - ajung la noi obosite, cu surdina pusă, și această conviețuire a lor pare să sugereze destul de festiv o alta, conviețuirea surselor, a întregului oraș din care provin. Iată, ca din sute și mii de tuburi de orgă vin spre noi bolboroselile și mormăielile, murmurale și oftaturile gigantului, ca și cum acesta ar fi un Gulliver blând, pus la pământ de milioane de oameni și care se ostenește să le fie cât mai mult pe plac. Urechea poate imagina, din această zarvă mocnită, fluier de abur și răbufniri de forjă, voci de negustori și megafoane de reclamă, șoapte de îndrăgostiți și arii de operă, scrâșnete de ambreiaje și pocnete de eșapamente, bufnituri de metrou și țigle de polițist, și nu se poate ști câte încă, pentru că nimic nu mai are chip și formă în căldarea celor paisprezece milioane de suflete, și totul se topește într-o răsuflare joasă, plină de năduf, într-o conviețuire ambiguă și alunecoasă, într-un

unison plin de dragoste și abjecție. Geamătul gigantului doborât ne liniștește și ne încurajează.

Suntem singuri între atâtea milioane de necunoscuți și vom putea trăi... Dacă nu cumva...

În acest moment, peste toate se suprapune şuierul unei sirene apropiate. Apoi al alteia, și al alteia, iar pe străzile bănuite jos se încinge o presupusă cursă. Mașinile pompierilor - ori ale Salvării? ori ale poliției? - plâng jalnic. Semnalele lor se învolbură pe cerul orb în care locuim. Până seara târziu, iar apoi toată noaptea, cu asiduitate crescândă, le vom auzi împletindu-se insolent, și nu vom scăpa de ele decât câteva ore, mâine, în jurul amiezii, când probabil zeul faptelor diverse s-a mai ostit, răpus de căldură. Dacă mă va întreba cineva care este sunetul New York-ului, îmi voi aminti toată viața acest glas vibrant și isteric al sirenelor - glas de pisici pe acoperișuri fierbinți sau de victime chinuite de Dracula în filmele din noaptea de vineri spre sâmbătă...

MĂRIREA ȘI DECĂDEREA OBIECTELOR

La ieșirea din hotel zărim o coadă neobișnuit de lungă păzită de polițiști. Citim pe o firmă că aici este „Social Welfare”, „serviciul social” al orașului New York. Se distribuie indemnizațiile de sărăcie. Cei ce așteaptă aici au fost desemnați de așa-numitele *social workers*, comisii care vizitează la cerere locuințele și cad de acord asupra nevoilor și sumelor ce li se cuvin familiilor nevoiaș. Amestecul de bătrâni, negri mereu eleganți, intelectuali palizi și mame cu copii de mână este deprimant. Deși coborâm dintr-o mizerie poate mai mare decât aceea din casele lor, trecem pe lângă acești umiliți fără să îndrăznim să-i privim și rămânem mult timp cu o senzație de jenă și vinovăție.

Parcurgem pe jos drumul spre Muzeul de Artă Modernă. Nu este greu să te descurci în paralelele și perpendicularele străzilor de aici care, în general, nu poartă nume, ci sunt numerotate. Adresele rezultă din combinarea a două numere (străzile care se încrucișează). E aproape o joacă. Numai că distanțele enorme te pot deruta, astfel încât un drum care părea pe hartă o bagatelă se poate dovedi descurajator de lung și de obositor. Dar, mergând gură-cască, totul devine captivant. Strada noastră, „a 34-a” ne-a devenit atât de familiară încât trecem zilnic pe lângă „Empire State Building” fără să ne mai emoționăm. De altfel, zgârie-norii sunt mai propicii vederilor aeriene; văzuți de pe trotuar, sunt absolut banali, totul reducându-se la dimensiunile vitrinelor de lux și portarilor galonați. Printr-o ironie, sar în ochi tocmai clădirile mai scunde, care pot încăpea în privirea trecătorului din primul moment.

Totuși, „catedrala cerului”, chiar văzută doar ca un zid urât, cenușiu, cum pare de la poale, ne servește de reper. De aici cotim pe princiara „Fifth Avenue”, care, după ce ne poartă printr-un coridor de magazine de lux, ne conduce în porțiunea ei mai istorică, cea din apropierea bisericii „St. Patrick”, ea însăși una din cele mai fine construcții gotice ale Americii (înălțată între 1858 și 1874). Asistăm aici la un concert de orgă, apoi răsfoim îndelung cărți la librăria franceză de peste drum.

Ajungem apoi la senzaționalul „Rockefeller Center” ansamblu compus din douăzeci de clădiri (de afaceri și culturale) și întins pe o suprafață de tot atâtea hectare. O soluție de bun-gust pentru îmblânzirea dimensiunilor grandioase. Arhitectura geometrică a zgârie-norilor și-a găsit salvarea de la monotonie prin îmbinarea siluetelor și a suprafețelor în ansambluri urbane ca acesta, unde dictează nu forma, ci aranjarea proporțiilor într-o libertate mai omenească. Geometria plană a străzilor (linii paralele, numerotate) și geometria în spațiu a clădirilor sunt transpuse într-o altă geometrie, într-o suprageometrie de fapt, mai neașteptată, mai dramatică, compusă pe spații mai mari.

Paralelipipelele gigantice devin linii aruncate pe un șevalet. E greu de spus unde se va ajunge de aici încolo și mai departe...

O promenadă cu flori, bănci, terase, jocuri de ape, statui metalice și steaguri duce spre turnul central, care poate fi urcat până în vârf cu ascensorul pentru belvederi, bineînțeles contra unei taxe, laitmotivul fără de care nimeni nu se ostenește pentru tine. Noaptea, pereții de sticlă ai zgârie-norilor sunt lăsați luminați, ca o ofrandă adusă noii arhitecturi și veșnicei reclame. Totul pare feeric, rimează în diferite culori, se însumează estetic. Lucru nu prea simplu de obținut, căci au fost cazuri, în alte orașe, când sticla s-a dovedit recalcitrantă. La Boston, un bloc a fost făcut prea rigid și la primul vânt mai puternic i s-au spart toate geamurile, greșeală a cărei îndreptare a costat, se spune, peste un milion de dolari. La Los Angeles, un bloc orbește un cartier întreg cu geamurile sale, care reflectă razele soarelui ca o oglindă, iar pe această temă se desfășoară un proces. Dar cei ce greșesc nu sunt pedepsiți prea rău, pe considerentul că totul trebuie încercat. Americanii sunt așa de pragmatici încât își permit orice pierderi, se mândresc chiar cu ele.

Muzeul de Artă Modernă: clădire cu curte interioară, printre copaci un restaurant, mese cu fripturi părăsite, sculpturi de Arp... La parter, sala expozițiilor. Biografia în fotografii a unui bătrân mecena: plecarea din țara de origine, prima căsătorie, deschiderea unui magazin de haine de damă, a doua căsătorie, îmbogățirea, filantropiile făcute, îmbolnăvirea de cancer, operația, moartea. Mai departe, o expoziție de modă a anilor 1920-1930. În sfârșit, o expoziție de artă obiectuală. Compoziții de felul următor: o pătură pe o sanie; o vitrină cu sticlute de farmacie; o roabă încărcată cu un balot; un șofer de ghips (modelaj) scoțând capul dintr-o cabină de camion adevărat; un steag de ghips; un scaun alături de o fotografie a sa și de definiția cuvântului „scaun” reprodusă dintr-un dicționar... Exponatele sunt strașnic păzite de gardieni împotriva eventualelor batjocuri sau maltratări. Mă gândesc la autorii lor: la drept vorbind, trebuie crezut că fiecare a avut în cap o idee, o bună intenție, că puțini au urmărit să-și bată joc de privitor.

Luete numai ca metafore mecanice, compozițiile lor spun câte ceva. Dar de ce le lipsește total noțiunea originalității? Descurajator este că, văzute în ansamblu, toate se reduc la copierea aceluiași procedeu, la concretizarea aceluiași mecanism. Așa cum e înțeleasă aici, arta nu are limite, poate prolifera la infinit, concurând în întindere cu lumea, imitând-o și imitându-se la infinit. Mi-l amintesc pe Mr. Pyke din Iowa când spunea că dacă ai văzut Luvrul nu mai are rost să vezi alt muzeu, și-mi vine să râd... Mă întristez însă dându-mi seama că tot ce văd aici este în fond o reacție la abstracționismul care, atâția ani, a disprețuit concretul, realul, aruncându-l la spatele lumii. Din această groapă de gunoi a obiectelor părăsite s-a născut arta obiectuală, care vrea să ne atragă atenția asupra lucrurilor pe lângă care trecem, asupra faptului că ele au o existență proprie, sensul lor nefiind numai cel utilitar. Și iarăși mă întreb: De ce atâta exclusivism? Și iarăși îmi răspund: Poate că, totuși, fără el, fără aceste subterfugii care o stimulează, chiar dacă artificial, arta adevărată ar da într-o bună zi faliment...

Etajele următoare (două la număr) adăpostesc o colecție impresionantă de artă vizuală, trecând în revistă evoluția picturii, sculpturii, desenului, fotografiei, arhitecturii, designului. La subsol este o sală de proiecții, unde se oferă filme de cinematecă. Muzeul în ansamblu și-a considerat ca an limită 1880 (funcționează din 1929). Defilăm prin fața tuturor „ismelor” și „iștilor”. Cap de coardă este postimpresionismul, se continuă cu expresionismul, cubismul analitic, sintetic și fantastic, cu fovismul, se ajunge la purism, futurism, constructivism, suprematism, apoi la orfism, Școala din Paris, dadaism, suprarealism, și se sfârșește cu tot ce a apărut după ultimul război (de astă dată clasificându-se doar cronologic).

Săli speciale au numai Matisse, Picasso și Brâncuși. Acestuia din urmă (ca și la Philadelphia) i s-a compus un adevărat altar, luminat puternic cu reflectoare. Cete opt lucrări („Pasărea măiastră”, „Mademoiselle Pogany”, „Noul născut”, „Socrate”, „Cocoșul”, „Pasărea în spațiu”, „Peștele”, „Negresa albă”) arată în ansamblu extraordinar de unitare, părând că alcătuiesc (impresie pe care o

comunică și despre atelierul său toți cei ce l-au vizitat) o lume cosmică suprareală, în care se întrepătrund și freamătă ca niște ființe. Americanii țin mult la Brâncuși; de America se leagă, mai mult decât de Franța, afirmarea după 1913 a sculptorului. Iată un tânăr, pe care îl găsim și îl lăsăm aici, după două ore, ca pe un paznic, desenând în caiete detalii din lucrări, luând pe margine note.

Dar copiiști viguroși întâlnim și în alte secții. La design, o domnișoară transcrie într-un notes modelele veselei de porțelan; la arhitectură, o alta fură cu vârful creionului niște îmbinări dintr-o machetă a lui Le Corbusier. Se pare că imitația este considerată aici aproape merituoasă, un viciu nobil, nepedepsit, îmi amintesc - ca de un simbol - de „Gânditorul” și de celelalte statui ale lui Rodin multiplicare prin toată America, asemenea unor frați-copii din flori; în definitiv, imitația este însăși cheia civilizației americane, care s-a născut nu din neant, ci preluând de-a gata valorile unor experiențe consumate pe alte pământuri. De la piatră la flori, de la maniere la statui - totul poate fi astăzi reprodus, imitat. Și iată acum (sala 33, etajul I, secția de cubism analitic) o imitație între doi maeștri. Un tablou de Braque - „Bărbat cu ghitară” (1911) și unul de Picasso - „Femeie cu ghitară” (1911-1912) au fost puse alături. Se aseamănă în totul, de la modul cum sunt triumphiurile, laturile acelea curbe, planurile acelea intersectate, până la culorile măruntoase și sepie care le compun.

Am răsuflat cu mare ușurare și m-am gândit că, iată, aș putea să-mi spun că este devreme, mult prea devreme, că viața este prea scurtă, mult prea scurtă, pentru ca să judecăm pe autorii de roabe cu baloturi, de pături și sănii, de rafturi cu sticlute de farmacie dintr-un muzeu de artă modernă...

O REZERVAȚIE SIMBOLICĂ

Limitele orașului. Cartierul în care locuim este aproape central, dar asta încă nu spune nimic. Limita între lux și decență, între urban și promiscuu este aici o linie șerpuită și nesigură, contrazisă mereu de demolări și reconstrucții, de migrarea oamenilor bogați spre exteriorul orașului, de pătrunderea săracilor în vechile lor reședințe. O latură a hotelului nostru aparține unei străzi relativ elegante, cu birouri, cinematografe, restaurante și magazine. Este destul să ieșim, însă, pe cealaltă poartă, pentru a nimeri într-un cartier sărac, având un nume care spune totul: „Hell Kitchen” (Bucătăria iadului). Tarabe cu peruci, piramide de pantofi, de genți și de alte nimicuri năvălite în stradă, băcării cu miros de mirosenii și șoareci, ganguri sordide cu betonul pardoselii crăpat și rău mirositor, oameni stând pe trotuare cam fără rost și vorbind o engleză cu pronunție deschisă, latină - iată ce se găsește la numai două străzi de vitrinele de bijuterii din „Fifth Avenue” și de semețul „Empire State Building” simbolul Americii.

„Hell Kitchen” este un exemplu al instabilității orașului: el a fost multă vreme cartierul italienilor, dar italienii, îmbogățindu-se, s-au mutat treptat într-un *alt borough*, în Queens, iar în locul lor au năvălit spaniolii, portoricanii, arabii și negrii. Tot astfel, Harlem a fost la origine - și până pe la 1900 - un cartier al nordicilor și anglo-saxonilor (aici se găsesc încă și azi numeroase clădiri istorice ale revoluției americane), apoi a fost locuit de italieni, iar astăzi este cunoscut ca și cum ar fi fost de când lumea cartierul negrilor, al populațiilor spaniole și portoricane. Dislocarea demografică a cartierelor are, însă, la bază mai degrabă motive sociale decât naționale sau rasiale. Tinerii trecuți prin școli și veniți în contact cu noua cultură se americanizează, nu mai au nevoie de ajutorul comunității etnice și se mută din cartierul părinților. Bătrânii se sting și în casele lor părăginite pătrund cuceritorii mizeri care se mulțumesc cu atât.

Ca să ajungem la „Metropolitan Museum“ alegem drumul, mai lung dar mai interesant, prin „Central Park“. Metroul ne depune într-un loc de unde clădirile neogotice ale străzii „Central Park West“ se zăresc ca un lanț de munți cu piscuri neîntrerupte. Terasă cu flori și viță, deasupra, le dau un aer luxuriant, de lume suspendată. Aici, în apropierea insulei de verdeață, dăinuiește unul din cartierele vechi de locuințe, nepărăsit încă de *highlife*. La parter, magazine alimentare cu prețuri aproape duble față de cele din „Hell Kitchen“, librării de lux, tutungerii spațioase în care sute de sortimente de țigări și ziare voluminoase se răsfață în rafturi ca-ntr-o bibliotecă elegantă. Pe o străduță dintr-o dată pustie, perpendiculară pe artera plină de zgomot, ajungem într-o latură a parcului. Acesta este îngrădit cu un zid înalt de cărămidă și trebuie să parcurgem mai multe sute de metri căutând o intrare, în sfârșit, pătrundem printr-o spărtură în zid, pe care pașii nenumărați ai contravenienților au transformat-o treptat în potecă. Dincolo de boschetele dese și neîngrijite este un câmp de echitație (tocmai se desfășoară un antrenament), iar și mai încolo încep aleile asfaltate. Ne dăm brusc seama - comparativ cu terenul acesta - de dimensiunile ansamblului (aflăm mai târziu că are opt sute patruzeci de pogoane) și de încă o caracteristică a sa: spontaneitatea. El nu este un parc în sensul european al cuvântului, ci un eșantion de natură protejat în mijlocul orașului. Se vede că este moștenirea lăsată de un poet, fondatorul său fiind, în 1850, William Cullen Bryant, una din personalitățile modeme ale epocii. Arborii maiestuoși și tăpșanele nesfârșite de iarbă (flori aproape că nu se văd) nu sunt opera sofisticată a grădinarilor, ci cresc în voie, într-o libertate care în Europa ar părea neglijență. Nici o tăbliță nu interzice trecătorului accesul pe iarbă, și într-adevăr între aleile pavate și peluze se circulă fără opreliști. Numeroși jucători de golf, volei și baseball aleargă și bat mingile în voie, iar pe locurile frecventate mai nemilos au apărut chelii jerpelute de pământ. Se vede și se simte că sportivii sunt simpli amatori care au venit aici să-și caute o destindere, după felul cum își strigă partenerii, cu vocea prevenitoare a oamenilor care s-au cunoscut abia pe terenul

de joc. Alte porțiuni sunt destinate picnicului: bătrâni cu ziare în mână, femei cu copii și mai ales îndrăgostiți nepăsători la ochii lumii s-au tolănit pe gazon ca într-o pădure. Veșnicii croșiști se vâzolesc și pe aici, pasul greoi afundându-se cu voluptate în smocurile de iarbă. Bineînțeles, sunt și bănci pe alei, și statui, și chioșcuri, iar mai departe chiar o grădină zoologică, un patinoar și un teatru, dar nota generală rămâne de triumf al naturii, de vitalitate neînfrântă. Prin stejarii înalți zburdă veverițe, iar în lacul imens se bălăcesc rațe sălbatice. Un pensionar și-a dat jos hainele și se aruncă și el în apă, ducându-le în larg un coș de bucățele de pâine, și de ce n-ar face-o, când dincolo de zidul înalt știe că începe orașul poluat, zgomotul de sirenă, îngrădirea socială? Parcul, la americani, este un loc făcut să fie nu numai privit, ci mai ales folosit; o rezervație simbolică a libertății desăvârșite, în interiorul căreia predicatorul și amoretii, politicianul nonconformist și maniacii de tot felul își pot face de cap, dându-și iluzia că lumea este numai a lor.

Ieșind în stradă, zărim un pui de veveriță rătăcit pe trotuar, făcând zigzaguri și cercuri, ba gata, la un moment dat, să se arunce înnebunit între roțile mașinilor care trec. Încercăm să ni-l apropiem, îi oferim în palmă tot ce credem că i-ar plăcea din geanta noastră cu sandwich-uri, dar - deși se lasă mângâiat - nu vrea să aleagă nimic, atenția îi este acaparată, maltratată, umilită de infernul în care s-a pomenit, și abia acum realizăm măreția și demnitatea pe care le păstrează și le reprezintă „Central Park“-ul, insula aceasta de firească, în trupul neurastenizat al orașului.

Un muzeu-idee. Cam aceeași senzație de integritate nesofisticată, dar pe plan artistic, ne întâmpină la „Metropolitan Museum“. Nici Metropolitanul nu e un muzeu în accepția obișnuită, ci mai degrabă o noțiune, ideea pe care ne-o putem face despre un muzeu total. Dacă muzeele obișnuite au limite, scopuri, categorii de vizitatori cărora li se adresează, aici derutează faptul că nu lipsește nimic: istoria și arta,

folclorul și cultura, curente și școlile, anonimii și faimoșii, sculptura și arhitectura, pictura și desenul, costumele și armurile, instrumentele muzicale și tapiseriile, din Europa, din Asia și din toate continentele, din antichitate și până în zilele noastre, au fost strânse aici cu religiozitate - cu fanatism s-ar putea spune -, dându-ți senzația că ești pe arca în care se găsesc „operele de salvat” ale omenirii. Zăbovim, totuși, cel mai mult la parter, în întregime dedicat antichității, atât de bogat reprezentată încât se pot observa fără greutate și fără comentarii, ca în descompunerea unei mișcări în fotograme, trecerea de la arta egipteană la cea greacă, de la aceasta la cea romană, și, în sfârșit, degradarea acesteia în decadență. La etaj, în colecția medievală, sunt expuse biserici, chioskuri și camere întregi aduse din bătrâna Europă, dar senzația nu este aceea de smulgere vanitoasă, încercată la San Francisco, ci de punere la adăpost a unor capodopere care, oricum, trebuiau să se întâlnească undeva pentru a-și arăta afinitățile de peste spațiu și timp. Și tot așa, din colecție în colecție, fie că e vorba de arta extrem-orientală sau islamică, de pictura italiană (cât de clar apare și aici diluarea credinței primitive în fanfaronada secolelor XVII și XVIII!) sau de impresioniștii francezi, concluzia care se adună obsedant este că istoria omenirii se repetă prin artă, iar experiențele și slăbiciunile omenești se regăsesc și în capricioasa dialectică a capodoperelor.

Metropolitanul este muzeul cel mai important din America, nu numai prin mărime, ci și prin felul cum este organizat. El seamănă cu un institut de cercetări, cu un club și în același timp cu o școală. Are o vastă rețea de cercetători care lucrează în străinătate, majoritatea exponatelor arheologice fiind rezultatul săpăturilor proprii. Un mare număr de „membri ai muzeului” asigură prin cotizațiile lor achizițiile, întreținerea și paza exponatelor. Mare este și cifra donatorilor, începând cu cei ce și-au predat colecțiile în custodia muzeului și sfârșind cu aceia care, ca „dna A. H.”, au „asigurat zilnic florile pe perioada lunii trecute”, cum se specifică într-un afiș. Un alt afiș, la poarta muzeului, anunță taxa de admitere: „Plătești cât vrei”. Intrarea

se face prin depunerea simbolice sume într-o cutie de metal, după care casiera îți prinde o insignă colorată la butonieră. Din zece în zece zile, insigne au aceeași culoare, așa încât suma dată la început îți asigură, teoretic, de trei ori pe lună, și asta în peipetuitate, accesul la tezaurul artistic cel mai important al omenirii.

Cei mai favorizați sunt totuși copiii mici, care, scutiți fiind de taxa de intrare, își au un muzeu exclusiv al lor: câteva camere unde, așteptându-și părinții în timp ce aceștia fac ocolul galeriilor, privesc reproduceri de tablouri sau încearcă să dea unor întrebări răspunsuri pe care apoi le pot verifica prin apăsarea unui buton. Dar, după plânsetele nerăbdătoare ce răzbat de dincolo de ușă, rezultă că, la vârsta aceasta, juniorii sunt mai puțin interesați de artă decât de copacii din „Central Park”, ale căror coroane le văd prin fereastră...

ÎN MONOTONIA DREPTUNGHILARĂ A ORAȘULUI

El Greco și coca-cola. Dacă la Metropolitan am avut nevoie de o zi întreagă, rămânând tot cu impresia neîmplinirii, „Colecția Frick” ne solicită mai puțin de o oră. Adăpostită într-o vilă cu gard înalt, aproape invizibilă din stradă, cu flori și copaci înfloriți violent împrejur, este exact tipul opus de muzeu: mic, selectiv, rezultat nu din ambiția de a cuprinde totul, ci din voința și gustul unui singur om. Aici, la New York, nevroza și duritatea orașului obligă parcă pe oamenii de afaceri să se angajeze în opere de mecenat, ca și cum prin asta ar încerca să se absolve de partea lor de vină față de dezumanizarea orașului. În același timp, e un mod de a-ți face reclamă. Chiar în sediile unor bănci de pe „Fifth Avenue” s-a împământănit obiceiul de a se expune tablouri de mare valoare, care pot fi văzute ca în muzee, fiind în același timp mai bine păzite ca acolo. Colecțiile atrag vizitatori și prin asta sporesc clientela. Mulți dintre proprietari dispun însă ca, postum,

tablourile să intre, cu specificarea numelui lor, în custodia marilor muzee, sau să se constituie din ele muzee mai mici, care de asemenea le vor purta numele în veșnicie. Nici istoria colecției acesteia nu iese din tipic. Fondatorul Henry Clay Frick - unul din magnații industriei de coca-cola - și-a făcut o pasiune din pictura europeană a secolelor XIV-XIX și a fost cunoscut timp de câteva decenii ca un achizitor ambițios. La moarte, survenită prin anii '30, a dispus transformarea casei în muzeu public, lăsând prin testament ca intrarea să fie în perpetuitate gratuită. Interiorul este un amestec ciudat de locuință și muzeu. Saloanele, decorate cu prețiozitate franțuzească, sunt străjuite de gardieni marțiali, îmbrăcați foarte sofisticat, ca niște valeți, iar de undeva, din megafoane ascunse, se revarsă muzică de orgă. „San Gerolamo”, o capodoperă mai puțin cunoscută a lui El Greco, compusă din tonuri de cenușiu și roz, domină salonul cel mare și întregul muzeu. E piesa cea mai interesantă din această selecție compusă cu grijă, dar după principiul - cam prea manifest - „din fiecare autor câte ceva”.

Alcool la pachet. În „Central Park” au apărut acum, la căderea serii, bătrânii, clasicii vagabonzi cu paltoane prăfoase, lungi până la pământ, care-și vor petrece noaptea aici. Alături, pe bănci, printre sacoșele purtate ca o gospodărie ambulantă, toți, sau aproape toți, au câte un pachet lunguiet de hârtie pe care - înăuntru este o sticlă - îl duc din când în când cu voluptate la buze. Multă vreme (mai văzusem scene asemănătoare de numeroase dăți) pachetele acestea ne-au incitat, ca și cum ne-ar fi ascuns o enigmă. Acum nu ne mai ascund nici una și le privim amuzați, grație unui vecin binevoitor de autobuz care ne-a oprit speriat deunăzi să deschidem geanta în care era o sticlă cu bere și ne-a explicat totul. Explicația e nostimă: paragrafe puritane din Codul penal prevedeau - prevăd încă - pedepse drastice pentru consumul de alcool sau chiar pentru expunerea unei sticle de băutură într-un loc public. Americanii n-au mai mult umor decât alte popoare, dar în cazul dat au reacționat strălucit, punând corpurile delictive la adăpostul banalelor

pungi. E adevărat că nici reacția autorităților n-a fost mai prejos: nu sunt curioase și nici n-ar avea dreptul să afle ce se ascunde în interiorul hârtiei groase de împachetat. Polițiștii trec pe lângă făptași nepăsători și neputincioși, iar oamenii își văd mai departe de micile și fericitele vicii.

Așa cum fac și acum bieții locatari ai parcului, care se pregătesc să înfrunte răcoarea nopții, ridicând mașinal, din timp în timp, spre buze, bizarele pachete cu alcool...

Lincoln Center. Ne-am obișnuit de mult cu cifrele pătrunse în împărăția artei. Până și sobrul „Metropolitan Museum” specifica negru pe alb, lângă titlul tabloului lui Rembrandt „Aristotel contemplând bustul lui Homer”, că achiziția a costat un milion de dolari! Cu atât mai mult nu ne surprinde să citim în toate ghidurile și prospectele că în „Lincoln Center”, ansamblul urban din latura vestică a Manhattan-ului, s-a investit suma exorbitantă de 185 milioane. Curiozitatea care ne poartă pașii aici este nutrită însă de un alt motiv, mai simplu și mai rațional: de faptul că elanurile arhitectonice de acest fel, uzurpând domnia zgârie-norilor pe suprafața cuprinsă între mai multe străzi, sunt rarități în centrul New York-ului, unde fiecare palmă de loc se măsoară, prin definiție, cu unitățile verticalei.

„Lincoln Center” este un accident fericit în monotonia dreptunghiulară a orașului, o odihnă a formelor și dimensiunilor spectaculoase. Mai nou decât „Rockefeller Center”, clasicul său rival, este compus din șase săli de spectacol (între care una, cu 3.800 locuri, înlocuind clădirea demolată a istoricei „Metropolitan Opera”), o bibliotecă-muzeu a artelor interpretative și o grădină de vară pentru concerte. Impresionantă din primul moment este puritatea liniilor - cucernicia lor, așa zice - din care rezultă o sublimă falsă modestie a clădirilor. Deși masive și încăpătoare, acestea se sustrag gigantismului prin supunerea la o scară armonioasă, umană, care le dă mai multă demnitate decât grandoare, mai multă prietenie decât orgoliu. Nici o

reclamă n-a fost, firește, lăsată să impurifice această insulă de civilitate, în care te simți dintr-o dată la adăpost de înstrăinarea și frigul megapolisului. O statuie de Moore, așezată în fața unuia dintre pavilioane, încununează renunțarea la substanță a formelor din jur, care - ca și ea - nu mai sunt sticlă, marmura sau bronz, ci însuși trupul transparent și pur al artei.

ARMONIE ÎN HAOS

Nu ne-am gândit nici un moment la ceva simbolic, nu ne-am propus nici o solemnitate și n-am sperat în nici o revelație urcând, în ultima noapte a călătoriei noastre, în „Empire State Building”, turnul-lemblemă al New York-ului. Ba, dimpotrivă, ne-am apropiat cu oarecare reticență de această minune a construcției și arhitecturii, pe care turismul a transformat-o de mult într-o atât de simplistă și comercializată mascotă a orașului.

Și iată-ne într-un prim ascensor, care în câteva zeci de secunde ne lasă la etajul al 86-lea. Aproape asurziți de zborul abrupt (ne aflăm la 320 de metri înălțime), ne apropiem de balustrada solidă în care vântul văzduhului izbește dușmănos. Senzația dintâi este că pământul s-a răsucit și că privim cosmosul căzut la picioarele sale. Miriadele de stele s-au orânduit în linii și figuri geometrice, alcătuind dedesubt constelații parcă prea riguroase, scăpate de sub tutela iraționalului. De aici, de sus - ironie! - New York-ul pare un univers suspect de armonios, pulsând mărunț și tandru, ca o lamelă de microscop în care citim necrezuta disciplină a moleculelor.

Să fie incapacitatea ochiului nostru de a se adapta la acest orizont infinit, la spectacole atât de grandioase? La etajul 102, unde ne urcă un alt doilea lift, camera de observație este îmbrăcată total în sticlă și lipsa sunetelor mărește senzația de pace până la paroxism. Orașul

haotic apare acum și mai împlânzit, ca o idilică spuză de jărat pe care numai privirea noastră ar încinge-o și ar învia-o spasmodic. Evantaiul luminilor s-a întins și mai departe, explicațiile ghidului ne asigură că el acoperă acum teritoriile a cinci state, distanța de peste o sută de kilometri. Am sta oricât aici, de unde lumea se vede atât de perfectă, atât de obsedată de frumusețe. Dar liftul e grăbit, trebuie să coboare după următoarele victime ale mirajului.

Ne întoarcem din drum, după câțiva pași, să inspectăm încă o dată orizontul, amintindu-ne că n-am căutat vaporul cu care vom pleca mâine. Iată, în punctul unde fluviul Hudson rupe orașul în două, ca o bandă neagră de întuneric, o diademă fragilă de lumini. Nu poate fi decât „Raffaello”...

ULTIMA ZI

Toată noaptea am petrecut-o făcând bagaje și scriind ilustrate. Dimineața, abia am reușit să le punem la poștă. Am venit în port, ne-am făcut loc cu greu prin mulțimea dezordonată, tipic italiană. Am stat la o coadă pentru vamă, la o alta pentru pașapoarte. Și iată-ne acum la marginea planșeului de beton pe care coborâsem în urmă cu o sută patruzeci și patru de zile. Ultimii pași îi facem oarecum emoționați. Aici se închide cercul pe care s-au consumat nopțile de veghe și insomnie, zilele de efort și revelație ale periplului nostru american. Ne simțim bogați și săraci în același timp, pentru că tot ce am văzut, învățat, împlinit pare abia un început firav, o revelație ațățătoare. Descoperirea unei țări depărtate și stranie cum e America nu poate fi decât acțiune cu dublu sens: o demitizare și în același timp o reclădire. Toate clișeele cu care am ajuns aici s-au risipit și în locul lor s-au adunat certitudinile vieții de fiecare zi. Vor deveni cândva, ele însele, clișee pe măsură ce vor intra în zona de incertitudine dintre amintire și

uitare? Viața din jur le va osifica, oare, când amintirea își va uita ea însăși că e amintire? Numai aceste însemnări, recitite, vor putea da, în timp, răspunsurile.

Ultimul pas îl apăsăm mai bine pe sfertul de metru ce ne-a mai rămas până la pasarela vaporului, ca și cum ne-am lua un rămas-bun tăcut, bărbătesc. Suntem acum pe punte, ne instalăm în cabină, ar fi timpul să ne odihnim, pentru că mai este o oră până la plecare, iar ultimele zile de alergătură ne-au istovit. Corpul refuză însă orice fel de odihnă. Revenim pe punte și privim îndelung panorama orașului, redusă de nemișcarea în care ne aflăm la stereotipia unei ilustrate. Sirenele încep să sune gros, răscolitor. În tensiunea aceasta rămânem până târziu, când se face ora plecării, și pe urmă încă o oră, căci „Raffaello” pleacă din port cu mare, italienească întârziere.

În sfârșit, transatlanticul se urnește încet. Cei ce rămân în port scot tipete înțelepte de adio. Între vas și chei se cascadează o prăpastie neagră de apă, care crește văzând cu ochii, deși înaintarea noastră este aproape insesizabilă. Și iată-ne acum desprinși și de această ultimă impresie. Vreme de cinci, de zece, de cincisprezece minute rulăm lin pe apele largi ale fluviului Hudson. Orașul a pornit-o și el la drum, într-o fină translație: acum ne arată priveliștea lui obișnuită, de care ne plictisise în timpul opririi; peste o clipă ajunge într-o poziție în care zgârie-norii se învâlmășesc și par gata să se strivească unii pe alții; iată o alta, infinitezimală, în care ei s-au răsfirat și par acum neverosimil de numeroși, ca și cum fiecare s-ar dubla în cer ca într-o apă care l-ar oglindi; faliile zbuciumate dintre clădiri cresc la un moment dat și ele enorm, pentru că în secunda următoare să se reducă la zero, iar turnurile să se prăbușească în golul de o clipă ca niște grămezi fumurii de materie; zgârie-norii din prim-plan se repliază și ei curând, devenind în timpul ulterior biete turle oarecare, al căror loc a fost luat de alții, și de alții...

Curând, în partea opusă apare Statuia Libertății, cu metalul ei coclit, ca o uniformă imperială. Peisajul de apă se lărgeste și, când trecem pe sub uriașele tabliere ale podului Verazzano, nu mai zărim,

întorcând capul, nimic; din falnicul New York n-a mai rămas decât o spuză joasă, cărămizie în lumina amurgului. Acum e timpul să privim numai înainte. Zile și nopți vom pune distanță între noi și țărurile părăsite, dând amintirii prilejul să se întoarcă înspre ele - atât de clare și contradictorii miraje - cu tot mai multă nostalgie...

Epilog, pe ocean:

„RAFFAELLO”, POST-SCRIPTUM

Suntem de trei zile pe ocean, plutind împotriva soarelui. Ziua are douăzeci și trei de ore și în fiecare zi ne apropiem cu o oră de timpul nostru meridian. Ritmul biologic ne este săcâit de aceste translații zilnice, dar în compensație ne cuprinde un acut sentiment de ușurare. Acum diferența față de timpul Bucureștiului a rămas doar de trei ore. Nu ne mai simțim în două locuri deodată. „Acasă” devine un cuvânt tot mai concret. Deocamdată el înseamnă „Europa”, deocamdată - limba italiană pe care o auzim frecvent pe culoarele înguste și clătinate, rostită de omuleți bruneți și febrili. Deocamdată - vasul acesta italian, gemând de pasageri, având imperfecții cu duiumul, dar și o comunicativitate care ni se pare plasma vieții, pierdută și acum regăsită. Se vorbește cu voce tare dintr-o cabină în alta, cu ușile ținute deschise, ca și cum s-ar povesti la poartă, pe lavițe, în vreun sat sicilian. Chelnerii abia stăpâniți sub tunicile albe, rigide, ofițerești, se îmbrâncesc și se zbenguie într-un picior pe scările rulante dinspre bucătărie, învârtind platourile deasupra capului, imediat ce scapă de privirea clienților de la mese. Bucătarii se pornesc și ei pe cântat din senin și adesea răzbate din subsolul lor fremătător, mirosind a pește și „origano”, câte un cor spontan, pe nenumărate voci. Și, deși marea e

agitată și nici nu se prevede timp frumos, îl mai auzi și pe câte un călător sărman rostind încântat formula care iartă totul, care acoperă totul, ca un înveliș de staniol: „*Questo e un viaggio meraviglioso!*”

Europa ne așteaptă, se prevestește, cu altruismul, dar și cu neliniștile ei. „Raffaello” a înlocuit în ultima clipă pe „Michelangelo”. Compania „Italia” i-a devansat cu trei săptămâni plecarea și a concentrat la bordul său pasagerii înscriși pentru ambele vase. Spre deosebire de drumul de venire, cel de acum este relativ agitat. Criza combustibilului planează în aer. Totul este provizoriu, nesigur. Te și întrebi cum de mai e posibil un drum cu vaporul, cum de ai tocmai tu privilegiul acesta, iar fumul gros care iese pe coș și se pare o incredibilă risipă. Au loc, în plin ocean, simplificări de rută, schimbări de escale. Clasa a treia a fost desființată pentru a se scumpi astfel, pe ascuns, prețurile, iar noi, veteranii ei, deveniți automat clasă superioară, observăm că nu nivelul nostru de confort a urcat, ci vechiul nivel al celor de la a doua a scăzut la al nostru din călătoria de sosire. Se mănâncă acum în două serii, se fac la restaurant cozi. Personalul - trecând și peste rigoarea uniformei, și peste copilăria temperamentului - mocnește, are ieșiri de nervozitate. Stewarzii și chelnerii - majoritatea napolitani nevoiași, cu familii numeroase - se tem că e ultimul lor drum pe ocean, că la următoarea escală în Italia vasul se va opri (obișnuit face o navetă neîntreruptă între cele două continente), iar ei vor rămâne fără serviciu. Se vorbește, într-adevăr, de desființarea companiilor de transatlantice, care de ani de zile reușesc să reziste concurenței cu aviația numai menținând prețurile la o cotă mai joasă și, prin urmare, numai ajutate cu subvenții de stat. Dar, dacă asta se mai poate întâmpla din orgoliu național (numai Italia și Anglia mai înțeleg să o facă, pentru a-și păstra blazonul de popoare de navigatori), ne gândim cu strângere de inimă că biletul nostru a fost plătit în parte de urmașii lui Columb, contribuabilii italieni de azi. Și cât

va mai putea chiar sacrificiul lor să prelungească amurgul lent al transatlanticelor?³

Așadar, cu viteza de 25 noduri, la latitudinea de 39°06" N și longitudinea de 21°NV, ne apropiem de insulele Azore. Trei zile și trei nopți n-am văzut decât întinderi uriașe de apă, un cer în care se oglindea parcă nesfârșirea lumii. Cele două pescadoare zărite ieri la amiază ni s-au părut miraje, atât de repede uitasem că mai poate exista ceva în afara monotoniei cu care ne-am obișnuit. De pe una din punțile mijlocii ale vasului, ca dintr-un cerdac închis, ferit de vânt, privim cele câteva mogâldețe ce se profilează la orizont, apa devenind tot mai albastră, pescărușii apărând în apropierea pământului, ceața ușoară înghițind pe rând claritățile și dând întregului un mister ademenitor. Insulițele se înșiră la tribord ca niște munți primordiali ieșiți din adâncurile oceanului. San Jorge, o movilă simplă, elementară, în fundal; Terceira - o spinare cenușie, în planul mijlociu; Baixo - un colț golaș în preajma Graciose. Graciosa, cea mai apropiată de noi - și totodată cea mai mare - ne stăruie în ochi aproape o oră, răsucindu-și spre noi toate cutele, ca într-un panoramic. Este destul de înaltă (harta ne spune că are 1.349 picioare, adică vreo 400 metri), și translația îndelungă ne permite să zărim cu timpul, pe suprafața ei, lanuri de cereale, livezi, iar în șeile dintre dealuri așezări omenești - cuburi mici, albe, retezate, fără acoperișuri, înecate în verde. La început totul arată idilic și aproape invidiem liniștea ce pare să se desprindă din nemișcarea depărtată. Dar ne ajung minutele panoramicii - obositoare și nesfârșite până la urmă - ca să înțelegem ce înseamnă monotonia *izolării* (etimologia acestui cuvânt, din insulă - *isola*, ne apare brusc și fără vreun ocol cerebral, așa zice pe cale naturală!). Oare

³ În decembrie 1976 s-a aflat dintr-o scurtă telegramă de presă că, după ce mai mult de un an au fost scoase din uz, transatlanticele „Michelangelo” și „Raffaello” au fost cumpărate de statul iranian, care le transformă în hoteluri plutitoare.

La bordul transatlanticului „Raffaello”

la fel părem și noi, transatlanticul alb, la o privire de departe și apoi la una apropiată?

Căci nicăieri nu se văd mai clar imperfecțiunea și nedreptatea ca aici, pe punțile - la prima vedere idilice - ale arcei noastre, ca și cum vecinătatea nemijlocită dintre cer și apă ar scoate la iveală, până la urmă, numai esențele, caricaturizând tot ce este împotriva firii... Un gest slugarnic al responsabilului clubului, pălăria extravagantă pe care o poartă pasagerul chel de la clasa I, tupeul celor de la clasa a II-a care se duc ilegal la balurile din salonul central, obrăznicia barmanilor făcând curte doamnelor neînsoțite, cu gesturi false, de film de duzină - toate acestea sunt mai mult decât amănunte: evenimente importante, avându-și concluziile și înțelesurile lor exacte. Pentru că aici fiecare lucru revine la semnificația lui primordială și, prin pleoapa strânsă

dintre cer și pământ, conturul i se vede mai clar decât în viața obișnuită. Fiind o lume sintetică, având însă tot ce există în lumea reală (frizer și ziar, telefon și biserică, cinematograful și spital, tipografie și bibliotecă), vaporul seamănă cu un concentrat în care, o dată reproduse, activitățile noastre capătă valoare de experimente; și, o dată trase, învățăturile asupra trecutului au valoare de lege.

POST-SCRIPTUM 2

Din totalul celor 1.800 pasageri, mai mult de jumătate sunt emigranți italieni, oameni care au pornit cândva, cu un an, cu șapte, cu zeci de ani în urmă spre Lumea Nouă, în căutare de oportunități. Unii și-au întemeiat în America un cămin, iar acum se întorc, domni impozanți cu cravată și tabieturi, să-și revadă rudele ori să-și aducă o noră tocmită prin scrisori, din satul sicilian rămas doar o amintire. Alții au plecat pentru o perioadă de timp mai scurtă, iar acum revin în vacanță la familii, cheltuind cu drumul, cadourile și petrecerile de pe vas o bună parte a câștigului. Cei doi, cu care ne-am așezat la masă din prima zi - domnul Ignazio și tânărul Vito - fac parte tocmai din aceste două categorii. Ne vedem de trei ori pe zi, mâncăm împreună și bârfim pe îndelete neregulile de pe vas, și pe urmă toate conversațiile se întorc spre subiectul american. Domnul Ignazio, zidar analfabet, apoi antreprenor, iar acum pensionar, trăind din veniturile celor câteva case pe care le închiriază la New York, se întoarce în Italia doar pentru a treia oară, în cei treizeci de ani de când a părăsit-o. Este calculat, lent în gesturi și stăpânit. Nu se prea laudă cu cunoștințele generale, n-a auzit de Dante și, când îi spunem că suntem din *Romania*, înțelege că ar fi vorba de provincia *Romagna*, din estul Italiei. Dacă ar mai fi de scuzat carențele de geografie, cum se explică acelea de fonetică, căci italiana noastră i-ar fi dat destule indicii - prin accent, cel puțin - că

suntem străini? Plecat de tânăr dintr-o Sicilie fără școli și învățători, a nimerit într-o Americă necunoscută, unde trebuia să-și facă săgeți cu creta, în metrou, pentru a se descurca printre indescifrabilele inscripții engleze. A scăpat de sărăcie numai prin puterea brațelor și a minții, fără știință de carte, într-o lume care s-a mulțumit cu atât. Dar - în același timp - nici Italia n-o știe altfel decât prin satul natal. Domnul Ignazio nu are altceva pe lume decât America și Corleone. Din Corleone au plecat cutare episcop și cutare medic, astăzi directorul nu știe cărei clinici din Roma. Corleone are acum asfalt, grație acestor fii influenți ai săi. Din Corleone i-a dus și fiicei sale, în America, un bărbat, cu care n-a căsătorit-o *che dopo la legge* (numai la primărie), ca tinerii să aibă libertatea să divorțeze când vor - scăpând de interdicțiile bisericii catolice. Domnul Ignazio s-a adaptat perfect la condițiile Americii care i-a dat avere și poziție, ceas de aur și cravată, în schimbul hărniciei sale de o viață întreagă, dar și al sufletului său de sicilian. În schimb, îl dojenește fără încetare pe tânărul Vito, care vine vara, aproape fără excepție, acasă (este plecat de șapte ani), își revede soția și tot mai numeroșii copii lăsați în urmă și apoi se întoarce pe schelele din New York să înceapă o nouă agoniseală.

Vito e de altă părere. Pentru el, America nu este făcută să stai în ea, „*italiani vengono in America solo per far' moneta*”, și de altfel chiar așa, risipind atâta cu biletele de vapor, a reușit să cumpere o mașină care zace acum în pânțele calei și cu care se va făli peste câteva zile pe ulițele satului. El a avut timp să observe că florile din New York n-au miros, că mormintele n-au cruci, că oamenii sunt reci („se gândește fiecare numai la sine și la buzunarul lui”), că șefii sindicali se lasă invitați în biroul boss-ului, la o cafea, și apoi cedează orice. Vito are o concepție foarte largă despre lume: după el, muncitorul nu trebuie să viseze la palate, dar nici să se limiteze la mâncare și băutură; el trebuie să se distreze, să-și facă viața mai plăcută. În consecință, el însuși e un liber pansist și un erou monden, care frecventează toate petrecerile de pe vas, dansează cu tinerele americane, își caută a doua zi pozele pe panoul fotografului de noapte și, uneori, la dejun, ne istorisește

eșecurile sentimentale, purtând în ochi o tristețe grea, ce se spulberă de îndată ce rămâne singur și începe să zburde.

Opiniile celor doi se întâlnesc numai acolo unde vine vorba de nedreptatea ce-i înconjoară pe italienii americani. Soarta a vrut ca din rândul lor să apară cei mai mari gangsteri, dar - adaugă aproape la unison amândoi - câți oameni cu adevărat valoroși n-au mai dat italienii Americii? N-a fost Columb descoperitorul? Nu-și datorește ea numele lui Amerigo Vespucci? N-a fost Verazzano primul alb care a pus piciorul pe stâncile Manhattan-ului? În plus, până în ziua de azi, câți inventatori, constructori, bancheri, scriitori și artiști nu provin din stirpea italică? Și totuși, omul anglo-saxon a privit-o mereu cu suspiciune. Acum, de la o vreme, contestă până și pe Columb, îi boicotează ziua (12 octombrie), care inițial era o sărbătoare națională, și născoceste povestea vikingilor, prezentați ca descoperitori ai continentului cu secole înainte. Din păcate, însă, vina este în primul rând a italienilor, care nu sunt uniți și, în ciuda marelui lor număr (37 de milioane de suflete, susține domnul Ignazio), nu se știu impune pe scena politică, măcinându-se în dispute interne.

... Ochii celor doi lăcrimează ușor, și pentru prima dată zărim în ei o aceeași lumină...

POST-SCRIPTUM 3

Oceanul e agitat și ne clatină uruind, ca și cum sub picioarele noastre s-ar petrece un cutremur de pământ nesfârșit. Pe coridoarele înguste toată lumea pare beată, și bate un curent îngrozitor. Se urcă pe scări cu mâna pe balustrade, cu pași poticniți. Din când în când, nava scârțâie din toate încheieturile, gata să se destrame, și în peretele de metal sub care ținem capul pe pernă auzim izbindu-se instantaneu un munte bubuitor de apă. Totuși, în salonul „Murano” are loc balul de

adio și în direcția lui se produce un adevărat exod. Au venit numai azi, ca și noi, de urâtul furtunii? Nu, deducem după gesturile pe care le observăm că am ajuns într-o societate care și-a transformat de mult inerțiile în stereotipii, înfrățindu-se ca într-o familie. Oameni care nu știu citi, care n-au altă distracție și pe care nu-i atrage cabina unde au un vecin somnoros sau palavragiu, familii cuprinse de insomnia fusului orar sau tineri în căutarea aventurii s-au întrunit probabil seară de seară aici, în sala cu scaune de vinilin în culoarea muștarului, sub candelabrele cândva elegante, astăzi cu jumătate din becuri stinse. Îmbrăcați fiecare cu ce avea mai bun („vestonul și cravata sunt obligatorii”, avertizează un panou la intrarea în salon), unii cu haine noi, dar cu cravate demodate, femeile cu pantofi cui și cu coafuri anacronice, s-au amuzat la început studiindu-se unii pe alții, apoi s-au plictisit și, în stal, moțâind, aplaudând reținut, au pierdut ore în șir, până spre dimineață, în timp ce pe scenă au urcat pentru ei orchestre de mâna a doua, maeștri de ceremonie răsuflați, cântonețiști celebri cu cincisprezece ani în urmă, tenori de operă călătorind pe gratis în schimbul acutelor din „*Traviata*”... Astăzi însă programul este mai ieșit din comun și, după programul artistic la care și-au dat concursul „în mod excepțional” și artiști de la clasa I, au loc tot felul de loterii, tombole, jocuri de societate. Apoi începe dansul, dar pe ring apar numai cupluri bizare, domni cu ghetre și soții în lameuri, bunici corpolenți și fetișcane speriate, și în cele din urmă chiar câteva perechi de femei, simulând o veselie teribilă. O aniversare a cuiva este sărbătorită de „trimisul special al căpitanului” cu un tort cu lumânările gratuit, și cu „Mulți ani trăiască”, și cu zâmbete forțate, profesionale, oferite de mateloți în costul biletului. Imediat, pe urmă, se anunță printr-un clopoțel servirea mesei de la miezul nopții și toată lumea, din marțială cum era, se năpustește la coadă, perindându-se prin fața chelnerului care distribuie pizze ca prin fața unui preot care ar împărți anafura. Eleganți cum sunt, se retrag într-un colț și consumă cu demnitate bucățelele de aluat unsuros ținute în șervețele subțiri.

Adevărata veselie începe numai când muzica și-a încheiat programul. O clipă se aude din nou vibrația furtunii, atât de puternică - în liniștea grozavă care se lasă în rândul oamenilor - încât bateria orchestrei începe să zuruie de una singură, oferind un număr neașteptat. Un murmur de bună dispoziție străbate sala și printre strigătele aprobatoare disting câteva într-o limbă care nu mai e nici engleza, nici italiana: „*E stato beautiful!*”, „*Bravo, very nice!*” etc., etc. Iar peste câteva minute, un cor de petrecere, alcătuit la întâmplare, din spectatori necunoscuți (cu o solistă dând răspunsuri vesele la strofele săltărețe și cu o altă doamnă bătrână, autoritară, care se proclamă singură dirijoare, folosind bastonul masiv drept baghetă...) se pune spontan pe intonat cântece napolitane, cu o perfecție a ritmului și a notelor de care numai niște italieni sunt capabili. Este capitolul cel mai adevărat al balului, și el se prelungește până târziu, când acești califi pentru o noapte își dau seama că odată cu lucirile zorilor vor redeveni anonimii de la clasa a doua, expatriații întorși până acasă în căutarea sufletului...

POST-SCRIPTUM FINAL

Din Majorca, unde vasul a oprit câteva ore, ne-a mai rămas în memorie doar perechea de polițiști ce patrula solemn pe esplanada largă a hotelurilor: pe cap purtând, drept chipiu, un veritabil dulăpior de bar din care te puteai aștepta foarte bine să iasă, apăsând un buton, o sticlă de whisky... În rest, cerul insulei era intens înnorat și nu puteai desprinde din cenușiu nici o frumusețe, în ghiduri se specifică totuși că Majorca are 360 de zile însorite pe an.

Acum ne apropiem de coasta Italiei și teama noastră este să nu repetăm deziluzia tocmai aici, unde vom pune piciorul pe pământul solidar al Europei. Suntem extrem de obosiți, descompuși de călătorie,

de aerul condiționat fiind ca o cascadă, de drumurile pe coridoarele interminabile ale vaporului (numai din cabină până în bibliotecă facem douăsprezece minute), de schimbările de climă și de cele de fus orar. Cu eforturi extraordinare ne menținem pe punte ore întregi, în soarele torid care s-a înstăpânit deodată pe cer, în chip de bun-sosit. Pe vas e o isterie de zile mari. Bagajele au fost strânse în niște năvoade imense, pe care cârligele macaralelor le vor depune la acostare pe chei. Cei ce vor coborî la Messina se agită, se despart cu gesturi largi, de *commedia dell'arte*... Par să se rupă greu de corabia scârțâitoare care le-a produs atâta umilință, i-a zgâlțâit și le-a dat atâta nesomn. Sau e numai emoția cu care așteaptă să vadă ce-i așteaptă acasă? În lăzile negre gigantice, în garajele din cala vaporului și în cecurile din buzunarul de la piept aduc cu ei o avere întreagă, dar cine poate ști la ce se pot aștepta tocmai de la cei dragi, de acasă? Așa cum stau, cu privirea îngrijorată și aspră înfundată în zare, ar putea fi confundați cu soldații ce se întorc de pe un front pentru supraviețuire, de unde s-au ales cu bogății, dar și cu suferință, cu o înțelepciune care le vor ajunge pentru o viață întreagă. Printre ei este și Vito, zidarul cu care am împărțit pâinea zilnică. Ne adresează un ultim salut cu ochii ardenti, încărcăți cu lumini umede (nu se știe, de admirație sau de jale?) și ne spune și ei, în chip de împăcare cu lumea, „*Signora, signore, e stato beautiful*”. Cu sensul că toate necazurile le-a uitat, iar acum, după călătoria aceasta, poate să se întoarcă liniștit la viața liniștită a familiei. Dar, până atunci, patrulează agitat pe punte. Dimpotrivă, bătrânul Ignazio este calm și aproape nepăsător, ca un ostaș de meserie ce nu va demobiliza niciodată și nu se va lăsa nicidecum impresionat de armistițiile dintre lupte.

Intrarea în Messina seamănă mai degrabă cu un sentiment decât cu o priveliște. Toate dealurile zâmbesc fragil, de după un abur subțire care le face să pară chipul orbit de soare și îndulcit de lacrimi al unei adolescente. Dar ce vom alege din ochii ei - bucuria sau tristețea?

Traversăm îndelung rada, remorcați de pilotine minuscule, prin culoarul vesel mărginit de bărcile multicolore și împopoțonate ale

localnicilor. Cu cât înaintăm, descoperim din nou Europa, după chipul exteriorizat al oamenilor, după plinătatea și vechimea caselor făcute să dăinuie, ca și cum aici totul ar fi avut timpul să se așeze, și s-a așezat pe îndelete, chiar dacă acestei vechimi au avut timp să i se suprapună igrasia și degradarea. Ne fotografiem pe punte întinzând o pancartă pe care am scris „Europa”, dar nimeni nu ne observă gestul, pentru că în jur e o dezlănțuire generală. Jos, pe chei, în spatele unor grilaje așezate provizoriu, ca pavăză, se află sute de oameni, mai ales femei. Fac de departe semne, la întâmplare - cu mâna, cu batista, cu pălăria apoi fluieră și agită clopote, iar când vasul se apropie cu manevre lente de ei încep să-i strige pe cei de pe punți. Atunci un cor întreg de prenume se face auzit, în amplitudini din cele mai diverse, mergând de la ascuțimea țipătului la rotunjimea melopeii. Oamenii aceștia cântă când vorbesc, își coboară vocea cu precauție și virtuozitate, apoi slobod cuvântul sau șirul de cuvinte ca pe niște triluri răsucite, muzicale: „Giovanni! Giovannino! Giuseppe! Ignazio! Michele! Giulio! Vito!” Cei de pe punți se apleacă peste balustrade și le răspund: „Maria! Elena! Anna! Lucia!” Și, pe măsură ce grupurile celor ce se caută s-au descoperit, încep să comunice prin gesturi de pantomimă care vor să sugereze ce s-a întâmplat între timp. O femeie își arată pântecul, alta ridică un copil pe palme, ca pe un obiect, o mamă în vârstă arată cuiva o fată tânără, probabil soția destinată, pentru că îi imaginează pe deget o verighetă... În sfârșit, cei mai mulți își demonstrează sentimentele printr-o gimnastică largă a brațelor dornice de îmbrățișări. Vito își caută și el în mulțime soția și copiii, neliniștit să vadă dacă au venit să-l aștepte. Când îi zărește, strigă și el fericit, iar noi îl ajutam să ajungă mai repede la scară. Dar grija de căpetenie devine acum, în al doilea timp, recuperarea bagajelor. Cei de pe punte strigă numărul de la cameră, care coincide cu numărul de ordine al valizelor, iar cei de jos au grijă să găsească un hamal care să le ridice din timp, astfel încât formalitățile birocratice, pe la vamă și autorități, să dureze cât mai puțin. Dar toată lumea își ia hamal, astfel

Ana Blandiana și Romulu Rusan în medina din Casablanca

încât toate aceste demersuri de urgență se vor anula până la urmă între ele.

Coborâm într-un târziu și noi, și zărim la capătul de jos al scării o altă mulțime de oameni, cu ochii triști, roșii de plâns și nesomn, cu hainele mototolite, înconjurați de lăzi mizerabile, valize ieftine și boccele umede, rău mirositoare. Nu i-am observat, poate, până acum pentru că așteaptă de mult, în tăcere și nemișcare, parcă vrând să amâne cât mai mult clipa îmbarcării. Sunt emigranții care vor pleca diseară spre America, înlocuind parcă, printr-o transfuzie de energie, ceea ce s-a pierdut prin repatrierea celorlalți. Ca printr-o ironie, aceștia din urmă se îmbrățișează - câțiva pași mai încolo - cu familia, își arată cu mândrie mașinile ce ies din adâncurile navei, intră în posesia bagajelor americanești, nestrălucind nici ele, însă de o frumusețe sănătoasă și utilă.

Lăsăm în urmă viermuiala aceea tulbure, anunțând îmbrățișările nopții, veștile bune și proaste, împărțirea cadourilor și bețiile ce vor urma, și ieșim pe străzile febrile, cuprinse de dulceața aceea a traiului sub cerul liber pe care o uitasem în America. Vorbim cu voluptate italienește, ne simțim ușori ca și cum am fi dat jos o pereche de cizme grele și am fi încălțat niște pantofi supli. Prima senzație este că totul e foarte mic, iar mașinile par niște gândăcei drăguți. Trecem printr-o piață plină de tineri, fete și soldați, cu toții cam prea eleganți (este sâmbătă seara), privim revistele expuse în ferestrele chioșcurilor, citim pe manșete știri de ultimă oră, intrăm apoi pe niște străzi înguste, dar îngrijite, străbătute și ele de mașini minuscule, de îndrăgostiți care-și strigă iubitele pe sub balcoane, de bodeggii placizi stând în pragul dughenelor, de o lume curioasă care ne privește insistent (sosirea unui transatlantic se cunoaște imediat în oraș). Nu avem ghid, trebuie să ne interesăm mereu, o femeie în vârstă ne răspunde adăugându-ne la fiecare frază apelativul „*si, gioia*” („da, bucurie!”, „așa, dulceață!”), un frizer își lasă clientul înspumat și iese în prag să ne explice, clientul vine și el și adaugă noi amănunte. Pe o stradă mai lăaturalnică, un grup de tineri cu chef se apropie de noi, unul îmi dă mâna ca unui cunoscut, mă întreabă, simulând că nu ne-am văzut de mult, ce mai fac ai mei; îi spun că toți sunt bine și mă lasă în pace. Cumpărăm de la negustorii ambulanți țigări, ochelari și casete cu muzică meridională Barurile, poșta, telefoanele sunt pline cu marinari de-ai noștri. Monumentele de artă sunt înconjurate și ele de oameni de pe „Raffaello”. Colindăm orașul până seara târziu, când ne întoarcem pe vas. E rândul nostru, acum, să fim înfrigurați, căci mâine vom coborî și noi. Compătimim cu stewarzii care au revenit topiți de acasă, după o întâlnire cu familia de numai trei ore...

Dar vasul este altul, ca renăscut. Nu mai recunoaștem aproape nici o figură pe culoarele înguste și clătinătoare. Abia aseară a fost balul de adio, acum încep balurile de recepție, dar sălile sunt încă pustii, oamenii încă nu s-au împăcat cu obiceiurile traversării oceanului. Ne întoarcem în cabină triști și abătuți. Avem noi vecini, niște sicilienii care stau întinși în cabină, cu ușa dinspre coridor deschisă în lături, ca acasă...

DOSAR DE PRESĂ

Printr-o îndărătnică voință de elucidare, susținută de un spirit prob până la pedanterie și de o inteligență a exactității egală cu sine, lipsită de goluri și de bizarerii, Romulus Rusan izbutește într-un gen foarte dificil, tocmai pentru că pare la îndemâna tuturor - jurnalul de călătorie [...].

Am luat în mână cartea despre America obsedat de cu totul alte gânduri decât cele din care s-a născut ea și cu surprindere am constatat că încep să fiu atent, apoi interesat, apoi de-a dreptul angajat, ca de o situație vitală, de dezlegarea căreia depind multe, depind, în oarecare măsură, chiar gândurile inițial refractare lecturii, aflate față de ea la considerabilă distanță. Distanța începea să se micșoreze.

M-am întrebat de unde vine o anume impresie de concentrare și densitate, de dificultate prezentă în această carte, ceva de natură să-i sporească mult credibilitatea. Explicația ar fi că autorul nu ne apare mai deloc în ipostaza voios-facilă, iradiind bună-dispoziție, a turistului intercontinental, având totul la îndemână, plimbându-se ca în transă printre fenomene, lunecând de la un muzeu la altul, de la o metropolă la alta, de la sud la nord, între un bar de noapte și o cascadă celebră; într-un fel, deși „invitat”, deși bursier al unui program scriitoricesc, el este constructorul unei experiențe nu tocmai ușor de străbătut; înainte de a fi autorul unei cărți, a fost autorul situațiilor descrise în această carte, el, nu altcineva, le-a ales și le-a înfruntat [...].

Și pentru a le înfrunta, pentru a străbate continentul american de la un capăt la altul în puținul timp avut la dispoziție, cu tot necunoscutul în față. [...] în afara oricărui spațiu ocrotitor, condiția de simplu „turist” i-ar fi fost cu totul neîndestulătoare - și i-a trebuit, pentru a face din plin *experiența americană*, nu numai fascinantă, dar și dură, extraordinar de instructivă, dar și contradictorie și profund

dificilă, o anume calitate morală subînțeleasă, un anume curaj lăuntric, forța de a fi stăpân pe sine și de a rămâne lucid.

Toate acestea „se simt” în cartea lui Romulus Rusan, de aici vine accentul imposibil de falsificat al *loialității*; nota de obiectivitate morală, de prudență intelectuală.

Lucian Raicu, „Reportaj și meditație”, *România literară*, nr. 31/4 august 1977

O fizionomie precisă se desenează la tot pasul: promiscuitate a „Vestului extravagant”, instinct al deambulării, goană continuă pentru bunăstare, opresiune a obiectelor, coșmare ale materiei - culminând cu scena beckettiană în care cei doi, căutând zadarnic casa lui E.A. Poe la Philadelphia, nimeresc într-un labirint ai munților de gunoaie de la marginea orașului, având minute în șir senzația că nu vor găsi o ieșire din acest univers al dejecțiunii. Dar și descoperirea unui portret tandru, al prietenilor spontane, al dragostei de poezie („ce altceva poate părea mai absurd în concepția pe care o aveam noi despre America, decât cinci sute de tineri americani care să se prăpădească de dorul poeziei, să vină într-o sală de dragul unor poeți?”), al purificării prin muzică, al evadării în insulele de totală libertate care sunt parcurile marilor orașe etc. Ca și, de altfel, obstinația de a-și conserva o tradiție, observată cu duioasă ironie: „Unde semnele tradiției n-au fost găsite, ele au fost reconstituite: unde n-au putut fi reconstituite, ele au fost inventate; și dacă n-au putut fi inventate din neant, ele au fost importate”. De aici orgoliul muzeistic al americanilor, de la celebre colecții, până la caricaturalul conglomerat descris cu umor în popasul la Atlanta.

Prozatorul e stăpân pe toate mijloacele sale, în descrierea fabuloasă a coborârii în Marele Canion (concurând aci o pagină din lorga), în portretul de grup al unui „party” la Austin, în evocarea

picturală a unui New Orleans senzual, ori în pagina consacrată Niagarei. Peste tot, surâsul suav-ironic se-nvecinează cu aburul unei tristeți, ca în acest mic poem-meditație despre destinul indienilor: „Figurile lor m-au făcut, singure, să înțeleg mai bine ceea ce, din tot ce citisem despre ei, nu reușisem. Abulia aceea era a unor uzurpați, care nu au pierdut o țară - așa ceva n-au avut niciodată - ci o lume, o lume nu neapărat mai bună, dar care le-a reglat celula după orologiile ei milenare și i-a făcut să nu se mai poată adapta obiceiurilor impuse de o civilizație străină”. Sau accentul tulburător al celui ce, neputându-se nici o clipă despărți de realitatea sa de acasă, trăiește cu îndoită intensitate timpul: „Tu te gândești la cei de acasă, care acum se trezesc în dimineața celeilalte zile, pe care n-ai trăit-o încă și o vei trăi când ei se vor întoarce acasă de la serviciu. Fusul orar te face să te gândești, să te zbați dublu, să trăiești fiecare lucru de două ori, pe scurt, suferi de o sfâșietoare ubicuitate”. De altă parte, prozatorul și eseistul e dublat de ochiul permanent viu al cineastului capabil să surprindă dintr-o imagine șoc portretul unui oraș, fie el „bătrânul gentleman” San Frisco, Los Angeles „care nu-și poate da timpul pe frumusețe”, Bostonul „bigot și revoluționar, înțelept și coleric”, dar mai ales New York-ul, „orașul abstract”, în care Rusan vede - împotriva clișeelelor în circulație - „un univers suspect de armonios, pulsând mărunț și tandru” [...].

O Americă văzută „dinlăuntru”, în lungile trasee ale „Ogarului cenușiu”, ne apare în proza necomplezentă, nesofisticată a lui Romulus Rusan - așa cum e: adevărată în singurătatea și în forța vitalității ei.

Mircea Zăciu, „America - de-a curmezișul”. *România literară*, nr. 41/13 octombrie 1977

Cel mai captivant jurnal de călătorie, scris cu o mână sigură, cu o tehnică atât de bine pusă la punct încât nici nu mai poate fi sesizată, rămâne *America ogarului cenușiu* de Romulus Rusan. De la un capăt la

altul al acestei cărți care se citește ca un roman de aventuri - nici urmă de literatură. Ceea ce ni se oferă este doar imaginea trepidantă a Americii, așa cum apare ea unui european eliberat de prejudecățile evropenești, emancipat, perfect disponibil. Și totuși, stilul „anonim” de o „înaltă fidelitate” are darul de a ne aduce sub ochi o realitate îndepărtată, asemenea unei baghete magice transparente care ar desena în aer și ar face să se ivească aievea oameni și orașe...

Alex. Ștefănescu, „Floră spontană”, *Luceafărul*, nr. 1/7 ianuarie 1978

Nimic strident în întrebările pe care și le pune Romulus Rusan, nimic strident sau de gust îndoielnic în entuziasmele, mirările sau întristările sale. El vede bine, dar vede fără emfază, fie și atunci când observațiile lui se vădesc originale, notează meticolos, dar fără meticulozitatea aridă, netraversată de sentiment și de opțiuni sufletești, a scribului consumator indiferent de hârtie.

Postura în care se fixează Romulus Rusan, o postură a relativității meditative care îl ferește de a crede vreo clipă că părerile sau judecățile sale au forță infailibilă și ostentativă de verdict, este și ceea ce acordă paginilor sale de jurnal vibrația caldă, autentic umană [...].

Dar pe lângă acest aspect meditativ, sensibil ori sentimental, caracterizând în fond temperamentul autorului, mai există unul care acordă cărții lui Romulus Rusan un patetism aparte și o pecete personală în totul apăsată. Este aspectul legat de „miza” periplului american, căci toate observațiile și notările autorului nu provin dintr-un climat al confortabilității, inseriind ca pe o bandă lesnicioasă peisaje, clădiri și oameni, ci, din contră, sunt rezultatul unui regim de efort și de tenacitate pe care nu ne sfiim a-l socoti extraordinar. De sub frazele aparent calme la suprafață, derulându-se metodic și încercând să surprindă în țesătura lor cât mai multe amănunte de viață, răzbat din când în când, dar într-un fel care dă tonul principal al întregii cărți, o febrilitate, o convingere și o forță de mobilizare care fac

ca aceste amănunte oferite să pară chiar ceea ce sunt cu adevărat: rodul unei perseverențe ieșite din comun. Totul în carte reprezintă, privit de la acest nivel, parcă o operațiune de extragere desfășurată la o înaltă temperatură; totul e o smulgere, violentă, dureroasă, febrilă, din peisaj, din timp, din indiferența oamenilor, din condițiile drumului, din nesomn, din veghe, din insomnie etc. De aceea, călătoria înfăptuită cu „*Greyhound-ul*” (ogarul cenușiu), „autobuzul săracilor și al negrilor”, pe drumurile Americii vreme de cincizeci de zile, are ceva din duritatea drumurilor pe care o porneau primii pionieri ai noului continent [...].

Este o dorință de cunoaștere care, aflată în însuși nucleul său și intens trăită, înnobilează întregul jurnal de călătorie al lui Romulus Rusan, dându-i deopotrivă caracterul unei experiențe singulare.

Dan Cristea. „America ogarului cenușiu”, *Luceafărul*, nr. 30/13 august 1977

Cititorul se simte de la început captivat de ritmul alert, își adaptează emoțiile lecturii stilului percutant al lui Romulus Rusan, notațiilor înregistrate de un ochi discernând cu siguranță evenimentul caracteristic în bogăția derutantă a impresiilor. În sau din discuții, printre „cenacliști” sau în uzinele „John Deer”, reporterul reține notele fundamentale, dincolo de un pitoresc facil, emblemele unei sensibilități specific continentale, dar și dezacordurile, rupturile intervenite între om și natură („Prizonieri de bunăvoie” sau dependența de automobil), abundență și autenticitate („Ce e mai scump”), pragmatism și artă („Americani la muzeu”). Autorul va fi șocat, nu de puține ori, de „triumful” materiei asupra spiritului, de lejeritatea comportamentului, de modul nesofisticat de a se purta al celor de dincolo de ocean, mod coexistând cu o înclinație destul de marcată spre independență și nomadism, dar și spre indiferență și automulțumire. Iată, înșirate, câteva din leit-motivele cărții sale, traduse însă în imagini de o concretețe frapantă, probate mereu în

decursul călătoriei sale americane. Cunoașterea Americii nu se limitează însă la simpla „fotografiere”, la descriția suprafețelor colorate, a „cojii strălucitoare”, autorul având șansa de a pătrunde în medii diverse, intuind mecanisme psihologice, și înzestrarea de a interpreta gesturile simptomatice în limbajul exact al ideilor. De fapt, ceea ce face în mare parte farmecul jurnalului său de călătorie, precis până la amănuntul financiar al camerelor de hotel și alimentelor, vestimentației și revelării caracterelor unor persoane întâlnite întâmplător, rezidă în inteligentele asociații cu alură de schemă tipologică, în care diversitatea umanului se ordonează convingător. Observații scurte, exacte, cristalizează în câte un portret simbolic, o situație își depășește efemerul pentru a aspira la valoarea sa exemplară. Notația directă, „pe viu”, își aliază ideea, fără a-și pierde savoarea inițială. Prozatorul se divulgă nu de puține ori prin tehnica ingenioasă a transferului de semnificație, de la accidental la normă psihologic-caracterizantă.

Adrian Popescu, „Între mărturie și reflecție”, *Tribuna*, nr. 33/18 august 1977

Citim *America ogarului cenușiu* cu un sentiment nu numai literar.

Unii vor căuta probabil senzaționalul. Nu-l vor găsi. Este o carte sobră, admirabil scrisă, fără scăderi de ton, dar și fără stridențe publicitare. Autorul se află în fața unui subiect neobișnuit și puțin paradoxal: o lume despre care se vorbește mult și totuși necunoscută. Prima impresie este că nici americanii n-o cunosc prea bine. A încerca să descoperi la Philadelphia casa lui E. A. Poe e aproape o aventură. N-am spicuit decât acest exemplu, care nu e poate cel mai nimerit. Dar cam așa stau lucrurile. Urieșenia strivește, nu e familiară. Curiosul e primit mai degrabă cu ostilitate (disimulată sau nu), fascinația e o capcană. Starea de spirit care-l stăpânește tot timpul pare să fie una ambiguă: de sfială și orgoliu, de uimire și deziluzie. Cartea aceasta e și

o confesiune. Poate chiar o verificare a unui potențial de cunoaștere și de viață. Ne gândim, firește, la cel care a scris-o [...].

America ogarului cenușiu este o carte tristă. Cu atât mai tristă, cu cât lumea aceasta plină de contraste nu e raportată la o alta lume reală, existentă undeva și cândva, ci numai la una vag posibilă, imaginară. Sau, și mai tragic, la propria sa mitologie răsturnată [...].

Cu această operă de maturitate Romulus Rusan aduce un argument, dintre cele mai strălucite, pentru viabilitatea reportajului literar.

America ogarului cenușiu este o carte adevărată.

Cornel Moraru, „America ogarului cenușiu“, *Flacăra*, nr. 29/21 iulie 1977

Citiți și alte cărți din colecția de jurnalism a Editurii LiterNet:

1. Luiza Barcan - Artiști plastici la Serata lui Iosif Sava
2. Iulia Blaga - Fantasme și adevăruri. O carte cu Mircea Săucan
3. Claudia Cîrlig - Mica Londră / The Little London
4. Alexandru Ciucă - 2011 Media Recap
5. Robert David - Războiul lumilor paralele
6. Horia Gârbea - Rață cu portocale
7. Cornel George Popa - Mîinile pe care de atîta timp
8. Miruna Runcan, Constantin-Cristian Buricea-Mlinarcic - Cinci divane ad-hoc
9. Romulus Rusan - O discuție la Masa Tăcerii
10. Cosmin Stăniloiu - Jurnalul unui Zeu inventat
11. András Visky - Al cui e Ardealul?

Lista completă a volumelor din colecția de jurnalism se află la <http://editura.liternet.ro/catalog/toate/0/5/Jurnalistica.html>

Lista completă a volumelor publicate de Editura LiterNet se află la <http://editura.liternet.ro/catalog>.

Toate volumele pot fi descărcate gratuit de pe siteul LiterNet pentru uz personal. Reproducerea lor pe alte siteuri sau pe alte suporturi este interzisă.